

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

αντι

Περίοδος Β' Τεύχος 93, Σάββατο 25 Φλεβάρη 1978

Δρχ. 20

0 2 ΣΕΠ. 2005

ΜΑΚΡΟΝΗΣΙ

ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΕΣ

«Μικρό» χουντικό σκάνδαλο στή Δ.Ε.Η.

“ταξιδευοντας”μαζί μας σ’ αυτό το τεύχος θα βρείτε:

- Αφιέρωμα στη Μάνη
- Ο Βασίλης Βασιλικός γράφει για την ιδιαίτερη πατρίδα του, τη Θάσο
- Ρώμη, ή αιώνια πόλη. ● Συρία. ● Το Παρίσι που πεθαίνει
- Αναφιώτικα ● Καρπενήσι

Κι ακόμα:

- Είδικο θέμα για την Κινηματογράφηση ● Χειμερινός τουρισμός
- Δέκα προτάσεις για τις Απόκριες. ● Μικρός οδηγός Γενεύης

Και όπως πάντα σε κάθε άρθρο θα βρείτε όλες τις χρήσιμες πληροφορίες για τον ταξιδιώτη. Πώς θα πάτε, πού θα κοιμηθείτε, πού θα φάτε, τί θα δείτε.

Περίοδος Β'
Χρόνος 5ος
Τεύχος 93

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ
ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ Δημοχάρους 60,
Αθήνα 601. Τηλ. 732-713 - 732-819

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΟΛΙΤΙΚΟ ρεπορτάζ	4
Η ΓΕΛΟΙΟΓΡΑΦΙΑ του ΓΙΑΝΝΗ ΙΩΑΝΝΟΥ	5
ΑΝΤΙ - θέσεις	6
ΡΕΠΟΡΤΕΡ: "Ένα «μικρό» σκάνδαλο της χουντικής ΔΕΗ	8
ΔΕΗ καί... ΚΕΕΦ!	9
Γ.Τ.: 'Εκατομμύρια ενέσεις κυκλο- φορούν χωρίς έλεγχο!	11
Π. ΛΥΚΑ: Φάρμακα και καταναλωτι- σμός	12
Α. ΦΑΚΙΝΟΥ: Οί γαλλικές εκλογές ..	14
Α. ΛΕΝΤΑΚΗ: Μιά άλλη λύση για τό πρόβλημα της ΕΔΑ	16
Π. ΑΝΤΑΙΟΥ: Οί πρώτοι ΕΠΟΝΙΤΕΣ φεύγουν για τό βουνό	19
Γ. ΒΟΝΤΙΤΣΟΥ-ΓΟΥΣΙΑ: "Ο Ζαχαρι- άδης μου είπε..." - Μιά συζήτηση του 1957	22
ΑΦΙΕΡΩΜΑ στό ΜΑΚΡΟΝΗΣΙ	26-33
Α' ΤΑΓΜΑ Σκαπανέων: ή σφαγή της 29 Φλεβάρη - 1 Μάρτη 1948	26

ΒΑΣΙΛΗ ΑΡΜΑΟΥ: σχέδια από τό Μακρονήσι - 4 σέλιδο	28
Ν. ΜΑΡΓΑΡΗ: «Διάλογος» μέ τόν Π. Κανελλόπουλο	33
ΠΩΣ είδαν μερικές «γνωστές προσωπικότητες» τό Μακρονήσι	36
ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ και ΕΛΕΥΘΕΡΙΕΣ: Συ- ζητάνε οί Κ. Βεργόπουλος, Μ. Νικο- λινάκος, Εύτ. Μπιστάκης, Κ. Τσου- καλάς, (Β' μέρος)	38
Δ. ΡΑΦΤΟΠΟΥΛΟΥ: "Αρματα και Γράμματα. (ό «έμφύλιος» του Γ. Μανούσκα)	44

Φ. ΗΛΙΟΥ: Τραβήγματα. (Απάντηση στό Γ. Βελουδή για τρία ελληνικά βιβλία του 1823	48
--	----

ΠΟΥ ΣΚΟΠΕΥΕ Η ΠΕΙΡΑΤΕΙΑ ΤΟΥ ΣΑΝΤΑΤ;

"Αν προσπαθήσει κανένας νά έντοπίσει μιά λογική συνέχεια στην έπιχείρηση των αίγυπτίων κομμάντος στη Λάρνακα πού κατέληξε σ' ένα πρωτοφανές φιάσκο για τόν Σαντάτ είναι σίγουρο πώς δέν θά βρεϊ.

Τά έρωτηματικά πού μένουν άναπάντητα είναι πολλά και καίρια. Οί άκόμα περισσότερες ένδειξεις ήλλά και μερικές "ύποπτες" κινή-σεις πριν και μετά την έπιχείρηση όχι μόνο αίγυπτίων "έπισήμων" ήλλά και Ισραηλινών "τουριστών" και άμερικανών "διπλωματικών υπαλλήλων" όδηγούν προς τό συμπέρασμα πώς ή έπιχείρηση ήλά "Έν-τεμπε" του Σαντάτ σκοπούσε κ ά π ο υ ά λ λ ο υ και όχι στην άπελευθέρωση των όμηρων άφού μέ τόν τρόπο πού έγινε τό τελευταίο πού θάπρεπε νά άναμένεται ήταν ή διάσωση τους ...

- Γιατί έγινε ή έπιχείρηση τη στιγμή πού και ό αίγύπτιος πρεσβευ-τής και ό στρατιωτικός άκόλουθος ήταν σέ γνώση πώς οί διαπραγμα-τεύσεις κατέληγαν σέ θετικό άποτέλεσμα;

- Ποιος έβαλε σέ κίνδυνο μέ μιά σκανδαλώδη συμπεριφορά τη ζωή του Βάσου Λυσσαρίδη στο δίαιυλο του άεροδρομίου της Λάρνακας και γιατί δέν άνακοινώνονται οί λόγοι για τους όποιους ζητήθηκε άπό τό Κυπριανού ή ά μ ε σ η άνάκληση του αίγύπτιου στρατιωτικού άκολούθου;

- Τί γύρευαν στο διάδρομο προσείωσης και ποιό ρόλο έπαιξαν οί δυό "άγνοούμενοι" πού άναφέρονται στον έπίσημο άπολογισμό των θυμάτων;

- Γιατί οί αίγύπτιοι κομμάντος περίμεναν μιά όλόκληρη ώρα μέσα στο σταθμευμένο άεροπλάνο τους πριν ν' άρχίσουν την "έπιχείρηση" και ποιός τους έδωσε τη διαταγή;

Γίνεται μέρα μέ τη μέρα διαφανές και άπό τόν τρόπο μέ τόν όποιο προβλήθηκε τό θέμα τόσο άπό τά αίγυπτιακά όσο και άπό τά ί σ ρ α - η λ ι ν ά μέσα ένήμερωσης πώς πρόκειται για πειρατεία μέ συγκεκριμένους π ο λ ι τ ι κ ο υ ς σ τ ό χ ο υ ς μέ πρώτο την ένίσχυση του γοήτρου του Σαντάτ και την έσωτερική κατανάλωση άντιπερισπασμό στα πολλά έσωτερικά προβλήματα πού άντιμετωπίζει αυτή τη στιγμή τό καθεστώς του Σαντάτ. Κοντά σ' αυτό θά πρέπει νά προστεθούν τό χτύπημα ένάντια στο άντιιμπεριαλιστικό κίνημα των άφροασιατών, ή διεύρυνση του χάσματος άνάμεσα στο Σαντάτ και των άράβων πού άκολουθούν τη σκληρή γραμμή στο Μεσανατολικό ώστε νά μήν ύπάρχει "όδός έπιστροφής".

Από την ήλλη ή πειρατεία του Σαντάτ στρεφόταν σαφώς ένάντια στην Κύπρο. Δέν είναι μόνο ή παραβίαση της κυριαρχίας του κυπρια-κού κράτους. Ένα τέτοιο προηγούμενο θά κανόριζε την Κύπρο σάν ένα ξεφραγο άμπέλι στη διάθεση του καθενός, ήλλά και ή διατάραξη των στενών σχέσεων πού διατηρεϊ ή Κύπρος μέ τά άραβικά κράτη και ή πιθανή μεταστροφή μερικών άπ' αυτά υπέρ των τουρκικών άπόψεων... Τέλος ήταν ή δημιουργία κλίματος άποσταθεροποίησης. Λέγεται μάλι-στα στη Λευκωσία πώς Ισραηλινή παρέμβαση άποφεύχθηκε τη τελευταία στιγμή .

Οί σωστοί και υπερήφανοι χειρισμοί όμως του Κυπριανού και του Βάσου Λυσσαρίδη έπικεφαλής ενός μικρού και άδύναμου κράτους όδήγη-σαν αυτή τη φιλόδοξη πειρατεία νά καταλήξει σέ μιά έπιχείρηση - φιάσκο πρᾶγμα πού ό διεθνής τύπος σημείωσε μέ έξαίρεση τόν τύπο του 'Ισραήλ και της Τουρκίας ...

«Ταυτότητα απόψεων», αλλά ποιά;

Μέσα σ' ένα δεκαπενθήμερο οι δυο ανώτατοι αξιωματούχοι του κυπριακού κράτους, ο Πρόεδρος και ο Πρόεδρος της Βουλής, επισκέφθηκαν την Αθήνα για ανταλλαγή απόψεων με την ελληνική κυβέρνηση και τον πολιτικό κόσμο της χώρας πάνω στο Κυπριακό. Prima facie, αυτό και μόνο το γεγονός έδωσε αφορμή για ποικίλες ερμηνείες που διέδιδεσαν «σοβαρές εξελίξεις» στο Κυπριακό μέσα στους επόμενους μήνες, συνδυασμένες βέβαια με την όλη πορεία των ελληνοτουρκικών σχέσεων...

Προηγήθηκε ο κ. Αλέκος Μιχαηλίδης, ένα καινούριο πολιτικό πρόσωπο, χωρίς παρελθόν, που ύστερα από μία εξαιρετικά βραχεία πολιτική καριέρα κατάφερε να φτάσει στο αξίωμα του Προέδρου της Βουλής και αναπληρωτή του Προέδρου της Δημοκρατίας. Καί ήταν μάλλον αυτός ο λόγος για τον οποίο η Αθήνα είχε άρχικά αντιδράσει, «μέ μέτρο» βέβαια, στην επιλογή του από τους κύκλους του ΔΗΚΟ σαν υποψήφιου για την Προεδρία της Βουλής. Λίγο μετά και αφού δόθηκαν διαβεβαιώσεις, οι αντιρροήσεις παραμερίστηκαν. Η πρόσκληση του κ. Μιχαηλίδη στην Αθήνα είχε περισσότερο «διαπιστευτικό» χαρακτήρα.

Είχε ήδη ανακοινωθεί η αποδοχή από μέρους της ελληνικής κυβέρνησης της συνάντησης Καραμανλή - Έτσεβίτ «υπό τη νέαν της μορφήν», όταν ο Κυπριανού έφτασε στην Αθήνα. Η «σκληρή» στάση του απέναντι στην έκθεση Κάρτερ για τα ανθρώπινα δικαιώματα στην Κύπρο παρέσυρε και τον κ. Καραμανλή να χαρακτηρίσει αυτή την έκθεση σαν άφελή, ένα πρωτοφανή χαρακτηρισμό για τα ελληνικά διπλωματικά χρονικά απέναντι «στην επικεφαλής της συμμαχίας μας χώρα»...

Σύμφωνα με πληροφορίες από το στενό περιβάλλον του κυ-

πρίου προέδρου ο κ. Καραμανλής συμφώνησε πώς το Κυπριακό δεν θα πρέπει να συζητηθεί στην ουσία του στη συνάντησή του με τον τούρκο πρωθυπουργό. Ασφαλώς θα θιγεί, και αυτό σίγουρα θα επιδιώξει ο Μπουλέντ Έτσεβίτ, όμως ο κ. Καραμανλής θα πρέπει να καταστήσει σαφές ότι το Κυπριακό δεν είναι ελληνοτουρκική διαφορά. Καί ότι ο φυσικός του δρόμος είναι ο δρόμος του ΟΗΕ και των διακοινοτικών. Αυτά σύμφωνα με τις πληροφορίες που πρόσθεταν πώς ο κ. Κυπριανού έμεινε «ένθουσιασμένος» από την κατανόηση του έλληνα πρωθυπουργού.

Αυτό το κλίμα ικανοποίησης της κυπριακής πλευράς ίσως να οφείλεται και σε μερικές ανακατατάξεις που έγιναν στο ελληνικό υπουργείο Έξωτερικών και που είχαν σαν αποτέλεσμα τον «παραμερισμό» στελεχών με τα όποια ο κ. Κυπριανού, απ' όταν ήταν ήδη υπουργός Έξωτερικών, δεν τά πήγαινε και τόσο καλά...

Όπως και να 'χουν τα πράγματα, η συνάντηση Έτσεβίτ - Καραμανλή δεν είναι πολύ μακριά και θα διαφανεί ο δικός μας «τόνος συζήτησης». Η «διαλλακτικότητα» του τούρκου πρωθυπουργού είναι άγνωστο πόσο θα κρατήσει και ίσως είναι συνάρτηση των «υποδείξεων και συμβουλών» του κ. Βάνς προς την πλευρά μας. Το «σχέδιο Έτσεβίτ» για την Κύπρο χαρακτηρίστηκε ήδη από έγκυρη κυβερνητική πηγή στη Λευκωσία σαν απαράδεκτο. Από την άλλη, έντονη είναι η προσπάθεια των γνωστών κύκλων για την όσο γίνεται πιό σύντομη επανέναρξη των διακοινοτικών συνομιλιών. Είναι διαφανής ο προσανατολισμός προς τον οποίο θέλουν - οι σύμμαχοί μας - να στρέψουν την πορεία των εξελίξεων: η δημιουργία κλίματος ύφεσης και «διαλλακτικότητας» στις ελληνοτουρκικές σχέσεις, κάποια «πρόσδος» στο Κυπριακό, είναι πράγματα που θα βοηθήσουν την αμερικανική πολιτική να άρει, και τους τελευταίους δισταγμούς της και να επαναλάβει τη στρατιωτική και οικονομική βοήθεια πλουσιοπάροχα προς την Τουρκία... Έμεις - η κυβέρνηση δηλαδή - φαίνεται να πείσθηκε οριστικά πώς κάτι τέτοιο είναι προς όφελος και της χώρας μας, αφού βοηθά στην ενδυνάμωση της νοτιοανατολικής πτέρυγας του ΝΑΤΟ, στο οποίο και ανήκομεν μέν κατά το ήμισυ αυτή τη στιγμή, πλην όμως μέχρι τον Ιούνιο - σύμφωνα με τους κυβερνητικούς υπολογισμούς - θα ανήκομεν πλήρως. Όλα καλά λοιπόν...

Έκείνο που δεν έγινε γνωστό είναι αν στις συνομιλίες Καραμανλή και Κυπριανού συζητήθηκαν θέματα όπως είναι για παράδειγμα η άμυντική θωράκιση ή το θέμα της κάθαρσης του εσωτερικού μετώπου, μιά και τα δυο αυτά συνδέονται - καλώς ή κακώς, είναι άλλο θέμα - με την Ελλάδα. Είναι κοινός μυστικό πώς στο θέμα της άμυντικής θωράκισης, δεν γίνονταν πολλά πράγματα ή γίνονταν κατά τέτοιο βραδύ ρυθμό, ώστε να μην υπολογίζει κανένας ότι μπορεί κάποτε να ολοκληρωθεί. Καί μπορεί μόν σήμερα ο κ. Αβέρωφ να διαβεβαιώνει ότι η Ελλάδα μπορεί να καλύψει άμυντικά και την Κύπρο, όμως αυτό εξυπακούει πώς η Κύπρος δεν έχει αυτόνομη άμυντική ικανότητα. Καί ξέρει ο καθένας πολύ καλά πώς δεν είναι λίγες οι φορές - παρά την πάντα διακηρυγμένη «ταυτότητα απόψεων Αθηνών - Λευκωσίας» - που υπήρξαν διαφωνίες, και προπαντός που οδήγησαν αυτές οι διαφωνίες... Τί θα σήμαινε όμως η άμυντική θωράκιση της Κύπρου; Το πρώτο βέβαιο είναι πώς θα ενίσχυε σημαντικά τη διαπραγματευτική θέση των Ελληνοκυπρίων, γιατί δεν θα είχαν τό «κεφάλι στον πάγκο» όπως σήμερα. Τό σημαντικό όμως είναι πώς κάτι τέτοιο θα άνοιγε την προοπτική του μακροχρόνιου αγώνα του κυπριακού λαού σαν μία σαφή και πραγματοποιήσιμη πορεία. Καί είναι ίσως αυτό που δεν θέλει η Αθήνα, γιατί προτιμά να εξαρτά κατά κάποιον τρόπο τις εξελίξεις και να σπρώχνει προς μία συμβιβαστική λύση που θα 'ταν κατά κάποιον τρόπο «ανεκτή», διζωνική π.χ. ή κάποια άλλη παραλλαγή που δεν θα έβαζε σε «κίνδυνο» τις σχέσεις της χώρας με τη συμμαχία και τους πολυπόθητους μελλοντικούς εταίρους μας στην ΕΟΚ...

Ε ΟΧΙ!
ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΥΠΡΙΑΝΟΥ
ΔΕΝ ΤΟ ΠΕΡΙΜΕΝΑ
ΠΟΤΕ ΑΥΤΟ!

Η ΠΡΟΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΑΡΙΣΤΩΝ

Λίγο πριν από τις εκλογές (τ. 85, τής 12/11/77) γράφαμε ότι σύμφωνα με πληροφορίες «ένας πολύ γνωστός χουντικός διπλωμάτης, ο κύριος Πετρουνάκος, πρόκειται να προαχθεί». Τήν πληροφορία αυτή έγραψε εξ άλλου τό ΒΗΜΑ και τό ΑΘΗΝS NEWS.

Τό πλήρωμα του χρόνου έφθασε, και επί ύπουργίας Παπαληγούρα, ο Πετρουνάκος προήχθηκε. Γράφτηκε κιόλας πώς τό 'Υπηρεσιακό Συμβούλιο, και ειδικά τό μέλος του Χειμαριός - επί τιμή πρέσβης - άγνοούσε τό χουντικό παρελθόν του Πετρουνάκου, γιατί είχαν εξαφανιστεί όρισμένα στοιχεία από τό φάκελό του. Όμως μέ γράμμα του κ. Δ. Καραγιάννη - διευθυντή των διοικητικών υποθέσεων του ύπουργείου 'Εξωτερικών - διαφεύσθηκαν όσα είχαν δι-οχετευθεί στον τύπο για τήν υποτιθέμενη άγνοια του κ. Χειμαριού.

Μά μπορούσε νά άγνοεί τή δράση του Πετρουνάκου στή διάρκεια της δικτατορίας ο κ. επί τιμή πρέσβης; Και ποιός είναι τελοσπάντων ο «άνυποψίαστος» κ. Χειμαριός; Ήταν ο ίδιος πού μάς εκπροσωπούσε τήν έφταετία σέ μιάν άλλη - τότε - δικτατορία, στήν Πορτογαλία. Γι' αυτόν, ο προϊστάμενός του ύπουργός Πιπινέλης είχε εκφραστεί στήν όμιλία του στήν 'Ελβετία, τό Δεκέβρη του 1969 (βλ. ΑΝΤΙ τ.72 τής 28/5/77), ότι δέν τόν θέτει σέ «ήσσονα μοίραν» έναντι των άλλων χουντικών ανθέων του διπλωματικού κλάδου.

Είναι λοιπόν φυσικό και άναμενόμενο πώς όταν κριτές και τιμητές όρίζονται οι Χειμαριοί, τότε προάγονται οι Πετρουνάκοι. Πού θέβαια δέν τούς θαράινει μόνο ή χουντική δραστηριότητα. Γιατί λέγεται ότι ο κ. Πετρουνάκος διέπραττε και άλλα. Ότι έδωσε π.χ. θέματα εξετάσεων σέ όρισμένους διπλωμάτες στή διάρκεια της δικτατορίας, προκειμένου φαίνεται νά ...διακριθούν οι άριστοι.

Αυτοί οι «άριστοι» είναι πού πάντα εκλέγονται και προάγονται.

Ο ΔΙΚΗΓΟΡΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ

Σέ δυό μέρες θά γίνουν οι άρχαιρεσίες για τήν ανάδειξη νέου προέδρου και διοίκησης στό Δικηγορικό Σύλλογο τής 'Αθήνας.

Ό Δικηγορικός Σύλλογος από παράδοση αλλά και καταστατική κατοχύρωση δέν άσχολείται μόνο μέ τά στενά επαγγελματικά - κορ-

ΑΝΤΙ·ΘΕΣΕΙΣ

πορατίστικα θέματα του κλάδου, αλλά και μέ γενικότερα κοινωνικά προβλήματα.

Αυτή τή στιγμή υπάρχουν κάποιοι πού διακηρύσσουν ότι ή παρεμβολή τής πολιτικής θλάπτει τά συμφέροντα του κλάδου και κάνουν κάποιες άφελείς αφαιρέσεις, σύμφωνα μέ τίς όποίες ή κοινωνική κριτική διαχωρίζεται από τά επαγγελματικά προβλήματα ή ακόμη άναστέλλει τή λύση τους. Κλασικές αντίδραστικές θεωρίες δέν φαίνονται όμως νά έχουν πιά άπήχηση σέ έναν κλάδο πού όχι μόνο προβλήματα έχει, αλλά και συνειδητοποιεί τίς ευθύνες του.

ΕΡΕΥΝΕΣ ΚΑΙ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΕΙΣ

Οι αλφινίδες άστυνομικές εισβολές στά σπίτια, άφου καθιερώθηκαν σαν θεσμός, άρχισαν σιγά-σιγά και ν' άποσφηνίζονται. Όταν οι άστυνομικοί έφυγαν από τό σπίτι του Π. Κοροθέση ή εντύπωση πού του σχηματίστηκε, όπως τουλάχιστο λέει ο ίδιος, ήταν ότι πρόκειται περισσότερο για μία διερεύνηση, μία εξέταση πού άποσκοπούσε νά σου αναθέσει μελλοντικά ένα ρόλο σέ κάποια άστυνομική ύπόθεση. Κάτι σαν άνανέωση των «εντυπώσεων», κάτι σαν ένημέρωση και συμπλήρωση του άστυνομικού σου φακέλου. Δέν ήταν στον μόνο, πάντως, πού σχηματίστηκε αυτή ή εντύπωση. Ή 'Αστυνομία μοιάζει νάχει τήν κατευθυντήρια γραμμή πώς όσο πιο πολλά σπίτια ψάξει όλο και κάτι θά βγάλει. Και ή στιγμή ίσως έφτασε.

Ή Ο.Π.Α. ('Ομάδα για μία Προλεταριακή 'Αριστερά), καταγγέλλοντας τήν τρίτη επίσκεψη τής 'Ασφάλειας πού έγινε στό σπίτι του Γ. Καραμπελιά τήν ίδια μέρα πού είχε κληθεί από τήν 'Ασφάλεια νά καταθέσει για τό Μάλλιο, ύποστηρίζει: «Ή 'Ασφάλεια προσπαθεί νά στήσει μία νέα προβοκάτσια. Θέλει νά κατασκευάσει ενόχους και νά τούς φορτώσει όλα όσα έκκρεμούν. 'Υποψήφιος άνάμεσα σέ άλλους ο Γ. Καραμπελιάς». Κατά τά άλλα ή δημοκρατική ζωή στον τόπο μας συνεχίζεται άδιατάραχα...

ΤΑΧΥΤΗΤΑ!

'Ας είμαστε ήσυχoi. Οι διωκτικές άρχές δουλεύουν καλά: πριν λίγες μέρες (16 τρ.) οι ύπεύθυνοι τής «Προλεταριακής Σημαίας» (όργανου του ΚΚΕ-λ) Β. Κουζέλης, Π. Φραγκούλης, κλήθηκαν «ίνα εξετασθούν ως μάρτυρες επί τής διενεργουμένης προανακρίσεως διά τήν εκ προθέσεως άνθρωποκτονίαν του Ε. Μάλλιου, τελεσθείσαν τήν 14-12-76», «κατόπιν και τής σχετικής ύπ' αριθμ. 74923 από 17-12-76 παραγγελίας του κ. Εισαγγελέως Πλημμελειοδικών 'Αθηνών»! 'Ας είμαστε ήσυχoi: 14 μήνες μετά τήν εισαγγελική παραγγελία κάποιοι «άετοι» έφτασαν μέχρι τά γραφεία τής «Π.Σ.». Λίγο είναι; Και νά σκεφτεί κανένας ότι ο Καραθανάσης βρίσκειται στον Πειραιά...

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΚΑΙ ΑΛΛΑ

Ένας «άνθρωπολόγος, Ιστορικός, διδάκτωρ τής συγκριτικής φιλολογίας τής Σορβόνης, επί δεκαετία έρευνητής στό 'Εθνικό Κέντρο 'Επιστημονικών 'Ερευνών Γαλλίας», ο κ. 'Εμ. Ζάχος, μέ όλοσέλιδο άρθρο στήν «'Ελευθεροτυπία» (13 τρ.) προσπαθεί νά αντικρούσει τά όσα ο καθηγητής κ. Μανόλης Άνδρόνικος άνάφερε για τίς πρόσφατες άνακαλύψεις τής Βεργίνας, ύποστηρίζοντας ότι ο τάφος πού θρέθηκε δέν ανήκει στό Φίλιππο τό Β', πατέρα του Μεγάλου 'Αλεξάνδρου, αλλά στό γιό του, Φίλιππο Γ' τόν 'Αρριδιαίο. 'Αλλά πέρα από τό «Ιστορικό» μέρος, στό άρθρο ύπάρχει και τό... πολιτικό: ο κ. Ζ. λέει ότι «ο μύθος του τάφου του Φίλιππου λειτουργήσε στήν προεκλογική περίοδο πρός όφελος του κυρίου Καραμανλή» και ότι «τό φαινομενικά αντικαραμανλικό Συγκρότημα Λαμπράκη βοήθησε τόν ψηφοφόρο όλων των κατηγοριών νά ξαναθυμηθεί ό,τι έμαθε στό σχολείο για τόν Φίλιππο Β' και νά ταυτίσει τά «έθνικά Ιδεώδη» του τότε και του τώρα, τόν πόλεμο κατά των Περσών μέ τόν έπικείμενο πόλεμο κατά των Τούρκων»!

Λίγο... τραηγμένη ή «πολιτική προέκταση» των (Ιστορικών) απόψεων του κ. Ζ. Νά 'ναι άραγε συμπτωματική ή στό πλαίσιο ενός (παγωμένου από καιρό) «πολέμου», άνάμεσα σ' ένα παλιό δημοσιογραφικό συγκρότημα και σ' ένα υπό εκκρόλαψη;

ΕΘΝΙΚΗ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ

Ο όρισμός είναι γνωστός: όταν ένας σκύλος δαγκώσει έναν άνθρωπο, αυτό ΔΕΝ είναι είδηση. Όταν ένας άνθρωπος δαγκώσει ένα σκύλο, αυτό ΕΙΝΑΙ είδηση... Τό θυμηθήκαμε με την πρόσφατη ΚΑΤΗΓΟΡΗΜΑΤΙΚΗ διαθεβαίωση του υπουργού Έθν. Αμύνης κ. Έ. Αβέρωφ στη Βουλή: «ο αγώνας του ΕΑΜ δεν ήταν εθνική αντίσταση (...)». Έμεις δεν θα τον αναγνωρίσουμε ποτέ». Ο κ. υπουργός ήταν σαφέστατος – τό ίδιο σαφές όπως όταν – πρίν λίγο καιρό – έδινε επίσημα (από τό ίδιο θήμα) συγχωροχάρτι στους Αμερικανούς γιά τό χουντικό πραξικόπημα τής 21/4/67 καί τήν κυπριακή τραγωδία του '74. Καί δεν μάς εξέπληξε: όταν ένας σκύλος... Αν συνέβαινε τό αντίθετο – τότε, μάλιστα, θά ήταν είδηση. Γιατί «ΕΚΕΙΝΟΙ» πού δεν έκαναν αντίσταση, πού έπνιξαν (μετά) τήν αντίσταση στό αίμα καί περιχαράκωσαν μέ θεσμικά πλαίσια τό κράτος (καί παρακράτος) τής Δεξιάς, συνεχίζοντας τό «κλίμα» του έμφύλιου γιά 30 χρόνια, ΔΕΝ μπορούν βέβαια νά δεχτούν τήν Έθνική Αντίσταση: θά 'ταν σά νά 'φτυναν στό πρόσωπό τους...

ΤΑ ΠΤΥΧΙΑ

Η αποκάλυψη του «ΑΝΤΙ» ότι απειλούνται μέ υποβάθμιση τά ελληνικά πτυχία από μία επιτροπή του Συμβουλίου τής Ευρώπης, απασχόλησε ιδιαίτερα τό Πανσπουδαστικό Συνέδριο καί θά φτάσει (κάποτε...) στή Βουλή ύστερα από έρώτηση βουλευτών του ΠΑΣΟΚ. Αλλά τό θέμα έπείγει: ή μέ... αποκεφαλιστικές διαθέσεις ευρωπαϊκή αυτή επιτροπή θά φτάσει σύντομα κι εδώ – καί τότε θά είναι άργά πιά γιά όττιδήποτε.

Τό υπουργείο Παιδείας έχει έλ ά χ ι σ τ ο καιρό μπροστά του: άς αφήσει τό κρυφτούλι καί τίς παρασκηνιακές ενέργειες. Τό θέμα ενδιαφέρει πρῶτ' από όλους τούς ίδιους τούς φοιτητές. Άς κάνει τό πρώτο θήμα συνεργασίας όσο υπάρχουν ακόμα περιθώρια.

ΜΙΑ ΑΠΟΦΑΣΗ

Τό Α' Τριμελές Πλημμελειοδικείο Αθηνών (Ν. Θεοδωρόπουλος, πρόεδρος, Δ. Παπαμήτσος, Α. Περίδης, μέλη) έδγαλε στίς 10 τρ. μία ΙΣΤΟΡΙΚΗ γιά τόν τύπο άπόφαση, άθωώνοντας (ύστερα από άνάλογη πρόταση του εισαγγελέα κ. Μ. Παπαδογιάννη) τήν «Έλευθεροτυπία» πού δικάζονταν «διά περιούβριση άστυνομικής άρχης».

Μ' άφορμή τό γνωστό έπεισόδιο σέ δάρος του Στάθη Παναγιούλη (καί τόν άγριο ξυλοδαρμό του) από άστυφύλακες κατά τήν ήμέρα τής έπετείου του Πολυτεχνείου τό 1976, ή «Ε» έγραψε μέ τίτλο «ΠΑΝΑΓΟΥΛΗΔΕΣ ΚΑΙ ΒΑΡΒΑΡΟΙ» τό έξης άρθρο:

«Πούδς κυδερνά τέλος πάντων αυτό τόν τόπο;»

Κ.ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣ, Μάιος 1963.

ΟΙ ΤΡΑΜΠΟΥΚΟΙ, οί άξεστοί, οί άγροίκοι, οί κομπλεξικοί, οί έμπαθείς, οί πρωτόγονοι, οί φασίστες, οί χουντικοί, οί άρραβανοί, οί άπάνθρωποι, οί γελοίοι, οί μπάτσοι – ναι οί μπάτσοι – έκαναν χθές γιά μιάν άκόμη φορά τό θαύμα τους.

Η ΙΔΙΑ άισχρή μειοψηφία, μέσα στά Σώματα Ασφαλείας, πού «έπεισε» τόν κ. Στεφανάκη νά περάσει από τή Βουλή τό ιδίω-νυμο γιά τήν προστασία των δήθεν προπληκτιζομένων άστυνομικών.

ΔΥΟ ΠΟΛΙΤΕΣ, ένας άνδρας καί μία γυναίκα, δεν έπέδειξαν, κατά τή διεστραμμένη γνώμη τους, τόν όφειλόμενο σεβασμό πρὸς τά Σώματα Ασφαλείας. Καί τούς τσάκισαν. Όπως άκριβώς τσακίζουν κάθε πολίτη σέ παρόμοιες περιπτώσεις.

ΚΑΙ ΚΑΜΜΙΑ δικαιολογία δεν έχουν ότι αναγκάστηκαν νά

τό κάνουν γιά λόγους αυτοπροστασίας. Οί δυό πολίτες ήταν μόνοι τους άνάμεσα σέ χίλιους – ίσως δύο ή τρείς χιλιάδες – άστυνομικούς.

ΤΟ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ θά περνούσε άπαρατήρητο, όπως δεκάδες άλλα κάθε μέρα. Αλλά έτυχε, ό Άγιος Προστάτης τής Αστυνομίας Πόλεων νά άπουσιάζει φαίνεται, στό Πολυτεχνείο...

ΚΑΙ ΓΙΑ κακή τους τύχη, ό άνδρας πού τσάκισαν νά είναι έώνυμος. Ένας Παναγιούλης. Ο τρίτος καί τελευταίος των Παναγιούληδων πού θυσιάστηκαν γιά τήν Ελλάδα.

ΕΙΝΑΙ σίγουρο, πώς αν τόν αναγνώριζαν, δεν θά τόν πείραζαν από δειλία.

ΑΛΛΑ τό μίσος τους γιά τό Πολυτεχνείο, πού τό ματοκύλισαν πρίν τρία χρόνια, τούς τύφλωνε.

ΚΑΙ ΤΩΡΑ, γιά τήν Κυβέρνηση δεν μένει άλλη λύση, άλλη εύκαιρία καί άλλη διέξοδος, παρά νά προχωρήσει στήν κάθαρση – πού δεν έγινε – των Σωμάτων Ασφαλείας.

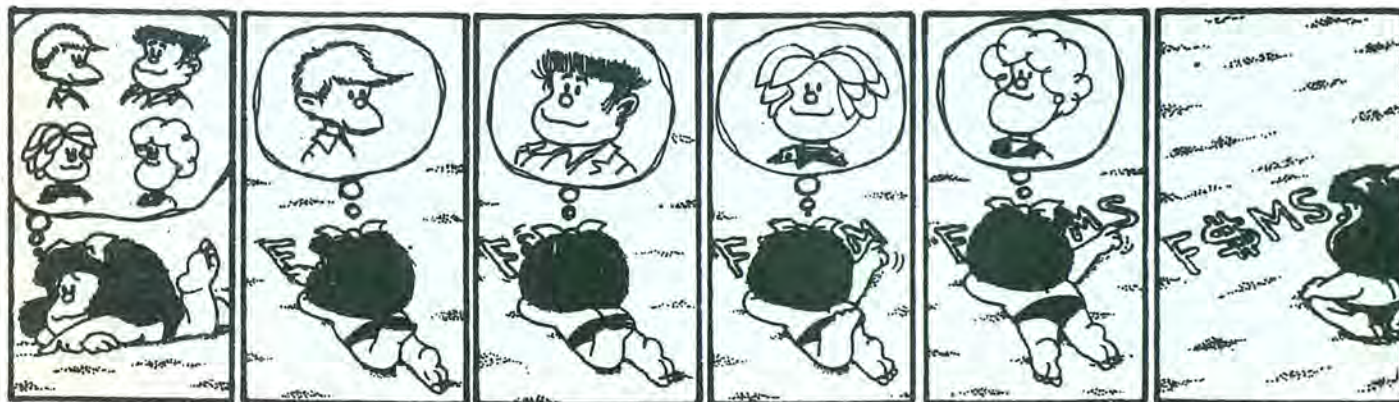
ΝΑ ΔΙΩΞΕΙ άμέσως μέ τίς κλωτσιές τά καθάρματα.

ΜΟΝΟΝ έτσι, θά άποκαταστήσει τήν ψυχική ένότητα άνάμεσα στό Λαό καί τά Σώματα Ασφαλείας. Καί μόνον έτσι σ' αυτόν τόν τόπο θά κυβερνά μόνο ή Κυβέρνηση.

Είναι πραγματικά άπόφαση – σταθμός γιά τόν τύπο. (Βέβαια, γιά τήν υπόθεση, γενικότερα, μένει μία έκκρεμότητα άκόμα: ή τιμωρία των άστυνομικών πού κτύπησαν τόν άνυπεράσπιστο Παναγιούλη, «όπως άκριβώς τσακίζουν κάθε πολίτη σέ παρόμοιες περιπτώσεις». Οί έρευνες... άκόμα συνεχίζονται – ήταν τόσοι οί άστυνομικοί, βλέπετε!... Λέτε κάποτε νά δρεθούν ή ... ζητάμε πολλά;

ή ΜΑΦΑΛΝΤΑ καί ό ΚΟΣΜΟΣ της

του ΚΟΥΪΝΟ

ΕΡΓΑΤΕΣ ΚΑΙ ΥΛΙΚΑ ΤΗΣ ΔΕΗ ΣΕ ΣΠΙΤΙΑ «ΠΑΣΗΣ ΦΥΣΕΩΣ» ΗΜΕΤΕΡΩΝ!

Ένα «μικρό σκάνδαλο» επί χούντας

Ο Παπαδόπουλος, ο Μακαρέζος, διοικητές και διευθυντές της ΔΕΗ επί χούντας, φίλοι και συγγενείς τους, χρησιμοποιούσαν υλικά (και προσωπικό) της ΔΗΜΟΣΙΑΣ Έπιχειρήσεως για επίσκεψές και συμπληρώματα των σπιτιών τους! Για την υπόθεση αυτή έγινε το 1975 διοικητική εξέταση στη ΔΕΗ και ήδη έχει επιληφθεί η δικαιοσύνη.

Τό «ΑΝΤΙ» φέρνει σήμερα στη δημοσιότητα τα βασικά σημεία του πορίσματος αυτής της ΑΠΟΡΡΗΤΗΣ διοικητικής εξέτασης που έκανε – με εντολή του διοικητού κ. Μ. Αγγελόπουλου – τριμελής επιτροπή (Ν. Δημητρίου, Χ. Γύφτου-λας, Α. Φραγκιάς) το καλοκαίρι του 1975. Ύστερα από την εξέταση 32 υπαλλήλων της ΔΕΗ (κυρίως από το εργοταχνικό προσωπικό) ή επιτροπή διαπιστώνει μεταξύ άλλων, ότι:

● «Κατ' εντολήν, άλλως τή εγκρίσει του τ. Προϊσταμένου των συνεργείων συντηρήσεως των κεντρικών κτιρίων της ΔΕΗ κ. Έμ. Μόσχου πλείστοι όσοι τεχνίται της ΔΕΗ κατά την διάρκεια της εν τή Έπιχειρήσει ύπηρεσίας των, ενίοτε δέ και εκτός ταύτης, εξετέλεσαν διαφόρους ασχέτους και ξένους προς τήν Έπιχείρησιν έργους».

● «Διά τήν εκτέλεσιν των εν λόγω εργασιών, χρησιμοποιήθησαν άλλοτε μόνον υλικά, τεχνικός εξοπλισμός και μεταφορικά μέσα, ανήκοντα εις τήν ΔΕΗ, άλλοτε δέ ανήκοντα εις τούς εν λόγω τεχνικούς».

● «Έγένετο πλημμελής διαχείρισις των εκ των αποξηλώσεων και διασκευών των κτιρίων προερχομένων

υλικών, τινά των οποίων είχαν σημαντικήν αξίαν».

Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τό πόρισμα της επιτροπής χρησιμοποιήθηκαν:

● Στην βίλα του Παπαδόπουλου, στο Λαγονήσι, δύο λαιοχρωματιστές «διά τήν διαφήν δύο προβολέων»!

● Στο σπίτι του Μακαρέζου, ένας εργοδηγός, τρεις οικοδόμοι, ένας υδραυλικός και δύο ακόμα εργάτες.

Από πλευράς ήγερσίας της ΔΕΗ χρησιμοποιήθηκαν:

● Στην πολυκατοικία του δ/νου της ΔΕΗ Έμ. Χιωτακάκου (Έργοτιμου 3, Παγκράτι) 5 λαιοχρωματιστές, 4 υδραυλικοί, 3 οικοδόμοι, ένας ηλεκτρολόγος και 3 ακόμα εργάτες – σύνολο 16!! Στην ίδια πολυκατοικία χρησιμοποιήθηκαν είδη από τόν τεχνικό εξοπλισμό της ΔΕΗ: σιδερένιες σκαλωσιές και ήλε-

κτροσυγκολλήσεις. Κι όπως διαπιστώνει ή έκθεση, «τινές των εκ των εργασθέντων εδήλωσαν ότι δέν έλαβον άμοιβήν», άλλοι έχουν...άκόμα χρηματικές διαφορές, ενώ «όλοι οι εργασθέντες εις τήν εν λόγω πολυκατοικίαν ήσαν εν ώρα εργασίας εις τήν ΔΕΗ»!

● Στην έπαυλη του τ. ύποδιοικητή της ΔΕΗ Γεώργ. Παναζόπουλου (Γλυφάδα) 3 οικοδόμοι, 3 υδραυλικοί, ένας ξυλουργός, ένας ήλεκτρολόγος (8). Η έκθεση σημειώνει χαρακτηριστικά:

«Οι πλείστοι εκ των ως άνω μετέβαινον άπ' ευθείας άπό τάς οικίας των εις τήν εν λόγω έπαυλην προς εργασίαν, επέστρεφον δέ εις ταύτην (οικίαν των) χωρίς νά διέρχωνται εκ της ΔΕΗ ίνα «κτυπήσουν» τήν κάρταν προσελεύσεως και άποχωρήσεως των»!

● Στο σπίτι του τ. διοικητή Παν. Δημόπουλου (Παπάγου) 2 υδραυλικοί, 2 οικοδόμοι, ένας υδραυλικός, ένας λαιοχρωματιστής και 4 ακόμα εργάτες (10). Κι εδώ πήγαιναν «άπ' ευθείας άπό τά σπίτια των» οι εργαζόμενοι...

● Στο σπίτι του δ/νου Σταύρου Κοσμετάτου, 4 υδραυλικοί.

● Στο σπίτι του δ/νου Ευάγγελου Ζώτου ένας ξυλουργός κι ένας σιδηρουργός.

● Στο σπίτι του δ/νου Γεωργίου Βάου ένας υδραυλικός κι ένας ξυλουργός.

● Στο σπίτι του υπάλληλου (και συνδικαλιστή) Ιωάννου Καμπανέλλη, ένας λαιοχρωματιστής.

Κεντρικός ήρωας αυτής της ιστορίας ήταν – όπως διαπιστώνει ή έκθεση – ό τότε προϊστάμενος του συνεργείου συντηρήσεως των κεντρικών γραφείων της ΔΕΗ Έμμ. Μόσχος, που δέν φρόντιζε μόνο για τούς άνωτέρους του στη ΔΕΗ ή για τόν «πρόεδρο» και τόν «άντιπρόεδρο» της «Κυβερνήσεως». Φρόντιζε και για φίλους και συγγενείς:

«παρέδιδε τοιαύτα (άκατάλληλα) όμοϋ μετά των καταλλήλων τοιούτων, τά δέ άκατάλληλα άπέριπτον οϋτοι (ΣΣ: οι τεχνικοί) εις τά άπορρίμματα χωρίς νά τά χρησιμοποιούν και χωρίς νά εκδίδεται δελτίον έπιστροφής τούτων εις τήν άποθήκην»!

Αρμόδιος για τήν προμήθεια των υλικών ήταν ό Έμμ. Μόσχος...

Αλλά τό πρόβλημα ήταν γενικότερο: άποθηκάριος της ΔΕΗ που εξετάστηκε άπό τήν επιτροπή έδωσε τήν εξής έκπληκτική ελκόνα για τόν τρόπο προμήθειας των υλικών:

«...διά νά προμηθευθ ή δηλ. ή Έπιχειρήσις μία ποσότητα χρωμάτων, ήλεκτρικών λαμπτήρων, υδραυλικών υλικών κ.λπ., ό κ. Μόσχος, έδιδε εντολή εις τόν έπικεφαλής εκάστου συνεργείου, ν' άπευθυνθ ή εις ώρισμένα ύπ' αύτου (του έπικεφαλής) επιλεγόμενα καταστήματα και λάβη σχετικής μέ τήν προμήθειαν προσφοράς. Έν συνεχεία θά προέβαινεν εις τήν άγοράν τούτων, δηλ. δέν έτηρείτο ή διαδικασία του δημοσίου διαγωνισμού, αλλά ή τοιαύτη ενός προ-

Στό πόρισμα της τριμελούς επιτροπής αναφέρεται ότι:

«έγένετο προμήθεια χρωμάτων προελεύσεως του εργοστασίου ΙΡΙΣ κατά καταστρατήγησιν της περί δημοσίου διαγωνισμού προβλεπόμενης διαδικασίας».

● Τί άκριβώς συνέβη;

Σύμφωνα μέ τήν έρευνα που έγινε, προέκυψε ότι,

«ήγοράσθη παρά της Έπιχειρήσεως ποσότης τις χρωμάτων, προελεύσεως του πρό δεκαετίας περίπου διακόψαντος τήν λειτουργίαν του εργοστασίου «ΙΡΙΣ» και δη 2.500 περίπου κλών τά όποια ήσαν άκατάλληλα προς χρήσιν κατά τόν χρόνον της προμηθείας των»!!

Η προμήθεια αυτή έγινε:

● Από προμηθευτή «άσχετον προς τήν πώλησιν χρωμάτων». (Έχει κατάστημα... ήλεκτρικών συσκευών!)

● Χωρίς νά τηρηθούν «οι διατυπώσεις των έπίσημων δημοπρασιών». Αυτό έγινε γιατί χρησιμοποιήθηκαν τά λεγόμενα «σπαστά» τιμολόγια: δηλαδή, ένώ

αγοράζονταν έμπόρευμα άξίας άνω των 5.000 δρχ., όπότε χρειάζεται «ειδική διαδικασία έγκρίσεως της προμήθειας», έθγαιναν δύο τιμολόγια, ένα για ποσό κάτω των 5.000 δρχ. και ένα για τό ύπόλοιπο ποσό... δύο μέρες μετά!

Τά χρώματα αυτά ήταν σπαστικά, δηλαδή θοηθητικά

«χρησιμοποιούμενα εις έλαχίστην έν συγκρίσει προς τά κύρια χρώματα ποσότητα και χρησιμοποιούμενα διά τήν αλλαγήν μόνον του λευκού βασικού χρώματος».

Κι όμως αγοράστηκαν, παρά «τήν έμφανή άκαταλληλότητα τούτων και δη λόγω χρώματος»

και τήν άρχική άρνηση του άποθηκά-

ΤΑ ΧΡΩΜΑΤΑ ΤΗΣ ΙΡΙΔΟΣ

ριου νά τά παραλάβει και παρά τήν προειδοποίηση που έκανε προς κάποιους άνωτέρους του.

● Τί έγινε μετά: Ο άποθηκάριος

● Στά... δύο σπίτια (Κυψέλη και Μαλεσίνα) του φίλου του συνταγματάρχη Κων. Μοσχονάκη, δούλεψε ένας οικοδόμος κι ένας υδραυλικός! Στο δεύτερο (έξοχικό) σπίτι του συνταγματάρχη (Μαλεσίνα)

«μετεφέρθη και εις μαρμάρινος νεροχύτης (μετά ποδιᾶς) ὅστις ἀνῆκεν εἰς τὴν ΔΕΗ και προήρχετο ἐξ ἀποξηλώσεων τοῦ κτιρίου τοῦ Ν. Φαλήρου»!!

Πάντως τὴ μεταφορά τὴν ἔκανε ὁ συνταγματάρχης μετὰ τὸ Ι.Χ. αὐτοκίνητό του. Ὅταν πῆγε νὰ τὸν πάρει (τὸ νεροχύτη) φοροῦσε (ὁ συνταγματάρχης) τὴ στολή του...

● Στὸ σπίτι ἐνός... «ἀμερικανοῦ ὑπηκόου», φίλου κι αὐτοῦ τοῦ Μόσχου, δούλεψε ἓνας ἐλαιοχρωματιστής. Γιὰ τὸν Ἀμερικανὸ αὐτὸ δὲν ὑπάρχουν – δυστυχῶς – ἄλλα στοιχεῖα. Τὸ σπίτι του ἦταν στὸ Μαρούσι ἢ (κατὰ ἄλλη κατάθεση) στὴ θέση Καρελᾶ, κοντὰ στὸ Κορωπί. Ὁ ἐλαιοχρωματιστής πού δούλεψε ἐκεῖ καταθέτει πῶς – μετὰ ἐντολή πάντα τοῦ Μόσχου – πῆρε μιά μέρα δύο τεχνίτες ἐγγύσας

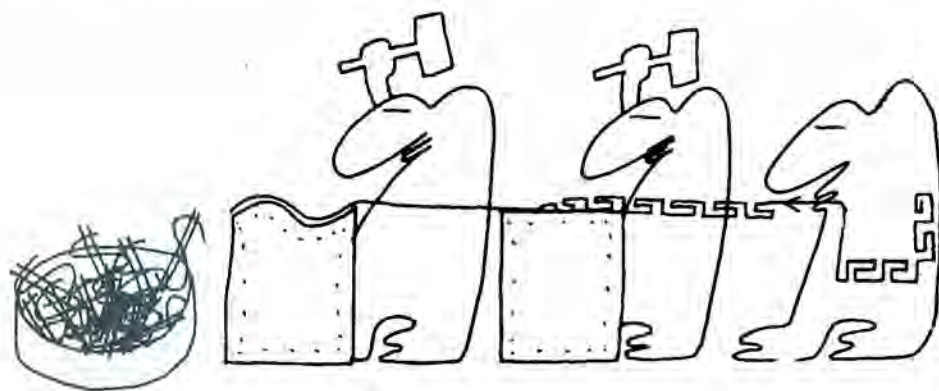
«ἀπὸ τὰ ἐν Κοραῇ ἰσόγεια γραφεῖα

(Σ.Σ.: τὰ κεντρικὰ γραφεῖα τῆς ΔΕΗ) πλάκας ἐκ μαρμαροῦ, αἵτινες εἶχον τοποθετηθεῖ εἰς τοὺς κισέδες»

καὶ τὶς μεταφέρανε στὸ ἐξοχικὸ σπίτι τοῦ Ἀμερικανοῦ. Σύμμαχος ὁ ἄνθρωπος, δὲν μποροῦσε νὰ βάλει σπίτι του μάρμαρο β' ποιότητος. Ἦθελε τῶν... κεντρικῶν γραφείων!

● Στὴν ...πιτσαρία(!) τοῦ Γεωργίου Νικολαΐδη (Χαλάνδρι) δούλεψαν 6 ἄτομα γιὰ... τρεῖς περίπου μῆνες καὶ (ἀπ' ὅ,τι φαίνεται ἀπὸ τὶς εἰδικότητές τους) ἔκαναν ὅλες τὶς δουλειές: ἓνας υδραυλικός, ἓνας ἐλαιοχρωματιστής, ἓνας ἠλεκτρολόγος, ἓνας ξυλουργός καὶ δύο οἰκοδόμοι! Ἴσως γιὰ τὸ ἰδιοκτήτη τῆς πιτσαρίας ἦταν... ἐξάδελφος τοῦ Μόσχου! Κι ἐδῶ χρησιμοποιήθηκε καὶ «τεχνικός ἐξοπλισμός τῆς ΔΕΗ», ἐνῶ ὅπως παρατηρεῖ ἡ ἔκθεση

«ἀνεξαρκῆτως τῆς ἐκ τῆς στερήσεως τῶν ὑπηρεσιῶν τῶν ὡς ἄνω τεχνιτῶν ἐπελθούσης εἰς τὴν Ἐπιχείρησιν ζημίας, φρονοῦμεν ὅτι ἐπῆλθεν καὶ τοιαύτη εἰς βάρος τοῦ ΙΚΑ, καθ' ὅσον δὲν ἐγένετο ἐπικόλλησις ὑπὲρ αὐτοῦ ἐνσήμων, ὑπὸ τῶν ὡς εἰρηται ἐργοδο-

χείρου. Ἐν συνεχείᾳ διὰ νὰ καταβληθῇ τὸ τίμημα εἰς τὸν πωλητὴν, εἴτε εἰσῆρχετο τὸ ὑλικὸν εἰς τὴν ἀποθήκην, ἐξεδίδετο ὑπ' ἐμοῦ δελτίον παραλαβῆς τοῦτου καὶ ὅπερ ἐπισυνάπτετο ὁμοῦ μετὰ τοῦ ὑπὸ τοῦ πωλητοῦ ἐκδοθέντος τιμολογίου καὶ προωθεῖτο πρὸς πληρωμὴν εἴτε τὸ ὑλικὸν δὲν εἰσῆγχετο καθόλου εἰς τὴν ἀποθήκην, ὁπότε μετεφέρετο ἀπ' εὐθείας εἰς τὸν τόπον τοῦ ἔργου, ὁπότε ὁ ἐπικεφαλῆς ἐκάστου συν-εργείου ὑπέγραφε ἐπὶ τοῦ τιμολογίου ὅτι παρελήφθη καὶ διετέθη διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου· θάσει δὲ αὐτῆς τῆς θεθαίωσης, ὁ πωλητὴς εἰσέπραττε τὸ τίμημα, ἀφοῦ προηγουμένως εἶχε ἐγκριθῇ τὸ τιμολόγιον τοῦτο ἀπὸ τὸν Προϊστάμενον κ. Ἐμμ. Μόσχον κλπ. Ὡς εἰκὸς εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην δὲν ἐξεδίδον δελτίον παραλαβῆς τοῦτου καὶ ὡς ἐκ τούτου θέθαια δὲν ἦμουν εἰς θέσιν νὰ γνωρίζω ἐάν ἐγένετο ἡ προμήθεια πράγματι, τῶν διὰ τῶν τιμολογίων ἀγοραζομένων ὑλικῶν καὶ ἐν συνεχείᾳ, ἐάν ἐχρησιμοποιοῦντο. Θέλω νὰ προσθέσω ἐν προκειμένῳ, ὅτι σὲ πάρα πολ-

λές περιπτώσεις καὶ καθ' ἐκάστην ἡμέραν σχεδόν, ἐγένετο ἡ προμήθεια τῶν ὑλικῶν, χωρὶς νὰ ἐκδώσω δελτία παραλαβῆς καὶ ἐξαγωγῆς τούτων... Οὐδέποτε ἐπεστρέφετο εἰς τὴν ἀποθήκην μου, τὸ ἀπομένον (πλεονάζον) μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν σχετικῶν ἐργασιῶν ὑλικόν, δι' ὃν λόγον καὶ δὲν ἐνεφάνιζον τὴν ἐπιστροφήν τοῦτου εἰς τὴν ἀποθήκην μου. Προδιαγραφές ἐπὶ τῶν προμηθευτῶν ὑλικῶν δὲν ὑφίσταντο, ἀλλὰ ταῦτα ἐπελέγοντο εἴτε ὑπὸ τῶν ἐπικεφαλῆς τῶν καθ' ἑκάστον συνεργειῶν καὶ τῇ ἐγκρίσει τοῦ Προϊσταμένου κ. Μόσχου ἢ κατ' εὐθείαν ὑπὸ τοῦ κ. Μόσχου».

Ἡ ἐπιτροπὴ πού ἔκανε ἐλεγχὸ βρῆκε «1.800 περίπου κιλά ἐκ τῶν ἄνω χρωμάτων νὰ εἶναι εἰσέτι (ΣΣ: τὸ 1975) ἀχρησιμοποίητα»!!

Καὶ τονίζει συμπερασματικά ὅτι: «Ἐγένετο προμήθεια τῶν ὡς ἄνω χρωμάτων, προελεύσεως τοῦ ἐργοστασίου ΙΡΙΣ, κατὰ καταστρατήγησιν τῆς περὶ δημοσίου διαγωνισμοῦ προβλεπομένης διαδικασίας».

Ἀναμονὴ κι ἐδῶ...

ΑΠΟ ΤΗ «ΔΕΗ ΤΩΝ ΣΚΑΝΔΑΛΩΝ» ΣΤΗΝ ΚΟΡΥΦΗ ΤΟΥ ΚΕΕΦ!

«Τὸ ψάρι, ἀπ' τὸ κεφάλι θρωμάει»
(Λαϊκὴ παροιμία)

Τὸ Κεντρικὸ Ἐργαστήριον Ἐλέγχου Φαρμάκων (ΚΕΕΦ) δημιουργήθηκε τὸ 1973 γιὰ νὰ ἐλέγχει τὰ φάρμακα πού κυκλοφοροῦν – καὶ αὐτὸ ὑποτίθεται κά-νει ἀκόμα.

ΣΗΜΕΡΑ, ἐπικεφαλῆς τοῦ ΚΕΕΦ βρίσκονται... δυό... μηχανολόγοι-ἠλεκτρολόγοι!

● Ὁ Λουδοβίκος Βασενχόθεν, 64 χρονῶν, συγγενὴς τοῦ τ. ὑφυπουργοῦ Ἐξωτερικῶν κ. Σταυρόπουλου, πού ἔγινε πρόεδρος τοῦ Δ.Σ. τοῦ ΚΕΕΦ ἀπὸ τὴ λεγόμενη κυβέρνησις Ἐθνικῆς Ἐνότητος. Εἶναι ἀνεμοπόρος, πιλότος.

● Ὁ Γεώργιος Βαφειάδης, 55 χρονῶν, τ. γενικός διευθυντὴς τῆς ΔΕΗ, καὶ (ἀπὸ τὰ τέλη Δεκεμβρίου) γενικός διευθυντὴς τοῦ ΚΕΕΦ.

Τὶ σχέση ἔχει ὁ φάντης μετὰ τὸν ρετανόλαδο; Ἴσως ἔχει... Στὴν περίπτωσιν, πάντως, τοῦ Γ. Βαφειάδη τὸ πρᾶγμα παρουσιάζει ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον:

Στὸ σπίτι τοῦ τ. διευθυντῆ τῆς ΔΕΗ δούλεψαν – σύμφωνα μετὰ τὸ πόρισμα τῆς διοικητικῆς ἐξέτασής πού εἰδικά γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ ἔγινε, ὅπως λέμε παραπάνω – ἑπτὰ ὑπάλληλοι τῆς ὑπηρεσίας, καὶ συγκεκριμένα: δύο οἰκοδόμοι, δύο ἐλαιοχρωματιστές, ἓνας σιδηρουργός, ἓνας ἠλεκτρολόγος κι ἓνας ἐργοδηγός.

ΓΙΑΤΙ ἄραγε ἐπιλέχθηκε γιὰ τὴ θέσιν αὐτή; Καὶ γιατί... τώρα; Δὲν περίμεναν, τουλάχιστον, οἱ ἀρμόδιοι πού τὸν ἐπέλεξαν, νὰ τελειώσῃ ἡ δικαιοσύνη τὸ ἔργο τῆς; Δὲ φοβοῦνται τίς... ἐκπλη-ξεις;

ΠΑΝΤΩΣ, στὴ ΔΕΗ, ὁ Γ. Βαφειάδης εἶχε μὴν εὐδόκιμη 25χρονη ὑπηρεσία: μῆκε τὸ 1950 (ΕΜΠΑΣΚΟ) σὰ μηχανικός, στάλθηκε στὴν Ἀμερικὴ γιὰ μετεκπαίδευση (δυὸ χρόνια) καὶ ἀνέθηκε στὴν κορυφὴ τῆς ἱεραρχίας ὅταν ὁ ἀείμνηστος στρατηγὸς Καρδαμάκης («Ὅσο δεξιότερα, τόσο καλύτερα») τὸν ἔκανε, στὴ διάρκεια τῆς δικτατορίας, γενικὸ διευθυντὴ – ἐκεῖνος ἦταν διοικητής.

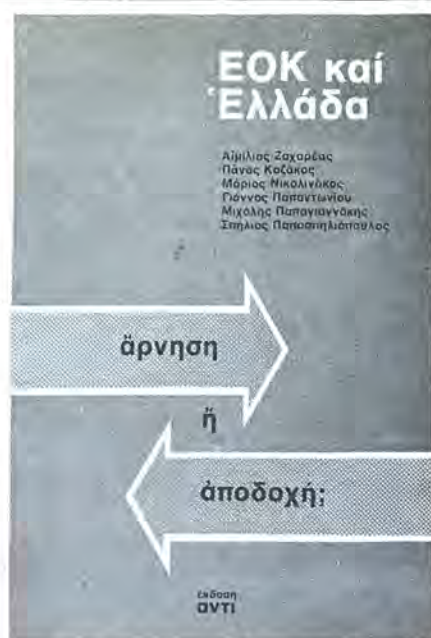
ΜΕΤΑ τὴν «ἀλλαγὴ» παρέμεινε (σὰν ἀπλὸς διευθυντής;) στὴ ΔΕΗ μέχρι τὸ 1976, ὁπότε ἀποχώρησε οἰκιοθελῶς γιὰ νὰ ἀναλάβῃ πρὶν λίγους μῆνες τὴν γενικὴν διεύθυνση τοῦ ΚΕΕΦ. Σήμερα, εἰσπράττει κάθε μῆνα δύο συντάξεις (60.000 δρχ. ἀπὸ τὴ ΔΕΗ καὶ 12.000 δρχ. ἀπὸ τὸ Ταμεῖο Μηχανικῶν) καὶ ἓνα μισθὸ (55.000 δρχ. ἀπὸ τὸ ΚΕΕΦ). Σύνολο ἀποδοχῶν 127.000 δρχ. Ἀῦριο;

● Ποιά είναι ή γνώμη σας για τήν ένταξη τής Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα;

● Ποιά είναι τά πλεονεκτήματα τής ένταξης; Ποιά τά μειονεκτήματα;

ΜΙΑ σειρά μελέτες και ντοκουμέντα γύρω από τό πρόβλημα «Έλλάδας - ΕΟΚ», πού δημοσιεύτηκαν στό «ΑΝΤΙ», προσφέρονται τώρα σ' ένα καλαίσθητο τόμο, ὅχι βέβαια γιά νά καλύψουν αυτό τό κενό πληροφόρησης, αλλά απλά σάν ένα πανόραμα τών θέσεων πού έχουν διατυπωθεῖ καί τών θεωρητικῶν, πολιτικῶν καί ἐμπειρικῶν ἀφετηριῶν τους.

ΠΡΟΚΕΙΤΑΙ γιά κεί-

μενα τών Αἰμίλιου Ζαχαρέα, Μάριου Νικολινάκου, Μιχάλη Παπαγιαννάκη, Γιάννου Παπαντωνίου, Σπῆλιου Παπασπηλιόπουλου καί μιᾶ ἀνέκδοτη μελέτη τοῦ ΠΑΝΟΥ ΚΑΖΑΚΟΥ γιά τίς σχέσεις ΕΟΚ καί Τρίτου Κό-

σμου.

ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ «ΑΝΤΙ»

τῶν, γνωστοῦ ὄντος ὅτι ἅπαντες οἱ ἐν τῇ ΔΕΗ ἐργαζόμενοι στεροῦνται σχετικού διδλαγίου ἐνσήμων.

«ΤΑ ΕΝ ΟΙΚΩ...»

Θά ἀναρωτηθήκατε ἴσως: γιά τόσους φρόντισε ὁ κ. Μόσχος, γιά τό... δικό του σπίτι δέν φρόντισε; Φρόντισε καί γι' αὐτό. Σύμφωνα μέ τήν ἐκθεση πάντα:

● Στά... δύο σπίτια τοῦ Ἐμμ. Μόσχου (Μαρούσι καί Πόρτο Ράφτη) δούλεψαν ἕνας οἰκοδόμος, ἕνας ηλεκτρολόγος κι ἕνας ἐλαιοχρωματιστής. Κάποιος ἀπ' τοὺς μάρτυρες καταθέτει ὅτι (μέ ἐντολή τοῦ Μόσχου) πήρε ἀπό τά γραφεῖα τῆς ΔΕΗ στόν Πειραιᾶ (ὁδός Ἑθνικῆς Ἀντιστάσεως)

«45 περίπου χαρτοκιβώτια πλαστικῶν πλακιδίων ἅτινα εἶχον περισσέψει ἐκ τῆς ἐκτελέσεως ἐργασιῶν διαστρώσεως εἰς τά ἐν λόγω γραφεῖα».

Ἀπό αὐτά:

● Τά 15 περίπου πήγαν στίς ἀποθήκες τῆς ΔΕΗ.

● Τά ὑπόλοιπα 30 στό σπίτι τοῦ Μόσχου, στό Μαρούσι. Ἐκεῖ στρώθηκε ἡ σαλοτραπεζαρία, ἀλλά περισσεύσαν μερικά πού μοιράστηκαν:

— ἄλλα στό ἐξοχικό σπίτι τοῦ Μόσχου (Πόρτο Ράφτη), ὅπου στρώθηκε τό λιβνγκ-ρούμ.

— ἄλλα στό σπίτι τοῦ... ἀδελφοῦ του Κων. Μόσχου (Καλογρέζα), ὅπου στρώθηκε τό δωμάτιο τών παιδιῶν.

Αὐτά...

ΧΑΛΙΑ ΚΑΙ... ΧΑΛΙΑ!

Χαρακτηριστικό τῆς κατάστασης πού ἐπικρατοῦσε: ὅταν ἀντικαταστάθηκε τό χαλί πού ὑπῆρχε στό γραφεῖο τοῦ διοικητῆ, ὁ Μόσχος πήρε τό παλιό σπίτι του. Δέν τό πήρε ὅλο ὅμως: ἕνα μικρό κομμάτι πρόλαβε καί τό ἔκοψε ἕνας ἀπό τοὺς ὑδραυλικούς πού δούλευαν στά σπίτια τών διευθυντῶν κλπ. Τί τό ἔκανε; τό ἔστρωσε στό αὐτοκίνητό του!!

Καί κάτι ἀκόμα ἐνδεικτικό: γιά νά δικαιολογηθεῖ ἡ «ἐκτός ΔΕΗ» δουλειά, γινόνταν τό ἐξῆς κόλπο: συντάσσονταν «καταστάσεις ἀπασχολήσεως» γιά μιᾶ συγκεκριμένη δουλειά στήν ὁποία ἀπασχολοῦνταν 2 τεχνίτες καί ἀναφέρονταν σάν ἀσχολούμενοι... 10! Ἔτσι, οἱ ὑπόλοιποι 8 μπορούσαν νά δούλεψουν «στά σπίτια»...

Ἡ ἐπιτροπή, στό πόρισμά της, μιλάει γιά «(πιθανούς) διά τήν Ἐπιχείρησιν κινδύνους» καί χαρακτηρίζει «δῶς ἀπαράδεκτον τόν τρόπον διαχειρίσεως τών ἐξ ἀποξηλώσεων ὑλικῶν τῆς ΔΕΗ. πολλά τῶν ὁποίων ἔχουν σημαντική ἀξίαν». Πόση εἶναι πραγματικά ἡ ζημιά; ποιοί εὐθύνονται; Καί τό βασικότερο: ποιοί καί πῶς τελικά θά πληρώσουν;

ΡΕΠΟΡΤΕΡ

ΚΕΔΡΟΣ

Ποίηση

Νέες ἐκδόσεις

Θ. Δ. ΦΡΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΝΑΣ ΠΟΙΗΤΗΣ

ΠΟΙΗΜΑΤΑ

ΚΕΔΡΟΣ 1977

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

Η ΠΕΙΡΑ ΚΑΙ Η ΠΥΡΑ

ΠΟΙΗΜΑΤΑ 1957-1977

ΔΑΦΝΙΑ ΑΘΗΝΑ 1978 - 100 ΣΟΦΩΝ ΚΑΙ 100 ΛΙΒΕΛΛΑ

ΑΛΥΣΙ

ΤΑΣΟΣ ΔΕΙΒΑΔΙΤΗΣ

ΑΝΑΚΑΛΥΨΗ

ΚΕΔΡΟΣ 1977

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΕΔΡΟΣ

Πανεπιστημίου 44 - Τηλ. 3615.783

ΟΤΑΝ ΤΑ
ΑΡΜΟΔΙΑ
ΚΡΑΤΙΚΑ
ΟΡΓΑΝΑ
ΕΙΝΑΙ ΑΠΟ
ΤΟ ΝΟΜΟ...
ΑΝΑΡΜΟΔΙΑ!

«(...) Τρεις τουλάχιστο θάνατοι πού έπιστημάνθηκαν τελευταία, στις 8 'Ιουλίου και στις 2 Σεπτεμβρίου στη Θεσσαλονίκη, όπως και στις 16 'Ιουλίου στην Αθήνα, και αποδόθηκαν σε αλλεργικό ανακοπτικό σόκ, οφείλονται πιθανότατα σε χρησιμοποίηση παρόμοιων συρίγγων» - δηλαδή πλαστικών μιάς χρήσης από πολυστερίνη.

● Είναι, όμως, πραγματικά επικίνδυνες οι σύριγγες από πολυστερίνη;

ΣΥΜΦΩΝΑ μέ την παλιά απόφαση πού προαναφέρθηκε, ΝΑΙ. Συγκεκριμένα, τό 1964 στη Γερμανία, μέ άφορμή όρισμένες παρατηρήσεις πού έγιναν (και πού σύμφωνα μέ την απόφαση «έπαληθεύτηκαν σε διάφορα γερμανικά νοσο-

1973 - χρονιά πού δημιουργήθηκε και τό ΚΕΕΦ. Μέχρι σήμερα άσχολεϊται άποκλειστικά μέ την παραγωγή πλαστικών συρίγγων «έφ' άπαξ χρήσεως». Τό μετοχικό της κεφάλαιο άνέρχεται σε 20 έκτ. δρχ. και ή παραγωγική ικανότητά της φτάνει τά 24 έκκατ. σύριγγες τό χρόνο, μέ δάση 24ωρη άπασχόληση. 'Η έταιρία έχει σήμερα ιδιόκτητο εργοστάσιο στά Οινόφυτα Βοιωτίας (έκταση γηπέδου: 6.510 τ.μ., έπιφάνεια καλυμμένη μέ κτίρια 1491 τ.μ.) και τό διοικητικό συμβούλιο της άποτελείται από τούς: Μάριο Γ. Χρυσόπουλο, πρόεδρο και διευθύνοντα σύμβουλο, Δημ. Γ. Χρυσόπουλο, Νικ. Α. Καραγιάννη, Κων. Παπαλέξη, Μιχ. Γ. Θεοφίλου, συμβούλους.

ΓΙΑ την έταιρία (πού τροφοδοτεί τά

Κυκλοφορούν έκατομμύρια ενέσεις χωρίς ΚΑΝΕΝΑ άπόλυτα έλεγχο!

«(...) Αί άποστειρωμένα ιατρικά και συσκευαί έφ' άπαξ χρήσεως έκ πλαστικής ύλης δέν χρήζουν άδείας κυκλοφορίας».

Ν.Δ. 308/74

ΜΕ δάση αυτό τό Ν.Δ., πού ίσχύει μέχρι σήμερα, έκατομμύρια πλαστικές σύριγγες μιάς χρήσης κυκλοφορούν στη χώρα μας ΑΝΕΞΕΛΕΓΚΤΑ, άφου τό μόνο αρμόδιο κρατικό όργανο έλέγχου, τό Κρατικό Έργαστήριο Έλέγχου Φαρμάκων (ΚΕΕΦ), πού δημιουργήθηκε επί χούντας (1973) και άνδρώθηκε επί «Ν. Δημοκρατίας», θεωρεί τόν έαντό του ΑΝΑΡΜΟΔΙΟ και ΑΡΝΕΙΤΑΙ νά γνωματεύσει σχετικά!!

ΟΙ κίνδυνοι δέν είναι μόνο θεωρητικά τεράστια. 'Υπάρχει, ήδη, συγκεκριμένο θέμα στό όποιο τό ΚΕΕΦ ΔΕΝ παίρνει θέση:

● Στη χώρα μας, οι πλαστικές σύριγγες μιάς χρήσης, πού χρησιμοποιούνται ευρύτατα στά νοσοκομεία και τίς κλινικές, είναι σχεδόν ΑΠΟΚΛΕΙΣΤΙΚΑ κατασκευασμένες από πολυστερίνη. Τόν τύπο αυτό πλαστικής σύριγγας μιάς χρήσης ή Φαρμακολογική Έπιτροπή του Γερμανικού 'Ιατρικού Συλλόγου θεωρεί από τό 1964 ΑΝΑΣΦΑΛΗ και ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΟ (δές Argteblatt, Δελτίο Γ.Ι.Σ. τ. 46/14.11.1964) και «άποτρέπει την χρήση του» γιατί άλλοιώνει όρισμένα ένέσιμα διαλύματα και εκχυλίζει στόν ανθρώπινο οργανισμό ούσίες έντελώς άνεξέλεγκτες, μέ άπρόβλεπτες συνέπειες γιά τή δημόσια υγεία!

ΤΟ θέμα τέθηκε πρόσφατα από μία καταγγελία του 'Ινστιτούτου Προστασίας Καταναλωτών, στην όποία αναφέρεται ότι:

κομεία»), ή Φαρμακολογική Έπιτροπή του 'Ιατρικού Συλλόγου όχι μόνο ύστησε «(...) τόσον στους ντόπιους όσον και στους άλλοδαπούς κατασκευαστές συρίγγων από πλαστική ύλη, καθώς επίσης και στους κατασκευαστές φαρμάκων, νά έλέγουν τάς επιδράσεις των συρίγγων έναντι των σκευασμάτων και επισημαίνουν τίς άσυμβατότητες...», αλλά και άποτρέπει «τήν χρήση πλαστικών συρίγγων μιάς χρήσεως κατασκευασμένων από διαφανή πολυστερίνη (γιατί) ύφίστανται άποδεδειγμένα περιστατικά καθ' ή όρισμένα έκδοχα ένέσιμων σκευασμάτων διαλύουν τό πλαστικό και προσλαμβάνουν ξένas ύλας...»

● Μέσα σε τέσσερις μήνες από την έκδοση (29.10.1964) της άπόφασης, !! γερμανικές φαρμακοβιομηχανίες άνήγκαστηκαν νά προσαρμόσουν την παραγωγή τους σ' έναν άλλο τύπο πλαστικής σύριγγας μιάς χρήσης, κατασκευασμένης από πολυπροπυλένιο, πού, παρόλο πού είναι λιγότερο διαφανές από την πολυστερίνη, «κατά τάς μέχρι τούδε έμπειρίας ΔΕΝ έκφράζονται φόβοι επιδράσεως έπ' αυτών των διαφόρων ειδικών διαλυτών ή διαλυτικοποιητικών ούσιων των σκευασμάτων».

ΣΥΜΦΩΝΑ μέ την άποψη της μοναδικής στην Έλλάδα εταιρίας («ΛΕΥΚΙΠΠΟΣ Α.Ε.») πού κατασκευάζει σύριγγες μιάς χρήσης από πολυστερίνη, ΟΧΙ. Καί ή άποψη αυτή στηρίζεται σε έπιστημονικά δεδομένα: ό τύπος της σύριγγας (5081) πού χρησιμοποιείται, έλέγχθηκε από τό British Standard Institution και βρέθηκε (1977) «άπόλυτως κατάλληλος» γιά ιατρική χρήση.

Η «ΛΕΥΚΙΠΠΟΣ Α.Ε.» ιδρύθηκε επί χούντας (ΦΕΚ 1609/31-12-70) και άρχισε τίς παραγωγικές εργασίες της τό

9/10 της ελληνικής αγοράς) δέν είναι δυνατό νά ύπάρχει τίποτα ύποπτο, γιατί σύριγγες από πολυστερίνη:

● χρησιμοποιούνται σ' όλο τόν κόσμο 20 χρόνια τώρα -

● κατασκευάζονται από πολλά εργοστάσια σε διάφορες χώρες -

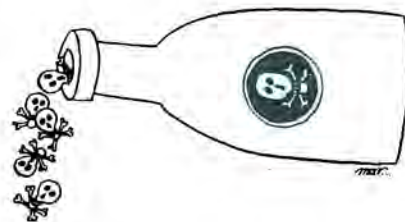
● έξάγονται (πρόσφατα) από την Έλλάδα ΚΑΙ στη Γερμανία, όπου ύπάρχει τό προηγούμενο πού προαναφέρθηκε!

ΑΛΛΑ ή εταιρία αυτή έχει άποτανθεί στό ΚΕΕΦ γιά νά γνωματεύσει γιά τά προϊόντα της. Τό ΚΕΕΦ, όμως, ΔΕΝ άπάντησε.

«(...) Αί άποστειρωμένα ιατρικά συσκευαί έφ' άπαξ χρήσεως έκ πλαστικής ύλης δέν χρήζουν άδείας κυκλοφορίας», βλέπετε.

ΕΤΣΙ τό πρόβλημα παραμένει. Καί οι κίνδυνοι. 'Αλλά και ή ευθύνη του... άνεύθυνου ΚΕΕΦ και των πιο πάνω αρμόδιων του ύπουργείου Κοινωνικών 'Υπηρεσιών... Καί φυσικά ή περίπτωση δέν είναι ή ΜΟΝΑΔΙΚΗ. Κάποιοι παίζουν μέ την υγεία του λαού - χρόνια τώρα...

Γ.Τ.

«Στό διάστημα πού τά φάρμακα δέν εκτελούσαν τίς συνταγές τών ασφαλισμένων στό Ταμείο Υγείας τών Δημοσίων Υπαλλήλων παρατηρήθηκε μία μείωση 48% στό ποσό τό δαπανών γιά τή φαρμακευτική περίθαλψη τών δημοσίων υπαλλήλων.»

«Τό Υπουργείο Κοινωνικών Υπηρεσιών δέκρινε», «καταβολή του ποσού της περιθάλψεως» καί πρότεινε μέτρα με εγκύκλιό του...»

«Αντίθετα, ή ΑΔΕΔΥ απέδωσε τό φαινόμενο στήν οικονομική δυσπραγία τών δημοσίων υπαλλήλων καί στή μη τήρηση τού καταβληθέντος αντιτίμου από τόν ασφαλισμένον.»

Οι Εφημερίδες

αποδοχή τής αντιιατρικής φιλοσοφίας τού ΙΙΙ τςΗ.

● «Αν ή διοχέτευση τών «φαρμάκων» στήν αγορά μας στηρίζεται σέ τεχνητούς καταναλωτικούς λόγους καί όχι σέ μία σοβαρή έρευνα ή στίς πραγματικές θεραπευτικές ανάγκες; Ποιός επιτρέπεται νά ξεχνάει, πώς κάθε φαρμακευτικό σκέιτ είναι στό βάθος μια εμπορική επιχείρηση; καί όπως κάθε εμπορική επιχείρηση κοιτάζει νά προσαρμοστεί σέ μία κατάσταση (πού χρόνισε μέσα σέ δεκαετίες αδιαφορίας), εμπιστευόμενο τήν επιβίωσή του στήν προπαγάνδα, στόν καταναλωτισμό, στό νέο - φάρμακο, πού μόνο νέο δέν ήταν τίς περισσότερες φορές καί συχνά ούτε καί τόσο «φάρμακο»;

● «Αν οί ιατρικές μας σχολές δέν μορφώνουν όποιος πρέπει τό γιατρό μας; Ποιός ξεχνάει πώς ό γιατρός γράφει τή συνταγή κατά συνείδηση

πού σάν φάρμακο μόνο τήν αλλαγή τού έχει σά σκοπό νά αντικαταστήσει τίς υπεραγορές μέ ένα σύστημα ικανό νά αυτοελέγχεται μέ τή συμμετοχή τών ιολιτών, τών τεχνικών καί τών κυβερνώντων.

ΑΚΡΙΒΩΣ τώρα τό Υπουργείο Κοινωνικών Υπηρεσιών δέν στοχεύει ούτε τήν εκλογίκευση τού υπάρχοντος συστήματος, μέ μία αναδιοργάνωση τών ίδιων τών υπεραγορών, γιά τήν έλάττωση τού κόστους χρήσης τους καί τήν αύξηση τής αποτελεσματικότητάς τους.

Αντίθετα, τό Υπουργείο Κοινωνικών Υπηρεσιών μέ τίς προτάσεις του γιά γραφειοκρατικές «δυσκολίες» ή «εμπόδια» π.χ. στούς ασφαλισμένους τού δημοσίου, φαίνεται νά θλέπει τά υγειονομικά έξοδα σάν έξοδα πολυτελείας πού είναι άσυμπίθαστα μέ τήν τωρινή οικονομική κατάσταση. Γι' αυτό επιδιώκει νά τά ελαττώσει γραφειοκρατικά (π.χ. μέ «απορρίψεις»), επιβαρύνοντας τήν τσέπη τού ασφαλισμένου.

Ο ΝΕΟΣ Υπουργός Κοινωνικών Υπηρεσιών, άν βέβαια διαφύλαξε τήν πολιτική ήγηση του καί πέτυχε μία κυβερνητική θέληση, γιά αλλαγή τού υγειονομικού συστήματος, έχει πολλές προοπτικές (π.χ. σκέψαμε πάλιν ελιτροφόρησης, γιά νά μή δεσμεύεται από ένα κρατικό μηχανισμό πού, σύμφωνα μέ σχολόγες εφημερίδες «Καθημερινή», «έχει αποκτήσει αυτοτέλεια καί παντοδυναμία, τού «κρίνει, αποφασίζει, επιλοφυλάττει, απορρίπτει, προσαρμόζει, κατά τή γνώμη του, αντιδρά, εκδικείται...», πού «κάνει, σέ ότατους πολιτικούς καί λαμπρά προγράμματα νά εκμηδενιστούν...», «ού τέλος ή «βούληση» αυτού τού μηχανισμού είναι νά μή λειτουργεί...].

ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ καί Υπουργός, άν δέν θέλουν πιά μία συνταγή ενός παιδίατρου ή παθολόγου ή άγροτικού γαστρού ή ειδικού, νά περιλαμβάνει στά έντε φάρμακα τέσσερα «άχρηστα», πρέπει νά λάβουν μέτρα ώστε:

1. Τή σύγχρονη μόρφωση τού γιατρού νά αρχίσει από τό πανεπιστήμιο. Βέβαια ούτε μέ τίς τωρινές μέθοδες διδασκαλίας, ούτε μέ τίς τωρινές δομές. Τή τμηματική (departmental) οργάνωση είναι ή καταλλήλωση.

2. Νά συνταχθεί τό ΕΘΝΙΚΟ ΣΥΝΤΑΓΟΛΟΓΙΟ τό συντομότερο, με επιστημονικά καί μόνο κριτήρια.

3. Νά γίνονται γνωστά τά φάρμακα στούς υγειονομικούς, μέ αντικειμενική πληροφορηση, επιστημονικά τεκμηριωμένη.

ΑΝ, Κυβέρνηση καί Υπουργός, θέλουν τά φάρμακα πού κυκλοφορούν στόν τόπο μας νά έχουν λογικότερες τιμές, πρέπει νά περιορίσουν μέ νόμο τά φανιρά κα' κρυφά κονδύλια προ-

ΦΑΡΜΑΚΑ ΚΑΙ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΣΜΟΣ

Τού Γιώργου Κλ. Λύκα.

ΑΙΤΙΟ τό συμπέρασμα καί τίς προτάσεις τού Υπουργείου Κοινωνικών Υπηρεσιών, αναδύεται:

1. Τή κρίση τού υγειονομικού μας συστήματος, ιδιαίτερα στόν τομέα φάρμακων.

2. Μία τάση γιά επινόηση γραφειοκρατικών «δυσκολιών» πού θά μειώσουν π.χ. τό κονδύλι τής φαρμακευτικής περίθαλψης τού Ταμείου Υγείας τών Δημοσίων Υπαλλήλων, δίχως νά ελαττώσουν καί τήν υπερκατανάλωση τών «φαρμάκων». Δηλαδή, μέτρα πού μεταφέρουν μέρος τών οικονομικών βαρών στίς ελάτες τών ασφαλισμένων ισχυριζόμενα μέ τήν έρμηνεία τής ΑΔΕΔΥ, δίχως νά περιορίσουν τήν υπερκατανάλωσή τους, πού από ιατρικής σκοπιάς σημαίνει ιατρογενείς αρραστίες, τοξικές κα' από οικονομικής, σιγά σιγά, σέ βάρος κράτους, ταμείων υγείας καί ιδιωτών.

ΓΙΑΤΙ άραγε τό Υπουργείο Κοινωνικών Υπηρεσιών νά μή θεωρεί «καταβολή» τού ποσού τής περιθάλψεως καί τής ΥΓΙΑΣ τών Έλλήνων;

● Αν τό 80% περίπου τών φαρμάκων πού κυκλοφορούν στόν τόπο μας είναι άχρηστα (= παραγορητικά) ή παράλογα ή βλαπτικά; Υπενθυμίζω τής ό Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (Π.Ο.Υ...) μόνο 200 περίπου φάρμακα συνιστά σάν χρήσιμα στά κράτη μέλη του, από τίς χιλιάδες πού κυκλοφορούν σήμερον στόν κόσμο. Σίγουρα, αυτή ή θέση δέν πρέπει νά έρμηνευτεί σάν πρόσκληση γιά επιτροπή στά αφεψήματα, ούτε σάν

καί επιστήμη; πού στήν ουσία σημαίνει πράξη πολυεξαρτημένη καί όχι πράξη ελεύθερης έκλογής;

● «Αν λείπει μία υγειονομική διαπαιδαγώγηση τών πολιτών μέ κατεύθυνση π.χ. μία προληπτική ιατρική; Όχι βέβαια τήν αμερικάνικη προληπτική ιατρική, μά τίς ατέλειωτες αναλύσεις καί εξετάσεις, πού αδειάζουν τά κρατικά ή ασφαλιστικά ταμεία καί τίς τσέπες τών πολιτών δίχως νά προσφέρουν τίποτα τό θετικό. Άλλωστε, αυτό τό μοντέλο είναι σέ κρίση αυτή τή στιγμή στήν ίδια τήν Αμερική.

● «Αν λείπει ή έρευνα ή στραμμένη σέ μία πραγματική πρόοδο, π.χ. βιοιατρική έρευνα;

● «Αν άπουσιάζουν κατάλληλοι δημόσιοι οργανισμοί πού νά άπασχολούνται μέ τήν υπεύθυνη πληροφόρηση τών υγειονομικών καί μέ τόν έλεγχο τών φαρμακευτικών προϊόντων; Είναι γνωστή ή ανεπάρκεια τού ΚΕΦΟ.

● «Αν δέν συντάχθηκε άκόμα τό ΕΘΝΙΚΟ ΣΥΝΤΑΓΟΛΟΓΙΟ;

ΑΚΡΙΒΩΣ τώρα πού οί πολλοί συμφωνούν ότι τό υγειονομικό μας σύστημα (= σειρά από υπεραγορές καί μικροαγορές πού άποτελούν ένα τεράστιο έμπόριο), πού προσφέρει (φαινομενικά δωρεάν ή σχεδόν) περίθαλψη όλων τών ειδών (= φάρμακα, εξετάσεις, επισκέψεις, εισαγωγές σέ νοσοκομεία), μάς κοστίζει πάρα, πάρα πολλά σέ σχέση μέ τήν άποτελεσματικότητά του.

ΑΚΡΙΒΩΣ τώρα πού οί πολλοί θλέ-

παγάνδων των φαρμακευτικών σιτημάτων. Είναι πασιγνωστό π.χ. κάθε κανένα αιώνα δεν κάνει έρευνα στον τόπο μας.

ΕΠΙΣΗΣ, αν θέλουν τα φάρμακα που κυκλοφορούν εδώ να είναι **ποιοτικά** άριστα, πρέπει:

- Να οργανώσουν αποτελεσματικά το ΚΕΠΕ και τους ελέγχους.

- Να υιοθετήσουν το κράτος (= ιδρύοντας κρατικό ή ημικρατικό οργανισμό για την παραγωγή φαρμάκων, τη διαπραγμάτευση πατεντών ΚΝΟΜ-ΠΟΛ, τις εξαγωγές, εισαγωγές και τη διανομή τους με ένα μακροχρόνιο σχέδιο που πρέπει να ψηφιστεί στη Βουλή με τη συνεργασία όλων των κομμάτων.

- Να δημιουργήσουν ένα Εθνικό Ύγειονομικό Συμβούλιο, αρμόδιο για την προσαγωγή, τον προσανατολισμό και το συντονισμό της βιοιατρικής έρευνας, του καί ατε πρέπει να δημιουργηθεί, σύμφωνα με ένα πολύχρονο πρόγραμμα που πρέπει επίσης να ψηφιστεί από τη Βουλή.

ΤΕΛΟΣ, αν Κυβέρνηση και Υπουργός επιθυμούν να δημιουργηθεί μια συγχρονική υγειονομική συνείδηση στους πολίτες, πρέπει να αποφασίσουν μία προγραμματισμένη, χρησιμοτυπική, των μασκών μέση επικοινωνίας για μια συγχρονική υγειονομική διασυνδεδεμένη (Ο.Υ.Ε) συνστάσιμα χρόνια στα κρατικά, του προσανατολισμένου και ουσιαστικά προληπτικής ιατρικής.

- Τώρα μια δυνάμει να υιοθετήσει, χωρίς ρωσικές αλλαγές. Το κλειδί είναι να μην γίνουν για δεκαετίες, προκαλώντας τόσο μεγάλες ζημιές που να απαιτούν καθ'αυτήν κόπηση με τό παραλλών. Ακόμα, και η κοινωνική διάσπαση τις σχέσεις γιατρού αρρώστου, εμφανίζεται σήμερα σοβαρά ρωσισμένη.

- Τώρα απαιτείται όσο νομίζουν ότι μπορεί να πραγματοποιηθεί μία κοινωνική πρόοδος, χωρίς αδιάδικασια βιομηχανικής μεταρρύθμισης.

- Τώρα μόνο μία νέα υγειονομική πολιτική, σηματική, που να αντιμετωπίζει από μία ένιατική (ατομική) στιγμή όλα τα προβλήματα υγείας συμφέρει ΟΛΟΥΣ τους Έλληνες και τους περσινούς γιατρούς.

- Τώρα μια τέτοια υγειονομική πολιτική, απαιτεί την αντικατάσταση του ταρινού γραφειοκρατικού, δαπανη-

ρου, ταξικού και αναποτελεσματικού συστήματος, με ένα ενιαίο υγειονομικό σύστημα, αποκεντρωμένο, συμμετεχόμενο (και γι' αυτό αποτελεσματικό, πιο και οικονομικότερο, που θα εξασφαλίζει την ισότητα δικαιωμάτων, θα προστατεύει την αξιοπρέπεια και την ελευθερία του ατόμου ανθρώπου, και θα απορρίπτει:

1. Την ταρινή καταναλωτική σύσταση που είναι επιζήμια σε **ΥΓΕΙΑ** και σε δημόσιο ή ημιδημόσιο ή ιδιωτικό **ΧΡΗΜΑ**.

2. Τους τρόπους προσέγγισης των σημερινών στόχων, δηλαδή της διάγνωσης και θεραπείας, που κυνηγιούνται με εξολοκλήρου απομονωμένες ανάμεσα τους δομές, έξω από κάθε προγραμματισμένο κριτήριο και σύμφωνα με την πελατειακή και κομματική λογική.

ΤΟ ενιαίο υγειονομικό σύστημα πρέπει να στηριχθεί στην Τοπική Ύγειονομική Μονάδα (Τ.Υ.Μ.), από την οποία θα εξαρτάται κάθε φροντίδα, προληπτική, διαγνωστική, θεραπευτική, για όλους τους Έλληνες, σε συνεργασία με το συνεχώς εκσυγχρονιζόμενο οικογενειακό γιατρό και τον άνθρωπο για σήμερα γιατρό εργασίας. Η Τ.Υ.Μ. με τη συμμετοχή, εκτός των άλλων, θα προωθεί συνεχώς την πραξιακή ενότητα γιατρών, ειδικών και πολιτών, π.χ. στην προληπτική ιατρική, και θα έχει πάντοτε την τάση να ανταποκρίνεται στη ζήτηση της «νέας υγείας».

ΕΙΝΑΙ φυσικό, το νέο υγειονομικό σύστημα να δεχθεί για μερικά χρόνια τα κεκτημένα δικαιώματα ασφαλισμένων στη νοσοκομειακή περίθαλψη.

ΤΟ νέο υγειονομικό σύστημα θα γίνεται προοδευτικά αποτελεσματικότερο και οικονομικότερο (π.χ. πόσοι καρδιογράφοι ή πόσα ακτινοδιαγνωστικά μηχανήματα υπάρχουν τώρα εδώ και πόσα χρειάζονται), με τη συμμετοχή, τον έλεγχο και την ανάπτυξη της προληπτικής ιατρικής στους τόπους δουλειάς, κατοικίας, συνοικίας κ.λπ., αν συνδεθεί οργανικά με τις ανάγκες που θέτει η οικονομική και κοινωνική κρίση του τόπου μας, με την απαιτούμενη αλλαγή στα μοντέλα ανάπτυξης και κατανάλωσης, με την αυστηρή αναθεώρηση των δημοσίων εξόδων που θα έχει στόχο τη μεταφορά πόρων σε παραγωγικές επενδύσεις.

Άλβανικές γελοιογραφίες
για τις δύο υπερδυνάμεις

«Εκδοτική Ομάδα»
Θεσσαλονίκη

ΣΤΑΧΥ

Είναι ένα καινούργιο μαγαζί που άνοιξε στην Ξάνθου 7 στο Κολωνάκι.

Έχει δά βρείτε τα κεραμικά του εργαστηρίου

“ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ...”

Μία ποικιλία από αντικείμενα χρήσης και διακοσμητικά τραπέζια, γλάστρες έσωτ. χώρου, φωτιστικά, κόσμημα.

Στη Θεσσαλονίκη
τά ίδια αντικείμενα δά τά βρείτε στο
“ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ...”
Δημ. Γούναρη 30.

Η διεύθυνση του εργαστηρίου είναι:
Φανερωμένης 48 — Χολαργός τηλ. 65.21.725

ΕΘΝΙΚΗ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ, ΑΝΤΙΚΑΤΑΣΤΑΣΗ, ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ, ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ

ΕΞΟΡΜΗΣΗ

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΟ ΟΡΓΑΝΟ ΑΡΧΩΝ ΤΟΥ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ

«Μάχη επιδίωξης» καί όχι νίκης στίς γαλλικές εκλογές

Του Άρη Φακίνου

ΓΙΑ πρώτη φορά στην ιστορία της 5ης Γαλλικής Δημοκρατίας παρουσιάζονται τέτοιου είδους φαινόμενα. Δεν είναι ακόμα καιρός ν' αναλυθούν. Μπορούν όμως να διαπιστωθούν:

1. Οί εκλογές της 12ης και 19ης Μαρτίου θα διεξαχθούν ενώ τα διλέμματα των «στρατηγών» των αντίπαλων παρατάξεων δε θα είναι στραμμένα προς τόν πίνακα της ενδεχόμενης σύνθεσης της νέας Έθνοσυνέλευσης, αλλά προς τη μορφή και την κρισιμότητα του συνταγματικού προβλήματος που θα δημιουργηθεί. 2. Στους κόλπους και των δύο αντίπαλων παρατάξεων (Ρεπουμπλικανικό κόμμα, P.R., υπό την έμμεση ήγεσία του Ζισκάρ ντ' Εσταίν, και Συναγερμός για τη Δημοκρατία, R.P.R., με πρόεδρο τόν ντεγκωλικό Σιράκ, από τη μιά, Σοσιαλιστικό και Κομμουνιστικό κόμμα από την άλλη), ή στρατηγική για τό πώς θα νικηθεί ο αντίπαλος έχει αντικατασταθεί από τούς ελιγμούς για τό πώς θα υπερσκελισθεί ο συναγωνιστής. 3. Παρά τό διχασμό και την ουσιαστική διάλυση της συμμαχίας της Άριστεράς, παρά τούς καθημερινούς διαξίφισμούς ανάμεσα στους Μιτεράν και Μαροσέ, ή κοινή γνώμη, όπως διαφαίνεται από όλες ανεξαίρετα τίς σφυγμομετρήσεις, δείχνει αποφασισμένη νά παραχωρήσει τη μελλοντική πλειοψηφία στην Άριστερά.

● Μήπως αυτό σημαίνει ότι, ασυνείδητα ίσως, οί ψηφοφόροι έχουν καταλάβει πώς με τίς προσεχείς εκλογές τά πολιτικά κόμματα θά επιδιώξουν νά εξασφαλίσουν πρώτα την επιδίωξη και ύστερα τή νίκη;

● Μήπως ο γαλλικός λαός υποψιάζεται ότι ή εκλογική αναμέτρηση του Μάρτη θά είναι μιά απλή κι ανώδυνη εισαγωγή για μίαν άλλη, πολύ πιο κρίσιμη, για τό άμεσο και άπώτερο μέλλον της χώρας, που θά έχει καθαρά συνταγματικό πλαίσιο;

ΑΥΤΗ την τελευταία διαπίστωση, δηλαδή τόν αναπόφευκτο συνταγματικό

χαρακτήρα που θά πάρουν οί μετεκλογικές συγκρούσεις, πρέπει νά τήν έχουμε συνεχώς υπόψη ενώ αναλύουμε την κατάσταση όπως παρουσιάζεται αυτή τη στιγμή στο δεξιό στρατόπεδο. Γιατί μ' αυτήν κυριώς την προοπτική, τόσο ο Ζισκάρ ντ' Εσταίν (όσο κι αν προσπαθεί τίς τελευταίες μέρες νά παίξει τό ρόλο του «αμερόληπτου διαιτητή»), όσο και ο Ζάκ Σιράκ, διευθύνουν τά αντίστοιχα κοιματικά έπιτελεία τους στον καθημερινό άγώνα για τήν εξουδετέρωση περισσότερο του συναγωνιστή και λιγότερο του αντίπαλου. Αυτή άκριβώς ή κατάσταση επιτρέπει στο γαλλικό τύπο νά αναφέρεται στο ούσιαστικό μέτωπο των ερχόμενων εκλογών.

ΕΙΝΑΙ ξεκάθαρο ότι ή ντεγκωλική μερίδα της δεξιάς σημερινής πλειοψηφίας παλεύει πολύ περισσότερο από τό Ρεπουμπλικανικό κόμμα (P.R.) για τήν επιδίωξή της. Μέσα στά τελευταία τέσσερα χρόνια οί ντεγκωλικοί έχασαν δύο από τά τρία «όχυρά» που διέθεταν:

● τήν προεδρία, μέ τό θάνατο του Πομπιντού και τήν εκλογή του Ζισκάρ ντ' Εσταίν.

● τό πρωθυπουργικό πόστο μέ τήν παραίτηση του Σιράκ.

ΚΑΤΑ συνέπεια, ή υπέρτατη ανάγκη του κόμματος αυτή τη στιγμή είναι ή διατήρηση του τρίτου όχυρου, της πλειοψηφίας μέσα στο στρατόπεδο της Δεξιάς. Όχι μονάχα για νά μπορέσει νά επιδιώξει (σέ περίπτωση που υπερσκελισθεί από τούς «ζισκαρντικούς», ή εξαφάνισή του είναι βέβαιη), αλλά για νά έχει τή μελλοντική δυνατότητα, στο πλαίσιο του συνταγματικού προβλήματος που θά δημιουργηθεί μέ μιά νίκη της Άριστεράς, νά επιδιώξει τήν ανακατάληψη της προεδρίας μέ τό Σιράκ. Δεν πρέπει νά ξεχνάμε ότι ή προοδευτική μερίδα της Δεξιάς (άριστεροί ντεγκωλικοί κ.λπ.) ξέρεi πολύ καλά ότι μέ μίαν άριστερή Έθνοσυνέλευση, ο Ζάκ Σιράκ, σάν ύποψηφος «έγγυητής του Σύνταγματος», έχει πολύ μεγαλύτερες πιθανότητες νά καταλάβει τήν προεδρία από τό Ζισκάρ ντ' Εσταίν, ο όποιος θά έχει ήδη συγκρουσθεί μέ τήν Έθνοσυνέλευση. Μ' άλλα λόγια, ή Δεξιά, και πολύ σωστά, παρουσιάζει αυτή τη στιγμή δύο ήθοποιούς για τόν ίδιο ρόλο, ανάλογα μέ τό πώς θά εξελιχθούν τά πράγματα: σέ περίπτωση νίκης της Άριστεράς και στή συνέχεια προεδρικών εκλογών, σχεδόν αναπόφευκτων, ή εκλογή του Σιράκ στο «μεγάλο πόστο» των Ήλυσιών θά επισπεύσει τή φθορά της άριστερής κυβέρνησης και της Έθνοσυνέλευσης, πράγμα που δεν είναι καθόλου βέβαιο μέ τό Ζισκάρ ντ' Εσταίν.

ΤΟ πρόβλημα είναι ότι και ο Ζισκάρ ντ' Εσταίν έχει ακόμα πιο άμεση ανάγκη νίκης μέσα στο πλαίσιο της δεξιάς παράταξης. Πράγματι, τό Σύνταγμα της 5ης Δημοκρατίας, κόμμένο και ραμμένο στά μέτρα του Ντέ Γκώλ, έχει δημιουργήσει

ένα θεσμικό καθεστώς που δεν μπορεί νά λειτουργήσει παρά μονάχα όταν ο πρόεδρος είναι ο πραγματικός ήγέτης του κόμματος που κυριαρχεί μέσα στην πλειοψηφία. Μ' άλλα λόγια, ο Ζισκάρ ντ' Εσταίν επιδιώκει από τήν πλευρά του τή συνέχιση του ντεγκωλικού θεσμικού συνόλου, αλλά χωρίς τούς ντεγκωλικούς. Έδώ υπεισέρχεται κι ένας ψυχολογικός παράγοντας, που δεν είναι καθόλου άγνωστος στους πολιτικούς παρατηρητές: ο Ζισκάρ ντ' Εσταίν έχει συχνά όμολογήσει ότι θά κάνει ό,τι μπορεί για νά εξαντλήσει τήν έπταετία του. Ίσως στο σημείο αυτό νά κάνει τό μεγαλύτερο λάθος του.

ΔΕΝ θά προχωρήσουμε σέ αναλύσεις των λόγων και των διαδικασιών που όδήγησαν στή γνωστή ρήξη μέσα στους κόλπους της πρώην ένωμένης Άριστεράς. Άλλωστε, οί καθημερινές άλληλοεπιθέσεις των πρώην εταίρων (ΣΚ και ΚΚ) και οί προσπάθειές τους νά αύξησουν όσο τό δυνατό περισσότερο τήν εκλογική τους δύναμη (τό ΣΚ διαθέτει αυτή τη στιγμή δυνάμεις για νά ξεπεράσει τό 25%, ενώ τό ΚΚ προσπαθεί νά άγκιστρωθεί στο 21%), όχι μονάχα δεν έλαμβάνονται από τήν κοινή γνώμη σάν δείγματα όριστικής διάλυσης του άριστερου συγκροτήματος (κι αυτό είναι ένα φαινόμενο που άξίζει νά μελετηθεί ιδιαίτερα), αλλά εξελίσσονται καθημερινά σά νά έπρόκειτο οί μετεκλογικές συγκρούσεις νά διεξαχθούν όχι μονάχα στο έπίπεδο ενός μανιχεισμού (τό ΚΚ παρουσιάζεται από φύση και θέση σάν έγγυητής των συμφερόντων της λαϊκής τάξης, ενώ τό ΣΚ κρύβει όλο και λιγότερο τίς σοσιαλδημοκρατικές του τάσεις), όπου τήν τοποθετούν μερικοί αναλυτές που αποδίδουν ιδιαίτερη σημασία στίς μετεκλογικές ιδεολογικές συγκρούσεις και ίσορροπίες μέσα στους κόλπους της Άριστεράς, καθώς και στους άπώτερους αντικειμενικούς σκοπούς του ΚΚ, στή στρατηγική του για τήν κατάληψη της έξουσίας. Όπως άναφέρθηκε και στήν άρχή, ή κοινή γνώμη διαισθάνεται ότι, πέρα άπ' αυτό, ή ψήφος της θά παίξει τεράστιο ρόλο για τή διαμόρφωση ενός νέου συσχετισμού δυνάμεων, αλλά στο πλαίσιο μιάς πολύ πιο σπουδαίας μάχης, της συνταγματικής.

ΤΟ «πώς θά άντέξουμε τή νίκη», που διατυπώνεται συχνά τίς μέρες αυτές από ήγυετικά στελέχη και των δύο μεγάλων πρώην εταίρων, ύπονοει κυρίως τήν άμυντική στρατηγική που πρέπει νά υιοθετηθεί άπέναντι στή βέβαιη και συνταγματικής μορφής άντεπίθεση της Δεξιάς με τά από τίς εκλογές και, φυσικά, σέ περίπτωση νίκης της Άριστεράς.

ΠΡΟΣΦΑΤΑ, τό πρώτο «κανάλι» της γαλλικής TV όρθηκε έναν πολύ έντεχνο τρόπο για νά μή μεταδοθεί μιά ανώδυνη, φαινομενικά, συζήτηση ανάμεσα στον παγκόσμιας φήμης καθηγητή των πολιτι-

κῶν ἐπιστημῶν, Μωρίς Ντυβεργέ, καί ἓνα δημοσιογράφο. Κι αὐτό, ὅπως διαπιστώθηκε, ὄχι γιατί εἶναι γνωστές οἱ σοσιαλιστικές ἀντιλήψεις τοῦ καθηγητῆ, οὔτε γιατί θά γινόταν ἀναπόφευκτη «πολιτικολογία» σέ προεκλογική περίοδο, ὅταν, θεωρητικά, εἶναι ἰσορροπημένες οἱ ὥρες πού διατίθενται γιά τήν κάθε πολιτική παράταξη. Ἀπλούστατα, ἔγινε γνωστό ὅτι ὁ Ντυβεργέ θά ἔθιγε τό ἀναπόφευκτο καί οὐσιαστικό μετεκλογικό πρόβλημα: τή συνταγματική περιπλοκή καί τήν παράλληλη μάχη γιά τήν προεδρία. Αὐτό δείχνει ὅτι, ὅπως καί ἡ κυβέρνηση, ἔτσι καί οἱ ὑπεύθυνοι τῆς TV, προτιμοῦν νά μὴν τοποθετοῦν σέ πρῶτο πλάνο κάτι πού οἱ ψηφοφόροι ἔτσι κι ἄλλιῶς διαισθάνονται καί πού βρίσκεται στό «κρυφό ἐπίκεντρο» τῆς προεκλογικῆς μάχης.

● «Σέ περίπτωση νίκης τῆς Ἀριστεράς, ὁ Μιτεράν δέν ἔχει κανένα συμφέρον νά δοιῇ τά χέρια του στό κατράμι».

Μ' ΑΥΤΗ τή φράση ἓνα ἡγετικό στέλεχος τοῦ ντεγκωλικοῦ κόμματος διατύπωσε κάτι πού κι ὁ ἴδιος ὁ πρόεδρος τοῦ ΣΚ ἔχει ἀφήσει συχνά νά ὑπονοηθεῖ. Γνωρίζει καλά ὅτι ὄχι μόνο δέν ἔχει νά ἀποκομίσει τίποτα τό θετικό ἀπό μίαν ἀποδοχή τῆς πρωθυπουργίας (ἐφ' ὅσον θά «φορτωθεῖ» τά φοβερά οἰκονομικά καί κοινωνικά προβλήματα τῆς στιγμῆς), ἀλλά καί ὅτι κινδυνεύει νά ἐξουδετερώσει ὅλες τίς πιθανότητες πού ἔχει ἡ Ἀριστερά γιά μιά κατάληψη τοῦ «μεγάλου πόστου», τῆς προεδρίας, ὥστε νά μπορέσει νά λειτουργήσει, ἔστω καί γιά ἓνα ὀρισμένο διάστημα, τό θεσμικό σύνολο τῆς 5ης Δημοκρατίας. Ἡ στρατηγική τοῦ Μιτεράν φαίνεται σχετικά ἀπλή: ἓνας ἄνθρωπος σάν τόν Πιέρ Μωρουά, «ἐπίσημο» διάδοχο τοῦ Μιτεράν, θά μπο-

ροῦσε ν' ἀναλάβει τήν πρωθυπουργία, ἐνῶ ὁ σημερινός ἡγέτης τοῦ Σοσιαλιστικοῦ κόμματος θά παρέμενε «ὑπεράνω τῶν καθημερινῶν μαχῶν» πού φθείρουν, περιμένοντας τό μοιραῖο ἀποτέλεσμα τῆς πάλης τοῦ Ζισκάρ ντ' Ἑσταίν μέ τήν ἀριστερή Ἑθνοσυνέλευση.

Ἡ ΠΑΛΗ αὐτή ἀναπόφευκτα θά ἔχει:

● γιά τό Μιτεράν τό χαρακτήρα μιᾶς ὅσο τό δυνατό συντομότερης προσφυγῆς σέ προεδρικές ἐκλογές (σέ μιά τέτοια περίπτωση τό ἐκλογικό σῶμα θά ἔτεινε ν' ἀποκαταστήσει τή διαταραγμένη ἰσορροπία στέλλοντας στά Ἡλύσια ἓνα σοσιαλιστή πρόεδρο μέ μιά ἀριστερή Ἑθνοσυνέλευση).

● γιά τό Ζισκάρ ντ' Ἑσταίν τό χαρακτήρα ἀποφυγῆς αὐτῆς τῆς ἀναμέτρησης ἢ, τουλάχιστο, τῆς ὅσο τό δυνατό μεγαλύτερης καθυστέρησής της.

ΓΙΑ νά διαλύσει τήν Ἑθνοσυνέλευση, ὁ σημερινός πρόεδρος θά περιμένει τή φθορά της. Γιά ν' ἀποφύγει αὐτή τή φθορά, ὁ Φρανσουά Μιτεράν θά προσπαθήσει νά ὑποχρεώσει τό Ζισκάρ ντ' Ἑσταίν σέ σύντομη ἀναμέτρηση.

Μ' ΑΥΤΟΥΣ τοὺς στρατηγικούς στόχους διεξάγεται ἡ προεκλογική μάχη, καί μ' αὐτή τήν προοπτική οὐσιαστικά οἱ ἐταῖροι τόσο τοῦ δεξιῦ ὅσο καί τοῦ ἀριστεροῦ στρατοπέδου καταστρώνουν καί καθορίζουν τήν τακτική τους. Οἱ ἐκλογές τῆς 12ης καί 19ης Μαρτίου θά εἶναι ἡ πρώτη μάχη ἑνός πολέμου πού θά κρίνει τό πολιτικό μέλλον τῆς Γαλλίας γιά πολλά χρόνια. Καί ὄχι μόνο τῆς Γαλλίας. Αὐτό τό νόημα εἶχε ἓνας πρόσφατος ὑπαινιγμός σέ κύριο ἄρθρο τῆς «Μόντ» σχετικά μέ τήν τελευταία περιόδεία τοῦ κ. Καραμανλῆ, ὅταν ὑπογράμμισζόταν ὅτι ἡ Γαλλία ἀκόμα καί μετά τίς ἐκλογές θά ἔχει νά «τυρβάσει περί ἄλλα», πού θά ἐπιδράσουν ἀναπόφευκτα καί πρὸς τήν κατεύθυνση τῆς ΕΟΚ.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΥΠΟΔΟΜΗ

● Τό βιβλίο πού χαρακτηρίστηκε «ἀριστούργημα ἱστορικῆς γραφῆς».

● Τό ἔργο πού ὅλοι οἱ μεγάλοι μαρξιστές θεωρητικοί τῆς ἐποχῆς μας χρησιμοποιοῦν σάν βασική πηγή γιά τίς μελέτες τους.

● Τό ἀναντικατάστατο βοήθημα γιά ὅποιον θέλει νά γνωρίσει τή σοβιετική ἱστορία καί πραγματικότητα.

Κυκλοφόρησε

Στό προηγούμενο τεύχος δημοσιεύτηκε άρθρο του Μανόλη Γλέζου για την ΕΔΑ και τις δύο λύσεις που κατά τη γνώμη του υπάρχουν στο σημερινό πρόβλημα. Έπειδή, εν όψει της Γ' Πανελλαδικής Συνδιάσκεψης της ΕΔΑ, ανοίγει ένας διάλογος κι επειδή οι απόψεις του Γλέζου αλλοιώνουν την πραγματικότητα σε πολλά σημεία, δημιουργώντας συγχύσεις, απαντώ στο άρθρο του, εκφράζοντας όχι μόνο τη διαφωνία και τις αντιρρήσεις μου, αλλά και τις απόψεις μου για το πρόβλημα της ΕΔΑ γενικότερα.

Θ' αρχίσω με τα σημεία που αλλοιώνουν την πραγματικότητα. Στην προσπάθεια να εξηγήσει την ανασυγκρότηση της νέας ΕΔΑ σαν ένα:

«Κόμμα ανεξάρτητο και αυτόνομο, απαλλαγμένο από τις επεμβάσεις και τις δεσμεύσεις του παρελθόντος που νόθευαν και παρέλυναν ουσιαστικά τις πρωτοβουλίες της» (Προγρ. Διακήρυξη, 2 Δεκ. 1975),

δημιουργεί μία σύγχυση, όχι τυχαία, κατά τη γνώμη μου. Καί νά ή απόδειξη. Για να θεμελιώσει μία δική του αντίληψη για την ΕΔΑ (πού θά την εκθέσω στη συνέχεια) επικαλείται ένα κείμενο του Γιάννη Πασαλίδη από μία συνέντευξη στη «Μακεδονική Ώρα» της Θεσσαλονίκης, στις 19-9-1966, όπου ο αείμνηστος πρόεδρος της ΕΔΑ έλεγε ότι την ΕΔΑ

«Έδρουν και αποτελούν: κομμουνιστές σοσιαλιστές και αριστεροί δημοκράτες, που έχουν για κοινή προγραμματική τους κατεύθυνση την πραγματοποίηση της Έθνικης Δημοκρατικής Αλλαγής. Η ΕΔΑ λειτουργεί ως ενιαίο κόμμα. Αλλά στην ουσία είναι ένας συνασπισμός, μία συμμαχία, μία ένωση πολιτικών δυνάμεων της Αριστεράς, με ένα κοινό πρόγραμμα – επιδίωξη των δυνάμεων που τη συναποτελούν».

Στή συνέχεια επιχειρεί να συνενώσει το κείμενο και την αντίληψη αυτή με την Προγραμματική Διακήρυξη της ΕΔΑ λέγοντας ότι

«το χαρακτήρα μάλιστα αυτό της ΕΔΑ (δηλ. όπως τον έδωσε ο Πασαλίδης) έθεμελιώνει και θεωρητικά ή Προγραμματική Διακήρυξη της 2 Δεκέμβρη 1975, όταν υπογράμμιζε πως η ΕΔΑ «Δέν είναι κόμμα μιάς τάξης, αλλά του εργαζόμενου λαού, της κοινωνικής συμμαχίας των εργατών, αγροτών, μεσαίων στρωμάτων, των επιστημόνων και διανοούμενων, των οποίων επιδιώκει να εκφράσει σε πολιτικό επίπεδο τις διεκδικήσεις τους και πού ή ολοκληρωμένη λύση των προβλημάτων τους βρίσκεται αντικειμενικά στο σοσιαλισμό».

Παράθεσα άραιωμένα τα σημεία όπου υπάρχει αλλοίωση που οδηγεί σε μία σαφή αλλαγή του χαρακτήρα και των σκοπών της ΕΔΑ. Τό κείμενο του Πασαλίδη λέει πάρα πολύ καθαρά ότι ή ΕΔΑ αποτελεί μία συμμαχία πολιτι-

Μιά άλλη άποψη για τό πρόβλημα της ΕΔΑ

ΜΙΑ ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΣΤΟ Μ. ΓΛΕΖΟ

Του Ανδρέα Λεντάκη

κων δυνάμεων της Αριστεράς (κομμουνιστών, σοσιαλιστών και αριστερών δημοκρατών), άρα είναι ΚΟΜΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΥΜΜΑΧΙΑΣ, ενώ ή Διακήρυξη της νέας ΕΔΑ μιλάει για μία συμμαχία κοινωνικών δυνάμεων και στρωμάτων (εργατών, αγροτών, μεσαίων στρωμάτων, επιστημόνων και διανοούμενων), άρα είναι ΚΟΜΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΣΥΜΜΑΧΙΑΣ. Άλλο τό κόμμα ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ και άλλο τό κόμμα ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ συμμαχίας πού επιδιώκει να εκφράσει στο πολιτικό επίπεδο τά συμφέροντα των κοινωνικών δυνάμεων πού συνενώνει. Τά κείμενα είναι καθαρά και σαφή στη διατύπωση τους, ώστε να μή χωράει καμία παρανόηση ή αμφισβήτηση, ή δέ διαφορά τους είναι τεράστια και όχι χωρίς συνέπειες.

Τό κείμενο του Πασαλίδη εξηγεί τον ιδιόμορφο χαρακτήρα της ΕΔΑ πού συζητηθήκε μετά τον εμφύλιο πόλεμο και ερχόταν να εκφράσει την Αριστερά εκείνη τη στιγμή πού τό Κομμουνιστικό κόμμα ήταν έκτός νόμου και ό σοσιαλισμός γενικά υπό δίωξη. Τό κείμενο της ΕΔΑ, πού συντάχθηκε σε μία περίοδο όπου τό κομμουνιστικό κίνημα είναι νόμιμο και οι σοσιαλιστικές ιδέες ελεύθερες, ερχεται να εκφράσει μία νέα αντίληψη, για την ακρίβεια, ερχεται να υπορρίψει την ιδέα του κόμματος μιάς τάξης (της εργατικής), του κόμματος οδηγού και μονοπωλητή του σοσιαλισμού, και να δείξει ότι στις σημερινές συνθήκες, οι κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές πού έχουν συντελεσθεί στην Εύρώπη και στην Ελλάδα είναι τέτοιες και τόσες ώστε τό πρόβλημα του σοσιαλισμού δέν αποτελεί πιά υπόθεση μιάς μόνο τάξης αλλά περισσότερων τάξεων και δυνάμεων, πού όχι μόνο αντικειμενικά ή ολοκληρωμένη λύση των προβλημάτων τους βρίσκεται στο σοσιαλισμό, αλλά πού και υποκειμενικά κάνουν αυτή την επιλογή. Απορρίπτει την ιδέα του

πρωτοποριακού χαρακτήρα μιάς μόνο τάξης, πού οδηγεί τά ΚΚ στην αντίληψη ότι ή υπόθεση του σοσιαλισμού είναι υπόθεση ενός μόνο κόμματος, του κόμματος της εργατικής τάξης, άρα του ΚΚ, αφού διακηρύσσει ότι είναι τό κόμμα της τάξης αυτής. Η σύλληψη της νέας ΕΔΑ και ή διατύπωση αυτή σημαίνει ακόμα απόρριψη και της μεθοδολογίας για την πραγμάτωση του σοσιαλισμού και του τρόπου εφαρμογής του (δικτατορία του προλεταριάτου). Σημαίνει απόρριψη του μοντέλου πού έχει ως τώρα εφαρμοστεί. Σημαίνει απόρριψη της οργανωτικής αρχής και δομής αυτού του κόμματος (του δημοκρατικού συγκεντρωτισμού), όπως ρητά αναγράφεται στη διακήρυξη μας. Σημαίνει απόρριψη της ήγεμονικής αντίληψης του ΚΚ, πού θεωρεί τόν έαυτό του έξ όρισμού ως την πρωτοπορία-ήγεμόνα, ενώ αυτό είναι κάτι πού μονάχα στη ζωή καταχτιέται. Σημαίνει τέλος ή δημιουργία ενός ΜΗ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟΥ κόμματος.

Γράφει ό Μ.Γ. ότι «την ΕΔΑ, από ή φύση της, μπορούν να αποτελούν κομμουνιστές, σοσιαλιστές, προοδευτικοί δημοκράτες, ριζοσπάστες, χωρίς να ανήκουν σε ιδιαίτερους κομματικούς σχηματισμούς». Προφανώς στηρίζεται στη διατύπωση Πασαλίδη. Όμως ή θέση για την παλιά ΕΔΑ είχε ένα νόημα γιατί τό ΚΚ ήταν έκτός νόμου και γιατί ό στρατηγικός σκοπός της ΕΔΑ ήταν ή ΕΘΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ και όχι ό σοσιαλισμός, επειδή απαγορευόταν από τόν 509. Κι αφού στόχος δέν ήταν ό σοσιαλισμός αλλά ή εθνική δημοκρατική αλλαγή, ήταν φυσικό να συνασπίζονται μέσα σ' αυτήν κομμουνιστές και σοσιαλιστές και δημοκράτες ριζοσπαστικοί. Όταν όμως ό στόχος είναι ό ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ, όπως διακηρύσσει ή νέα ΕΔΑ, κατ' αρχήν δέν μπορούν να είναι μέσα στις γραμμές της μή σοσιαλιστές, δηλ. άπλοι «προοδευτικοί δημοκράτες» ή «δημοκρατικοί ριζοσπάστες» πού δέν ασπάζονται τόν τελικό της σκοπό. Αυτοί θά ένταχθούν σε άστικά ή ριζοσπαστικά δημοκρατικά κόμματα. Συνεπώς μέσα στην ΕΔΑ δέν μπορούν να υπάρχουν ΚΑΙ ΔΕΝ ΥΠΑΡΧΟΥΝ άπλοι δημοκράτες. Άς κατονομάσει έναν. Όσο για τούς κομμουνιστές, υπάρχουν όλες οι αποχρώσεις των κομμουνιστικών κομμάτων για να ένταχθούν σε κόμματα ORIGINAL όπως θά λέγαμε, είτε δηλ. σε ευρωκομμουνιστικού τύπου, είτε «ορθόδοξου», είτε μαοϊκού, είτε τροτσικιστικού. Άν μέ τόν όρο έννοει μαρξιστές, φυσικά έχουν ή θέση τους μέσα στην ΕΔΑ, γιατί ή ΕΔΑ είναι κόμμα πολιτικής και όχι ιδεολογικής ένότητας, μέ την έννοια ότι δέν έχει καμία κοσμοθεωρία (τό μαρξισμό-λενινισμό) και δέν θέτει σαν όρο για την ένταξη ενός μέλους την «πίστη» ή την αποδοχή του μαρξισμού. Μπορεί να είναι μαρξιστής ή και να μην είναι, μπορεί να είναι στρουκτουραλι-

στής, θετικιστής κλπ., αρκεί να αποδέχεται τό πολιτικό πρόγραμμα και τούς στόχους της ΕΔΑ. Τό «μαρξισμό» ή ΕΔΑ (πού δέν χρησιμοποιεί καν τόν όρο, και όχι φυσικά τυχαία) τόν δέχεται σάν *έπιστημονική μέθοδο* γιά τήν έρμηνεία και τήν προτύγμηση τών κοινωνικών και πολιτικών φαινομένων, αλλά και πάλι δέν τόν καθιερώνει σάν υποχρεωτική. Στή Διακήρυξη της τονίζεται:

«*Η ΕΔΑ πιστεύει ότι γιά ένα κόμμα πού επιδιώκει ριζικές κοινωνικές αλλαγές, ή μέθοδος τού επιστημονικού σοσιαλισμού είναι πολύτιμο όπλο στή μελέτη και ανάλυση της αντικειμενικής πραγματικότητας. Όμως δέν θέτει ως όρο γιά τή συμμετοχή στίς γραμμές της και τήν ανάδειξη στήν ήγεσία της τήν αποδοχή μιās δρισμένης ιδεολογίας*».

Η δεύτερη εναλλακτική λύση πού προτείνει ο Μ.Γ. είναι ότι

«*τά κόμματα της Άριστερας πού θά είναι συνασπισμένα μέσα στήν ΕΔΑ και θά διατηρούν μόνο τήν ιδεολογική και οργανωτική τους ιδιαιτερότητα αλλά πολιτικά θά εργάζονται συγχωνευμένα γιά τούς σκοπούς της ΕΔΑ. Κόμμα καθοδηγητής της ΕΔΑ αποκλείεται. Τά κόμματα λοιπόν της Άριστερας ως επιλέξουν έναν από τούς δύο δρόμους: "Η θά διαλυθούν και θά προσχωρήσουν στήν ΕΔΑ, ή θά συνασπιστούν μέσα στήν ΕΔΑ*».

Ας δούμε τήν πρώτη περίπτωση. Νά διαλυθούν και νά προσχωρήσουν στήν ΕΔΑ σημαίνει πώς θά εγκαταλείψουν τίς αρχές πού χαρακτηρίζουν τή φυσιογνωμία τους, πώς θά απορρίψουν τή δικτατορία τού προλεταριάτου, τό δημοκρατικό συγκεντρωτικό, τό μαρξισμό-λενινισμό σάν κοσμοθεωρία και σάν ιδεολογία τού κόμματος απαραίτητα γιά τήν απόκτηση της ιδιότητας τού μέλους, τήν αντίληψη τού ήγεμονικού ρόλου της εργατικής τάξης και τού κόμματός της. Άλλ' αυτό είναι φυσικό πώς δέν πρόκειται νά τό κάνουν τό ΚΚΕ και τά άλλα «δρθόδοξα» κόμματα της Άριστερας. Ούτε και τό ΚΚΕ έσ., πού ακόμα ανακρατεί τό μαρξισμό-λενινισμό και τό δημοκρατικό συγκεντρωτικό. Αξίζει νά σημειωθεί πώς όταν ή ΕΔΑ μέ τό Πρόγραμμα της διακήρυξε στίς 2 Δεκεμβρ. 1975 αυτά, ήταν τό πρώτο κόμμα στήν Εύρώπη πού τό έκανε. Τό Γαλλικό κόμμα πολύ αργότερα, ενάμισυ χρόνο μετά, ήλθε νά απορρίψει τή δικτατορία τού προλεταριάτου, γιά νά τό ακολουθήσει ένα μήνα μετά τό ΚΚΕ έσωτερικού. Κατά συνέπεια ή πρόταση αυτή πέφτει στό κενό και δέν έχει κανένα νόημα. Επιπλέον δέν πείθει κανέναν ότι πρέπει νά διαλυθούν και νά ένωθούν στήν ΕΔΑ, γιατί τότε θά σήμαινε πώς αποδέχτηκαν τήν πολιτική της φιλοσοφία και πρακτική. Κι αυτό δέν έχει γίνει.

Η δεύτερη περίπτωση έχει μία μικρή προϊστορία. Στήν 6η σύνοδο της ΔΕ της ΕΔΑ ο Μ.Γ. έκανε μία πρόταση τήν τε-

λευταία στιγμή, δηλώνοντας πρωύτερα ότι δέν θά μιλήσει, εκτός και περισσέψει χρόνος. Η πρότασή του ήταν νά επανέλθει ή ΕΔΑ στό πρώτο σχήμα της, όπως ήταν δηλαδή στήν πρώτη φάση της ζωής της τό 1951, και νά λειτουργήσει σάν **ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ ΚΟΜΜΑΤΩΝ**. Η ατιολογία ήταν ότι επειδή στό κόμμα υπάρχουν διαφορετικές ιδεολογικές τάσεις (διαφορετικές ιδεολογίες) θά πρέπει νά εκφραστούν και πολιτικά. Διευκρινίζοντας ακόμα πιό πολύ τήν άποψή του, είπε πώς θά είναι τέτοιος συνασπισμός όπου θά μπορούν νά μετέχουν σ' αυτήν τό ΚΚΕ έσωτερικού και άλλα κόμματα, όσα φυσικά θά θέλουν, μέ ίση ψήφο και δικαίωμα θέτο τό καθένα, όποτε ή κάθε άποψη θά παίρνεται στή βάση της όμοφωνίας. Η πρόταση αυτή δέν βρήκε κανέναν ύποστηρικτή και συνεπώς λαθεμένα παρουσιάζεται από τό Μ.Γ. σάν μία άποψη πού κυκλοφορεί μέσα στήν ΕΔΑ.

Παραθέτω μερικές άπ' τίς αντιρρήσεις μου πού κατάθεσα και γραπτά στή ΔΕ και πού αντίγραφό τους έχει και ο Μ.Γ.:

1) Η πρόταση γιά όμοσπονδιοποίηση της ΕΔΑ σημαίνει ούσιαστικά κατάργησή της, όχι μόνο ούσιαστικά, αλλά και τυπικά. Γιατί παύει νά λειτουργεί παρά μόνο σάν συνασπισμός κομμάτων πού θά μετέχουν μέσα σ' αυτήν. Κι άφού θά μετέχουν σάν κόμματα χωρίς νά διαλύονται, κι άφού θά κρατάνε τήν αυτότελείά τους, κι άφού οί άποφάσεις θά παίρνονται μόνο στή βάση της κοινής συμφωνίας, τότε σημαίνει πώς ή ΕΔΑ μετατρέπεται σέ χώρο διαφόρων συνεδριάσεων διαφόρων κομμάτων πού συνασπίζονται σέ θέματα κοινής άποδοχής. Φυσικά έδώ δέν μπορεί νά αποκλειστεί ούτε τό ΚΚΕ, ούτε και τό ΠΑΣΟΚ, ούτε και άλλοι. Η ΕΔΑ τό μόνο πού κρατάει γιά τόν έαυτό της, είναι ή ταμπέλα της. Τίποτ' άλλο. Ούσιαστικά είναι ένα πτώμα, ούτε καν ή σκιά της, γιατί ή ύπαρξη μιās σκιάς τουλάχιστον άντανακλά ένα σώμα.

2) Ο αριθμός τών συμμετεχόντων θά είναι άπροσδιόριστος και μέ δυνατότητα αύξομειώσεων κάθε φορά. Ένώ όμως όλα τά άλλα κόμματα θά υπάρχουν και θά μετέχουν σ' αυτή τή στοργυλή τράπεζα, ο μόνος πού ΔΕΝ ΘΑ ΥΠΑΡΧΕΙ, είναι ή ίδια ή ΕΔΑ. Η ύπαρξη δηλ. τού συνασπισμού αυτόματα σημαίνει και τήν κατάργησή της, γιατί ποτέ δέν θά μπορεί νά λειτουργήσει αυτόνομα και νά πάρει μιάν οποιαδήποτε άποψη, άφού θά είναι έξαρτημένη από τή συναίνεση τών άλλων. Τέλος ή πρόταση αυτή γιά τήν αυτοδιάλυσή της γίνεται ποτού καν ύπάρξουν ενδείξεις ότι θά τή δεχτούν τά άλλα κόμματα. Αλλά και αν ακόμα ύποθέσουμε πώς δέχονται νά καθήσουν σέ μιιά στοργυλή τράπεζα, τότε γιατί θά πρέπει ή όμοσπονδία νά ονομάζεται ΕΔΑ, και γιατί δέν θά πρέπει νά έχει μία άλλη όνομασία, όποτε και ή ΕΔΑ νά μετέχει ισότιμα μέ τούς άλλους;

3) Η πρόταση είναι αντιφατική και άλληλοαναιρούμενη. Η ύπαρξη τών τάσεων και ή ιδεολογική τους έκφραση (πού κανείς μέχρι σήμερα δέν τό άρνήθηκε ούτε και τό άπαγόρευσε) έτσι θά εκφραστούν: Έτσι λοιπόν αντιλαμβανόμαστε τήν έλευθερία ύπαρξης τάσεων και κυκλοφορίας τών ιδεών;

Ο Μ.Γ. στό άρθρο του γράφει πώς μερικοί φίλοι διατυπώνουν τήν άποψη «*πώς κύρια αίτία είναι ή ομάδα τών «φιλοκοινωνιστών» πού έμποδίζει τό κόμμα νά προχωρήσει*». Αμφισβητεί πλήρως ότι ύπάρχει τέτοια ομάδα, πέρα από δυό φίλους μονάχα πού οί άπόψεις τους τυχαίνει νά ταυτίζονται μέ τίς πολιτικές θέσεις τού ΚΚΕ έσ. αλλά και αυτοί δέν μπορεί νά άποδειχτεί ότι είναι άνθρωποι του. Αυτά λοιπόν λέει τώρα (11 Φεβρ. 1978).

Αλλά πριν από δυό χρόνια, σέ άρθρο του μέ τίτλο «*Τί νά φταίει;*», μιλώντας γιά τούς λόγους πού δέν προχωρεί τό κόμμα, προσδιόριζε σάν πρώτο λόγο τήν άμφιβολία δρισμένων φίλων (έννοει αυτών πού πρόσκεινται στό ΚΚΕ έσ.) γιά τό αν ο δρόμος πού επιλέξαμε είναι ο σωστός.

«*Σέ καμιά περίπτωση*» έγραφε «*όμως ή ΕΔΑ δέν μπορεί νά προχωρήσει όταν τίθεται σέ άμφιβολία αυτή ή ίδια ή αναγκαιότητα της ύπαρξής της. Τότε τό κόμμα αφοπλίζεται. Ακόμα πιό πολύ όταν ή άμφιβολία σταθεροποιείται πρὸς τήν πλευρά εκείνη, πού σφεύστατα καθορίζει ότι ή φυσιογνωμία της ΕΔΑ ταυτίζεται μέ άλλον φορέα. Οποτε τό ερώτημα δέν είναι άμφιβολία, αλλά κατεύθυνση*» (Νέα της ΕΔΑ Άθήνας, Νο 7, 23-6-76, σ.1, οί άραιώσεις δικές μου). Στό ίδιο άρθρο γράφει ότι «*σ' αυτήν τήν κατηγορία άναγνάνται και όσα αναφέρθηκαν στόν τελευταίο χαιρετισμό πρὸς τό συνέδριο τού ΚΚΕ έσωτερικού*» (έννοει τό χαιρετισμό τού προέδρου Ηλίου πού τόνισε ότι ή ΕΔΑ και τό ΚΚΕ έσ. είναι άδελφά κόμματα). Η δήλωση αυτή ξεσήκωσε θυέλλα διαμαρτυριών γιατί ή ΕΔΑ δέν είναι κομμουνιστικό κόμμα γιά νά είναι άδελφό κόμμα μέ τό Έσ. (δλ. και άρθρο τού στ. Ηλίου-πουλου στά Νέα της Άθήνας Νο 7.23-6-76 σ.μέ τίτλο «*Πάλι τό θέμα της φυσιογνωμίας της ΕΔΑ*» και τήν άπόφαση της 5ης συνόδου της ΔΕ πού έθεσε φραγμό σέ τέτοιου είδους διακηρύξεις και στίς θέσεις τού προέδρου).

Στό φύλλο 7 τών Νέων της Άθήνας (23-6-76, σ.3) έδωσε ακόμα πιό κατηγορηματική τή θέση αυτή, σέ άρθρο μέ τόν τίτλο «*Διαχωρισμός ή συνύπαρξη;*», όπου ζητάει περίπου νά φύγουν από τό κόμμα οί ΚΚΕσίτες. Γράφει σ' αυτό: «*Από τήν πρώτη κιόλας στιγμή, όρισμένοι φίλοι, προσπάθησαν νά βρούν μέ τρόπο αήθαιστο τό διαθμό συγγενείας μας και ταύτισης μέ άλλα κόμματα της*

αριστεράς και να τον διατυμπανίσουν προς κάθε κατεύθυνση με στοιχεία μάλιστα που δεν υπήρχαν καν στην Προγραμματική Διακήρυξη». Και πιά κάτω: «Πουθενά ή Προογ. Διακήρυξη της ΕΔΑ δεν αναφέρει τη λέξη ανανεωτική. Ούτε διακηρύσσει ότι ανήκουμε στον ανανεωτικό χώρο. Οι φίλοι όμως που αγνόησαν τα στοιχεία, που αναδεικνύουν την ΕΔΑ ως ένα νέου τύπου κόμμα της αριστεράς και έκστράτευσαν άμέσως να θρούν τα στοιχεία συγγένειας με τα άλλα κόμματα της αριστεράς και συγκεκριμένα με το ΚΚΕ έσωτερικού, ανακάλυψαν και εδάφτισαν ξαφνικά και την ΕΔΑ ως ανανεωτική» ενώ η ΕΔΑ «δεν είναι κομμουνιστικό κόμμα». Και πιά κάτω: «Η θεωρία του πλατιού μαζικού κόμματος. Πουθενά ή Προγραμματική Διακήρυξη δεν αναφέρει ότι η ΕΔΑ επιδιώκει να γίνει ένα πλατύ, μαζικό κόμμα.(...) Άλλά μ' αυτόν τον τρόπο όχι μόνο ξεχονται σ' αντίθεση με όσα αναφέρει ή Προγραμματική Διακήρυξη, ή οποία ρητά διακηρύσσει ότι ή ΕΔΑ επιδιώκει να γίνει ο πολιτικός έκφραστής όλων του εργαζόμενου λαού, αλλά φαίνεται ότι επιφυλάσσουν στην ΕΔΑ τό ρόλο του νεοκοινοδότη των κομμουνιστικών κομμάτων, τό ρόλο του μαζικού φορέα από τον οποίο τό ΚΚ θα στρατολογήι τά μέλη του. Πιστή εφαρμογή του συστήματος Κόμμα-Μαζικοί χώροι, του ρόλου του κόμματος μέσα σε άλλους μαζικούς φορείς. Πρόγνωση πασίγνωστα στους μύστες της σχετικής φρασεολογίας». Και πιά κάτω: «Πέρα όμως απ' αυτά, υπάρχουν και όρισμένοι φίλοι οι όποιοι, ύστερα από ένα χρόνο, αναρωτιούνται ακόμα, για την αναγκαιότητα της ύπαρξης της ΕΔΑ και σκέφτονται αν πρέπει ή όχι να ένωθούμε με τό ΚΚΕ έσ., αφού ταυτιζόμαστε μαζί του ως προς τους σκοπούς και αφού ανήκουμε κι οι δύο στον ανανεωτικό χώρο, όπως ισχυρίζονται». Και καταλήγει με τά έξής χαρακτηριστικά (οί άραιώσεις δικές μου): «Τί πρέπει τότε να γίνει; Θά άφεθεί να τίθενται σε άμφισβόλεια αυτή καθ αυτή ή ύπόσταση της ΕΔΑ, τά συστατικά στοιχεία που τη συνιστούν, αυτή ή ίδια ή αναγκαιότητα ύπαρξής της; Μήπως πρέπει, τώρα που

είμαστε μάλιστα στην άρχή, να διαχωριστοϋμε και να τραβήξει καθέννας τό δρόμο του;»

Αυτά τά τόσο αποκαλυπτικά και εύλογα τότε.

Τό μόνο που θέλω να προσθέσω είναι πως ή ΕΔΑ συγκροτήθηκε μέσα από μία όξεια σύγκρουση με τό ΚΚΕ έσ., που κρατούσε άποικιοκρατικά την ΕΔΑ. Ό Δρακόπουλος, ό Κύρκος, ό Μπριλλάκης και γενικά τά μέλη της ΚΕ του ΚΚΕ έσ. ήταν ταυτόχρονα και μέλη της ΔΕ της ΕΔΑ, πράγμα πρωτοφανές στά παγκόσμια χρονικά να είναι ταυτόχρονα ήγεσία δύο κομμάτων. Αυτό τό κάθισμα σε δύο καρέκλες, ή εμφάνιση πολιτικών Ίανών, όπως είχα γράψει τότε, μέ δύο πολιτικές κεφαλές, συνιστούσε θέμα ήθικης τάξεως. Τελικά έφυγαν ΑΦΗΝΟΝΤΑΣ πίσω τους όλόκληρη ομάδα που σε ΟΛΗ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ της ΕΔΑ μέχρι σήμερα οί θέσεις και οί άπόψεις τους δεν διαφορίστηκαν ποτέ από του ΚΚΕ έσωτερικού και που ό άξονας όλης της προβληματικής τους ήταν αν ή οποιαδήποτε άπόφαση που θά παίρναμε συμφέρει ή όχι τό ΚΚΕ έσ. και όχι αν συμφέρει ή όχι την ΕΔΑ. Που άκούστηκε στελέχη της ΑΓ ενός κόμματος να θέτουν ως κριτήριο τά συμφέροντα άλλου κόμματος και όχι του δικού τους. Έτσι καταλήξαμε στή «Συμμαχία» όχι με πλειοψηφία, όπως τό έμφανίζει ό Μ.Γ., αλλά με ΜΕΙΟΨΗΦΙΑ. Γιατί ή πλειοψηφία της ΔΕ κατέληξε στή συνεργασία με την ΕΔΗΚ, και τότε ό πρόεδρος άποχώρησε (τό έχει κάνει άρκετές φορές, καταφέροντας έτσι με τον έκδιασμό να όδηγήσει τό κόμμα προς τη δική του θέση, δηλ. προς τό ΚΚΕ έσ.) και για να άποφευχθεί μία διάσπαση έν όψει εκλογών έγινε ή «Συμμαχία».

Υπονομεύτηκε συστηματικά ή οργανωτική ανάπτυξη της ΕΔΑ με τη μέθοδο της μετατροπής της ΕΔΑ σε λέσχη άτέλειωτων συζητήσεων, ακριβώς για να μην ύπάρξει πραγματικά μέ όργανώσεις. Τό ίδιο ύπονομεύθηκε και τό περιοδικό. Είναι χαρακτηριστικό ότι επανειλημμένες άποφάσεις για την καταβολή 10.000 από κάθε μέλος, ή ή έγγραφη 20 συνδρομητών από κάθε μέλος της ΔΕ, δεν πραγματοποιήθηκαν ποτέ, μόνο και μόνο για

να κλείσει. Είναι χαρακτηριστικό ότι τά περισσότερα μέλη της ΔΕ δεν είναι καν συνδρομητές του περιοδικού. Η ύπεύθυνος για τά οικονομικά του περιοδικού δεν ήταν συνδρομητής του περιοδικού!

Κι ένα τελευταίο. Έπειδή γνωρίζομαστε από τά στρατόπεδα συγκεντρώσεως. Τά στελέχη του ΚΚΕ έσ. που ήταν επικεφαλής στις διαπραγματεύσεις με έμάς του άδέσμευτους και που ανατίναξαν τη συνεργασία στον άέρα, γιατί ήθελαν πάση θυσία να μάς καπελώσουν με τίς ήγεμονιστικές αντίληψεις τους, είναι σήμερα μέλη της ΔΕ και (κατά σύμπτωση άραγε;) είναι οί πιστοί υπέρμαχοι των άπόψεων του ΚΚΕ έσ. Και είναι τυχαίο άραγε ότι αυτή ή ομάδα των ΚΚΕιστών (που έτσι τους έλεγε μέχρι χτές τουλάχιστον και ό Μ.Γ.) ψήφισε και ψηφίζει πάντα ΕΝΙΑΙΑ σάν ομάδα, με κριτήριο και γνώμονα τό συμφέρον του ΚΚΕ έσ;

Δέν θέλω να έπεκταθώ περισσότερο. Θυμίζω απλώς ότι την ίδια τακτική ακολουθήσε τό ΚΚΕ έσ. και στην Κίνηση των 77 που δέν θέλαν να θέσουμε άνοιχτές θέσεις για τη δικτατορία του προλεταριάτου, για τό δημοκρατικό συγκεντρωτισμό κλπ. και που τελικά κάναν τό πάλ να συγχωνευτούν με τό ΚΚΕ έσ. ενώ «πρωτοστάτησαν» στην επανασύσταση της ΕΔΑ από τό ΚΚΕ έσ. Και όταν κάτω από τη δική μας πίεση, που δέν προσχωρούσαμε πουθενά, αναγκάστηκαν να φύγουν από την ΕΔΑ, τότε εκείνοι πήγαν στο έσ. Λειτουργήσαν δηλ. κανονικά σάν φράξια όλη αυτή την περίοδο. Κι όταν ξέρουμε κι από παλιά την πάγια τακτική του ΚΚ, τότε πως θέλουν οί φίλοι αυτοί να είμαστε πολιτικά άφελείς και «άθωοι» σχετικά με τό τί πραγματικά γίνεται; Ένα μόνο πράγμα ζητάμε, όπως και τό ζητήσαμε. Προσωπικά τό έχω θέσει άνοιχτά σε πάρα πολλές ΔΕ. Να φύγουν από την ΕΔΑ και να πάνε στο ΚΚΕ έσ. και να μάς αφήσουν ήσυχους και μόνους να φτιάξουμε τό κόμμα σύμφωνα με τίς αντίληψεις μας. Αυτός είναι ό ΜΟΝΟΣ ΔΡΟΜΟΣ.

Αυτά είχα να πώ, χωρίς να έχω πρόθεση να αντιδικήσω με τό Μανόλη, αλλά φίλος ό Πλάτων, φιλότατη ή αλήθεια. □

στις επάλξεις της Δημοκρατίας

ή ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ

ή απογευματινή σου έφημερίδα

Μπουάτ ΛΗΔΡΑ

ΠΑΝΟΣ ΤΖΑΒΕΛΛΑΣ
ΓΙΩΡΓΟΣ ΖΩΓΡΑΦΟΣ

Τηλ. 3236338

Κέκροπος 12, Πλάκα.

13-3-1943: ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ ΕΠΟΝΙΤΕΣ ΦΕΥΓΟΥΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΘΗΝΑ ΓΙΑ ΤΟ ΒΟΥΝΟ

Τα αποσπάσματα που δημοσιεύουμε σήμερα – με την εύκαιρία των 35 χρόνων από την ίδρυση της ΕΠΟΝ – είναι παρμένα από τό Β' τόμο της Ιστορίας της ΕΠΟΝ, του Πέτρου Άνταλου, που κυκλοφορεί σύντομα από τις εκδόσεις «ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ».

Λίγες μέρες μόνο μετά την Ίδρυτική της ΕΠΟΝ κάτω από τό Λυκαθητό, στό δωματιάκι του φοιτητή της νομικής Φώτη Φραντζή, από τή Μυτιλήνη, κουβεντιάσαμε μέ τόν Άδάμ αναπτερωμένοι γιά τό ξεκίνημά μας στό Βουνό.

Άποστολή: Μέ δυό τρείς άκόμα φοιτητές επονίτες πού θάπαιρνα μαζί μου νά προσπαθήσουμε νά δημιουργήσουμε μιά ανταρτοομάδα της ΕΠΟΝ στή Ρούμελη. Πρώτη γιάφκα μας στό Δαδί, στά ριζά του Παρνασσού. Άπό κει καί πέρα θά φτάναμε μόνοι μας στό Άρχηγείο Ρούμελης, στόν Άρη. Μετά, μέ τή βοήθεια του Άρη, θά προχωρούσαμε. «Βλέποντας καί κάνοντας». Ήταν τόσο λειψή τότε ή γνώση πού είχαμε τά στελέχη μας στήν Άθήνα γιά τό Άντάρτικο, πού, σωστά, γιά τά παραπέρα δέ δινόταν καμιά κατεύθυνση. Θά φέρναμε δέδια στήν Έλεύθερη Έλλάδα πρώτοι τό μήνυμα της δημιουργίας της ΕΠΟΝ. Θά βοηθούσαμε νά οργανωθεί ή νεολαία της υπαίθρου σέ συνεργασία μέ τίς πολιτικές οργανώσεις μας, όπου τίς συναντούσαμε, αλλά καί μέ πρωτοδουλία μας. Γιά όλα τά θέματα της πολιτικής δουλειάς στή νεολαία της Έλεύθερης Έλλάδας θά συνεργαζόμαστε μέ τόν Άντρέα Τζήμα (Βασίλη Σαμαρινιώτη) πού έβγαίνει τότε στό Βουνό. Γιά τά στρατιωτικά ζητήματα θά συνεργαζόμαστε μέ τόν Άρη. Τελικά, θά γινόταν ό,τι θεωρούσαν σωστό οί σύντροφοι αυτοί. Θά κρατούσαν συχνά επαφή μέ τό Προεδρείο του ΚΣ, στέλλοντας εκθέσεις, ανταποκρίσεις γιά τό άντάρτικο κλπ.

Στίς 13 του Μάρτη ξεκινούσε ή πρώτη αποστολή της ΕΠΟΝ γιά τό Βουνό μ' επικεφαλής τό «Σταμάτη» από μέρους του ΚΣ της ΕΠΟΝ, τόν «Φωτεινό», τόν «Φέγγαρο», τόν «Λάμπρο» φοιτητές, τόν «Κρητικό» άνθυπολοχαγό του στρατού κι ένα γιατρό απ' τή Δωδεκάνησο πού μου διαφεύγει τό ψευδώνυμο καί τ' όνομά του. Μαζί μας ήταν νάρθουν κι ό Εύθύμιος Ζούλας, ταγματάρχης πεζικού, καθώς καί ό «Φώτης Βερμαίος» (Φοίβος Γρηγοριάδης), λοχαγός πεζικού, αλλά τράβηξαν γιά τό Βουνό μέ άλλη αποστολή...

Άπό τό δρόμο πήραμε κάτι όδοντόβουρτσες, όδοντόκρεμες καί άλλα είδη μέσα στά σακιδιά μας· γιά νά μή δώσουμε στόχο στους Γερμανούς καί Ιταλούς θά κάναμε τό μαυραγορίτη.

Συγκεντρωθήκαμε τό πρωί στήν πλατεία Βάθης καί πήραμε τό λεωφορείο της γραμμής Θηβών-Λειβαδιάς-Άμφικλειας. Βγάλαμε τά εισιτήριά μας καί επιβιβαστήκαμε καί οί

έξι στό λεωφορείο. Άποβραδís είχε χιονίσει, έκανε κακοκαιρία καί είχε φράξει ό δρόμος στή Γκάζα Θηβών καί τ' αυτοκίνητα σταματούσαν εκεί, μή μπορώντας νά προχωρήσουν. Περάσαμε τά μπλόκα των Ιταλών στό Χαϊδάρι καί φτάσαμε στή Γκάζα. Ένα συνεργείο από Ιταλούς μοτοσικλισταίς καί άλλους στρατιώτες φτυάριζαν τό χιόνι γιά νά μάς άνοιξουν τό δρόμο... Στάθηκε άδύνατο κι έτσι ξαναγυρίσαμε γιά νά ξεκινήσουμε αύριο τό πρωί.

Τό πρωί ό δρόμος στή Γκάζα άνοιξε κι από κει φτάσαμε στήν Άμφικλία – τό Δαδί. Έκει κατεβήκαμε από τό αυτοκίνητο. Ό επικεφαλής της αποστολής μας συναγωνιστής Σταμάτης ήρθε σ' επαφή μέ τό Γραφείο της όργάνωσης σέ μιά γιάφκα έξω απ' τό Δαδί σέ κάτι καλύβια. Γύρισε σέ λίγο μ' ένα σύνδεσμο πού τοῦδωσε ή όργάνωση γιά νά μάς οδηγήσει στήν απέναντι πλαγιά – στή Βελίτσα. Έκει μάς υποδέχτηκαν οί συναγωνιστές της όργάνωσης, μάς ρώτησαν αν πεινάμε καί μάς έδωσαν από ένα ποτήρι γάλα καί φρέτα Παρνασσού καί φάγαμε. Άπό κει μέ άλλο σύνδεσμο, φτάσαμε στίς πλαγιές του Έλικώνα, όπου μέ άπερίγραπτη χαρά συναντήσαμε τούς πρώτους άντάρτες του ΕΛΑΣ, τούς πρώτους σταυραϊτούς της λευτεριάς πού γύρναγαν στό λημέρι τους ξαγρυπνισμένοι ύστερα από ενέδρα. Περάσαμε μαζί τους τή νύχτα σ' ένα ξοχικό φτωχοκάλυβο. Μέ τό ξημέρωμα περάσαμε μέ σύνδεσμο τή σιδηροδρομική γραμμή μέ τούς Γερμανούς καί φτάσαμε άντίκρυ στή Γλούνιστα – Δρυμαία, όπου μάς υποδέχτηκε ή τοπική όργάνωση του χωριού. Τό χωριό μάς έκανε εντύπωση μέ τήν όργάνωσή του. Ύπεύθυνος του ΕΑΜ ήταν ό δάσκαλος, ή ψυχή του άγώνα, ψυχωμένος άνθρωπος. Τό χωριό διάθετε καί μαχητική ομάδα, τόν έφεδρικό ΕΛΑΣ μέ 25 όπλα. Έκει στό σχολείο αναλύσαμε γιά πρώτη φορά στά παιδιά του χωριού γιά τήν ΕΠΟΝ καί ίδρύσαμε τήν πρώτη όργάνωση της ΕΠΟΝ στήν Έλεύθερη Έλλάδα.

Θυμάμαι πώς κινήθηκε ένα Ιταλικό τάγμα στό πλαινό χωριό, τό Έλευθεροχώρι. Άρπάξαμε τά όπλα καί πήγαμε σ' ένίσχυση της μαχητικής ομάδας του χωριού...

Όταν έφτασε ή πληροφορία πώς άντάρτες του Γενικού Άρχηγείου Ρούμελης πλησιάζανε σέ κείνη τήν περιοχή μάς έδωσαν σύνδεσμο καί περάσαμε απέναντι στά Καστέλια κι από κει άνηφορήσαμε καί φτάσαμε στήν Κουκουβίστα-Καλοσκοπή, κι από κει στό Μαύρο Λιθάρι. Έκει συναντήσαμε πολλούς άντάρτες – όλους τούς άντάρτες της περιοχής. Ήταν τ' άρχηγεία Παρνασσού, Δωρίδας, Δομοκού. Μαζί τους ήταν τό Γενικό Άρχηγείο Ρούμελης μέ τόν Άρη Βελουχιώτη καί τόν Τάσο Λευτεριά. Μόλις γύριζαν από τήν άνατίναξη των μεταλλείων της Τοπόλιανης κι έφερναν μαζί τους καμιά τριανταριά Γερμανούς αίχμάλωτους...

Βρήκαμε καί τόν Άρη σ' ένα σπίτι του Μαυρολιθαριού μέ τή δασιά γενειάδα του, τίς μπότες του, τά σταυρωτά φυσεκλίκια του καί τόν όπλισμό του. Είχε όλες τίς χάρες του ήγέτη καί του γνήσιου λαϊκού αγωνιστή.

Συζητήσαμε μέ τόν Άρη γιά τήν ίδρυση των πρώτων επονίτικων υποδειγματικών ομάδων ΕΛΑΣ-ΕΠΟΝ στή Ρούμελη, του εκθέσαμε τούς σκοπούς της ΕΠΟΝ καί βρήκαμε από μέρους του πλήρη κατανόηση καί ανταπόκριση...

... Στήν Κουκουβίστα ήταν συγκεντρωμένοι οί θρυλικοί μας άντάρτες, όλοι μέ γενειάδες, ντυμένοι μέ ρούχα καί έχοντας όπλισμό πού είχαν πάρει μέ τό αίμα τους απ' τούς κατακτη-

τές. Έδω ήταν ο Νικηφόρος, ο Διαμαντής, ο Πελοπίδας, ο Θάνος, ο Περικλής – παλικάρια που μένουν άξέχαστα στη μνήμη μας...

... Τήν επαύριο φύγαμε όλοι μαζί κι άφοϋ περάσαμε τήν Καστριώτισσα, τή Δάφνη, τήν Άνατολή, φτάσαμε ύστερα από μιά ξεθεωτική πορεία στήν Κολοκυθιά, πάνω στά Βαρδούσια, όπου είχε τότε τήν έδρα του τό Γενικό Άρχηγείο Ρούμελης. Έκει συγκεντρώθηκαν όλα τ' άρχηγεία και κάνανε κάπου 1.200 άντάρτες τήν πρώτη γενική συνέλευσή τους, πού τήν παρακολουθήσαμε κι έμεις. Έγινε κριτική τής μαχητικής τους δράσης, αυτοκριτική γιά τά σφάλματα και δάλανε μπροστά νέα καθήκοντα γιά τή μελλοντική δράση του κάθε άρχηγείου. Σ' αυτή τή σύναξη μίλησε ο Βασίλης Σαμαρινιώτης (Τζήμας) από μέρους τής ΚΕ του ΕΑΜ και ο Σταμάτης από μέρους του ΚΣ τής ΕΠΟΝ γιά τό σκοπό, τήν ίδρυση, τήν ανάπτυξη των σχηματισμών ΕΛΑΣ-ΕΠΟΝ...

Στήν Κολοκυθιά ιδρύθηκε ή πρώτη ύποδειγματική ομάδα μέ άρχηγείο τόν Σταμάτη, πολιτικό επίτροπο, τόν Κρητικό στρατιωτικό διοικητή και τόν Ψαρριανό καπετάνιο, πού μās τόν έδωσαν σάν παλιό ψημένο άντάρτη πού ήξερε καλά τή γύρω περιοχή.

Μετά ξεκίνησε ή ομάδα μας και μέ συνεχείς πορείες έφτανε στίς έδρες των τοπικών άρχηγείων. Σέ κάθε άρχηγείο, πλάι στους παλιούς άντάρτες ξεφύτρωνε και μιά ύποδειγματική ομάδα ΕΛΑΣ-ΕΠΟΝ, όπου αφήναμε και από ένα στέλεχος από τήν ομάδα μας σάν πολιτικό αντιπρόσωπο τής ΕΠΟΝ.

Έτσι φτάσαμε πρώτα στόν Παρνασσό μέ τόν Διαμαντή, τόν Νικηφόρο και τόν Όδυσσέα. Ήταν τότε πού γύρναγαν από τίς μάχες του Δαδίου, όπου είχαν τινάξει στόν άέρα τίς άμαξοστοιχίες των Γερμανών και έφερναν μαζί τους και Γερμανούς αιχμαλώτους από τή μάχη τής Σουβάλας. Έκει σέ συνεδρίαση πού γίνηκε ιδρύθηκε μιά άκόμα ύποδειγματική και αφήσαμε τό συναγωνιστή Φωτεινό πολιτικό, τόν Φλόγα στρατιωτικό και τόν Νικηχάρη καπετάνιο.

Μετά τραθήξαμε στό Άρχηγείο Δωρίδας και εκεί δημιουργήσαμε ύποδειγματική μέ τόν Λάμπρο πολιτικό και σέ συνέχεια πηγαίναμε σ' άλλα άρχηγεία κι άπ' όπου περνούσαμε δημιουργούνταν καινούργιες έπονίτικες ανταρτοομάδες. Έτσι δημιουργήθηκαν στή Λοκρίδα, στό Δομοκό και σ' άλλες περιοχές. Όταν τέλειωσε αυτή ή έξόρησή μας συναχτήκαμε στήν Κατριώτισσα όπου γίνηκε ή πρώτη συνέλευση των έπονίτικων ανταρτοομάδων στό σχολείο του χωριού, όπου παραδρέθηκε και ο Άρης...

Στ' άρχηγεία οί ύποδειγματικές τής ΕΠΟΝ είχαν διπλή άποστολή: νά γυρουν στά γύρω χωριά αναπτύσσοντας τούς σκοπούς τής ΕΠΟΝ και παράλληλα νά πολεμούν, σάν ομάδες του ΕΛΑΣ στήθος μέ στήθος μέ τούς Γερμανούς.

Έτσι ή ύποδειγματική τής Παρνασσίδας ανάπτυξε μεγάλη μαχητική δράση. Έλαβε μέρος στή μάχη τής Παύλιανης – 6 Ιουνίου του 43. Σ' αυτή τή μάχη έπесе ο πρώτος έπονίτης, ο Σεβερίνος Σκούφος μέ τό ψευδώνυμο Γλαύκος, ένα δεκαοχτάχρονο παλικάρι άπ' τήν Ίτιά. Τραυματίστηκε και ο στρατιωτικός Φλόγας, πού άργότερα σκοτώθηκε άπ' τούς Γερμανούς, όταν γύριζε από άδεια στό Δαδί, όπου είχε πάει νά δει τούς δικούς του.

Παντού όπου πέραγαν οί έπονίτικες ανταρτοομάδες σκορπούσαν τόν ένθουσιασμό, τό θαυμασμό και τήν έλπίδα γιά ένα καλύτερο μέλλον, γιά μιά καλύτερη ζωή γιά τά νιάτα τής Ελλάδας...

ΑΠΟ ΤΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΤΗΣ Α' ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΙΚΗΣ ΑΝΤΑΡΤΟΟΜΑΔΑΣ ΕΛΑΣ-ΕΠΟΝ

18 Μαρτίου 1943, Πέμπτη

Ξημερώσαμε στήν Άγιά Μαρίνα. Μιλήσαμε σέ συγκέντρωση γιά τό ΕΑΜ-ΕΛΑΣ-ΕΠΟΝ. Κατά τίς 10 φύγαμε γιά τή Βελίτσα. Τά παιδιά μέ σπουδαίο κέφι. Ή έντύπωση άπ' όλη τή διαδρομή: Κυριαρχία!

Άπό τίς 14-3 πού ξεκινήσαμε άπ' τήν Άθήνα, είχαμε τούς παρακάτω σταθμούς: 14-3 έξω άπ' τή Λειβαδιά. 15-3, Δευτέρα, Λειβαδιά. Ξεκινήσαμε στίς 1 γιά τή Σούρπη. Άνεβήκαμε στήν Πάνω Σούρπη, όπου συναντηθήκαμε μέ τήν άντάρτικη ομάδα του Θανάση. Μείναμε μέ τούς άντάρτες τή νύχτα τής Δευτέρας και τήν Τρίτη ως τίς 3. Άπό κει ξεκινήσαμε γιά τή Δαύλεια. Τό βράδυ τής Τρίτης μείναμε έξω άπ' τή Δαύλεια. Στό χωριό μπήκαμε τό πρωί τής Τετάρτης. Μιλήσαμε στήν Πλατεία γιά τό ΕΑΜ-ΕΛΑΣ-ΕΠΟΝ. Βάλαμε τά θεμέλια ομάδας ΕΠΟΝ. Τ' άπόγεμα τής Τετάρτης φτάσαμε στήν Άγιά Μαρίνα. Πέμπτη πρωί μιλήσαμε σέ συγκέντρωση στήν Άγιά Μαρίνα και δάλαμε τά θεμέλια ομάδας ΕΠΟΝ!

3 Άπρίλη, Σάββατο

Έξακολουθούμε νά βρισκόμαστε στό Γενικό Άρχηγείο. Σήμερα όρκιστήκαμε. Τά παιδιά από χτές άνάλαβαν φρουροί, κλπ. Δουλεύοντας στή μηχανή, βοηθώ όσο μπορώ τή γενική δουλιά του Άρχηγείου. Αυτές τίς μέρες γίνονται μεγάλες ζυμώσεις πού άρχισαν νά βγάζουν σπουδαία άποτελέσματα. Είμαι ένθουσιασμένος μ' ένα γράμμα του Στέφανου πού στέλνει στήν Άθήνα.

9 Άπρίλη, Παρασκευή

Στίς 8 του Άπρίλη συγκροτήθηκε ή ομάδα μας από 15 παιδιά... Έχτός άπ' τά παιδιά τής Άθήνας και τούς δυό πού πήραμε άπ' τόν Διαμαντή έχουμε 5 νέους, άντάρτες από μήνες. Πήραμε όπλα κι όσα άλλα διατέθηκαν γιά μās από τήν άποθήκη. Κάναμε τήν πρώτη συνέλευση όλης τής ομάδας. Πήραμε σέ μιά άτμόσφαιρα ένθουσιασμού τήν άπόφαση νά γίνει ή ομάδα μας ύποδειγματική. Μιλήσαμε έλεύθερα και γιά τά πιό μικρά ζητήματα. Τ' άπόγεμα κάναμε άσκηση μάχης. Ός τό βράδυ γίναμε 19! παίρνοντας έπονίτες πού δγήκαν στό κλαρί μέ τήν καταστροφή των χωριών τους (Σπερχιάδα κλπ.). Σήμερα κάναμε μιά δεύτερη συνέλευση. Διαβάσαμε κι αναλύσαμε «Δελτίο Ειδήσεων», «Άντάρτη» και τή «Νέα» μας «Γενιά». Συγκροτήσαμε χορωδία και τραγουδήσαμε τ' άντάρτικα τραγούδια.

13 Άπρίλη 1943

Βρισκόμαστε στό Μαύρο Λιθάρι. Ξεκινήσαμε άπ' τό Γεν. Άρχηγείο χτές τό πρωί...

Στίς 10 του Άπρίλη και δικά μας παιδιά πήραν μέρος στήν εκτέλεση 32 Γερμανών. Άπ' τήν εκτέλεση έχουνε μείνει μέσα μας πολλά. Τό πιό άπίστευτο ήταν ότι δυό άπ' τούς «εκτελεσθέντες» σηκώθηκαν γυμνοί και δρέθηκαν σέ χωριά άπομακρυσμένα 5 ώρες από τό Γεν. Άρχηγείο. Αυτό μās άνάγκασε νά ξεθάψουμε και τούς υπόλοιπους 30 γιά νά

ἐλέγξουμε μήπως φύγανε περισσότεροι. Τό ξέθαμα πού γίνεκε προχτές καί δάσταξε ὅλο τό πρωί ἦταν κάτι τό φρικιαστικό...

16 Ἀπρίλη 1943

Βρισκόμαστε στήν Πάνω Ἀγόριανη. Προχτές στήν Κουκουδίσα. Ἐκεῖ παλέψαμε μέ τίς πιό μεγάλες δυσκολίες γιά νά συγκεντρώσουμε καί νά οργανώσουμε τή νεολαία. Ἀκόμα κι οἱ παμπουδες εἶχαν φανατιστεῖ μέ τίς φατρίες καί τά μίση πού εἶχαν δημιουργηθεῖ γύρω στήν ἐπιτροπή τῶν κοριτσιῶν. Τό πρώτο βράδυ σαμποτάρανε τή συγκέντρωση καί δέν πραγματοποιήθηκε. Τό δεύτερο βράδυ γίνεκε μέσα σέ μιάν ἀτμόσφαιρα ἠλεκτρισμένη. Εἶχαμε μιά μεγάλη ἐπιτυχία μέ τό νά τοῦς βγάλουμε ἀπ' τά θαλτονέρια τῆς γκερίνας καί νά τοῦς ξανοίξουμε ὀρίζοντες δουλιᾶς...

... Ἡ ὁμάδα μας κάνει πιά ἐντύπωση ἀπ' ὅλες τίς ἀτόψεις. Γίνεται ὑποδειγματική. Στό Ἀρχηγεῖο Δωρίδας, πρίν μιά ὥρα σχηματίσαμε τή 2η ὑποδειγματική τῆς ΕΠΟΝ καί κάναμε τήν πρώτη συνέλευσή της, μέ κλείσιμο τό ὁμαδικό τραγούδι τοῦ ὕμνου τῆς ΕΠΟΝ πού σήμερα τό πρωί ἔγραψα...

22 Ἀπρίλη, Πέμπτη

Γράφω, ἐνῶ τά παιδιά τῆς ὁμάδας τραγουδοῦν τό «Ξεφτέρια τῆς Φθιώτιδας» στό χωριό Μπελαλή. Ἡ ὑποδοχή θερμή πολύ, ἀλλά κι ἡ ἐμφάνιση τῆς ὁμάδας μας σπουδαία. Γιά πρώτη φορά ἀντήχησε στή Ρούμελη ἡ σάλπιγγα τῆς ΕΠΟΝ. Ἀφοῦ προχτές συγκροτήσαμε καί τήν Γ' Ὑποδειγματική στό Ἀρχηγεῖο Παρνασσίδας ξεκινήσαμε γιά τή Λοκρίδα. Πέρασαμε Σουβάλα (καλή δουλιά - 2 ὁμιλίες), Δαδί (νυχτερινό βγάλσιμο τῆς νεολαίας στό δρόμο). Στίς 4.30' τό πρωί, ὕστερα ἀπό ὁλονύχτια πορεία στίς 22.4, φτάσαμε καί διασχίσαμε τήν καίόμενη Βιλίτσα...

... Εἶμαι ὅσο μπορεῖ νά ναι κανεῖς χαρούμενος, γιατί ἡ δουλιά μας πάει πολύ καλά! Χτές γίνεκε μιά καλή συνέλευση τῆς ὁμάδας. Τά παιδιά γίνονται ἄλλοι ἄνθρωποι. Ὁ Κώστας (Λοκρίδας) φαίνεται πώς θά μέ βοηθήσει κι αὐτό χρειάζεται γιατί μ' ἔχουν πλημμυρίσει οἱ δουλιές.

24 Ἀπρίλη 1943, Μεγάλο Σάββατο

Χτές ἀργά τή νύχτα, μπήκαμε μαζί μέ τόν Πλάτωνα, ἐπιθεφάλης τοῦ Ἀρχηγ. Λοκρίδας, στή Μαλεσίνα, χωριό μέ 2.800 κατοίκους, πού χτές, πρώτη φορά εἶδε ἀντάρτες. Τό βράδυ εἶχαμε συζήτηση μέ τόν Πλάτωνα καί τοῦς ἄλλους. Εἶναι ἄσχημα ἀγαναχτισμένος μέ τήν Περιφερειακή Ἐπιτροπή, τίς πολιτικές ὁργανώσεις καί τό Γενικό Ἀρχηγεῖο. Ἡ δουλιά μας ἐδῶ εἶναι πολύ δύσκολη, γιατί ὁ Πλάτωνας εἶναι νευρικός, ἀπότομος καί χολωμένος μέ τοῦς πάντες...

26.4.1943, Δευτέρα τοῦ Πάσχα

Τό Μεγάλο Σάββατο γίνεκε ξυλοδαρμός γιά τό ζήτημα τῶν δπλων. Αὐτό ἦταν τεράστιο πολιτικό λάθος καί θάχε σοβαρές συνέπειες, ἂν δέν ἔκανα μιά ἐπέμβαση στήν κρίσιμη στιγμή. Τό βράδυ τοῦ Μεγάλου Σαββάτου γίνεκε κομματική συνέλευση μέ 20 κομ. μέλη. Σ' αὐτήν μέ πολύ μεγάλες δυσκολίες καί κινδύνους κατορθώθηκε νά νιώσουν τήν καινούργια γραμμή ὅλα τά παιδιά. Μονάχα ὁ Πλάτωνας κράτησε μιά στάση σύμφωνη μέ τά ἐλαττώματά του καί ὄχι μέ τήν κομματική γραμμή. Χτές, Πάσχα, ξανάγινε συγκέντρωση καί ξαναμίλησα, ὅπως κι ὁ Πλάτωνας. Τά πνεύματα ἡμέρεψαν καί καταχτιοῦνται. Τρεῖς νύχτες δέν κοιμήθηκα. Ἡ δουλιά ἐδῶ ἦταν σκληρή, ἀλλά τ' ἀποτελέσματα μᾶς δικαιώνουν.

Τά παιδιά αὐτές τίς δύο τρεῖς μέρες δέν τᾶδα σχεδόν. Ὅμως ἔχουνε στρώσει πολύ.

27.4.1943, Τρίτη

Βρισκόμαστε στήν Ἀταλάντη, τήν πρώτη πόλη πού μπήκαμε. Ἡ ὑποδοχή ἦταν σπουδαία. Ἀπό 3 χιλιόμετρα ἔξω, στό δρόμο μᾶς ὑποδέχτηκαν κατά μάξες οἱ ἐπονίτες. Ἡ διαδρομή μᾶς ἐνθουσίασε καί ἐνθουσίασε. Κατεβήκαμε μ' αὐτοκίνητο ἀνοιχτό. Ἡ σημαία μας κυμάτιζε καί ὁ ὕμνος μας ἐσήκωνε τά χωριά ἀπ' ὅπου περάσαμε. Χτές τή νύχτα, ὡς ἀργά εἶχαμε πρώτα μιά σύσκεψη τῶν ὑπεύθυνων καί συζητήσαμε τά χάλια τοῦ Πλάτωνα καί ὕστερα συνεδρίαση τοῦ Προεδρείου τῆς ΕΠΟΝ. Τά παιδιά μᾶς νιώσανε καί τά νιώσαμε. Εἶναι ὅλα τίμια καί δραστήρια παιδιά πού οὐσιαστικά κρατᾶνε τό πιό μεγάλο βάρος τῆς ὁργάνωσης. Σήμερα γίνεκε ἡ πιό βασική ἀπ' ὅλες τίς συγκεντρώσεις πού κάναμε καί εἶχε τήν πιό μεγάλη ἐπιτυχία. Ὁ ἐνθουσιασμός τοῦ κόσμου δείχνει τή μεταστροφή τῶν πνευμάτων πού πετύχαμε.

2 Μαΐου 1943, Κυριακή

... Στίς 28.4, Τετάρτη, τά παιδιά ξεκίνησαν μόνα τους γιά τό Μέγα Πλάτανο, ὅπου μίλησε ὁ Κρητικός, καί τράδηξαν στίς Λιθανάτες. Ἐγώ ἔμεινα ὅλη τή μέρα κι ἔγραφα, συμπληρώνοντας ἐκθεση στό Κέντρο, στό Γενικό Ἀρχηγεῖο καί ἀνταπόκριση γιά τή «Νέα Γενιά»...

Δημοσιεύτηκε στή «Νέα Γενιά» τῆς 22 τοῦ Μάρτη 1943. (14,5 x 12,5 ἐκ.).

Τό «ΑΝΤΙ» δημοσιεύει σήμερα ένα απόσπασμα από τό Β' τόμο των απομνημονευμάτων του Γιώργη Βοντίτσιου - Γούσια, πού μέ τίτλο «Οί αιτίες γιά τίς ήττες, τή διάσπαση του ΚΚΕ καί τής ελληνικής 'Αριστεράς» κυκλοφορεί αὐτές τίς μέρες ἀπό τίς ἐκδόσεις «Νά ὑπηρετοῦμε τό λαό». (Ὁ Α' τόμος κυκλοφόρησε τόν προηγούμενο μήνα). Τό απόσπασμα αὐτό ἀναφέρεται σέ μιὰ συζήτηση τοῦ συγγραφέα μέ τό Νίκο Ζαχαριάδη, πού ἔγινε κατά τή διάρκεια τῶν ἐργασιῶν τῆς 7ης 'Ολομέλειας (τῆς ΙΙΙ Συνδιάσκεψης) πού συνήλθε τό πρῶτο 15ήμερο τοῦ Φλεβάρη 1957.

Τήν ἐποχή πού γίνεται ἡ συζήτηση αὐτή, ἡ θέση τοῦ Ζαχαριάδη εἶναι πολύ δύσκολη. Ἐχει προηγηθεῖ ἡ 6η Πλατιά 'Ολομέλεια τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΕ καί τῆς ΚΕΕ, τό Μάρτιο τοῦ 1956, στίς ἐργασίες τῆς ὁποίας ὁ Ζαχαριάδης εἶχε ἀρνηθεῖ νά πάρει μέρος, ἀφοῦ ἤδη τότε εἶχε οὐσιαστικά παραμεριστεῖ ἀπ' τήν ἡγεσία

στήν Ἑλλάδα γιά παράνομη δουλειά. Ἡ συζήτηση ἔγινε στό δωμάτιο τοῦ Ζαχαριάδη, καί τό πρῶτο μέρος τῆς ἀφοροῦσε λεπτομέρειες καί διευκρινίσεις πάνω σέ δυσκολίες πού συνάντησε ὁ Γούσιος κατά τή διάρκεια τῆς παραμονῆς του στήν Ἑλλάδα, δυσκολίες πού ὁ Ζαχαριάδης ἀπέδιδε σέ ἀμέλεια εἴτε ἀκόμα καί σέ ἠθελημένες ἐνέργειες ὀρισμένων ὑπεύθυνων τοῦ κόμματος. Τό δεύτερο μέρος τῆς συζήτησης - πού δημοσιεύουμε - ἀναφέρεται ἀρχικά στά γεγονότα πού διαδραματιστήκανε στήν Ἑλλάδα κατά τήν Κατοχή καί Ἀντίσταση, ὅπως τά πληροφορήθηκε ὁ Ζαχαριάδης ἀπ' τήν τότε ἡγεσία τοῦ ΚΚΕ μετά τήν ἐπιστροφή του, ἀρχές τοῦ 1945, στήν Ἑλλάδα, γιά νά προχωρήσει σέ ἐκτιμήσεις πάνω σ' ὅσα ἀκολουθήσανε μετά τή Βάρκιζα: ἀποχή ἀπ' τίς ἐκλογές, ἐμφύλιος, ἀνάμιξη τῶν ξένων ΚΚ στή ἑλληνικά ζητήματα, ἥττα καί ἐσωκομματικές διαμάχες.

Γ. ΒΟΝΤΙΤΣΟΣ-ΓΟΥΣΙΑΣ:

«Ὁ Ζαχαριάδης μοῦ εἶπε...»

τοῦ κόμματος, τή δέ 'Ολομέλεια εἶχε συγκαλέσει ἡ λεγόμενη «Διεθνὴς Ἐπιτροπή» πού συγκροτήθηκε κατά τή διάρκεια τῶν ἐργασιῶν τοῦ ΧΧ Συνέδριου τοῦ ΚΚΣΕ¹. Ἡ 6η 'Ολομέλεια εἶχε καθιερώσει τό Ζαχαριάδη ἀπό Γενικό Γραμματέα τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΕ καί τόν εἶχε ἀπομακρύνει ἀπό τό ΠΓ, ἔξλεξε δέ ἕνα ἑπταμελὲς Γραφεῖο τῆς ΚΕ μέ Πρόεδρο τόν Ἀπ. Γκρόζο, σὸ ὁποῖο ἀνατεθήκανε προσωρινά καθήκοντα Πολιτικοῦ Γραφείου.

Ὅταν συγκλήθηκε ἡ 7η 'Ολομέλεια, ἦταν φανερό ὅτι τό βασικό πρόβλημα πού θά ἀπασχολοῦσε τό κόμμα καί τά ἡγετικά στελέχη του, ἦταν ἡ τελικὴ ἐκκαθάριση τῆς ἀνώμαλης κατάστασης πού εἶχε δημιουργηθεῖ μετά τήν ἀπομάκρυνση τοῦ Ζαχαριάδη, ὁ ὁποῖος ἐξακολουθοῦσε νά ἔχει ἀρκετοὺς ὁπαδοὺς, ἀκόμα καί σέ ἀνώτερα κλιμάκια τοῦ ΚΚΕ. Στήν ἀνατροπὴ ἐξ ἄλλου τοῦ συσχετισμοῦ δυνάμεων σέ βάρος τοῦ Ζαχαριάδη φαίνεται ὅτι ὀδήγησε ἡ ἀπόφαση νά πάρουν μέρος στίς ἐργασίες τῆς 'Ολομέλειας «πολλὰ στελέχη ἀπὸ ὅλες τίς κομματικές ὁργανώσεις τοῦ ΚΚΕ»².

Ἡ ἀτμόσφαιρα πού επικράτησε στήν 7η 'Ολομέλεια ἦταν κατά τρόπο σαφὴ καί ἐμφανὴ ἐχθρική πρὸς τό Ζαχαριάδη³ - δὲ λείψαν ἀκόμα ἀποδοκιμασίες καί λοιδορίες ἀπ' τοὺς συνέδρους, καί τίς τρεῖς φορές πού πῆρε τό λόγο κατά τή διάρκεια τῶν ἐργασιῶν τῆς 'Ολομέλειας⁴.

Σ' ἕνα διάλειμμα τῶν ἐργασιῶν αὐτῶν ὁ Γούσιος συναντήθηκε μέ τό Ζαχαριάδη, πού εἶχε νά τόν δεῖ ἀπ' τό Φεβρουάριο τοῦ 1955, ὅταν κατέβηκε (ὁ Γούσιος)

ἕνα βασικό πρόβλημα - καί ἐρώτημα - εἶναι δέβια ὁ βαθμὸς ἀξιοπιστίας πού μπορεῖ νά ἔχει ἡ ἀναδρομικὴ ἀφήγηση μιᾶς συζήτησης ὅπου ὁ ἕνας ἀπ' τοὺς δύο συνομιλητὲς δὲν εἶναι πιά δυνατόν νά τήν ἐπιβεβαιώσει ἢ νά τή διαψεύσει. Γιατί κι ἂν ἀκόμα δεχτοῦμε ὅτι δὲν ὑπάρχει ἐκ προθέσεως καί γιὰ λόγους γενικῶν ἢ ἀτομικῶν σκοπιμοτήτων διάθεση τροποποίησης ἢ καί διαστρέβλωσης ἀκόμα τῶν λόγων τοῦ Ζαχαριάδη, πάλι μπορεῖ νά ἐπενεργήσουν στήν ἀφήγηση κενά μνήμης ἢ ἡ συγκράτηση ἀπ' τόν ἀφηγητὴ ἐκείνων ἀκριβῶς τῶν σημείων τῆς συζήτησης πού ταιριάζουνε περισσοτέρως πρὸς τίς δικές του ἀπόψεις καί θέσεις. Καί τέτοια σημεία μπορούμε εὐκόλα νά ἐπισημάνουμε σὸ κείμενο τοῦ Γούσια. Παρ' ὅλα αὐτὰ πιστεύουμε ὅτι τό κείμενο πού δημοσιεύουμε ἀπὸ τὴν σέ γενικὲς γραμμές τίς γνωστὲς λίγο-πολύ θέσεις τοῦ Ζαχαριάδη στά ζητήματα πού θίγει. Δουλειά τοῦ μελλοντικοῦ ιστορικοῦ θά εἶναι νά συγκρίνει καί νά διασταυρώσει μέ ἄλλες μαρτυρίες, καί κυρίως μέ γραφτὰ ντοκουμέντα πού ἐλπίζουμε ὅτι κάποτε θάρθουνε στή δημοσιότητα, τά ὅσα φέρεται νά δηλώνει ἐδῶ ὁ Ζαχαριάδης, καί νά φωτίσει ἔτσι τήν πολύ ἀμφιλεγόμενη προσωπικότητα τοῦ Γενικοῦ Γραμματέα τοῦ ΚΚΕ, ἀλλὰ καί τά πραγματικά γεγονότα μιᾶς πολιτάρχης καί καίριας γιὰ τὴ νεοελληνικὴ ιστορία ἐποχῆς.

Πιὸ συγκεκριμένα, τό κείμενο πού ἀκολουθεῖ εἶναι ἀπάντηση τοῦ Ζαχαριάδη πάνω σέ συγκεκριμένα ἐρωτήματα τοῦ Γούσια:

«Θέλω νά μοῦ πῆς - τόν ρωτᾷ - ὅταν

γύρισε ἀπὸ τό Νταχάου τῆς Γερμανίας ἢ ἡγεσία Σιάντος, Ἰωαννίδης, Παρτσάλιδης, Π. Ρούσος, Ζεύγος κλπ. σέ κατατόπισαν κάτω ἀπὸ ποιὲς συνθήκες ὁ Ρούσος παραβίασε τίς ἐντολὲς τοῦ ΚΚΕ καί τῆς ἡγεσίας τοῦ ἐθνικοαπελευθερωτικοῦ κινήματος καί ὑπογράψε τό Λίβανο; Σοῦ εἶπαν ὅτι ὁλος ὁ ἀγωνιζόμενος λαὸς τῆς κατεχόμενης καί ἐλευθέρης Ἑλλάδας ξεσηκώθηκε καί χαρακτηρίσε προδοσία αὐτὴ τὴ συμφωνία; Πῶς ἡ ΚΕ τοῦ ΚΚΕ, τό ΕΑΜ, ἡ ΠΕΕΑ καί τό Ἐθνικὸ Συμβούλιο τῆς ἡμετέρας καταδίκασαν; Σοῦ εἶπαν ὅτι οἱ Σοβιετικοὶ ἐσπευσμένα μέσω Ἰταλίας ἔστειλαν στήν ἐλευθέρη Ἑλλάδα τὴ στρατιωτικὴ ἀποστολὴ τους μέ ἐπικεφαλὴς τόν Ποπῶφ καί Τσερνίτσεφ καί ἔβαλε ζήτημα στὸν Ἰωαννίδη-Σιάντο νά πειθαρχήσουν στὴ συμφωνία τοῦ Λιβάνου καί νὰ συμβιβαστοῦν μέ τοὺς Ἀγγλούς; Σοῦ εἶπαν πῶς οἱ Σιάντος, Ἰωαννίδης κλπ., ἀγνοώντας τὴν ἀπόφαση τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΕ καί τίς ἀποφάσεις τῶν ἐθνικοαπελευθερωτικῶν ὁργανώσεων κατὰ τῆς συμφωνίας τοῦ Λιβάνου, ἀποδέχτηκαν τὴ συμφωνία καί προχώρησαν στήν ἀποδοχὴ τῶν ἀγγλικῶν ἀπαιτήσεων μέχρι καί τό πέρασμα τοῦ ΕΛΑΣ στίς διαταγὲς τῶν Ἀγγλῶν στήν Γκαζέρτα; Σοῦ εἶπαν πῶς ὁργάνωσαν τὴν ἀντίσταση τοῦ Δεκέμβριου τοῦ 1944-45, γιὰ τό γράμμα τοῦ Γιώργη Δημητρώφ, ἐπικεφαλὴς τότε τοῦ τμήματος ἐξωτερικῶν τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΣΕ, πού τοὺς ὑπόδειχνε ὑποχωρητικὸ ἐλιγμό; Οἱ δὲ Σιάντος, Παρτσαλίδης ἔτρεξαν γονυπετεῖς νά ὑπογράψουν τὴ συνθηκολόγηση χωρὶς ὅρους στὴ Βάρκιζα, ἀφήνοντας ἐκθετοὺς τοὺς ἀγωνιστὲς τῆς ἀντίστασης καί στὴ διάθεση τῶν ληστοςυμμοριῶν πού ξαπόλυσαν οἱ Ἀγγλοι; Ἀν ὅλα αὐτὰ τά ἔμαθες, πῶς ἀντέδρασες; γιατί δὲν τὰ εἶπες σὸ Κόμμα γιὰ νὰ διδαχθοῦμε γιὰ πῶς πέρα;»

Ἡ ἀπάντηση τοῦ Ζαχαριάδη:

1. Ἀφορμὴ γιὰ τὴ συγκρότηση τῆς «Διεθνούς Ἐπιτροπῆς» ὥσανε τὰ αἰματηρὰ γεγονότα πού ἐξοσπᾶνε τό καλοκαίρι τοῦ 1955 στήν Τασκένδη, ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνες πρόσφυγες μαχητὲς τοῦ ΔΣΕ. Οὐσιαστικά πρόκειται γιὰ μιὰ ἐπιμέρους φάση τῆς «ἀποσταλινοποίησης» πού ἀρχισε μέ τό ΧΧ Συνέδριο τοῦ ΚΚΣΕ, ἀφοῦ ὁ Ζαχαριάδης καί ἡ τότε ἡγετικὴ ομάδα θεωροῦνταν «σταλινικοί». Ἀνεξάρτητα πάντως ἀπ' τὴν ἀφορμὴ πού χρησιμοποιήθηκε γιὰ τὴν ἀντικατάσταση τῆς τότε ἡγεσίας τοῦ ΚΚΕ, γεγονὸς παραμένει ὅτι ἡ κατάσταση πού εἶχε διαμορφωθεῖ στίς τάξεις τοῦ κόμματος ἦταν πολὺ ἀσχημη.

2. Βλέπε «Ἀνακοίνωση» τοῦ Προεδρείου τῆς 7ης Πλατιάς 'Ολομέλειας τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΕ σὸ «Ν. Κόσμος» τ. 3 (1957) καί πῶς προσεῖται σὸ διβλίο «Σαράντα Χρόνια τοῦ ΚΚΕ 1918-1958», ΠΛΕ 1958, σ. 655-658. Ἐχε περὶληφθεῖ καί στὸν Π. Δημητρίου: «Ἡ διάσπαση τοῦ ΚΚΕ», Ἀθήνα 1975, τόμ. Α', σ. 77-81.

3. Βλ. τὴν Ἀνακοίνωση τῆς 7ης 'Ολομέλειας, δπουν «... ἡ 7η 'Ολομέλεια κατὰ δίκασε ὁμόφωνα τὴν ἀντικομματικὴ ... συμπεριφορὰ τοῦ Ζαχαριάδη καί ἀποφάσισε παμψηφεί νά τόν καθαιρέσει ἀπὸ τὴν ΚΕ καί νά τόν διαγράψει ἀπὸ μέλος τοῦ Κόμματος».

4. Ἀποσπάσματα τῶν ὁμιλιῶν τοῦ Ζαχαριάδη ἐλ. σὸ ἴδιο διβλίο τοῦ Π. Δημητρίου, σ. 82-109.

Από το Γιάννη Ίωαννίδη έμαθα όλα αυτά τα πράγματα και από τους άλλους πιο επιμέρους. Πήρα εκθέσεις από στρατιωτικά στελέχη του ΕΛΑΣ και έθνικοαπελευθερωτικών οργανώσεων. Είχα σχηματίσει γνώση πλήρη για το τί είχε συμβεί. Στην κατάσταση που βρίσκονταν το κίνημα άμέσως μετά τη Βάρκιζα, που γύρισα από το Βγαίου, έχοντας υπ' όψη όλα όσα είχαν συμβεί ήταν αδύνατο να σταχά και καταγγείλω για λάθη ή προδοσία του αγώνα της πρώτης κατοχής. Ο Παρτσαλίδης αυτό το ξέρει, όμως δημοσκοπεί εκ του ασφαλούς όταν λέει ότι εγώ δεν είδα λάθη και στη 12 Όλομέλεια του 1945 τους έβγαλα παστρικούς. Εγώ τότε έπρεπε να αποφυγώ αυτό το σκόπελο. Παρά το ότι όταν έγιναν αυτά έλειπα, πήρα και γώ ευθύνες για την ήττα αυτή. Δεν έβαλα ζήτημα προσωπικών ευθυνών και μέτρων για κανένα, γιατί πίστευα ότι τα λάθη δεν ήταν συνειδητά και έπρεπε να ξεπεραστούν με κοινή προσπάθεια όλων των στελεχών του Κόμματος. Μόνον έβαλα ζήτημα να απομονώσουμε τον Σιάντο από υπεύθυνα χειρισμό κομματικών ζητημάτων, γιατί εκτός από τα άλλα είχαμε την ειδοποίηση Δημητρώφ, ότι στην ήγεςία του ΚΚΕ άνθρωπος με μεγάλο κύρος είναι πράκτορας, τις εκθέσεις Γκαζέ και Μακρίδη και τη δράση του Σιάντου το 41-45, που μ' έπεισαν ότι είναι πράκτορας.

Συνεπώς πέφτει και η συκοφαντική κατηγορία τους ότι διαπνεύουν από στελεχοφάγα αισθήματα, γιατί είχα ιδανική δυνατότητα να κορέσω αυτά τα αισθήματά μου - όμως κανείς δεν θίχτηκε από μένα. Αν έτσι χειρίστηκα το ζήτημα εκείνη την περίοδο, το ζήτημα του παρελθόντος, και θέλησα με ένωμένο το Κόμμα να προχωρήσουμε για το διόρθωμα των λαθών, την πολιτική γραμμή και κατεύθυνση του Κόμματος, στη 12 Όλομέλεια του 1945 δώσαμε όρθη γραμμή. Μέχρι τότε η καθοδήγηση του ΚΚΕ δεν είχε πάρει θέση απέναντι στους Άγγλους, τους άηγκαλούσε συμμάχους και συνέχιζαν την πολιτική της υποταγής της Πλάκας, Γκαζέρτας και Βάρκιζας. Στη 12η Όλομέλεια, μπήκε κεντρικό σύνθημα να φύγουν οι Άγγλοι από την Ελλάδα. Από τότε αρχίζει το άνασκούμωμα για να ξεπλύνουμε όλη την κατάσταση που μάς δημιούργησε η Βάρκιζα.

Για τις υποδείξεις των Σοβιετικών στον Π. Ρούσο όταν ήταν στο Κάιρο, μετά του Ποπώφ και Τσερνίνσεφ στον Ίωαννίδη-Σιάντο και το γράμμα του Δημητρώφ στην περίοδο των Δεκεμβριανών, δεν πίστεψα ότι είχαν το νόημα που έδωσε η ήγεςία του ΚΚΕ. Πίστεψα ότι θα τους υπέδειξαν για έλιγμο, όχι όμως υποταγή στους Άγγλους. Άλλα και υποταγή να τους υποδείχνα, με κανένα τρόπο δεν έπρεπε να τη δεχτούν. Είχαν το ψωμί και το μαχαίρι στα χέρια τους. Οι Άγγλοι και η ντόπια αντίδραση δεν μπορούσαν δυναμικά να επιβληθούν. Μπορούσαν με έναν έντιμο συμβιβασμό, με βάση το συσχετισμό των δυνάμεων έσωτερικά και διεθνώς, να πετύχουν: Δημοκρατικό τρόπο ζωής, αναγνώριση της έθνικης αντίστασης, έθνικός στρατός στελεχωμένος από στελέχη που πήραν μέρος στην έθνικη αντίσταση, τιμωρία των δοσιλόγων και συνεργατών τους κατακτητή. Αποκλεισμό των Άγγλων να αναμειγνύονται στα έσωτερικά μας και να έγκρασταθούν στην Ελλάδα. Λύση του πολιτειακού με έλεύθερο δημοψήφισμα. Έξωτερική πολιτική που να βασίζεται σε φιλικές σχέσεις με τη Σοβιετική Ένωση και τις Δυτικές χώρες, με αναγνώριση των δικαιωμάτων των Άγγλων στη Μεσόγειο. Αυτή η πολιτική στηρίζονταν σε γερές βάσεις και ήταν πραγματοποιήσιμη.

Στη 12η Όλομέλεια, άκριθως έχοντας αυτό υπ' όψη μου, έβαλα τη θέση της πολιτικής της ένεργητικής ουδετερότητας, που τη χαρακτήρισα πολιτική των δύο πόλων. Αυτή η πολιτική αποτελούσε για τότε μία ρεαλιστική δημοκρατική έξωτερική πολιτική, που έπρεπε να ακολουθηθεί το ΕΑΜ και η ΠΕΕΑ. Πιστεύω ότι και στις μεταπολεμικές συνθήκες είναι σωστή αυτή η θέση σε μία συγκεκριμένη περίοδο ανάπτυξης του λαϊκού κινήματος της χώρας. Σήμερα σχεδόν πολλά ΚΚ των καπιταλιστικών χωρών πήραν τη θέση της υποστήριξης της ουδετερότητας, της φιλίας και συνεργασίας μ' όλους. Το 1951 όπως ξέρεis πρότεινα ναβάλουμε σαν σύνθημα στην έξωτερική πολιτική της χώρας την ένεργητική ουδετερότητα και τη σχετική συνεργασία στο μεσογειακό χώρο και στα Βαλκάνια, όμως η Σοβιετική ήγεςία δεν δέχτηκε ναβάλουμε τέτοιο σύνθημα, πράγμα που έβλαψε, γιατί θα είχαμε προωθήσει τις αντιτακτικές θέσεις μας πολύ σοβαρά.

Όμως αυτή τη σωστή και ρεαλιστική θέση ο Παρτσαλίδης και η παρέα του τη διαστρέβλωσαν, την παραποίησαν και την αποκαλούσαν αντισοβιετική. Αυτή την πολιτική χάραξε και ο Παρτσαλίδης στην Α' Πανελλαδική Συνδιάσκεψη της ΕΔΑ τον Ιούλη του 1956, να τί είχε: «Πιστεύουμε ότι η χώρα μας έχει κάθε δυνατότητα να μεταβληθεί σε γόνιμο παράγοντα στις διεθνείς σχέσεις... Νά γίνει γέφυρα, ένωτικός κρίκος για την ένεργό συνύπαρξη των δύο κό-

Ανέκδοτη φωτογραφία του Νίκου Ζαχαριάδη (1966). Ο Γούσιος στο βιβλίο του (6' τόμος) χαρακτηρίζει το Ζαχαριάδη «μιά από τις μεγαλύτερες

πολιτικές φυσιογνωμίες που γνώρισε το αριστερό κίνημα της Ελλάδας, αλλά και το παγκόσμιο κομμουνιστικό κίνημα», το θάνατό του (1973) «δολοφονία» και τη ζωή του, «σε πλήρη απομόνωση» (1956-73), σαν «μιά απαγωγή από ένα έπίσημο κράτος ξένου πολίτη, χωρίς να έχει παραβιάσει σε τίποτα τους νόμους της χώρας που τον άηγαγε». Και αναφέρει πώς - αν ο Ζ. ζούσε μετά την «άλλαγή» του '74 - και έρχόταν στην Ελλάδα. «θα σώρωνε τους διορισμένους στην ήγεςία των δύο λεγόμενων ΚΚΕ και θα έωνε όλους τους τίμιους κομμουνέδες, τους αγωνιστές της αντίστασης και του ΔΣΕ, στο πραγματικό επαναστατικό και πατριωτικό ΚΚΕ».

σμων». Τώρα θα χρειαστεί τον Παρτσαλίδη και όλα τα ΚΚ που υποστηρίζουν αυτή τη θέση να τους θγάλουν αντισοβιετικούς.

Την έθνικη αντίσταση την τοποθέτησα στις πραγματικές διαστάσεις, παρ' όλο που κι εδώ η φραξιονιστική κλίκα Παρτσαλίδη-Κολιγιάννη με συκοφαντεί ότι την παραγνώρισα και τη συκοφάντησα. Η θέση μου και σ' αυτό το ζήτημα ήταν καθαρή και καμιά διαστρέβλωση δεν χωράει. Δήλωσα ότι η έθνικη έποποιία 1941-44, στο μεγαλείο της στέκει στο ίδιο ύψος με το 1821. Από την πλευρά της πραγματοποίησης της έθνικης παλαϊκής ένότητας δεν έχει ανάλογο της στην ιστορία της πατρίδας μας. Ποτέ οι συνθήκες δεν ήταν τόσο εύνοϊκές για να νικήσει ο λαός μας. Η καθοδήγηση της έθνικης αντίστασης, δηλαδή πρώτα απ' όλα και κυρίως το ΚΚΕ, η καθοδήγησή του, δεν στάθηκε στο ύψος της έθνικης αντίστασης, δεν φάνηκε αντίξιο της έμπιστοσύνης και του μεγαλείου του λαού. Αυτό θρήκε το αποκορύφωμα στη συνθηκολόγηση της Βάρκιζας και την παράδοση των όπλων, πράγμα που δεν έκανε κανένα άλλο κίνημα έθνικης αντίστασης στην Εύρώπη. Η ιστορία του έθνους μας γενικά και του λαϊκού κινήματος ξεχωριστά δεν γνώρισε άλλη τέτοια πράξη κατάπτωσης και προδοσίας.

Για τις προτροπές των Σοβιετικών δεν ήταν δυνατόν να μιλήσω τότε, μία και δεν ήξερα αν είναι σωστά όσα λένε. Όταν μίλησα με τη Σοβιετική ήγεςία δεν παραδέχτηκε ότι έδωσε τέτοιες υποδείξεις, μάλιστα ο Στάλιν όταν του άναφερα το γράμμα του Δημητρώφ την περίοδο των Δεκεμβριανών μου άπάντησε: «Ο Δημητρώφ δεν είναι ΚΕ του ΚΚΣΕ, έπρεπε να πολεμήσουν και έξω από την Αθήνα όταν τη χάσαν και με κανένα τρόπο δεν έπρεπε να παραδώσουν τα όπλα». Ποιός μπορούσε να άμφισθητήσει τότε τα λόγια του Στάλιν, με το τεράστιο κύρος που διέθετε; Τώρα που θγήκαν και τόν θρίζουν, ο καθένας λέει πολλά. Όμως για όλους μας τότε δεν ήταν μόνον ο ήγήςτης του ΚΚΣΕ, αλλά και του παγκόσμιου κομμουνιστικού κινήματος. Αφού αυτοί που κάναμε τα λάθη στην περίοδο της χιτλερικής κατοχής χάρη των Σοβιετικών υποδείξεων, δεν θγάλανε τσιμουδιά όταν κάναμε κριτική στην 5η, στην 7η Όλομέλεια και στην Τρίτη Συνδιάσκεψη, πώς εγώ που έλειπα μπορούσα να πάρω θέση σε ζήτημα άμφισθητήσιμο;

Ας ξαναγυρίσουμε σ' αυτό που έγινε με την επέμβαση. Αυτό που έγινε στο ΚΚΕ είναι άσχετο από την έσωτερική του ανάπτυξη. Είναι αίτιες που δεν προήλθαν οργανικά από τη δική του πολιτική και πορεία, απ' την ίδια ιστορία του. Είναι επέμβαση ξένων, που μόνον συμφέροντα ξένα προς τη μαρξιστική ιδεολογία έξυπηρετεί. Το κίνημά μας το ρίξαν πίσω, στο πελάγωμο, στη σύγχυση, στα άληλογρονθοκοπήματα στην ίδια την κορυφή, που οδηγεί στη διάσπαση και διαρροή. Μία και έπρεπε να χτυπηθεί και έκτοπισθεί η καθοδήγηση του ΚΚΕ, έπρεπε να σκαρωθεί μία πολιτική πλατφόρμα.

Η φραξιονιστική κλίκα, σαν το πιο σοβαρό λάθος που έγινε θεωρεί την άποχή από τις εκλογές του 1946. Πρώτα ο Παρτσαλίδης λέει αλοχρό ψέμα όταν ισχυρίζεται ότι είχαμε υποδείξεις άδελφών κομμάτων να πάρουμε μέρος στις εκλογές. Τέτοια υπόδειξη δεν υπήρξε και θα θυμάσαι όταν τόν ρωτήσαμε να μάς το άποδείξει στην 7η Όλομέλεια του 1950, μάς είπε ότι κάποιος Σοβιετικός υπάλληλος όταν έφευγε από τη Μόσχα με το τρένο, την ώρα που

τόν αποχαιρετούσε του έιπε να πάρετε μέρος στις εκλογές. 'Ο Παρτσαλίδης μās ανακoίνωσε ότι ο Σοβιετικός υπάλληλος του έιπε τὰ παρακάτω: Στις εκλογές να πάρετε μέρος και ανάλογα με την εξέλιξη της κατάστασης θά ρίχνετε τo κέντρο θάρους άλλοτε στόν ένοπλο αγώνα και άλλοτε στις νόμιμες μορφές πάλης. 'Απ' αυτά που μās μετέφερε ο Παρτσαλίδης κατ' αρχή θλόβουμε ότι δέν απέκλεισε τόν ένοπλο αγώνα, αλλά δέν ήταν και δυνατόν να μήν τὰ χαρακτηρίσεις σάν γελοία και παιδαριώδη. Είναι δυνατόν να ρίχνεις τo θάρος στόν ένοπλο αγώνα και μετά να τόν σταματās και να ρίχνεις τo θάρος στις νόμιμες μορφές πάλης, και πάλι ανάλογα με την κατάσταση να περάσεις στόν ένοπλο αγώνα; Παιγνίδια παιδιών είναι ο ένοπλος αγώνας που όταν θέλεις τόν αρχίζεις και όποτε θέλεις τόν παρoτάς; Γνώμες ή υποδείξεις δέν παίρνονται από έναν υπάλληλο. Έπρεπε να συζητήσει με την ήγεσία του ΚΚΣΕ, να ανταλλάξουν γνώμες, και τότε θά μπορούσαν να άκούσει και υπόδειξη. Αύτός τέτοιο πράγμα δέν έκανε. Σ' αυτόν, στις σχέσεις του με τ' άλλα κόμματα, επικρατεί ή θέση που άνάπτuξε στην Τασκένδη, ότι ο Έλληνας στρατηγός πρέπει να στέκεται προσοχή στόν τελευταίο Ρώσο στρατιώτη. Συνεπώς όποιος Ρώσο πολίτη συναντήσει στό δρόμο και του πει κάτι, γι' αυτόν είναι υπόδειξη. Αυτό τo ψέμα του Παρτσαλίδη τo πήραν σάν θέση και έπιχειρήμα όλη ή φραξιονιστική κλίκα.

Γιά τo ζήτημα της συμμετοχής στις εκλογές ή άποχής έγινε πράγματι ζωηρή συζήτηση στό ΠΓ της ΚΕ του ΚΚΕ. Είναι άλήθεια ότι έγw τάχθηκα υπέρ της άποχής. 'Ο Παρτσαλίδης έφερε αντίρρηση, προβάλλοντας αυτά που του έιπε ο Σοβιετικός υπάλληλος. 'Η τελική άπόφαση του ΠΓ της ΚΕ του ΚΚΕ, με πρόταση δική μου, ήταν τούτη έδω: Να πάρουμε μέρος στις εκλογές μ' έναν ύποψο, ο σέ κάθε έκλογική περιφέρεια, δηλώνοντας ταυτόχρονα ότι εκ τών προτέρων δέν αναγνωρίζουμε τo άποτέλεσμα τους, μιά και ή έγγλέζικη και ντόπια αντίδραση δέν παρείχαν και τις ελάχιστες έγυησεις που ζητούσαν όλες οι δημοκρατικές δυνάμεις, ΕΑΜ, Κέντρο κλπ. Έτσι θά άποκρούμε την έπιδίωξη των Άγγλων να λύσουν εκλογικά, κοινοβουλευτικά, τo άγγλικό πρόβλημα γιά νομιμοποίηση του μοναρχοφασιστικού καθεστώτος και θά θγάζαμε 30-50 βουλευτές γιά να ένισχύσουμε και κοινοβουλευτικά τo λαϊκό κίνημα και τούς άγώνες. Αύτή ή άπόφαση του ΠΓ της ΚΕ του ΚΚΕ άνατέθηκε στόν Παρτσαλίδη και Σιάντο, σάν άντιπρόσωπο στό ΕΑΜ. Οι Παρτσαλίδης-Σιάντος σαμποτάρισαν την άπόφαση αύτή

'Ο Γιώργης Βοντίτσος-Γούσιος, γεννήθηκε τo 1915 στό χωριό Σιράκο (δυτική Πίνδος) 'Ιωαννίνων, όπου και έζησε τὰ παιδικά του χρόνια. 'Ο πατέρας του ήταν τυροκόμος κι είχε άλλα όχτw παιδιά. Από πολύ μικρός (τo 1927, όταν φοιτούσε στό σχολαρχείο Φιλιπιάδας) άνακατέυτηκε με τo κίνημα και τo 1929 έγινε μέλος της ΟΚΝΕ 'Ιωαννίνων (και ταυτόχρονα μέλος του ΚΚΕ). Από τo 1934 γραμματέας της

ΟΚΝΕ 'Ηλείου και μέλος της πολιτικής καθoδήγησης της περιοχής, τo 1936 γραμματέας ΟΚΝΕ νότιας Πελοποννήσου και από τo 1937 β' γραμματέας της ΟΚΝΕ Πειραιά. Άρχές του 1937 πιάνεται από την Άσφάλεια Πειραιά και φυλακίζεται ('Απρίλης '37) στην Άκροναυπλία, απ' όπου μεταφέρεται από τούς 'Ιταλούς στη 'Σωτηρία' με άλλους 56 φυλακισμένους (Φλεβάρης '43). 'Ο ΕΛΑΣ 'Αθήνας οργανώνει τή γνωστή όραπέτευσή τους (7 'Απρίλη '43). Παράνομος, τοποθετείται στην καθoδήγηση της ΕΠΟΝ 'Αθήνας, λίγο μετά στην καθoδήγηση βορείων προαστίων ('Αγ. Παρασκευή, Χολαργός, Κηφισιά κλπ.) του ΚΚΕ.

Τo 1944 παντρεύεται με την τότε φοιτήτρια της 'Οδοντιατρικής Σοφία Παντελιάδου. Την ίδια χρονιά έγινε καπετάνιος του ΕΛΑΣ και στην άπελευθέρωση στάλθηκε στην 'Ηπειρο σά β' γραμματέας. Δύο χρόνια μετά ('Ιούνης '46) γίνεται γραμματέας Στερεάς 'Ελλάδας και από τo Δεκέμβριο της ίδιας χρονιάς θγαίνει στό θoνo (στό άρχηγείο του ΔΣΕ), όπου ζει ως τή λήξη του εμφύλιου. Έγινε άντιστράτηγος και στρατιωτικός διοικητής του ΔΣΕ μέχρι την ύποχώρηση. Έγινε μέλος του Π.Γ. και γραμματέας της Κ.Ε. και στό διάστημα 1953-56 καθoδηγoύσε την παράνομη δουλειά στην 'Ελλάδα. Καθαιρέθηκε από την Κ.Ε. τo 1957 (7η 'Ολομέλεια) και διαγράφηκε (με άπόφαση του Π.Γ.) από τo κόμμα στις 30/10/57, μαζί με τούς Β. Μπαρτζώτα, Δ. Βλαντά.

'Εζησε όλα τὰ χρόνια μετά στις Άνατολικές χώρες και ξαναγύρισε πριν 1½ χρόνο στην 'Ελλάδα. Έχει δύο παιδιά — ένα κορίτσι κι ένα άγόρι.

του Κόμματος με τή δικαιολογία ότι τo ΕΑΜ δέν την άποδέχτηκε, όποτε και καταλήξαμε στην άποχή. Αύτή είναι ή άλήθεια και δέν τόλμησε να τή διαψεύσει μπροστά σας στην 7η 'Ολομέλεια του 1950 και στην Τρίτη Συνδιάσκεψη.

'Ας τo δούμε και στη θεωρητική βάση που τo τοποθετούν. 'Η φραξιονιστική κλίκα Παρτσαλίδη-Βαφειάδη-Κολιγιάννη, ισχυρίζονταν ότι ή άποχή από τις εκλογές άποτελεί λάθος καθοριστικής σημασίας, με θαρύτατες συνέπειες γιά τo Κόμμα και τo δημοκρατικό κίνημα. Παρακάτω λένε: Με τις εκλογές ή θά έπιθάλαμε όμαλά, ειρηνικά, τo πρόγραμμα της δημοκρατικής αναγέννησης του τόπου ή, αν ή αντίδραση έκανε άδύνατη την όμαλή εξέλιξη, τότε ο λαός θά πείθονταν γιά την ανάγκη της ένοπλης πάλης. Συνεπώς, ενώ προθλόβουν δύο δυνατότητες, αθάίρετα διαλέγουν σάν καθοριστική τή μία, δηλαδή τή συμμετοχή στις εκλογές. Στά 1946 σέ καμιά περίπτωση οι εκλογές δέν μπορούσαν ναχουν καθοριστικό χαρακτήρα παρά μονάχα γιά τούς Άγγλους και ύποταχτικούς τους. Οι Άγγλοι, έχοντας την ύποστήριξη της έπιτροπής του Ο.Η.Ε. που έπέθλεπε τις εκλογές, ήθελαν να μās παρασύρουν στις νόθες εκλογές που έτοιμάζαν γιά να νομιμοποιήσουν και κοινοβουλευτικά την έπέμβασή τους τo Δεκέμβριο του 1944 και τή Βάρκιζα και να έπιθόλουν κοινοβουλευτικά τo μοναρχοφασιστικό τους καθεστώς. 'Η έπιτροπή του Ο.Η.Ε. που στην άποχή μās έδωσε 9,3 τοίς εκατό, θά μās έδινε ίσως λίγο περισσότερο και θά έξασφάλιζαν τo λαϊκό χρίσμα γιά την κατοχή των Άγγλων και ύπέρ του μοναρχοφασισμού. Άλλά και τo γεγονός ότι προβάλλουν δύο λύσεις, ή θέση τους ότι ή άποχή έπαιξε καθοριστικό ρόλο είναι ξεκάρφωτη.

'Η άδυναμία μας σ' αύτή την περίοδο ήταν άλλη, καθοριστική: Οι μάζες δίσταζαν, γιάτι παραδώσαμε τὰ όπλα, τούς πρόδωσαν τo Δεκέμβριο στην 'Αθήνα και στη Βάρκιζα, και πανελλαδικά πρόδωσαν την έθνική αντίσταση. Γι' αυτό ύστερα από τή Βάρκιζα οι Χίτες μās δέρναν στους δρόμους, οι ένοπλες παρακρατικές οργανώσεις δολοφονoύσαν κατά εκατοντάδες και μās κρατούσαν στριμγωμένους στις τρύπες μας. Άκριβώς αύτή την κατάσταση μετά τή 12 'Ολομέλεια του 1945 παλέψαμε να σπάσουμε και ξεσηκώσαμε τo λαό σέ αντίσταση. Στόν καθόφωρο που πήρανε οι φραξιονιστές, που διαστρεβλόουν και μηδενίζουν τὰ πάντα, θγάλαν άχρηστο και τo γράμμα με την έπιθεση της φασιστικής 'Ιταλίας τo 1940. Στην τύφλωσή τους γιά να χτυπήσουν τo Ζαχαριάδη, άφηφούν ότι δίνουν όπλα στην αντίδραση γιά να συκοφαντήσει τo ΚΚΕ. Άρνoύνται λαϊκούς και έθνικούς τίτλους και πρόσθετο διεθνιστικό-άντιφασιστικό τίτλο, μιά και τo ΚΚΕ συντέλεσε με τή συμβολή του στόν άντιφασιστικό πόλεμο που έπιθρόδυνε τή χιτλερική έπιθεση κατά της Σοβιετικής Ένωσης, γεγονός που τούς έδωσε σοβαρή βοήθεια.

Γιά τόν ένοπλο αγώνα έχουμε μιλήσει άρκετά σέ διάφορα σάματα του Κόμματος. 'Η κατάσταση στη χώρα ήταν δύσκολη. Είχαμε την άγγλική κατοχή και τις πληγές που άφησε ο πόλεμος. Οι άντιδραστικές δυνάμεις κάτω από την καθoδήγηση των Άγγλων άνασυντάσσονταν. Με τις παρακρατικές οργανώσεις και τις ληστοσυμμορίες έφάρμοζαν άπέναντι στό λαϊκό κίνημα καθεστώς ένόπλου εμφύλιου πολέμου. Σ' ένα χρόνο δολοφονήθηκαν πάνω από 2.000 άγωνιστές, χιλιάδες κλείστηκαν στις φυλακές, δεκάδες χιλιάδες διώχθηκαν από τὰ χωριά τους. Με τή θία και δολοφονική τρομοκρατία πήγαιναν να καταστείλουν και να γονατίσουν τελείως τo λαϊκό κίνημα. Με τις εκλογές πήγαιναν να νομιμοποιήσουν με τόν κοινοβουλευτικό μανδύα τή θία έπιβουλή τους. Τo ΚΚΕ, διορθώνοντας ριζικά τή λαθεμένη πολιτική και οργανωτική γραμμή του, έφτασε τo 1946 να έχει ξεπεράσει τις συνέπειες της Βάρκιζας, με βασικά άνασυγκροτημένες τις δυνάμεις του και ξαναποχτημένη την έμπιστοσύνη του λαοφ.

Σ' αύτή την κατάσταση έμπαινε τo έρώτημα: Πρός τὰ που θά τραβήξει ή 'Ελλάδα; Στην πλήρη ύποταγή που μās έπέβαλλαν οι Άγγλοι και ή ντόπια αντίδραση ή να συνεχίσουμε την ήρωική γραμμή της έθνικής αντίστασης; Άλλο δρόμο δέν μās άφησε ή άγγλική κατοχή παρά να άντισταθούμε, και αύτό στην ουσία ήταν ένας καινούργιος ένοπλος αγώνας.

'Όσο και να ούρλιάζει ή κλίκα Παρτσαλίδη-Κολιγιάννη και να λέει: ότι ο αγώνας του 1946-49 ήταν δικαίος, όμως αν παίρναμε μέρος στις εκλογές του 1946 θά έξασφαλίζαμε ειρηνικό πέρασμα προς τή δημοκρατική άλλαγή, δέν μπορούν να κρύψουν την άλήθεια. 'Η άλήθεια είναι άμεικτική και τσεκουράτη: 'Η έπρεπε να σκύψουμε τo κεφάλι και να δεχθούμε την ύπαόρρευση της άγγλικής κατοχής και ντόπιας αντίδρασης ή να άναστήσουμε τo κεφάλι και να παλέψουμε. Άν κάναμε αύτό που λένε οι Παρτσαλίδης-Κολιγιάννης, έπρεπε να διαλέξουμε τόν πρώτο δρόμο, δηλαδή την ύποταγή. Άλλωστε, όπως άνάφερα και πιο πάνω,

καί οι ίδιοι δέν είναι σίγουροι άν μπορούσε νά βγάλεϊ σέ καλό δρόμο αυτό πού λένε, καί μιλάνε γιά δυό δυνατότητες. Μέ τίς εκλογές, λένε, ή θά επιβάλαμε τήν όμαλή, ειρηνική, δημοκρατική λύση ή, άν ή αντίδραση τό έκανε αδύνατο, θά προχωρούσαμε στήν ένοπλη πάλη. Συνεπώς σωστά ή 2η Όλομέλεια, στις 12 Φλεβάρη 1946, αποφάσισε τό δρόμο τής αντίστασης καί αυτή τή γραμμή τήν ανάπτυξε.

Κάναμε ό,τι ήταν δυνατό νά τόν αποφύγουμε, άκόμα καί στήν περίοδο τής ένοπλης πάλης τού 1946-49 διακηρύσαμε: τό ΚΚΕ δέν έχει γιά σκοπό του τή βία, τήν ένοπλη πάλη. Σκοπό του βάζει νά κατακτήσει τήν πλειοψηφία τού λαού μέ τήν πολιτική του. Όταν ή αντίδραση καταφεύγει στή βία καί στά όπλα, θά αναγκάσει καί τό ΚΚΕ νά άπαντήσει μέ τά ίδια μέσα. Σωστά ένεργήσαμε πού δέν καταφύγαμε σέ μία γενική ένοπλη εξέγερση, γιατί θά δίναμε τή δυνατότητα νά επέμβουν οι "Άγγλοι άπ' τήν άρχή, κι αυτό θά ήταν σέ θάρος μας. Έτσι κάναμε σχεδόν αδύνατη τήν άνοιχτή επέμβασή τους καί τούς ξεσκεπάσαμε στά μάτια όλου τού κόσμου. Μέ τήν τέτοια πορεία, αρχίζοντας άπ' τά βουνά, πείθαμε ταλαντούμενα στοιχεία, ό,τι ή ένοπλη αντίπαράθεση είναι άναπόφευκτη, μία καί ή αντίδραση δέν θέλει ειρηνικό διακανονισμό, καί ταυτόχρονα άναδείχναμε σέ πολέμαρχους δοκιμασμένα κομματικά στελέχη.

Τό ζήτημα τής δημιουργίας τών έφεδρεϊών καί τής ανάπτυξης τού ΔΣΕ είχε μπει καθοριστικά σ' όλα τά κομματικά καθοδηγητικά στελέχη. Καί σύ όταν βγήκες στό βουνό αυτή τήν έντολή πήρες, καί στέλλοντάς σε στό Μ. Βαφειάδη, σου είπα νά τό μεταφέρεις καί σ' αυτόν καί τού τήν μετέφερες αυτήν τήν έντολή. "Άλλωστε ό Μ. Βαφειάδης αυτή τή γραμμή τήν είχε από άρχές Ιούνη 1946, έσύ στή Ρούμελη, κάτω από πολύ δύσκολες συνθήκες, μέ έλάχιστους άντάρτες έκανες γερό στρατό καί βοήθησες τίς έφεδρείες τού Γενικού Άρχηγείου, δείγμα ό,τι είχαμε άπ' τήν άρχή σωστή θέση καί σ' αυτό τό ζήτημα. Τώρα βγαίνουν οι Παρτσαλίδης-Κολιγιάννης, παρουσιάζονται σάν Ναπολεοντισκοί καί λένε: "Δέκα πέντε όλόκληρους μήνες οι κομματικές όργανώσεις δέν είχαν σαφή προσανατολισμό καί περιμέναν οδηγίες γιά τήν ανάπτυξη τού ένοπλου άγώνα". Ό Κ. Κολιγιάννης ξεχάσε τά όσα είπε στήν όμιλία του στήν 3η Συνδιάσκεψη τό 1950. Νά τί είπε: "Τόν Ιούλη τού 1946 ό ίδιος ό Ζαχαριάδης μου είπε, όταν τότε πήγαϊνα γιά τήν "Ηπειρο, νά φτιάδουμε μαζικό ένοπλο κίνημα". Πώς μπορεί νά συμβιθαστούν αυτά πού λέει τώρα ό Κολιγιάννης, ό,τι επί 15 μήνες οι κομματικές όργανώσεις δέν είχαν σαφή προσανατολισμό καί περιμέναν οδηγίες; Μαζί μέ όλα θέλει νά κρύψει τήν άνικανότητά του πού έδειξε στήν "Ηπειρο, αφήνοντας νά χάσουμε τόσο κόσμο άντί νά τόν βγάλεϊ στό βουνό, καί έμεινε τό πιό μικρό άριθμητικά άρχηγείο τού ΔΣΕ.

Φυσικά, λάθη έγιναν καί τά κριτικάραμε, όμως δέν ήταν αποφασιστικά γιά τήν έκβαση τού άγώνα, γιατί ή πολιτική γραμμή καί ή εκτίμηση καί στρατιωτικοπολεμική κατεύθυνση πού δόθηκε έξ άρχής ήταν σωστές. Άλλοι πιό δειλά ύποστήριξαν αυτές τίς μέρες, ό,τι έπρεπε τό 1946 νά άρχίσουμε μ' ένα γενικό ξεσήκωμα καί μέ ταχύτητα νά καταλαμβάναμε τήν έξουσία. Ό Ισχυρισμός αυτός είναι τελείως έσφαλμένος. Κατ' άρχήν έμεις μετά τή συνθηκόληψη τής Βάρκιζας καί τόν άφοπλισμό τού ΕΛΑΣ, δέν είχαμε τή δύναμη τήν ένοπλη, έστω καί ύποτυπώδη, πού νά ένεργήσουμε. Η άγγλική κατοχή καί οι δυνάμεις τής αντίδρασης, έτσι πού ήταν τότε όργανωμένες, δέν μπορούσαν νά κυριαρχήσουν στήν Άθήνα, Πειραιά, Θεσσαλονίκη, Πελοπόννησο, Στερεά καί σέ πολλές πόλεις τής Θεσσαλίας, Μακεδονίας, Ήπειρου. Συνεπώς, άν ένεργούσαμε έτσι, θά ήταν τυχοδιωκτισμός τό αίσχιστου είδους καί θά τσακίζονταν όλοσχερώς τό λαϊκό κίνημα. Η θέση μας ν' άρχίσουμε άπ' τά βουνά, αντιμετωπίζοντας κατ' άρχήν τό όργιο τών παρακρατικών όργανώσεων, βοηθούσε τίς μάζες νά πεισθούν γιά τήν όρθότητα αυτής τής πράξης, πιέζαμε τήν αντίδραση γιά νά προχωρήσει σέ ειρήνευση καί δημοκρατία, παράλληλα δημιουργούσαμε τόν πυρήνα γιά τόν ένοπλο άγώνα.

Τό ζήτημα πού καί τό κριτικάραμε, είναι ό,τι μέσα στό 1946 μπορούσαμε νά είχαμε λύσει τό ζήτημα τών έφεδρεϊών, άν δουλεύαμε σωστά καί καλά. Έντολή γιά μαζικό άντάρτικο άπό τόν Ιούλη τού 1946 πήραν όλα τά καθοδηγητικά στελέχη, οι γραμματείς περιφερειών. Θά μπορούσαμε καί τμήματα όλόκληρα στρατού όπως ήταν όπλισμένα νά τά βγάλουμε στό βουνό. Η μαζική στρατολογία τού 1946-47 σαμπωρίστηκε άπ' τό Μ. Βαφειάδη καί μερικοί καθοδηγητές τών πόλεων δέν βγάζανε τόν κόσμο στό βουνό καί άφηναν τούς δικούς μας φαντάρους νά στέλλονται στή Μακρόνησο. Σ' αυτό τό ζήτημα φέρνει εύθύνη καί ή καθοδήγηση τού ΚΚΕ καί έγώ προσωπικά.

ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΝΟΠΛΟ ΑΓΩΝΑ

Η ΑΠΑΝΤΗΣΗ τού Ζαχαριάδη:

«Όταν βγήκα στό έξωτερικό καί πήγα στό συνέδριο τού Τσεχοσλοβάκικου Κόμματος, συναντήθηκα μέ τούς Σοβιετικούς καί πήρα τήν ύπόσχεσή τους γιά πλήρη ύποστήριξη ύλική καί ήθική, μίλησα μέ τούς Γιουγκοσλάβους κι άλλους ήγέτες τών Λαϊκών Δημοκρατιών, πού καί αυτοί μέ τή σειρά τους μου δώσαν τήν ίδια ύπόσχεση. Όσο γι' αυτά πού είπαν οι Γιουγκοσλάβοι, ό,τι ό Στάλιν δέν ήταν σύμφωνος μέ τόν ένοπλο άγώνα μας, σās είχα άνακοινώσει στό ΠΓ τής ΚΕ τού ΚΚΕ, ό,τι όταν ρώτησα τόν Στάλιν γι' αυτά πού είπαν οι Γιουγκοσλάβοι, αυτός τούς διέφνευε λέγοντάς μου: «Ό Τίτο σās είπε ψέματα, ποτέ έγώ δέν εκφράστηκα ό,τι ό πόλεμός σας δέν είναι σωστός».

ΣΕ ΕΠΙΒΕΒΑΙΩΣΗ τών λεγομένων του, ό Ζαχαριάδης έπικαλέστηκε,

«Ένα ντοκουμέντο θεμελιακής σημασίας, πού τό ύπόγραψε κι ό Στάλιν, πού φέρνει ήμερομηνία 16.9.1949, ό,λ. λίγες μέρες μετά τήν ύποχώρηση τού ΔΣΕ ΤΟ κείμενο:

«1) Όστερα από τήν ήττα τού ΔΣΕ στό Βίτσι - Γράμμο, ή κατάσταση στήν Ελλάδα άλλαξε, πράγμα πού ύποχρεώνει καί τό ΚΚΕ ν' αλλάξει τήν πολιτική του γραμμή. Οι αίτίες τής ήττας τού ΔΣΕ είναι οι ακόλουθες: α) Η αδυναμία τού ΚΚΕ νά λύσει τό πρόβλημα τών έφεδρεϊών τού ΔΣΕ, καθώς καί τού έφοδιασμού τών τμημάτων τού ΔΣΕ πού όρίσκονταν στήν Κεντρική καί Νότια Ελλάδα. β) Η δοήθεια πού οι Άμερικάνοι καί Άγγλοι έδωσαν στόν μοναρχοφασισμό. γ) Η μεταβολή πού έγινε στή Γιουγκοσλαβία είχε σά συνέπεια νά σταματήσει κάθε δοήθεια καί ύποστήριξη στό ΔΣΕ άπ' τό σοσιαλιστικό στρατόπεδο.

2) Στήν καινούργια κατάσταση πού δημιουργήθηκε, ή καθοδήγηση τού ΚΚΕ ένήργησε σωστά, άπομακρύνοντας τήν τυχοδιωκτική «συνέχιση τής επίθεσης κι ό,τι γίνει, νά γίνει», μέ τήν αναπόφευκτη συνέπεια τής συντριβής τών στελεχών, καί εφαρμόζοντας τήν ταχτική τής ύποχώρησης, πού έδωσε τή δυνατότητα νά σωθούν τά στελέχη άπ' τά χτυπήματα καί νά φυλαχτούν γιά τούς μελλοντικούς άγώνες.

3) Παρά τίς στρατιωτικές επιτυχίες τού μοναρχοφασισμού, ή πολιτική καί οικονομική του κατάσταση παραμένει

δυσμένη. Τό μαζικό λαϊκό κίνημα, πού στά 1949 δυνάμωσε, θ' αναπτυχθεί σέ συνδυασμό μέ τήν οικονομική κρίση καί τίς πολιτικές διαφωνίες μέσα στό φασιστικό στρατόπεδο καί θά βαθαίνει τίς δυσκολίες τών κυρίαρχων τάξεων τού μοναρχοφασισμού.

4) Τό ξεπούλημα τής Ελλάδας στους Άμερικάνους, πού μετέτρεψαν τή χώρα μας σέ πολεμική τους βάση ενάντια στή φασιστική Ένωση καί τίς χώρες τής Λαϊκής Δημοκρατίας, μεγαλώνει τίς ανησυχίες τών λαϊκών μαζών, πού δέν θέλουν πόλεμο.

5) Πάνω στή βάση τών παραπάνω τό ΚΚΕ πρέπει: α) νά σταματήσει σήμερα τόν ένοπλο άγώνα, κρατώντας μικρά παρτιζάνικα τμήματα σάν μέσο πίεσης. β) Νά μεταφέρει τό κέντρο δάρους τής δουλειάς στήν όργάνωση καί καθοδήγηση τών οικονομικών καί πολιτικών άγώνων όλων τών στρωμάτων τού εργαζόμενου λαού. Στηριζόμενο στή δυνατή παράνομη πολιτική όργάνωση, τό ΚΚΕ πρέπει νά χρησιμοποιήσει όλες τίς νόμιμες δυνατότητες (συνεταιρισμούς, επαγγελματικά συνδικάτα, τύπο, συλλόγους, κάθε είδους πολιτικά αίρετά όργανα) καί άκόμα νά δημιουργήσει καινούργιες γιά συγκέντρωση τών μαζών, γιά τήν όργάνωσή τους, γιά τήν καθοδήγηση τών πολιτικών καί οικονομικών τους άγώνων. γ) Πάνω στή βάση τού προγράμματος τού άγώνα γιά ανεξαρτησία καί τή δημοκρατικοποίηση τής Ελλάδας, τό ΚΚΕ πρέπει νά δημιουργήσει πλατύ δημοκρατικό συνασπισμό όπου νά τρωδηχτούν όλοι όσοι δέχονται τό μίνιμουμ αυτό πρόγραμμα δημοκρατικής ανάπτυξης τής Ελλάδας. δ) Τό ΚΚΕ χρησιμοποιώντας τίς δυνατότητες πού ύπάρχουν πρέπει νά βγάλεϊ στήν Άθήνα νόμιμη, περιοδική, μαζική, πολιτική εφημερίδα. ε) Τό ΚΚΕ πρέπει νά ετοιμάσει καί νά στείλει στίς μεγάλες πόλεις όλόκληρη σειρά από κομματικά στελέχη, γιά τό δυνάμωμα καί τήν αναδιοργάνωση τών τοπικών κομματικών όργανώσεων, γιά τήν εξασφάλιση τής εφαρμογής τής καινούργιας γραμμής. στ) Η σωστή κατανόηση καί εφαρμογή στή ζωή τής στροφής στήν πολιτική τού Κόμματος, θά δώσει τή δυνατότητα γιά γρήγορη σταθεροποίηση καί ανάπτυξη τού ελληνικού κινήματος στήν Ελλάδα στό μέλλον.»

ΜΑΚΡΟΝΗΣΙ

Τό πειθαρχείο του Β' Τάγματος (1947) – τό περίφημο «σύρμα»: μόνο καλλιστός ή ξαπλωμένος μπορούσες νά μείνεις, γιατί ή «όροφή» ήταν από άγ καθωτό σύρμα! Στο δάθος, μέ τό μπερέ, μιά πολύ γνωστή φιγούρα θασαιώστη: ό διαβόητος Αλφαμίτης Καραφώτης.

ΤΟ τεύχος αυτό είναι αφιερωμένο στό Μακρονήσι. Ένα πολύ μικρό αφιέρωμα, μέ τήν εύκαιρία μιās επέτειου: σάν τουτες τίς μέρες πρίν 30 χρόνια στό Μακρονήσι έγινε μιά πρωτοφανής σφαγή έν ψυχρώ, μέ άγνωστο αριθμό νεκρών και τραυματιών. Μιά συγκέντρωση για έκκλησιασμό και όμιλία τήν Κυριακή 29 Φλεβάρη 1948 του Α' Τάγματος Σκαπανέων ήταν ή εύκαιρία. Καί ή χαράδρα του θεάτρου έγινε χαράδρα του θανάτου, καθώς τά στημένα πολυβόλα άρχισαν νά θερίζουν τούς κρατούμενους.

Η ΣΦΑΓΗ συνεχίστηκε και τήν άλλη μέρα, 1 Μάρτη, κατά τόν ίδιο φοβερό τρόπο, μέ «κατά μέτωπο» επίθεση. Τούτη τή φορά, ένα περιπολικό πού έπλεε σέ απόσταση 20 μέτρων συμπλήρωσε τό φονικό, καθώς ένας μεγάλος αριθμός κρατουμένων κινή-

θηκε πρός τή θάλασσα... Καί ή συνέχεια: 114 κρατούμενοι παραπέμφθηκαν σέ δίκη για... στάση και μιά σειρά άλλα αδικήματα. Τελικά καταδικάστηκαν 42, από τούς όποιους 5 σέ θάνατο! Ήταν τό πιό μεγάλο όμαδικό έγκλημα του Μακρονησιού.

ΣΤΟ σημερινό αφιέρωμα πρωτοδημοσιεύουμε μιά σειρά σκίτσα καμωμένα στό Μακρονήσι από τόν άξέχαστο Βασίλη Άρμάο, σ' ένα ξεχωριστό 4σέλιδο. Παράλληλα δημοσιεύουμε ένα κείμενο του Νίκου Μάργαρη – «διάλογο» μέ τόν Π. Κανελλόπουλο για τό Μακρονήσι, τίς απόψεις μερικών «διακεκριμένων άνδρων» γι' αυτό τό έλληνικό Νταχάου και μερικά στοιχεία για τούς νεκρούς του διήμερου 29 Φλεβάρη-31 Μάρτη 1948 κι αυτούς πού καταδικάστηκαν για τά γεγονότα.

Η ΔΙΚΗ ΤΟΥ ΛΑΥΡΙΟΥ

ΑΓΝΩΣΤΟΣ παραμένει ο ακριβής αριθμός των νεκρών και τραυματιών κατά το διήμερο των φοβερών γεγονότων.

● Ανακοίνωση του υπουργείου Στρατιωτικών μιλά για 17 νεκρούς και 61 τραυματίες.

● Οι κρατούμενοι υπολογίζουν τους νεκρούς σε 50-60 και τους τραυματίες σε 200.

● Στη δίκη, ένας αξιωματικός (Άλιμπράντης) κατάθεσε ότι οι νεκροί της δεύτερης μόνο μέρας ήταν 30-50, ο λοχαγός-διοικητής Άντ. Βασιλόπουλος ότι «έσημειώθησαν 5 αυτοκτονίες εντός μιάς ημέρας και την επομένη μία αυτοκτονία και 8 απόπειραι», ενώ πολλοί μάρτυρες καταθέσανε ότι «πολλοί Σκαπανείς πνιγήκανε».

ΟΝΟΜΑΤΑ νεκρών που ανακοινώθηκαν:

- Θωμάς Ζάχος
- Σεβρής Βέργος
- Θανάσης Λάμπρου
- Βασίλης Λαντούρης
- Εύαγγ. Σακαγιάννης
- Χρήστος Καζάκος
- Χρήστος Κουτσουδάκης
- Μιχ. Βελέντζας
- Παν. Διόλης
- Βενιζέλος Άμυράλης
- Παν. Τζουμερκιώτης
- Βαγγέλης Ζώρζος
- Χρήστος Γεωργακόπουλος
- Κοσμάς Κρέστας
- Παν. Παπανικολάου

(Οι 5 πρώτοι δολοφονήθηκαν την πρώτη μέρα, σύμφωνα με πίνακα που αναλυτικά δημοσιεύτηκε στη «Μάχη», στίς 13-7-50).

ΑΠΟ τούς 155 που πιάστηκαν σαν «πρωταίτιοι» παραπέμφθηκαν σε δίκη 114. Ή δίκη έγινε στην αίθουσα «Ευτέρπη» της Φιλαρμονικής Λαυρίου από 10 μέχρι 22 του Μάη 1948.

Η ΣΥΝΘΕΣΗ του Έκτακτου Στρατοδικείου: πρόεδρος Δ. Άλεξόπουλος, αντισυνταγματάρχης. Μέλη: Π. Κούτσικος, Α. Μαχαίρας (ταγματάρχες), Ι. Κογκόλης, Χ. Δαμίγος, Στ. Παπᾶς (λοχαγοί). Βασιλικός Έπιτροπος: Γ. Στασινόπουλος. Γραμματέας: Ι. Τσουτσος, λοχαγός. (Ο τελευταίος από τούς στρατοδίκες ήταν αναπληρωματικός).

Οι 114 παραπέμφθηκαν στη δίκη με βούλευμα που υπογράφει ο υποστράτηγος Ν. Γούλας (20-4-48) με... πέντε κατηγορίες, και συγκεκριμένα «(...) επί 1) Άποσπάσει ενός μέρους εκ του όλου της Έπικρατείας κλπ. 2) Καταρτίσει ομάδα επί σκοπῶν προβολῆς διά της βίας των αρχῶν κλπ. 3) Στάσει. 4) Βιαιοπραγία κατ' ανωτέρων. 5) Προμελετημένοι τραύμασι».

ΚΑΤΑΔΙΚΑΣΤΗΚΑΝ 42 στίς ἑξῆς ποινές:

● Σέ θάνατο οἱ Ἀριστείδης Ἀρσένης, Παρίσης Κατσαρός, Νίκος Μπαλτάς, Νίκος Ἀμπατιέλος, Νίκος Βοσνίδης.

● Σέ ισόβια οἱ Γιώργος Μαγριπλῆς, Ἀναστ. Βέργος, Ἀνδρ. Γιαννούσης, Λεων. Εὐαγγελίου, Εὐάγγ. Ἀνυφαντῆς.

● Σέ κάθειρξη 10 χρόνων οἱ Εὐθ. Καμπουράκης, Δημ. Καραντηλίδης, Νικ. Μαλάμπρος, Ἰωαν. Πετειναράκης, Α. Καπούλος, Γ. Ἀράπης, Ἰωαν. Κακοσίμος, Παν. Κάφης, Ι. Μαλαμίδης, Θωμάς Νάτσης, Ἡλ. Ξεσφίγκης, Παντ. Πανταλέων, Σπ. Μπέμελης, Δημ. Πουγκίας, Νικ. Σιμοίρης, Κων. Σιδόντας.

● Σέ κάθειρξη 8 χρόνων οἱ Ἀσχημ. Παπαϊωάννου, Μιχ. Αὐτός, Ἐμ. Βολάνης, Στ. Κακοπάκης, Γ. Κουσκοῦρης.

● Σέ κάθειρξη 6 χρόνων οἱ Γ. Μπακάμπασης, Γ. Ραφαηλίδης, Δ. Κόλλιας, Π. Λυμπέρης, Ἰ. Ἀγγελιδάκης, Δημ. Δίος, Ξεν. Ζερβουδάκης, Ὁδ. Ἀθανασάκος.

● Σέ φυλάκιση 5 χρόνων οἱ Ταξ. Εὐσταθίου, Γ. Δέλιος καί 4 χρόνων ὁ Ι. Χατζηλάμπρου.

ΟΙ θανατικές ποινές ἀποφασίστηκαν μέ ψήφους 3-2 καί συνοδεύονταν ἀπό εὐχή ὅλων τῶν στρατοδικῶν νά μή γίνουν οἱ ἐκτελέσεις – νά δοθεῖ «βασιλική χάρις»! Λεπτομέρεια: ὁ ἐπίτροπος εἶχε ζητήσει 12 θανατικές καταδίκες...

ΚΑΙ καί ἀκόμα γι' αὐτή τήν ἐκπληκτική δίκη-ἐπίλογο τῶν τραγικῶν γεγονότων τοῦ Α' Τάγματος: Ἀφοῦ στό ἐδῶλιο δρέθηκαν σάν... «στασιαστές» οἱ συγκρατούμενοι τῶν νεκρῶν καί τραυματιῶν – θύματα κι οἱ ἴδιοι τῆς φοβερῆς ἐκείνης ἐπίθεσης – ἦταν ἐπόμενο νά παρελάσουν σά μάρτυρες κατηγορίας οἱ ΔΡΑΣΤΕΣ τῆς σφαγῆς (ἡθικοί καί φυσικοὶ αὐτουργοί) καί οἱ συνεργάτες τους. Ἔτσι, τά πιό «γνωστά ὀνόματα» τοῦ Μακρονήσιου καταθέσανε σέ κείνη τή δίκη τοῦ Λαυρίου: ἀπό τό διοικητῆ Α. Βασιλόπουλο (λοχαγό) μέχρι τόν ἀνθυπολοχαγό Μ. Κασαφίτη (πού εἶχε πραγματοποιήσει τήν ἀπειλή του: «θά πῆξει ἡ χαράδρα στό αἷμα!»), τόν ὑπολοχαγό Γ. Καρδαρά (ὑπασπιστή τοῦ Βασιλόπουλου), τούς ἀνθυπολοχαγούς Κ. Μπέσκο, Ἀνδρ. Κατσάμπα, Χρ. Σαλβαρά («ἔριξα στό ψαχνό!»), Στ. Ἀλιμπράντη, Μ. Μαργέτη. Καταθέσανε ἀκόμα ὁ ἀνθυπασπιστής Ι. Κωνσταντινόπουλος, ὁ ἀρχικελευστής (Β.Ν.) Ἀντ. Βάλδης κ.ἄ., καθώς καί ἀρκετοί στρατιῶτες. Κατάθεσε ἐπίσης ὁ ταγματάρχης Κ. Καραμπέκιος (ἀλλά ἡ κατάθεσή του... ἀποσπῆθηκε ἀπό τόν τύπο τῆς Δεξιᾶς) καί ἀρκετοί μάρτυρες ὑπεράσπισης. ΔΕΝ καταθέσανε – γιά εὐνόητους λόγους – μερικοί ἀπό τούς πρωταγωνιστές τῶν γεγονότων: Μπαρουχός, Σφακιανός, Δόγκας, Χατζημιχάλης κ.ἄ.

ΣΗΜΕΙΩΝΟΥΜΕ τέλος ὅτι μεταξὺ τῶν πολλῶν συνηγῶν ἦταν γνωστά ὀνόματα πού ἔδωσαν πραγματική μάχη (κάτω ἀπό φοβερές συνθήκες) γιά νά φανεῖ τό ἀληθινό πρόσωπο τῆς Μακρονήσου, καί ἄλλοι πού ἀπό τότε σχεδόν μόνιμα ἀναλαμβάνουν «ὑποθέσεις κομμουνιστῶν».

ΟΝΟΜΑΤΑ συνηγῶν: Γιώργος Τσίληθρας, Γιάννης Παπακυριακόπουλος, Στ. Ἀλαμανῆς, Δ. Τουλούπας, Λουκ. Δαράκης, Ν. Παπᾶς, Ἀγγ. Προκοπίου, Ν. Σταθάτος, Μένης Σπηλιώτης, Τέλης Παλαιολογόπουλος, Γ. Ἀγγελίδης, Γ. Στελεκάτος, Ι. Γεμενάκης, Τ. Λαμπαδάρης, Σ. Ἀργυρός, Ι. Ἐπιτροπάκης, Π. Πολυχρονόπουλος, Η. Παπανδρέου, Ἐμ. Μαντούβαλος, Τηλ. Ἡλιόπουλος, Κ. Μπαχᾶς, Β. Νάος, Δ. Παχνῆς, Ι. Καραβίτης, Π. Ρουμπάκης, Π. Βογιατζῆς, Μ. Δημητριάδης, Α. Παπαναστασίου, Ὁδ. Παπαγιαννίδης, Ν. Καλλιμαχιάς, Γ. Παπασικονόμου κ.ἄ.

Μακρονήσι, ἀνοίξη τοῦ 1949. Ἐξω ἀπό τὸν κέντρο τοῦ Α' ταγματος. Στὸ κέντρο (μέ τὰ γυναιδιά) ὁ Κώστας Δεσποτόπουλος, ὑφηγητῆς τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Δικαίου. (Ὅπως λέει καί ὁ κ. Π.Κανελλόπουλος «ἕνας φιλόσοφος δὲν κάνει ποτέ δῆλωση» – γι' αὐτό κι ὁ Δεσποτόπουλος ἔφυγε μέ τούς τελευταίους ἀπὸ τό Μακρονήσι!). Τελευταῖος δεξιᾶ, ὁ Νίκος Μάργαρης.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΑΡΜΑΟΣ

ΣΧΕΔΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΜΑΚΡΟΝΗΣΙ

«ΓΕΝΝΗΘΗΚΕ στις 28 Δεκέμβρη του 1915 στην Αθήνα. Στά χρόνια της κατοχής δουλεύει κοντά στον Παρθένη στην «Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών». Είναι τα χρόνια που σπουδές και αγώνας ενάντια στους φασίστες κατακτητές της πατρίδας μας δεν γίνεται να ξεχωριστούν. Δουλεύει στο Καλλιτεχνικό Έργαστήρι της ΕΠΟΝ και στον ΕΛΑΣ σπουδαστών.

ΤΟ 1948 συλλαμβάνεται και εξορίζεται στο Μοῦδρο και Μακρονήσο ως τό 1950. Είναι η περίοδος της γόνιμης πολλής δουλειάς, μοναδική από άποψη ποσότητας και ποιότητας για όλη την υπόλοιπη ζωή του. Από τό 1950 και ὕστερα λίγες φορές θά ζωγραφίσει. Είναι ένας απ' τούς πολλούς αγωνιστές καλλιτέχνες, που ἡ βιοπάλη ανάγκασε νά παραμερίσει τήν τέχνη του κυνηγημένος γιά τή συμμετοχή του στούς λαϊκούς αγώνες και τήν ιδεολογική του ταξική τοποθέτηση.

ΣΤΑ χρόνια της χουντικής ἐπταετίας κάνει ἄλλη μιά προσπάθεια νά ζωγραφίσει. Οἱ ἴδιες αἰτίες ὅμως δέν τοῦ ἐπιτρέπουν νά συνεχίσει. Μέ τή μεταπολίτευση δουλεύει σάν καλλιτεχνικός ὑπεύθυνος στήν Ἑλληνική Ἐπιτροπή Εἰρήνης.

ΠΕΘΑΝΕ στις 28 Αὐγούστου τοῦ 1976, ἐνῶ βρισκόταν στό Βερολίνο τῆς Λαοκρατικῆς Δημοκρατίας τῆς Γερμανίας, συμμετέχοντας σέ ἀποστολή τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπιτροπῆς γιά τή Διεθνή Ὑφεση καί Εἰρήνη.

Ο ΒΑΣΙΛΗΣ ΑΡΜΑΟΣ – ὅπως τό εἶπε ἕνας παλιός φίλος καί συναγωνιστής – «πάνω ἀπ' τήν τέχνη, πάνω ἀπ' τό ἐπάγγελμα, πάνω ἀπ' ὅλα, εἶχε τό λαϊκό προσοδευτικό κίνημα».

(Τό βιογραφικό ἀναδημοσιεύεται ἀπό τόν κατάλογο τῆς ἐκθεσῆς του, τό Γενάρη τοῦ 1977).

Λίγους μήνες μετά τό θάνατό του (Αὐγούστος 1976) ἐγίνε στό Πνευματικό Κέντρο τοῦ δήμου μιά ἀναδρομική ἐκθεση σχεδίων τοῦ Βασίλη Ἀρμάου. Συγκεντρώθηκε τότε ἡ συνολική δουλειά του· καί ὁ ἀπολογισμός ἦταν μικρός. Λιγότερα ἀπό 200 σχέδια ἦταν ἡ συγκομιδή μιᾶς ὁλόκληρης ζωῆς.

Ὁ Βασίλης Ἀρμάος ἦταν ἕνας ἀγωνιστής, σπούδασε στήν Κατοχή, ἔζησε ὅλες τίς περιπέτειες τοῦ κινήματος. Ἀπό κάποια εἰρωνεΐα ἡ πιό γόνιμη καλλιτεχνική του περίοδος ἦταν τά χρόνια τῆς ἐξορίας καί τοῦ κατατρεγμοῦ, στό Μοῦδρο καί στό Μακρονήσι. Ὁ ἴδιος εἶχε ὀρίσει τίς προτεραιότητες στίς δραστηριότητές του σύμφωνα μέ ὅσα τό ἀγωνιστικό πάθος καί οἱ συγκυρίες τῆς πρόσφατης ἱστορίας τοῦ κινήματος ἐπέβαλλαν – τουλάχιστο σέ κείνους – τούς στρατευμένους – πού ἀποφάσισαν νά κρατηθοῦν σάν ἀγωνιστές.

Ἡ παρουσίαση σήμερα ἀπό τό «ΑΝΤΙ» μερικῶν σχεδίων τοῦ Βασίλη Ἀρμάου δέν γίνεται μόνο γιά νά δοθεῖ ἕνα αὐθεντικό ντοκουμέντο ἀπό τό Μακρονήσι, ἀλλά καί σάν μιά μικρή, ἐλάχιστη τιμή, σ' ἕναν ἀγωνιστή μέ σεμνό ἥθος καί μιά ζεστή ἀνθρώπινη παρουσία.

Τά σχέδια τοῦ Βασίλη Ἀρμάου ἔχουν αὐτή τήν ἀξία: γίνανε ἐκεῖ, στό Μακρονήσι, στίς μέρες τῆς «ἀναμόρφωσης», ἀπό ἕναν ἐξόριστο καλλιτέχνη, πού τό σύνολο τῆς δουλειᾶς του εἶναι τά σκίτσα-σπουδές του στούς τόπους τῆς ἐξορίας. Τά σχέδια ἔχουν γίνε σέ ποικίλα χαρτιά – ὄχι πάντα σέ καλό, κατάλληλο γιά σχέδιο, χαρτί – καί δουλεύτηκαν μέ μελάνι ἢ μόλυβι.

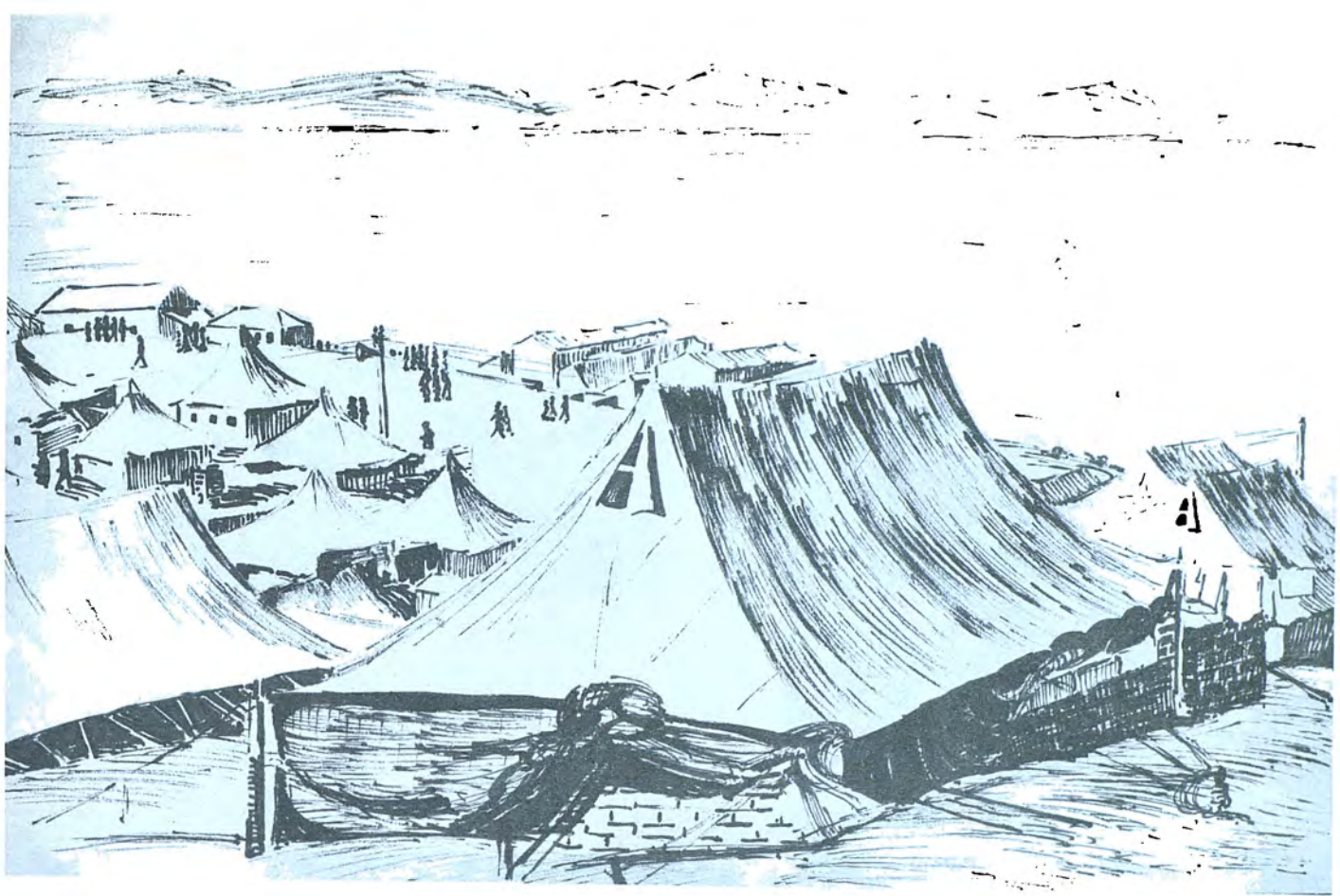
Ἀντίσκηνα παραταγμένα στή σειρά μέ μιά ρυθμική, «στρατιωτική», κανονικότητα. Γερά δεμένα μέ τά σχοινιά νά κρατηθοῦν ἀπό τόν ἀδυσώπητο μακρονησιώτικο ἀέρα. Ἡ τέντα διαμορφώνει τή στέγη πού καλύπτει ἕναν ὀρθογώνιο χῶρο, χτισμένο ὡς ἕνα μέτρο ὕψος. Ὁ καταυλισμός εἶχε ἔτσι μιά μονιμότητα, καί τό τοιχεῖο προστάτευε κάπως ἀπό τή βροχή καί τόν ἀέρα καί ἔδινε μιά κάποια ἀνεση στό ἐσωτερικό τῆς σκηνῆς, ὅπου εἰκονίζονται οἱ ἐξόριστοι: τό παραπέτο ἀνασηκωμένο ἀφήνει νά μπεῖ μιά στενή λουρίδα σκληρό φῶς. Οἱ ἀνθρώπινες φιγούρες, ἡ ὀροφή, τό δάπεδο, τό τοιχεῖο εἶναι σκοτεινοί ὄγκοι. Καί τή νύχτα ὅλα εἶναι ἀκόμα πιό σκοτεινά: μιά λάμπα φωτίζει στό τραπεζάκι τούς ἀγρυπνοὺς πού γράφουν ἢ παίζουν σκάκι.

Ἀλλά τό θέμα πού ἐπανερχεται μόνιμα καί ἀποτελεῖ τό οὐσιαστικό ἐρέθισμα τοῦ καλλιτέχνη εἶναι οἱ ἀνθρώπινες φιγούρες. Κανένα δραματικό κρεσέντο δέν ὑπάρχει: οὔτε κραυγές, οὔτε δράση, μήτε οἱ «κορυφαίες στιγμές» τῆς «ἀναμόρφωσης». Οἱ ἐξόριστοι εἶναι χαλαρωμένοι, σέ μιά στάση ἀνάπαυσης, «ξωμάχοι ὕστερα ἀπό τόν κάματο τῆς μέρας». Ξέρουμε πῶς ἔχουν γεμίσει οἱ ὥρες πρὶν ἀπό αὐτή τή χαλάρωση. Ὁ ζωγράφος σχεδιάζει τίς σπουδές του αὐτή τήν ὥρα. Τήν ἴδια ὥρα πού ἄλλοι παίζουν σκάκι, διαβάζουν, γράφουν γράμματα ἢ ἀπλά εἶναι μαζωμένοι τρεῖς-τέσσερις καί «ἀνακεφαλαιώνουν» τά συμβάντα τῆς μέρας πού κλείνει. Εἶναι σκυμμένοι καί ὁ ἕνας κολλᾷ δίπλα στόν ἄλλο. Συζητοῦν χαμηλόφωνα καί χωρίς ἔξαψη... Οἱ ἐξόριστοι εἶναι καθισμένοι ὀκλαδόν καί – τίς πιό πολλές φορές – ξαπλωμένοι στά ράντζα ἢ καταγῆς. Αὐτές τίς ὥρες τό κορμί ἔχει μιά τάση νά ἀδρανήσει, ζητᾷ νά ἐξοικονομήσει δυνάμεις. Καταπονημένο, ἔχει ἀφεθεῖ τώρα σέ μιά ράθυμη χαλάρωση.

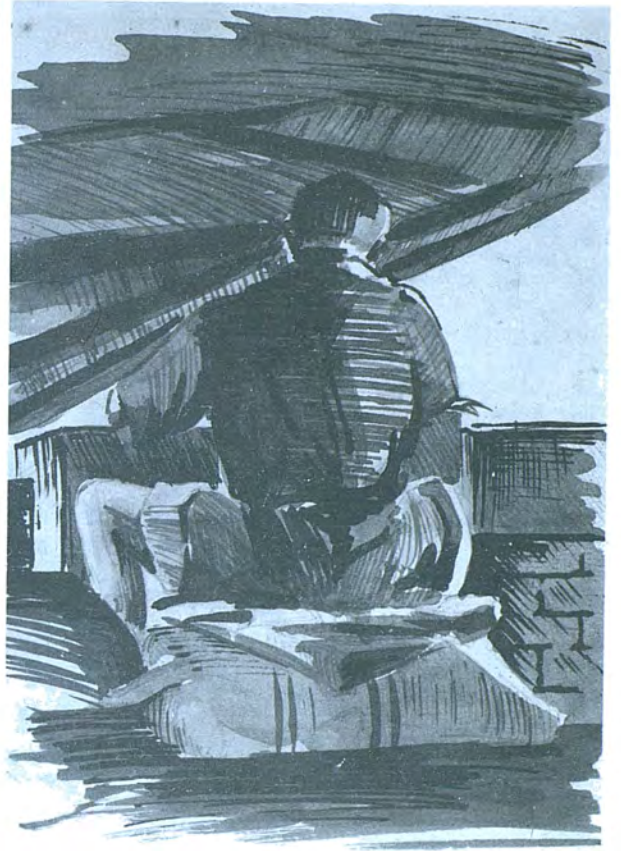
«Θυμᾶμαι τόν πατέρα μου ὅταν γύρισε ἀπό τό Μακρονήσι· τόν θυμᾶμαι, πού πολλούς μήνες μετά δέν καθόταν σέ καρέκλα· συνήθιζε νά εἶναι πάντα ξαπλωμένος στό ντιβάνι· ἐκεῖ ἔπινε τόν καφέ του, διάβαζε τήν ἐφημερίδα του καί ἔτσι ἀραγμένος μᾶς διηγόταν ὅσα εἶχαν συμβεῖ. Κάποτε κατάλαβα τί συνέβαινε· εἶχε ξεμάθει νά κάθεται σέ καρέκλα ἢ στό τραπέζι: ὅλα αὐτά τά χρόνια ξάπλωναν καταγῆς ἢ στό ράντζο· αὐτές ἦταν οἱ καλύτερες ὥρες του» – τή διήγηση αὐτή ἀκούσαμε κάποτε σέ μιά μακρονησιώτικη οἰκογένεια.

Ἡ σωματική κοῦραση καί ἡ νευρική ὑπερένταση, ἐκτονώνεται σέ μιά χαλάρωση καί σέ μιά ἐγκατάλειψη πού κρατᾷ ὡς τό ἄλλο πρῶι.

Αὐτές τίς ὥρες κι αὐτή τή διάθεση δίνουν μέ πληρότητα τά σχέδια τοῦ Βασίλη Ἀρμάου.

Μακρονήσι, 26-5-48. 'Ο υπουργός στρατιωτικών Γ. Στράτος επισκέπτεται τό... δημιούργημά του και δηλώνει: «Αισθάνομαι υπερηφάνεια διότι είμαι εκ των πρωτεργατών της ιδέας! Δίπλα του ο συνταγματάρχης Μπαϊρακτάρης - ό... εφαρμοστής της «ιδέας»!

Ένας «διάλογος» μέ τον Π. Κανελλόπουλο

Του Νίκου Μάργαρη

«Όλοι μας, όφείλω να περιλάβω και τόν έαυτό μου, υπήρξαμε κάποτε σέ κάποια στιγμή, άμεσα είτε ξίμεσα, είτε θελήσαμε είτε όχι, ένοχοι άπανθρωπιάς».

Π. Κανελλόπουλος (Πρόλογος στό βιβλίο «Τεχνική της βίας» του Γ. Ραΐλη).

Αυτό τό άπόφθεγμα - ή δήλωση - έσκασε σά δόμβα άπροσδόκητα μέσα στην καρδιά της Αθήνας τό καλοκαίρι του 1973. Καί ή καρδιά της Αθήνας μέσα στό τωλαιπωρημένο κορμί της Ελλάδας εκείνο τόν καιρό τρανταζόταν επικίνδυνα στό βασανιστικό «ρυθμό» πού πάσχιζε νά επιβάλει βίαια για έβδομο χρόνο ή δικτατορία.

Δέν ήταν από κείνες τίς δόμβες πού σπάζουν τζάμια ή τινάζουν αυτοκίνητα στόν άέρα. Αυτή, μέσ από τόν πρόλογο ενός όλιγοσέλιδου βιβλίου, χτυπούσε από άλλη κατεύθυνση τόν ίδιο επικίνδυνο στόχο: Χτυπούσε τόν πολιτικό δεντετισμό σέ μία έποχή πού μέ στρατιωτική περιβολή κυριολεκτικά όργιάζε ροκανίζοντας στό όνομα της «σωτηρίας του έθνους» και του «έλληνοχριστιανικού πολιτισμού» τούς θώκους της έξουσίας και τή ζωή όλων των Έλλήνων.

Στίς μνήμες δέν είχε κατακαθήσει ή έντύπωση, όταν τό Νοέμβρι του ίδιου

χρόνου άλλη δόμβα σέ μία δίκη 17 κατηγορουμένων, πού είχαν ύποστει βασανιστήρια στίς άνακρίσεις, έσκασε μπροστά στά πόδια των δικαστών:

«Αποτελεί στίγμα για τή χώρα αυτή ότι τό ανθρώπινο κορμί θεωρείται κοινός. Αισθάνομαι έντροπήν είς τήν σκέψιν αυτήν». («Βήμα», 14.11.73)

Τόν Αύγουστο 1974, σ' ένα ξεσπασμα πολιτικής ευαισθησίας ό Π. Κανελλόπουλος δήλωνε κατηγορηματικά σέ μία συνέντευξη του:

«Ήμουν κι εγώ ένοχος για τά στρατόπεδα συγκεντρώσεως... Γι' αυτό άκούστε με: ή βία οδηγεί στην καταστροφή».

(Επίκαιρα 8-14 Αύγ. '74)

Πολλοί έκαναν τότε τή σκέψη: Άν ό Κανελλόπουλος άληθινά έσπασε τό φράγμα της σιωπής και του δεντετισμού, τούτο είναι ένα καλό σημάδι. Άραγε θά κάμουν τό ίδιο και οι άλλοι;

Ποιοί άλλοι; Μά όσοι βέβαια άπόμειναν από τή γενιά των πολιτικών και λοιπών άρχόντων αυτού του τόπου, πού είτε από τά έδρανα της έπίσημης έξουσίας, είτε από τά προάστια των πολιτικών γραφείων, χειρίστηκαν τά τελευταία 40 χρόνια (για νά περιοριστούμε μόνο σ' αυτά) έθνικά και λαϊκά προδλήματα

κατά τρόπο πράγματι άπάνθρωπο και άνεπανόρθωτα καταστρεφτικό, ώστε οι νεότεροι, για πολλούς άπ' αυτούς, νά μήν αισθάνονται όπωσδήποτε τήν άνάγκη νά τούς ευγνωμονούν.

Ή τελευταία συνέντευξη του Π.Κ. στό «Αντί» (3 Δεκ. 1977), πολύ ένδιαφέρουσα για όσα θίγει σχετικά μέ τά στρατόπεδα της Μακρονήσου, ήρθε νά επιβεβαιώσει (όχι πανηγυρικά βέβαια) τούτο: «Ότι ό Π.Κ., πού δέν άπουσίασε σχεδόν καθόλου από τό πολιτικό προσκήνιο και τά παρασκήνια μία όλόκληρη ζωή, είναι ό πρώτος και μοναδικός, για τήν ώρα, πολιτικός της γενιάς του, πού έστω και άόριστα, σέ κρίσιμες μάλιστα έθνικές στιγμές, στηλιτεύοντας μέ ιδιαίτερη όξύτητα τίς ευθύνες των δημοσίων άνδρών, και άρχίζοντας από τόν έαυτό του, καταδίκασε τό πνεύμα της Μακρονήσου μέσα από τά τερατουργήματα της έφταετίας».

Βέβαια ή Μακρονήσος δέν άρχίζει, ούτε τελειώνει, εκεί πού στή συνέντευξη του, ίσως χωρίς νά τό άντιληφθεί, προσπαθεί νά τήν περιχαράκώσει ό Π.Κ. Ή Μακρονήσος έχει μακρά προϊστορία, πλουσιότατη ιστορία, λαμπρό παρόν και ευρύτατο... μέλλον. Τά στρατόπεδα πού λειτούργησαν στό νησί της ώραιάς Έλένης τό 1947-1952 αποτελούν ίσως τό πιό τραγικό και μελανό, αλλά όχι και τό μοναδικό κεφάλαιο μέσα στην ταραγμένη ζωή της πατρίδας μας.

Μιά «συζήτηση» μέ τά πιό επίμαχα σημεία πού θίγει ό Π.Κ. πιθανό νά φωτίσει και από ένα άλλο «έπίπεδο» τούτης τή φορά τή φυσιογνωμία των άναμορφωτηρίων.

«Ή Μακρονήσος ιδρύθηκε χωρίς νά τό γνωρίζω εγώ (...) Άλλά και εγώ νά ήμουν στην κυβέρνηση, θά είχα συμβάλει στην ίδρυσή της. Διότι όταν γίνεται ένας πόλεμος και μάλιστα έσωτερικός, εμφύλιος πόλεμος, και υπάρχουν όρισμένοι οι όποιοι δέν θέλουν νά καταταγούν ή δέν θέλουν νά πολεμήσουν, θά τούς αφήσετε έλεύθερους στό σπίτι τους και τούς άλλους νά σκοτώνονται; (...) Είναι εμφύλιος πόλεμος, δέν μπορείς νά τούς αφήσεις».

Ή άποψη ότι στή Μακρονήσο μεταφέρθηκαν «όρισμένοι» πού άρνήθηκαν νά καταταγούν στό στρατό ή νά πολεμήσουν, αφήνει νά νοηθεί ότι οι κρατούμενοι στά στρατόπεδα ήταν «άρνησιπάτριδες», όπότε σωστά έπραξε τό έπίσημο κράτος, υπό τήν έννοια βέβαια ότι είχε στην άποκλειστική του ιδιοκτησία τήν πατρίδα, και φρόντιζε για τή σωτηρία της. Άλλά ή πατρίδα δέν είναι ιδιοκτησία του κράτους μά όλων των πολιτών.

Κι άν όμως δεχόμαστε τήν άποψη αυτή και δέν άγνοούσαμε τά μέτρα πού λαμβάνονται μέσα «στά πλαίσια των σκοπιμοτήτων του πολέμου», ούτε τή δύσκολη θέση του έπίσημου κράτους όταν βρίσκεται μπροστά σ' ένα πλήθος στρατευσίμων πού δέν του έμπνέουν έμπιστοσύνη, δέ

θά είχαμε αντίρρηση ότι ή πιό «πολιτισμένη λύση» είναι ή απομόνωση σέ κάποιο χώρο, σέ κάποιο στρατόπεδο. Άλλά ό έμφύλιος δέν άνέχεται «πολιτισμένες λύσεις». Η απομόνωση των υπόπτων (ή επικινδύνων) μόνο θεωρητική σχέση έχει μέ τή «λογική» του «έσωτερικού» πολέμου. Τό πνεύμα της ζούγκλας, ή μανία της έξόντωσης, δέ χορταίνει στά πεδία των ενόπλων συγκρούσεων, μοιραία αναζητάει αίμα καί στους χώρους των μετόπισθεν.

Πάντως στή Μακρόνησο δέ μεταφέρθηκαν «όρισμένοι», αλλά πολλές χιλιάδες στρατευμένοι καί μη. Τό έπιχείρημα «γιά περισσότερη ασφάλεια» αναφέρεται μάλλον περιστασιακά στά έπίσημα κείμενα καί στίς εκθέσεις των άρμοδίων, ένώ αναφέρεται σχολαστικά, διανοημένο μέ άφθονα «παραδείγματα» καί «στατιστικές», κάτι άλλο: Η «ειδική εκπαίδευσις», μιá «θαυματουργός μέθοδος» κατά τήν όποία οί τρόφιμοι της Μακρονήσου αποκτούσαν πάλι τήν έμπιστοσύνη του έπίσημου κράτους-πατρίδος. Πρόκειται γιά τή γνωστή, όπως σημειώνεται καί στά έπίσημα κείμενα, «ανάμορφωση» ή «άνάνηψη». Μέ τή μέθοδο αυτή οί «άνανήφοντες» «έπανεύριοσαν τό χαμένο τους έαυτό» καί «έπανήρχοντο εις τούς κόλπους της μητρός Έλλάδος»!

Έπίσημοι καί άνεπίσημοι παράγοντες, Έλληνες καί ξένοι, από διακεκριμένους διπλωμάτες καί έμπειρογνώμονες μέχρι αντιπροσωπείες εργατικών σωματείων, έπισκέφτονταν άσταμάτητα από τό 1948 μέχρι τό 1950 τά άναμορφωτήρια καί όλοι ύμνολογούσαν τό «θαύμα της Μακρονήσου». Αυτό σημαίνει ότι όλοι «διαπίστωναν» (ύστερα από παραμονή δόλιγων ώρών) πώς εκεί γινόταν ένα «καταπληκτικό έργο» που «παρόμοιό του δέν είχε γνωρίσει ως τότε ή άνθρωπότητα». Ός καί προτάσεις είχαν γίνει γιά «έξαγωγή» των άναμορφωτικών μεθόδων καί σέ άλλες χώρες!...

Ό Π.Κ. στή συνέντευξή του μνημονεύει καί στρατόπεδα του ΕΛΑΣ, του Δ.Σ., ύπαινόσεται στρατόπεδα καί ψυχιατρεία που ύπηρεξαν ή ύπάρχουν άλλου, άποφαίνεται ότι είναι «άλλο ή Μακρόνησος καί άλλο τά στρατόπεδα συγκέντρωσης έν καιρώ ειρήνης, είτε των χιτλερικών είτε κάποιων άλλων». Καί καταλήγει ότι «πάντως δέν μπορούμε νά παραβάλλουμε τή Μακρόνησο μέ τά στρατόπεδα της έφταετίας».

Πρώτο: Νομίζω πώς ένα άνοσιούργημα δό σκεπάζεται ούτε ξεχωρίζεται μέ τά «χρώματα» ή τό «βοή» κάποιων άλλων ή παρόμοιων που έγιναν κάπου άλλου κάποτε.

Όμως άν περιοριστούμε στά έπίσημα «δεδομένα» ότι ή Μακρόνησος δέν ήταν κολαστήριο αλλά «λίχνον άναγεννήσεως ψυχών καί συνειδήσεων», όπου «μετά γόνιμον ψυχικήν δοκιμασίαν» οί τρόφι-

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΑΔΑΜΟΣ

Άπό τά Όχτια Αίτωλικού. Δολοφονήθηκε τόν Όκτώδη του 1949, ύστερα από πολύωρο άγριο ξύλο στίς χαράδρες του Α' Τάγματος Μακρονήσου, όπου είχε μεταφερθεί μαζί μέ πολλούς άλλους από τό στρατόπεδο των πολιτικών έξορίστων γιά «ανάμορφωση»-καί στράτευση. Τόν βασάνισαν μέχρι θανάτου γιατί άρνήθηκε νά κάνει όήλωση. Τό πώμα του έξαφανίστηκε. Η ληξιαρχική πράξη θανάτου 96Α/22-10-1949 αναφέρει σάν αίτιολογικό θάνατον: «περιονίτις»!

μοι γίνονταν «δύο φορές Έλληνες», τότε γιά ποιό λόγο νά αντιπαραθέτει κανείς σέ ένα «άπαράμιλλον άναμορφωτικό σχολείο» τά χιτλερικά στρατόπεδα καί τά ψυχιατρεία; Κάτω άπ' αυτή τήν αντίφαση ύποθέτω ότι δοίσκεται τό καταστάλαγμα των σκέψεων του Π.Κ.

Μέ ένα δικό του τρόπο, ό Π.Κ. καταδικάζει τή Μακρόνησο. Άργά; δέν έχει σημασία. Γιά νά καταδικάσουμε κάτι κακό που είπαμε ή πράξαμε κάποτε σέ στιγμές έξαψης ή σύγχυσης, τούτο άπαιτεί μιá ιδιαίτερη έσωτερική δύναμη καί ευφύια. Αυτές οί αρετές, που σέ άλλη εποχή είχαν θραυκυκλωθεί από τίς «σκοπιμότητες του έμφυλίου», σήμερα τουλάχιστοέχουνάποδεσμευνεί. Τό μόνο που άπομένει (κι έδώ είναι τό έπίμαχο σημείο) είναι νά λειτουργήσουν παραγωγικά, μέ οδηγό τό λαϊκό συμφέρο. Γιά ένα δημόσιο άντρα, που έστοι καί έμμεσα, έστοι καί άφηρημένα καί χωρίς νά τόν ύποχρεώσει κανείς, άποκαλύπτει τήν ενόχ ή τή συνενοχή του σέ άπάνθρωπες πράξεις, τούτο είναι ένα έλπιδοφόρο βήμα (καί μήνυμα). Ένα βήμα που δέν τό άποπειράθηκαν ως τήν ώρα άλλοι χειριστές των δημοσίων πραγμάτων.

Δεύτερο: Τά άναμορφωτήρια άναγνωρίστηκαν έπίσημα, καί κατοχυρώθηκαν νομικά (άναδρομικά μάλιστα) μέ τό γνωστό «ψήφισμα ΟΓ' περί συστάσεως Όργανισμού Άναμορφωτηρίων Μακρονήσου» καί «περί πέτρων έθνικής άναμορφώσεως». Τό «ΟΓ' ψήφισμα» κατατέθηκε στίς 30 Σεπτεμβρίου 1949 στήν

έπιτροπή έξουσιοδοτήσεως καί δημοσιεύτηκε στήν έφημ. Κ/σεως στίς 14 Όκτωβρίου. (Δύο ήμέρες νωρίτερα, δηλ. στίς 12 Όκτ., γινόταν ή «έπιοδοχή» της πρώτης άποστολής πολιτικών έξορίστων στά άναμορφωτήρια).

Ό Π.Κ. τότε, μέ τήν ιδιότητα του ύπουργού Στρατιωτικών, σέ μακρές δηλώσεις του στόν τύπο είχε έρμηνεύσει μ' αυτά τά λόγια τό «περί άναμορφώσεως» ψήφισμα:

«Διά του ψηφίσματος τούτου κατοχυρώνεται έτι πλέον ή νίκη των όπλων, διότι συστηματοποιείται καί ολοκληρώνεται ό θεσμός της Μακρονήσου, όστις μέχρι τούδε ήτο θεσμός προσωρινός, καί ό όποιος τόσοι λαμπρά άποτελέσματα απέδωκεν. Άκριβώς δέ διά του παρόντος ψηφίσματος επιδιώκεται ή αύξησις ύπέρ του έθνους των άποφερομένων εκ του δοκιμασθέντος θεσμού καρπών καί ως εκ τούτου τούτο δέν σημαίνει ούδεμίαν άπολύτως επείκειαν». (Βήμια, 11 Όκτ. 1949)

Σέ ένα άλλο σημείο ό Π.Κ. αναφέρει ότι: όταν ήταν ύπουργός Στρατιωτικών τό 1949 άκουσε «κάτι ψιθύρους», έπήγε 4 φορές στή Μακρόνησο, εκεί του παρουσίασαν μόνο τά συνταγμένα τάγματα, τά όποία τόν σήκωσαν στά χέρια, αλλά δέν μπόρεσε νά έξικριδώσει πώς γινόταν αυτή ή «ίστορία».

Τό σήκωμα των έπισκεπτών στά χέρια καί ή... περιφορά τους ήταν μιá «μαγική εικόνα». Συνηθιζόταν πολύ εκεί. (Στήν «Ιστορία της Μακρονήσου» αναφέρονται αρκετά τέτοια περιστατικά καί ερμηνεύεται τό φαινόμενο). Πάντως, ένας ύπουργός που θά ζητούσε νά έρευνήσει «ψιθύρους», δέ θά εντόπιζε τήν έρευνά του όπωσδήποτε σ' αυτή καί μόνο τή θεατρική εκδήλωση.

Τί θά μπορούσε νά κάμει; Νά έπισκεφθεί λ.χ. τούς άμετανόητους στήν άπομόνωση, νά θεδωθή ότι βασανίζονται, νά διατάξει τή διάλυσή των άπομονωτηρίων καί ν' άπαγορεύσει τά βασανιστήρια; Τίποτα άπ' όλ' αυτά δέν μπορούσε νά κάμει ένας διορισμένος ύπουργός Στρατιωτικών, όσο αντίθετος καί νά ήταν μέ τά επικρατούντα «έθιμα» στά άναμορφωτήρια. Ούτε ένα φίλο τον δέν μπορούσε ν' άπαλλάξει έστοι κα' από τήν καθημερινή έξοντωτική άγγρεία, κι άν έκόμα αυτός ό φίλος του ήταν ύφηγητής της Φιλοσοφίας του Δικαίου.

Παντού οί πάντες καί τά πάντα κλυδωνίζονταν μέσα στή ζούγκλα του έμφυλίου. Οί μηχανισμοί της Μακρονήσου ζόρεναν «χάρην της σωτηρίας της Έλλάδος» έναν έξοφρονο χορδ' πάντα σέ ξ' ένα βήματα. Τά άναμορφωτήρια ήταν κατασκευή πολύπειρων καί δυνατών «προστατών», όπου οί αδύνατοι είχαν νά διαλέξουν άνάμεσα στήν προσαρμογή (ύποταγή) ή τήν άφάνεια.

Μετά τίς εκλογές του Μαρτίου 1950

επιτροπές ύπουλων (από την κυβέρνηση του Κέντρου) επισκέφτηκαν δύο φορές τα στρατόπεδα (όχι τα απομονωτήρια) για... ξρεϊνα. Διαπίστωσαν πολλά και διάφορα, αλλά τίποτα δέ δόθηκε επίσημα στή δημοσιότητα. Τό μόνο πού «κατόρθωσε» τό «ἐπίσημον κράτος» ύστερα από τριών μηνών παρασηκριακή πάλη ήταν ή... μετακόμιση των «ἀμετανοήτων» πολιτικών ἐξορίστων στόν 'Αη-Στράτη. Τ' απομονωτήρια των στρατιωτών παράμειναν «υπό νέον διοικητικό προσωπικό».

Οί φημισμένοι αναμορφωτές φρυαδεύτηκαν και συνταξιοδοτήθηκαν ή τοποθετήθηκαν σέ άλλες επίκαιρες θέσεις. 'Από τή νέα του θέση λ.χ. Ένας λοχαγός των αναμορφωτηρίων πού μετά τήν πάροδο ετών είχε προαχθεί σέ ταγματάρχη, τόν 'Απρίλιο του 1967 γκρέμισε τόν πρωθυπουργό Π. Κανελλόπουλο, φόρτωσε στά τεθωρακισμένα τό επίσημον κράτος και τήν πατρίδα και άνοιξε τά νέα σχολεία του έλληνοχριστιανικού πολιτισμού, τά στρατόπεδα τής εφταετίας.

Αυτά τά «στρατόπεδα τής εφταετίας», πέρα από κάθε αντιπαράθεση, είναι ή φυσιολογική συνέχεια των αναμορφωτηρίων τής Μακρονήσου, είναι ή επέκτασή τους, ή «διεύρυνση των εργασιών» όπως θά λέγαμε για μία επιχείρηση. 'Ο Στρατός Μυριόβλης τό Νοέμβριο 1949 είχε εκφραστεί μ' αυτά τά λόγια:

«Είδα τή Μακρονήσο. Φεύγω και συλλογίζομαι και εύχομαι: τότε όλόκληρη ή 'Ελλάδα μας νά γίνει Μακρονήσος και όλοι οί 'Έλληνες Μακρονησιώτες».

'Η «εύχή» του πραγματοποιήθηκε από τήν εφταετία. 'Η 'Ελλάδα έγινε ένα τεράστιο «χωνευτήρι ιδεών» όπου «συν-

δυάστηκε άρμονικά τό άρχαϊον κάλλος» μέ τά βογγητά των σύγχρονων 'Ελλήνων, όπου μέ άλλα λόγια «τό ανθρώπινο κορμί έθεωρείτο κουρέλι».

Μένει μία τελευταία παρατήρηση για τήν παράγραφο εκείνη πού αναφέρεται στόν ύφηγητή τής φιλοσοφίας του Δικαίου Κώστα Δεσποτόπουλο.

«'Όταν του ζητήθηκε νά κάνει δήλωση άρνήθηκε... (γιατί)... Ένας φιλόσοφος δέν κάνει ποτέ δήλωση και είχε δικαίωμα νά άρνηθεί... γιατί είναι ένα άρτιο φιλοσοφικό πνεύμα και ύψηλης στάθμης άνθρωπος ό Δεσποτόπουλος».

'Εδώ φαίνεται καθαρά ότι οί χιλιάδες των ύποπτων δέν κλείστηκαν στά στρατόπεδα μόνο επειδή δέν ένέπνεαν έμπιστοσύνη στό 'έπίσημο κράτος, αλλά γιατί είχαν άρνηθεί νά ύπογράψουν μία «δήλωση μετανοίας». Κι αν παραβλέψουμε τή διάκριση πού γίνεται για τό Δεσποτόπουλο, ή δήλωση μετανοίας παραμένει ή πρώτη και απαράδρατη άρχή στή «νομοθεσία» των αναμορφωτηρίων. Γιατί και ό Δεσποτόπουλος, πού διέθετε «ύψηλήν στάθμην», και δέν έκανε δήλωση, δέν είχε διαφορετική τύχη από τίς χιλιάδες των άλλων κρατουμένων. 'Υποβιβάστηκε στήν τάξη του στρατιώτη, διαπομπεύτηκε, βασανίστηκε, κλείστηκε στά σύρματα.

Πάντως, αν σήμερα ρωτούσαμε τό Δεσποτόπουλο, σέ καμιά περίπτωση δέ θά ίσχυριζόταν ότι άρνήθηκε νά ύπογράψει δήλωση επειδή είχε τό δικαίωμα λόγω «ύψηλης στάθμης». 'Ο Δ. άρνήθηκε τήν αναμόρφωση για τους ίδιους λόγους πού τήν άρνήθηκαν όλοι άνεξαίρετα οί μακρονησιώτες (και άρκετοί μέχρι θανάτου), εκτός από ένα μικρό ποσοστό (φαι-

Μία... ιστορική φωτογραφία: ό «άόρατος δικάτορας» Δ. 'Ιωαννίδης τήν εποχή πού ήταν λοχαγός - βασανιστής στό Μακρονήσι, στό «Εϊδικόν Σχολείον 'Αναμορφώσεως 'Ιδιωτών» (ΕΣΑΙ), τόν 'Οκτώβρη του 1949.

νόμενο συνηθισμένο και ανθρώπινο) πού μεταμορφώθηκαν κι αυτοί σέ αναμορφωτές.

Τούτο επιβεβαιώθηκε στίς πρώτες μετά τόν εμφύλιο βουλευτικές εκλογές. Τ' αποτελέσματα στά εκλογικά τμήματα τής Μακρονήσου, σ' αυτούς πού πάσχιζαν νά έπαναφέρουν «εις τους κόλπους τής πατρίδος» τά «παρασυρμένα ελληνόπουλα» αποκάλυψαν μία πικρή αλήθεια: 'Ότι «οί κόλποι τής πατρίδος» πού διαφήμιζαν σ' όλη τή διάρκεια του άδερφοσκοτωμού ήταν πολύ στενοί και δέ χωρούσαν τόσες χιλιάδες «παρασυρμένους»!

23 ΜΑΡΤΗ 1949: 'Ο Παύλος και ή Φρειδερίκη επισκέπτονται τό Α' τάγμα και μεταφέρονται πανηγυρικά στά χέρια. Οί έφημερίδες τής Δεξιās γράψανε πως «οί βασιλείς άνηπάγησαν κυριολεκτικώς από τους ένθουσιώντας στρατιώτες». Μόνο πού έπρόκειτο για... 'Αλφαμίτες-βασανιστές!...

Οἱ «διακεκριμένοι ἄνδρες»

Τῇ Μακρόνησο πολλοί πολύ ἐξύμνησαν: ὑπουργοί, στρατιωτικοί, καθηγητές, δημοσιογράφοι, λογοτέχνες καί «ἐκλεκτοί ξένοι». Λέγονταν τόσα, ὥστε τὸ περιοδικό τοῦ στρατοπέδου τῆς κόλασης, «Σκαπανεύς», ἀφιέρωνε εἰδικό χωρὸ γιὰ τίς ἀπόψεις τους – σέ κάθε τεῦχος – μέ τῇ μόνιμῃ ρουμπρίκα: «Κρίσεις διαπρεπῶν ἐπισκεπτῶν διὰ τὴν Μακρόνησον».

Ἐκεῖνο πού χαρακτηρίζει ΟΛΕΣ αὐτές τίς δηλώσεις εἶναι ἕνας ἄκρατος θαυμασμός «διὰ τὸ ἐπιτελούμενον ἔργον» πού, κατὰ κανόνα, δίνεται μέσα ἀπὸ ἕναν ἡρωϊκότατο εἶναι. ἐκπληκτικό τί εἶπαν κατὰ καιροὺς γιὰ τὸ Μακρονήσι οἱ διάφοροι «διαπρεπεῖς ἐπισκέπτες του» – φαίνεται ὁλοκάθαρα στὰ λίγα δείγματα πού ἀκολουθοῦν, παρμένα ἀπὸ τὸ «Σκαπανέα» (τοῦ 1949 κυρίως).

Ἀρχίζουμε μέ δυὸ πολύ γνωστά ὀνόματα τῆς πολιτικῆς καί τῆς πνευματικῆς ζωῆς:

καί τὸ «νησί τοῦ Σιλβάμ»!

● **Κωνσταντῖνος Τσάτσος**, τότε ὑπουργὸς Παιδείας:

«Ὅλοι στὴ ζωὴ μας πρέπει νὰ περνοῦμε μία Μακρόνησο. Σὰς σέβομαι γιατί εἶστε ζωντανὰ στοιχεῖα. Συζητήσατε, παλαίψατε μέ τὰ ἐρωτήματα τῆς ψυχῆς σας καί καταλήξατε μέ ἀκράδαντὴ πίστη στὴν ἀλήθεια. Τό θαῦμα αὐτό εἶναι Ἑλληνικό κι' ἔγινε μέ τὴν πειθῶ, τὴν στοργή, τὴν κατανόηση, τὴν ἐπιείκεια, τὴν δημιουργία».

(Αὐγουστος)

«Τό ἔργον πού συντελεῖται ἐκεῖ ὅσον καί ἂν ἔχη ἐπαινεθῇ, δέν νομίζομεν ὅτι ἔχει κατανοηθῇ εἰς ὅλην του τὴν ἔκτασιν καί δέν νομίζομεν ὅτι ἔχει δοθηθῇ ὅσον θὰ ἔπρεπε διὰ νὰ ἀποδώσῃ ἀκόμα περισσότερα ἀπὸ ὅσα ἀποδίδει. Χρειάζεται καί ὕλική βοήθεια, χρειάζεται καί βοήθεια ἡθική, ἰδίᾳ ἀπὸ μέρους τῆς πνευματικῆς ἡγεσίας τοῦ τόπου. Ἡ Μακρόνησος εἶναι πρὸ παντός ἕνα μεγάλο ἐκπαιδευτήριο καί γυρεύει νὰ στηριχθῇ εἰς τὸν ὀρθόν λόγον. Ζητεῖ μίαν πνοὴν ἀνθρωπιᾶς, στοργῆς καί φιλίας, τὰς ὁποίας καλοῦνται νὰ δώσουν ὅσοι ὁρμεφυῶς τὰς αἰσθάνονται διὰ τὰ παραστρατημένα τέκνα τῆς Ἑλλάδος».

«Ἡ Μακρόνησος μακραίνει καί πλαταίνει. Σέ λίγο θὰ σκεπάσῃ ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Τό εὐχομαι».

(Ὁκτώβριος)

● **Παναγιώτης Κανελλόπουλος**, τότε (1949-50) ὑπουργὸς Στρατιωτικῶν:

«Ἡ ἱστορία θὰ γράφῃ πῶς ἡ στοργὴ τῆς παγκοσμίου καταστάσεως ἐδῶ ἄρχισε, στὴ Μακρόνησο. Στὸ ξερονήσι αὐτὸ ἐβλάστησε σήμερὰ ἡ Ἑλλάς, ὠραιότερα παρὰ ποτέ».

(Μάης)

«Θεωρῶ καθήκον μου νὰ ἐξάρω τὴν ἐμπνευσμένην πρωτοβουλίαν τοῦ προκατόχου μου ὑπουργοῦ κ. Στράτου καί τοῦ τότε Ἀρχηγοῦ τοῦ Ἐπιτελείου ἀντιστρατήγου κ. Βεντήρη, οἱ ὅποιοι ἴδρυσαν καί εἰς πείσμα ὅλων τῶν σκοφαντιῶν καί ἀντιδράσεων ὠργάνωσαν τὸ ὑπέροχον αὐτὸ σχολεῖον ἐθνικῆς μετανοίας καί ἀναδραπέψεως τῶν ἀσώτων νιῶν τῆς Ἑλλάδος, ὡς καί τὴν διοικητικὴν καί ἐκπαιδευτικὴν ἱκανότητα τοῦ συνταγματάρχου κ. Μπαϊρακτάρου καί τῶν ἀμέσων βοηθῶν του. Τό ἔργον τῆς Μακρόνησου, ἀναγνωρίζομεν, ἤδη, διεθνῶς, ὡς παράδειγμα καί πρότυπον ἄξιον μιμήσεως εἰς ὅλας τὰς ἐλευθέρους χώρας τοῦ κόσμου, ἀποτελεῖ τίτλον τιμῆς δι' ὅλους οἱ ὅποιοι συνέβαλον καί συμβάλλουν εἰς τὴν πραγματοποίησίν του».

(Σεπτέμβριος)

«Εἶμαι θαυμάσια εὐτυχὴς καί ὑπερήφανος πού εἶχα καί πάλι τὴν ὥραια εὐκαιρία νὰ ἀντικρουῶ τ' ἀποφασιστικά πρόσωπα τῶν Ἑλλήνων τῆς Μακρόνησου. Ἐδῶ στὴ Μακρόνησο ἀναγεννᾶται ἡ Ἑλλάς. Ἀν καὶ αἰωνία, ἔχει πάντοτε ἀνάγκη νὰ ἀναγεννᾶται, ὠραιότερα εἰς τὴν ψυχὴν τῶν Ἑλλήνων. Συγχροῖται ὅπου ἐπρωτοστάτησαν στὸ ἔργο τῆς Μακρόνησου».

(Ὁκτώβριος)

Ἡ σειρά μερικῶν ὑπουργῶν τώρα:

● **Κ. ΡΕΝΤΗΣ**, Δημ. Τάξεως: «Ἡ Ἑλλάς εἶναι ἐγγνώμων πρὸς τὴν Μακρόνησον διὰ τὰ τέκνα τὰ ὅποια τῆς ἀποδίδει θεραπευμένα καί τὰ ὅποια διεκρίθησαν εἰς τὰς μάχας ἐναντίον τῶν κομμουνιστῶν».

Π. Κανελλόπουλος καί Βάν Φλὲτ στὸ Μακρονήσι γιὰ ἐπίσημη ἐπίσκεψη (23-3-48).

● **Γ. ΜΕΛΑΣ**, Δικαιοσύνης: «Ἐδοκίμασα μεγάλην συγκίνησιν ἀντικρουῶν ἀπὸ κοντὰ τὸν τόπον ὅπου χαλκεύεται καί σφρηγιάζεται τόσον ἀκαῖον καί ζωντανόν Ἑθνικόν αἶσθημα καί ὅπου ἡ Ἑλληνικὴ λεβεντιά δίδει τὸ δέγμα τῆς πίστεως καί προσηλώσεώς της στὰ αἰωνόδια Ἑλληνικά ἰδιαιτά».

● **Π. ΒΟΥΡΔΟΥΜΠΑΣ**, τῶν Τ.Τ.Τ.: «Ἐνα αἶσθημα ἱκανοποιήσεως καί ἐθνικῆς ἐπερηφανείας μέ κατέχει ἤδη μετὰ τρεῖς ὥρας ἀπ' τὴν ἐδῶ ἡφίξίν μου. Ἡσθάνθη τὴν ἐθνικὴν πνοὴν ἀπὸ τὴν ὁποίαν πάλλονται ὅλοι αὐτοὶ οἱ Ἑλληνόπαιδες, ἔτοιμοι νὰ ἐνταχθοῦν εἰς τὸν ἴπερό ὅλων ἀγῶνα. Δέν θὰ λησμονήσω ποτέ τὴν ἡμέραν τῆς ἐπισκέψεώς μου εἰς τὴν Μακρόνησον».

(Μάρτιος καὶ οἱ τρεῖς).

● Κι ἕνας ἀκόμα τ. ὑπουργός (τὸ 1949) Στρατιωτικῶν, ὁ **Γ. ΣΤΡΑΤΙΟΣ** «ἐκ τῶν πρωτεργατῶν τῆς ἰδέας» νὰ γίνῃ τὸ Μακρονήσι, ὕμνητὴς τῶν Ταγμάτων Ἀσφαλείας καί μάρτυρας στὴ δίκη τῶν δοσιλόγων, πού πῆγε 4 φορές στὸ κολλαστήρι καί ἐφυγε ἐνθουσιασμένος:

«Εἶναι σήμερ' ἡ τετάρτη ἐπίσκεψις τὴν ὁποίαν ἐνεργῶ εἰς τὴν Μακρόνησον. Ἡ ἐντύπωσις τὴν ὁποίαν μᾶς ἐπροξένησεν ἡ τετάρτη αὐτὴ ἐπίσκεψις δυσκόλως δύναται νὰ περιγραφῇ. Τί νὰ ἐξάρω πρῶτον καί τί ὕστερον; Τὴν τάξιν; τὰ ἐκπολιτιστικά ἔργα; Τοὺς ὑγιεινοὺς κανόνες ὑπὸ τοὺς ὁποίους ζοῦν; Τὰς πνευματικὰς ἀπασχολήσεις; Ὅ,τι κι' ἂν γράψω εἶναι πολὺ ὀλιγώτερον ἀπ' ὅ,τι αἰσθάνομαι, ἀλλὰ καί ἀπὸ ὅ,τι συμβαίνει πράγματι. Αἰσθάνομαι ὑπερηφάνειαν διότι εἶμαι ἐκ τῶν πρωτεργατῶν τῆς

ιδέας, ἀλλ' ὀφείλεται τιμὴ μεγάλη εἰς τοὺς συντελεστάς τοῦ ἔργου καὶ ἰδίᾳ τὸν Συνταγματάρχην Μπαϊρακτάρη καὶ λοιποὺς ἀξιωματικούς».

Ἀλλὰ καὶ οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι δέν ἔμειναν ἀσυγκίνητοι – κάθε ἕλλο μάλιστα:

● **Ὁ Σπύρος Μελάς**, γράφει τὸ Νοέμβριον στὸ περιοδικό τοῦ Β.Ν. «Τό Ναυτικό μας»:

«Τὴν Κυριακὴν, τὴν πῖο χροσὴ φθινοπωρινὴ ἡμέρα ποὺ μᾶς ἔκαμε ὡς τὰ σήμερα, εἶχαμε μιά πρόσκλησι γιὰ τὴ Μακρόνησο: νὰ πᾶμε νὰ καμαρώσουμε δυὸ χιλιάδες παλληκάρια, ποὺ θὰ τοὺς ἔδινε τὰ ὄπλα ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Ἐπιτελείου ἀντιστράτηγος κ. Κοσμάς γιὰ νὰ φύγουν, νὰ πάνε νὰ φυλάξουν στὴν Βόρειο Ἑλλάδα, φρουροὶ τῆς πατρίδος, τῆς τιμῆς καὶ τῆς ἀσφαλείας τῆς. Ὅλα πανηγύριζαν δίπλα μας: ὁ γαλανὸς αἰθέρας· ἡ ὁλόστροφη θάλασσα, ποὺ στὸν ἀφρὸ τῆς πεταλούδιζαν τὰ χρυσάφια τοῦ ἡλίου, τὸ νησί ποὺ ἐφαίδρυναν τὰ ἐμβατήρια τῆς μπάντας, τὰ πρόσωπα ποὺ ἄστραφταν ἀπὸ χαρά... τὰ πάντα».

Κι ἀφοῦ μέ «βουρκωμένα μάτια» παρακολουθεῖ τὴν τελετὴν, καταλήγει:

«Ἡ ἀγάπη, ἡ κατανόησις, ἡ καλωσύνη ἄνοιξαν τὴν κλεισμένη καρδιά τῶν ἄλλων (ΣΣ: τοῦ 98% τῶν κρατουμένων!) γιὰ νὰ θρονιασθῇ ἐκεῖ λαμπρὴ ὅσο ποτὲ ἡ εἰκόνα τῆς Ἑλλάδος. Καὶ αὐτὸ εἶναι κατόρθωμα, ποὺ δέν μπόρεσε νὰ ἐπιτελέσῃ καμμία ἄλλη χώρα τῆς γῆς, ἀπ' ὅσων τὰ σπλάχνα δουλεύει σήμερα ὁ σάρακας τοῦ κομμουνισμού».

● Ἐνας τὸ ἴδιο γνωστός λογοτέχνης, ὁ **Στρατὴς Μυριβήλης**, (μὲ λιγότερο λυρισμὸ καὶ ἀκόμα λιγότερα λόγια, χωρὶς... σάρακας καὶ γαλανοὺς αἰθέρας), λέει ἀπλά καὶ καθαρά:

«Εἶδα τὸ Β' Τάγμα. Εἶδα τὴ Μακρόνησο. Φεύγω καὶ συλλογίζομαι καὶ εὐχομαι. Πότε ὁλόκληρη ἡ Ἑλλάδα μας θὰ γίνῃ Μακρόνησος καὶ ὅλοι οἱ Ἕλληνες Μακρονησιῶτες σάν τὰ παιδιὰ τοῦ Β' Τάγματος;»

● Κι ἓνας ἄγνωστος (γιὰ μᾶς) «θεατρικὸς σύγγραφεύς», ὁ **Κων. Βελμύρας**, ξεπερνᾷ καὶ τὸ «μεγάλον δάσκαλον» σὲ λυρισμὸ:

«Κανεῖς θαυμασμὸς ἀπὸ αὐτοῦς ποὺ ἄκουσα στὴν Ἀθήνα ἀπὸ γνωστούς μου ποὺ εἶχαν ἐπισκεφθῇ τὸ νησί τοῦ Σιλωάμ δέν ἀντιποκρίνεται οὔτε ἀπὸ μακρὴν στὴν πραγματικότητα. Αὐτὸ τὸ ἔκπαγλον φῶς ποὺ μοῦ πλημμύρισε τὴν καρδιά, τὴν ψυχὴν καὶ τὰ μάτια, θὰ τὸ βλέπω ἀπὸ ὧ καὶ μὲρὸς σάν φωτεινὴ δούλα ἔσπερα ἀπὸ ἐπίμονον ἀντίκρουμα ἐνὸς ἡλίου».

Κοντὰ τοὺς, καθηγητὲς τοῦ Πανεπιστημίου ὑπερθεματίζουν:

● **Γ. ΖΩΡΑΣ**: «Ἦλθαμε νὰ δοῦμε τὰ παιδιὰ μας τὰ προδομένα καὶ φρεῖ-

γομε μὲ ὑπερηφάνεια καὶ χαρὰ γιὰ δσας προόδους βλέπουμε. Ἐδῶ θὰ πρέπει νὰ ἔλθουν ὅσοι λέγονται μόνον Ἕλληνες χωρὶς νὰ εἶναι, γιὰ νὰ δοῦνε παλμὸ Ἑλληνικό, ἀλλὰ καὶ νὰ πάρουν τὸν ἀέρα τοῦ Ἑλλήνα στρατιώτη».

● **ΣΠ. ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ**: «Δέν ὑπάρχει διδακτικώτερον σχολεῖον ἀπὸ τὸ μέγα Ἑθνικὸν Σχολεῖον Μακρονήσου. Ἦλθαμε ἐδῶ γιὰ νὰ ποῦμε στοὺς πρῶν παραιοστρατημένους Ἕλληνας νὰρθουν μαζί μας καὶ δέν τολμούσαμε νὰ τὸ ποῦμε, γιὰτὶ εἶδαμε ὅτι αὐτοὶ προηγούνται εἰς Ἑθνικὸν παλμόν».

Λιγόλογος εἶναι ὁ πρύτανης τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν **Ἰω. Σπυρόπουλος** («Δέν δύναται τις εἰμὴ νὰ συμφωνήσῃ μὲ τὸ ἀναμορφωτικὸν ἔργον τῆς Μακρονήσου»), ὁ προπρύτανης **Σπ. Δοντάς** («Ὅντως ἐθνικὴ κολυμβήθρα») καὶ ὁ πρύτανης τῆς Α.Σ.Ο.Ε.Ε. **Α. Νέζος** («Θαυμαστόν τὸ ἀναμορφωτικὸν ἔργον τῆς Μακρονήσου»).

● Πιό... γλαφυρὸς ὄλων εἶναι ὁ καθηγητὴς (τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἀθῆνας) **Βασ. Φάδης**. Ἀπολαύστε τον:

«Καθὼς ἡ Ἥρα κατὰ τὸν ἀρχαῖον μῦθον, λουσαμένη εἰς τὰ ὕδατα τοῦ Κανάθου, ἀνέκτα παρθενικὴν ἀκμὴν καὶ κάλλος, οὕτω καὶ οἱ εἰσερχόμενοι εἰς τὸ Ἑθνικὸν Παιδευτήριον τῆς Μακρονήσου ἀποκαθαίρονται ἀπὸ παντὸς πνευματικοῦ ρύπου καὶ ψυχικῆς σκωρίας καὶ ἀνακτοῦν νέαν ἀκμὴν καὶ ρώμην».

Τέλος, ὑπῆρχαν καὶ οἱ διάφοροι ἁλοδαποὶ (Ἀγγλοὶ καὶ Ἀμερικάνοι κυρίως) ποὺ πῆγαιναν στὴ Μακρόνησο κι ἐφευγαν... ἐνθουσιασμένοι (ὅπως ἀκριδῶς οἱ διάφοροι Πουσίτων ἀπὸ τὰ χουντικά Γιούρα!), μὰ ὅτι καὶ νὰ εἶπαν εἶχαν καὶ κάποιον ἐλαφροντικό: ξένοι (καί... ἄμεσα ἐνδιαφερόμενοι) ἦταν... Γιὰ τὴν ἱστορία δημοσιεύουμε τὴν ἀποψη ἐνὸς Ἀμερικανοῦ ποὺ πῆγε, εἶδε καὶ ἀποφάνθηκε:

«Ἡ Μακρόνησος ὡς στίβος τῶν δύο ἀντιθέτων σημερινῶν δυνάμεων ἔδωκεν εἰς τὸν κόσμον μίαν ἐμπνευσμένην ἀπόδειξιν τῆς θυσιαστικῆς ἰσχύος τῆς δημοκρατίας».

Ποιὸς εἶναι; Μὰ ὁ **Γκράιηντ** τζούνιορ – ὁ γιὸς τοῦ ἀμερικανοῦ πρεσβευτῆ, δηλαδή!...

Πολλὰ θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κανεὶς γιὰ ὅλα αὐτὰ (τὰ τόσα λίγα!) ποὺ οἱ «μεγάλοι τῆς ἐποχῆς» ἔλεγαν τότε γιὰ τὸ Μακρονήσι. Πολλὰ γιὰ τὴν στάση τοὺς – μέχρι σήμερα. Ἡ εὐχὴ τοῦ Μυριβήλη («Πότε ὁλόκληρος ἡ Ἑλλάδα μας θὰ γίνῃ Μακρόνησος»), ἡ ἐνόρασις καὶ εὐχὴ τοῦ Κ. Τσάτσου («Ἡ Μακρόνησος μακροῖναι καὶ πλαταίνει. Σὲ λίγο θὰ σκεπάσῃ ὅλη τὴν Ἑλλάδα») ἔγιναν πραγματικότητες, πρὶν περάσουν καὶ πολλὰ χρόνια. Μία πραγματικότητα ποὺ – ὅπως ἐξελίχτηκαν τὰ πράγματα – κανένας δέν μπορεῖ νὰ εἶναι σίγουρος ὅτι δέν θὰ ξανάρθῃ...

Ὁ Μίκης Θεοδωράκης (πρῶτος ἀριστερά) στὸ Μακρονήσι (Α' Τάγμα Σκαπανέων) τὴν ἀνοίξιν τοῦ 1949.

ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΕΣ

- Κώστας Βεργόπουλος,
 - Εὐτύχης Μπιτσάκης,
 - Μάριος Νικολινάκος
 - Κωνσταντῖνος Τσουκαλᾶς,
- συζητᾶνε μέ τό «ΑΝΤΙ»

Β' ΜΕΡΟΣ

ΑΝΤΙ: Μπορούμε νομίζετε νά δεχτοῦμε ὅτι στήν Ἑλλάδα εἰδικά ὑπάρχει τό πρόβλημα τῆς ἀνεπαρκούς – ἢ καλύτερα μονομεροῦς – πληροφόρησης γιά τούς διαφωνοῦντες στά σοσιαλιστικά κράτη; Ἡ πληροφόρηση γίνεται μονάχα ἀπ' τίς συντηρητικές πηγές. Ἔτσι ὁ κόσμος θεωρεῖ μέ καχυποψία τά λεγόμενα.

ΜΠΙΤΣΑΚΗΣ: Αὐτό εἶναι πάλι ἓνα ἄλλο πρόβλημα. Ἀλλά ἄς προσπαθήσουμε νά θάλουμε κάποια τάξη σέ ὅσα εἶπαμε. Στή συνέχεια μποροῦμε νά ἐπανεέλθουμε. Ὁ καθένας μας ἔχει κάποια ἐμπειρία, τήν ὁποία πολύ εὐκόλα ἀπολυτοποιεῖ, ἄλλοτε ἀρνητικά καί ἄλλοτε θετικά. Προσωπικά συμφωνῶ ὅτι δέν ἀρκεῖ ἡ κοινωνικοποίηση τῶν μέσων παραγωγῆς – τήν ὀρίζω κοινωνικοποίηση, ἄν καί μπορεῖ νά γίνεи κάποτε μόνο κρατικοποίηση. Ἡ κοινωνικοποίηση χρειάζεται νά μὴ μένει στά χαρτιά, ἀλλά νά ὀδηγεῖ σέ οὐσιαστικό ἔλεγχο ἀπό τήν πλευρά τῶν ἐργαζομένων. Ὅταν οἱ ἐργαζόμενοι ἐλέγχουν τή διαδικασία παραγωγῆς καί ἀνταλλαγῆς, καί κατ' ἐπέκταση τήν παιδεία, τίς πολιτιστικές λειτουργίες κ.λπ., τότε ἀποφεύγονται τά ἄλλοτριωτικά φαινόμενα. Ἐάν ὅμως ἡ κοινωνικοποίηση μετατραπεῖ σέ κρατικοποίηση, οἱ ἄλλοτριωτικές διεργασίες εἶναι ἀναπόφευκτες. Ἀναφέρομαι σ' αὐτά πού εἶπε ὁ Τσουκαλᾶς, ὅτι γιά λόγους ἱστορικοῦ εἶχε δημιουργηθεῖ μία ἰσχυρή κεντρική ἐξουσία. Δέν ξέρω ὅμως πῶς θά τᾶ ἔβγαζαν πέρα τά πρώτα χρόνια τῆς Ὀκτωβριανῆς Ἐπανάστασης, μέ ἐσωτερική καί ἐξωτερική ἀντεπανάσταση καί ἐπέμβαση, ἂν δέν ἔχτιζαν μιά ἰσχυρή συγκεντρωτική ἐξουσία...

ΒΕΡΓΟΠΟΥΛΟΣ: Δέν εἶναι αὐτό τό πρόβλημα. Στή Γαλλία σήμερα ζητᾶνε κρατικοποιήσεις, ναί ἢ ὄχι; Πρόκειται γιά κίνημα κρατικοποιήσεων, ναί ἢ ὄχι; Ὅλα τά κομμουνιστικά κόμματα ζητᾶνε κρατικοποιήσεις. Τίποτε περισσότερο.

ΜΠΙΤΣΑΚΗΣ: Ἀναφέρομαι σέ ὅσα εἶπε ὁ Τσουκαλᾶς. Σύμφωνα μέ τή μαρξιστική θεωρία, τά μέσα παραγωγῆς δέν κρατικοποιούνται, κοινωνικοποιούνται. Τό κράτος, ἀπό ὄργανο θίας πού ἦταν, σιγά-σιγά φθίνει καί μετατρέπεται σέ μηχανισμό πού ρυθμίζει τήν παραγωγή καί κατανομή τῶν ἀγαθῶν. Θέλουμε νά δοῦμε τή θεωρητική θέση, γιά νά ἐξετάσουμε ὡς ποῖο βαθμό ἡ ὑπάρχουσα πραγματικότητα εἶναι σύμφωνη ἢ βρίσκεται σέ ἀντίφαση μαζί της... Ὁ Τσουκαλᾶς ἀναφέρει πῶς ὅταν ὀργανώσεις ἓνα συγκεντρωτικό μηχανισμό, μπορεῖ νά ξεφύγει ἀπό τόν ἔλεγχο καί νά αὐτονομηθεῖ – σχετικά βέβαια. Μπορεῖ νά γίνεи ὑπερτροφικός καί νά ὀδηγήσει σέ ἀλλοιώσεις τοῦ σοσιαλιστικοῦ χαρακτήρα τῆς κοινωνίας. Τά κόμματα πού θρῖσκονται στήν ἐξουσία ἀντιμετώπισαν αὐτό τό πρόβλημα. Ἴσως οἱ θεωρητικές ἐρευνες πού ἔγιναν νά εἶχαν ὡς ἓνα βαθμό ἰδεολογικό χαρακτήρα καί νά μὴν ἀνέλυσαν σέ βάθος τά προβλήματα. Ἀλλά ἀπ' αὐτά μέχρι νά περάσουμε στήν ἄλλη ὁχθῇ καί νά ἀρνηθοῦμε ὅ,τι θετικό ὑπάρχει σ' αὐτές τίς χώρες, εἶναι μεγάλη ἡ ἀπόσταση. Ὁ λαός σ' αὐτές τίς χώρες μετέχει στήν ἀσκηση τῆς ἐξουσίας καί δημιουργεῖ. Οἱ Σοβιετικοί γνωρίζουν καλύτερα ἀπό μᾶς τά προβλήματα τούς καί αὐτοί θά βροῦν τίς λύσεις τους. Ἀς δοῦμε καί ὅσα ἀνέφερε ὁ Νικολινάκος. Εἶναι σω-

στή ἡ ἀρνητική εἰκόνα πού δίνουν ὀρισμένοι, καί πού ἰσχυρίζονται ὅτι ὀφείλεται στόν ἴδιο τόν χαρακτήρα τοῦ λενινιστικοῦ κόμματος καί τοῦ σοσιαλιστικοῦ κράτους; Καί γι' αὐτό ἀναζητοῦν μιά καινούργια πολιτική θεωρία; Μήπως δέν πρόκειται παρά γιά τό ἀποτέλεσμα συγκεκριμένων πολιτικῶν, οικονομικῶν, κοινωνικῶν, ἐσωτερικῶν καί διεθνῶν συνθηκῶν; Ἐγώ ὑποστηρίζω τή δεύτερη ἀποψη. Θεωρῶ ὅτι ὁ λενινιστικός χαρακτήρας τοῦ κόμματος καί τοῦ κράτους, ὄχι μόνο δέν ἔρχεται σέ ἀντίθεση μέ τά συμφέροντα τῶν ἐργαζομένων, ἀλλά ἀντίθετα ἀποτελεῖ τήν προϋπόθεση γιά τή συμμετοχή στά κοινά. Συνεπῶς ἐκεῖ πού διαφωνῶ μέ πολλούς ἀλλά καί μέ τό Βεργόπουλο, εἶναι ὅτι ἀπολυτοποιοῦν τά ἀρνητικά καί ἀπορρίπτουν συλλήβδην ὅ,τι δημιουργεῖται. Δίνουν ἔτσι μιά εἰκόνα ζοφερή γιά τόν ὑπαρκτό σοσιαλισμό. Δέν δέχομαι ὅτι οἱ πολῖτες δέν μετέχουν στή διοίκηση τῶν κοινῶν, στή λήψη τῶν ἀποφάσεων, ὅτι ζοῦν κάτω ἀπό ἀδιάκοπο τρόμο. Ὅτι ἔχουν γίνεи ἄβουλα καί ἄλλοτριωμένα ὄντα. Αὐτά ὅλα εἶναι εἰκόνας πού πλάσσει ἡ ἀστική προπαγάνδα. Πολλοί ἀριστεροί δυστυχῶς αὐτά τά ἀποδέχονται συλλήβδην σάν ἀντικειμενικές ἀλήθειες.

ΒΕΡΓΟΠΟΥΛΟΣ: Ὑπάρχει ἐλευθερία τοῦ τύπου;

ΜΠΙΤΣΑΚΗΣ: Τί θά πεῖ ἐλευθερία τοῦ τύπου; Ἀν διαβάσεις τίς ἐφημερίδες πού βγαίνουν στίς σοσιαλιστικές χώρες, θά δεις πῶς εἶναι ἀνοικτές οἱ στήλες τους. Συνεχῶς γράφονται τά πλέον ἐπικριτικά κείμενα γιά τίς ἀδυναμίες πού παρουσιάζονται στή ζωῇ.

ΒΕΡΓΟΠΟΥΛΟΣ: Γιατί τότε υπάρχουν οἱ παράνομες ἐκδόσεις; Τά Σαμιζντάντ πού διαδίδονται χέρι μέ χέρι;

ΜΠΙΤΣΑΚΗΣ: Ἀντιφρονούντες καί παράνομες ἐκδόσεις θά ὑπάρχουν παντοῦ καί πάντοτε. Στόν κόσμο πού ζοῦμε ὑπάρχουν ἀντιθέσεις. Οἱ ἀντιθέσεις αὐτές εἶναι ἀντικειμενικές, ἀλλά θιγόνται ὑποκειμενικά καί συχνά ἐρμηνεύονται ἀντιμαρξιστικά. Ἡ Σοβ. Ἐνωση καί ἄλλες σοσιαλιστικές χώρες δέν περάσαν στόν κομμουνισμό...

ΒΕΡΓΟΠΟΥΛΟΣ: Μά τί θέλουν αὐτοί πού ἐκδίδουν τά Σαμιζντάντ; Εἶναι ἐναντίον τοῦ σοβιετικοῦ καθεστώτος;

ΜΠΙΤΣΑΚΗΣ: Ἄλλοι εἶναι ἐναντίον τοῦ σοσιαλισμοῦ, ἄλλοι εἶναι ἐναντίον τῶν παραμορφώσεων τοῦ σοβιετικοῦ καθεστώτος. Τό ξερεῖς αὐτό Βεργόπουλε.

ΒΕΡΓΟΠΟΥΛΟΣ: Ἀς ὑποθέσουμε ὅτι εἶναι ἐναντίον τοῦ σοσιαλισμοῦ καί τοῦ μαρξισμοῦ. Γιατί ὅμως διεκδικεῖς ἐδῶ στό ἀστικό καθεστῶς τήν ἐλευθερία νά γράφεις ἐναντίον τοῦ καπιταλισμοῦ καί τήν ἀρνεῖσαι γιά τούς ἀντιπάλους σου ἐκεῖ;

ΜΠΙΤΣΑΚΗΣ: Ὡραία μαρξιστική ἀνάλυση, πού ἀποσιωπᾷ τό ριζικά διαφορετικό ρόλο τοῦ κράτους στόν καπιταλισμό καί στό σοσιαλισμό: νά εἶναι ὄργανο τῶν μονοπωλίων στή μιά περίπτωση, ὄργανο ὑπεράσπισης τῶν κατακτήσεων τῶν ἐργαζομένων στήν ἄλλη. Ἡ κρατική βία στή μιά περίπτωση ὑπερασπίζει τά συμφέροντα τοῦ κεφαλαίου. Στήν ἄλλη, τό σοσιαλισμό. Καί ἀπό ὅ,τι θλέπουμε, οἱ περισσότεροι ἀπό τούς διαφωνοῦντες, οἱ πιό γνωστοί, εἶναι ἐναντίον τοῦ σοσιαλισμοῦ...

ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ: Βέβαια ὁ Σολζενίτσιν εἶναι φασίστας...

ΜΠΙΤΣΑΚΗΣ: Καί ὁ Ζαχάρωφ; Μπορεῖ νά μὴν τόν πείσει φασίστα, ἀλλά εἶναι ἀντισοσιαλιστής. Αὐτή εἶναι ἡ μιά πλευρά τῆς διαμαρτυρίας, ἡ ἀντισοσιαλιστική.

ΒΕΡΓΟΠΟΥΛΟΣ: Καί εἶναι λόγος αὐτός γιά νά τούς ἀρνηθεῖς τό δικαίωμα νά γράφουν;

ΜΠΙΤΣΑΚΗΣ: Ἡ ἐλευθερία αὐτή θά ἐπιθυμοῦσε νά ἐξαφανιστεῖ ὁ σοσιαλισμός. Καί δέν καταλαβαίνω ποῖο κράτος θά ἐπέτρεπε νά διαδίδουν ἄνετα καί ἐλεύθερα αὐτές τίς ἰδέες.

ΒΕΡΓΟΠΟΥΛΟΣ: Ἡ ἐλευθερία ὑπάρχει λοιπόν μόνο γιά ὅσους συμφωνοῦν μέ τό καθεστῶς;

ΜΠΙΤΣΑΚΗΣ: Ἡ ἐλευθερία ὑπάρχει γιά ὅλους ἐκείνους πού δέχονται ὅτι ὁ σοσιαλισμός εἶναι τό σύστημα πού δίνει διέξοδο στά σημερινά προβλήματα. Καί ὑπάρχει τό δικαίωμα τῆς κριτικῆς καί εἶναι κατοχυρωμένο. Ἀλλά ὑπάρχει καί γιά ὅσους εἶναι ἐναντίον τοῦ σοσιαλισμοῦ, ἐφ' ὅσον δέν παραβαίνουν τή σοσιαλιστική νομιμότητα.

ΒΕΡΓΟΠΟΥΛΟΣ: Σε έρωτώ εύθως: Δικαιολογείς ή όχι την άστικη λογοκρισία που υπάρχει εδώ; Όταν σου λένε, «είσαι κομμουνιστής και δεν έχεις δικαίωμα να γράφεις, πήγαινε φυλακή και έξορα». Μά έτσι τους δίνεις πλήρη θεωρητική δικαιολογία...

ΜΠΙΤΣΑΚΗΣ: Ο άστικός τύπος είναι τόσο ελεύθερος όσο να μη θέτει σε άμφισβήτηση το άστικό καθεστώς.

ΝΙΚΟΛΙΝΑΚΟΣ: Όχι σε άμφισβήτηση. Σε άμφισβήτηση το θέτει. Νά μήν το θέτει σε κίνδυνο. Ο «Ριζοπάστης» και η «Αυγή» ή οποιαδήποτε άλλη άριστερή εφημερίδα γράφουν έναντιον του καπιταλισμού. Αυτό το δέχεται το άστικό καθεστώς, δεν το ένοχλει. Εμείς μπορούμε να γράφουμε βιβλία και να τους βρίζουμε. Μόνο από τη στιγμή που γινόμαστε επικίνδυνοι, το άστικό κράτος επεμβαίνει για να μάς εξουδετερώσει.

ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ: Στη Σοβιετική Ένωση, κατά τόν Μπιτσάκη, αυτοί που εκφράζονται αντιιστοίχως έναντιον του σοβιετικού καθεστώτος δεν έχουν δικαίωμα να εκφράζονται. Παρ' όλο που, όπως είπε ο Μπιτσάκης προηγουμένως, δεν αποτελούν αντικειμενικά κίνδυνο. Και εδώ βρίσκεται η μεγάλη αντίνομία. Γιατί να εμποδίζει η Σοβιετική Ένωση τούς διαφωνούντες να εκφράζονται εφ' όσον είναι δεδομένο ότι είναι ανενεργοί και ακίνδυνοι;

ΒΕΡΓΟΠΟΥΛΟΣ: Μήπως όμως φαίνεται ότι αποτελούν κίνδυνο;

ΜΠΙΤΣΑΚΗΣ: Τσοουκαλά παρανόησες αυτά που είπα. Ποιός είπε ότι όσοι εκφράζονται έναντιον του σοβιετικού καθεστώτος, δεν έχουν δικαίωμα να υπάρχουν; Άλλο είναι το θέμα. Νά θέσουμε λοιπόν το βασικό ερώτημα: Συμφωνούμε ότι ένα σοσιαλιστικό καθεστώς οφείλει να υπερασπίζει τόν έαυτό του έναντιον εκείνων που επιδιώκουν την επιστροφή στον καπιταλισμό; Ναι ή όχι;

ΒΕΡΓΟΠΟΥΛΟΣ: Όχι δεν συμφωνώ! Δεν συμφωνώ με την εξής έννοια: Νά υπερασπίσει, ναι. Άλλά υπάρχει ένα θέμα «ταμπού», οι άτομικές ελευθερίες. Δεν πρέπει να στραπατσάρονται οι άτομικές ελευθερίες. Από κει και πέρα ως υπερασπίσει το σοσιαλιστικό του κύρος.

ΜΠΙΤΣΑΚΗΣ: Δηλ. ποιές άτομικές ελευθερίες;

ΒΕΡΓΟΠΟΥΛΟΣ: Το δικαίωμα στην έκφραση. Δεν είναι δυνατόν να αλλάξει το καθεστώς και να δεχτούμε μειωμένα δικαιώματα ως προς την έκφραση. Για καμία τάξη. Το προλεταριάτο δεν θά πάρει την εξουσία για τόν έαυτό του. Θά την κατακτήσει για όλη την κοινωνία. Δεν είναι δυνατόν άνθρωποι οποιοδήποτε, που έχουν κάποιες ελευθερίες, να θρεθούν ξαφνικά με μειωμένες ελευθερίες.

ΜΠΙΤΣΑΚΗΣ: Έτσι άδριαστα, σύμφωνοι. Άλλά εγώ αγαπώ το συγκεκριμένο. Και σε ξαναρωτώ: Οφείλει οποιοδήποτε σοσιαλιστικό καθεστώς να υπερασπίσει τόν έαυτό του από εκείνους που επιδιώκουν την επιστροφή στον καπιταλισμό; Ναι ή όχι;

ΒΕΡΓΟΠΟΥΛΟΣ: Όχι πάντως με άστυνομικά μέσα...

ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ: Άλλοίμονο στο σοσιαλιστικό καθεστώς που έχει ανάγκη να καταπείσει τις αντισοσιαλιστικές ιδέες. Γιατί τότε άμέσως οδηγούμεθα μοιραία στην αυτοκατάργηση του σοσιαλισμού.

ΜΠΙΤΣΑΚΗΣ: Υπάρχουν όμως σοσιαλιστικά καθεστώτα που είναι έδραιωμένα και υπάρχουν σοσιαλιστικά καθεστώτα τά όποια οικοδομούνται. Σε ρωτώ: Ένα σοσιαλιστικό καθεστώς πρέπει να υπερασπίσει τόν έαυτό του έναντιον εκείνων που επιδιώκουν την επιστροφή στον καπιταλισμό;

ΒΕΡΓΟΠΟΥΛΟΣ: Με ιδεολογικά μέσα, ναι, με άστυνομικά, όχι!

ΜΠΙΤΣΑΚΗΣ: Μετά θά περάσουμε στα μέσα. Μή θιάζεσαι. Οφείλει λοιπόν να υπερασπίσει τόν έαυτό του. Πρέπει τώρα να εξετάσουμε τά μέσα με τά όποια θά υπερασπίσει τόν έαυτό του. Και ακόμα κατά πόσον οι εκατό ή χίλιοι τών παράνομων έντύπων στη Σοβ. Ένωση, αποτελούν ή όχι κίνδυνο έναντιον του καθεστώτος. Εγώ πιστεύω ότι δεν αποτελούν. Και πιστεύω ότι τά πολιτικά και ιδεολογικά μέσα άρκούν για την αντιμετώπισή τους.

ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ: Κι εγώ τό πιστεύω. Άλλά τότε γιατί τούς διώκει;

ΜΠΙΤΣΑΚΗΣ: Πρέπει να εξετάσουμε συγκεκριμένα κατά πόσον οι μέθοδοι που άκολουθούνται στην α ή β σοσιαλιστική χώρα, είναι οι ένδοδεξιμένες ή όχι. Και εδώ ρωτώ έσένα, Βεργόπουλε: Έχεις έσύ τόσα στοιχεία, για να ξέρεις πώς οι άνθρωποι στις σοσιαλιστικές χώρες είναι τρομοκρατημένοι, άλλοτριωμένοι, πανικοβλημένοι; Ότι διώκονται για τις ιδέες και όχι τις πράξεις τους;

ΒΕΡΓΟΠΟΥΛΟΣ: Έχω. Είδα τόν Πλιούτς, ό όποιος δηλώνει ότι είναι μαρξιστής. Και είδα πώς είναι σάν φοβισμένο πουλί. Είδα τόν Μπήρμαν, που ήρθε μετά. Είναι τρομοκρατημένοι και πρέπει να περάσουν δεκαετίες για να συνέλθουν από τό σόκ. Αυτό τό λές έσύ σοσιαλισμό;

ΜΠΙΤΣΑΚΗΣ: Τόν Πλιούτς και εγώ τόν είδα στο Παρίσι. Δεν είναι τρελός. Άλλά τό ότι ό Πλιούτς δεν είναι σήμερα τρελός και τό ότι δεν είναι αντικομμουνιστής, δεν σημαίνει ότι άλλοι δεν είναι. Και κυρίως, δυό ή και περισσότερες περιπτώσεις, δεν γίνονται κανόνας.

ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ: Τά φαινόμενα που παρουσιάζονται στην ΕΣΣΔ δεν είναι καινούργια. Δυστυχώς από τά μέσα της δεκαετίας του '20 όλοι οι διαφωνούντες στη Σοβ. Ένωση έγιναν αντικείμενο συγκεκριμένων διώξεων. Άς μ'ην άναφέρουμε λεπτομέρειες. Άρχίζοντας από τόν Τρότσκι, ό όποιος έξορίστηκε στην Άλμα-Άττα και έν συνεχεία από τη Σοβ. Ένωση, για να δολοφονηθεί στο έξωτερικό...

ΒΕΡΓΟΠΟΥΛΟΣ: Ο όποιος Τρότσκι είχε προηγούμενα διώξει τούς αντίπαλους του...

ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ: Μετά ήρθαν οι δίκες της Μόσχας, όπου όλοι σχεδόν οι ιδρυτές του σοβιετικού καθεστώτος, ό Μπουχάριν, ό Κάμενεφ, ό Ζηνόβιεφ και τόσοι άλλοι δικάστηκαν και έκτελέστηκαν σάν πράκτορες. Έχουμε μία ιστορία διώξεων που συνεχίζεται μέχρι σήμερα. Άλλοτε λέγονται σαμποτέρ, άλλοτε πράκτορες του ιμπεριαλισμού, τώρα πάλι εμφανίζονται ψυχοπαθείς. Αυτά όλα είναι νομίζω άναπότρεπτη συνάρτηση της έμπέδωσης ενός κράτους Λεβιάθαν, που είναι ύποχρεωμένο, από την ίδια του την έσωτερική διαλεκτική, να διώκει, να έξορίζει και να εκμηδενίζει τούς αντίπαλους του. Τό βασικό πρόβλημα είναι πώς είναι δυνατόν να σταθεί μία έξουσία με ελεύθερη συζήτηση και με έναλλαγή — όχι μόνο στο επίπεδο του πολιτικού γραφείου — αλλά, στο μέτρο που γίνεται, σ' όλους τούς κρατικούς και κομματικούς μηχανισμούς και μέσα στην κοινωνία. Νά συζητούνται ελεύθερα τά προβλήματα, αλλά και να έναλλάσσονται οι ομάδες στην έξουσία, να έναλλάσσονται τά πρόσωπα και να μπορεί ό λαός να κρίνει, να άποφασίζει και να άνακαλεί. Στο μέτρο που δεν γίνεται αυτό, συνεπείας μοιραίες είναι ότι ό Τρότσκι δολοφονείται, ότι έκτελείται ό Μπουχάριν, ό Ζηνόβιεφ κλπ. Άκόμα ότι σήμερα ό Πλιούτς μπαίνει στο ψυχιατρείο και θεωρείται τρελός. Από την άλλη πλευρά είναι άναμφισβήτητο ότι ό ιμπεριαλισμός εκμεταλλεύεται βασικά αυτά τά γεγονότα, προβάλλοντας φασίστες τύπου Σολζενίτσιν και αντιδραστικούς τύπου Ζαχάρωφ σάν τούς μόνους αντιφρονούντες στη Σοβ. Ένωση. Έδώ, πρέπει νομίζω να έπισημανθεί ότι κατά περίεργο τρόπο ή σοβιετική όρθοδοξία και ό ιμπεριαλισμός συμπίπτουν σ' ένα επίπεδο: Η Άμερική, από τη μία μεριά, και οι όρθόδοξοι στη Σοβ. Ένωση, από την άλλη, θέλουν να παρουσιάζουν όλους τούς διαφωνούντες στη Σοβ. Ένωση σάν αντισοσιαλιστές και αντικομμουνιστές. Σύμφωνα με τούς Άμερικάνους, ό μόνος σοσιαλισμός είναι ό σοβιετικός σοσιαλισμός, και εκείνοι που διαμαρτύρονται δεν είναι δυνατόν παρά να έπιθυμούν την άνατροπή του σοσιαλισμού και την άποκατάσταση του άστικού φιλελευθερισμού. Από την άλλη μεριά, οι σοβιετικοί έχουν κάθε συμφέρον να ταυτίζουν όλους τούς αντιφρονούντες με τούς φασίστες και να τούς θεωρούν σάν λακέδες του ιμπεριαλισμού. Με την έννοια αυτή υπάρχει μία de facto ιδεολογική σύμπτωση ως προς τό θέμα αυτό. Τό άληθινό περιεχόμενο τών αίτημάτων πολλών από τούς αντιφρονούντες συχνά άποσιωπάται τόσο από τόν άριστερό τύπο όσο και από τό δεξιό. Μπαίνουμε όμως έτσι στο πρόβλημα που έθεσε ό Μπιτσάκης προηγουμένως, ότι όλη η αντιπολίτευση, στη Σοβιετική Ένωση, τό σύνολο της άντιηγετικής τάσης είναι άντιμαρξιστική, άντισοσιαλιστική, άντικομμουνιστική. Τό έξέρουμε όμως ότι δεν είναι έτσι. Άλλά οι ομάδες που διαφωνούν με τό συγκεκριμένο τρόπο άσκησης της έξουσίας είτε έξουδετερώνονται ιδεολογικά, είτε έξοντώνονται φυσικά. Δεν είναι περίεργο τό γεγονός ότι τό πρόβλημα τέθηκε από τις άριστερές κομμουνιστικές δυνάμεις στη Δυτ. Εύρώπη μόνο μετά τό '68, μόνο μετά την είσοδή στην Πράγα και μόνο μετά τό Μάη του '68, που στο ιδεολογικό επίπεδο υπήρξε καταλύτης. Μέχρι πολύ πρόσφατα όλοι οι κομμουνιστές καταρούχονταν από τό συμπλεγματικό φόβο να μ'ην πούν τίποτα έναντιον της Σοβ. Ένώσης, διότι αυτό άποτελούσε άφευκτα αντικειμενική συνοδοιπορία προς τόν άμερικάνικο ιμπεριαλισμό. Η άποψη αυτή είναι νομίζω απόλυτα έσφαλμένη. Πρέπει νομίζω να καταγγέλλουμε χωρίς καμία έπιφύλαξη τά άνάποδα που συμβαίνουν στη Σοβ. Ένωση, γιατί άλλιώς δεν είναι δυνατόν να άποκαταστήσουμε ένα σοσιαλισμό γνήσιο, ένα σοσιαλισμό που θά σέβεται τά ανθρώπινα δικαιώματα και θά παίρνει ύπ' όψη του κριτικά τις έγγενείς άντιφάσεις που υπάρχουν στην οποιαδήποτε διαδικασία οικοδόμησης του σοσιαλισμού, με σκοπό όχι να τις άποσιωπήσει αλλά να τις ξεπεράσει.

ΒΕΡΓΟΠΟΥΛΟΣ: Νά καταγγέλλουμε τά άνάποδα, αλλά ως τη ρίζα, όχι να καταγγέλλουμε τά έπιφανόμενα μόνο. Είπες σωστά ότι δεν είναι μόνο η έλλειψη ελευθερίας τό πρόβλημα, αλλά ότι αυτό είναι τό άποτέλεσμα της μονοπώλησης της έξουσίας, και του τρόπου με τόν όποιο έχουν διαμορφωθεί εκεί οι δομές της έξουσίας.

ΝΙΚΟΛΙΝΑΚΟΣ: Θά ήθελα να παρέμβω για να κάνω βασικά μία παρατήρηση για την έπιστημονικότητα της συζήτησης. Έπιστημονικότητα της συζήτησης, τί είναι; Υπάρχει μία αντικειμενική μυθοποίηση — τουλάχιστον από πολλούς μαρξιστές και από πολλά

άριστερά κόμματα. Η μυθοποίηση της Σοβ. Ένωσης και των σοσιαλιστικών χωρών. Ανάμεσα στους μαρξιστές που κριτικάρουν το σοβιετικό μοντέλο σοσιαλισμού και τους – ως τους ονομάσουμε ορθόδοξους – μαρξιστές βρίσκεται το πρόβλημα. Οι πρώτοι δεν μυθοποιούν την πραγματικότητα, παρ' όλο που αναγνωρίζουν ότι αντικειμενικά η Όκτωβριανή Έπανάσταση αποτελεί κάτι καινούργιο. Κάνουμε μία κριτική και δεν μυθοποιούμε αυτό το ιστορικό φαινόμενο, αλλά προσπαθούμε άκριτως να το δούμε στις πραγματικές του διαστάσεις, για να θγάσουμε τα πολιτικά μας συμπεράσματα. Έπιστημονική συζήτηση δεν σημαίνει πώς διεξάγεται μόνο όταν δεν ασκείται κριτική. Το λέω αυτό γιατί εκφράστηκε προηγούμενα η άποψη ότι δεν αποδεικνύεται τίποτα επειδή δεν έχουμε ντοκουμέντα, στοιχεία κλπ. Πρώτα-πρώτα – για να μιλήσουμε και λίγο επιστημολογικά – απόδειξη στις κοινωνικές επιστήμες δεν υπάρχει. Αλλά υπάρχουν οι δικές μας προσωπικές εμπειρίες. Οι εμπειρίες αυτές είναι πεπερασμένες και κατ' ανάγκη είναι χρωματισμένες υποκειμενικά. Αν π.χ. πās έσύ στο Άν. Βερολίνο, βλέπεις εκείνο που θέλεις να δεις και δεν βλέπεις εκείνο που δεν θέλεις να δεις. Εκείνος που έχει πάρει μία όρισμένη θέση απ' την αρχή, αναγκαστικά αποφεύγει να δει και όρισμένα πράγματα που δεν θά ήθελε να δει. Αλλά θέλω να κάνω μία άκόμα παρατήρηση. Το σοσιαλισμό, όπως είναι πραγματωμένος αυτή τη στιγμή, τον αντιμετώπιζω ιστορικά, σαν ένα θέμα της ανθρωπότητας προς τα εμπρός. Έξετάζω την πρακτική των σοσιαλιστικών χωρών που με έπηρεάζει στις δικές μου πολιτικές αποφάσεις και στα πολιτικά όραματα στον ελληνικό χώρο. Δεν κουβεντιάζουμε σαν διανοούμενοι θεωρητικά, απλώς για να κουβεντιάσουμε, αλλά γιατί θέλουμε να προτείνουμε το σοσιαλισμό στον ελληνικό χώρο. Κριτικάρω τη Σοβ. Ένωση όχι γιατί θέλω να την κριτικάρω αυτή καθ' έαυτή, αλλά μόνο κατά την έκταση που μου δημιουργεί προβλήματα για το σοσιαλισμό που θέλω να πραγματώσω στον ελληνικό χώρο. Σχετικά τώρα με τις ατομικές ελευθερίες. Αποτελούν ιστορικά μία πρόοδο. Αν όμως δεχτούμε ότι οι ατομικές ελευθερίες σε κάποια δεδομένη στιγμή και κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες πρέπει να ανασταλούν για να κατοχυρωθεί το πέρασμα στο σοσιαλισμό, όσο και αν αυτό λογικά και ιστορικά και ίσως αντικειμενικά είναι δεκτό, πρέπει σύγχρονα να παραδεχτούμε ότι αποτελεί μία όπισθοδρόμηση. Θά ρωτήσω πόσο είναι ανεκτή ή όπισθοδρόμηση αυτή, χρονικά και ποιοτικά και ποσοτικά. Για το ποιοτικό θά μπορούσαμε να βρούμε ένα όριο.

ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ: Δεν υπάρχει ποιοτικό όριο. Αλλά χρονικά πόσο; Τά 60 χρόνια που πέρασαν δεν άλλαξαν τίποτα σε ένα σοσιαλιστικό κράτος που αυτή τη στιγμή φοβάται δέκα, είκοσι, εκατό αντιμαρξιστές και αντισοσιαλιστές μέσα στα 250 εκατ.; Φοβάται λοιπόν τους διανοούμενους, οι όποιοι είτε είναι ψυχοπαθείς, είτε δεν είναι, και οι όποιοι είναι αντισοσιαλιστές; Εάν αυτό είναι δεκτό και η πρόταση αυτή εκφράζει μία πραγματικότητα, τότε σημαίνει είτε πώς η έξουσία δεν έχει εγκαθιδρυθεί μετά από 60 χρόνια – όποτε μπαίνουν άλλα έρωτήματα – ή σημαίνει ότι η έξουσία αυτή άσκειται για τον ίδιο τον έαυτο της και όχι για τους ανθρώπους για τους όποιους έγινε και η επανάσταση. Και μία τελευταία σκέψη: Σήμερα περνάμε σαν ανθρωπότητα μία φάση πολύ δύσκολη αναφορικά με τις πολιτικές ελευθερίες. Βρισκόμαστε σε ένα σημείο όπισθοδρόμησης. Στόν καπιταλιστικό κόσμο άρχίζει και προγραμματίζεται η όπισθοδρόμηση. Πρίν 3-4 μήνες συνήλθε μία νέα τριμερής συμμαχία που έχει γίνει από Άμερικανούς, Ιάπωνες και Ευρωπαίους και όπου συμμετέχουν τέως πολιτικοί, μεγαλοβιομήχανοι κ.ά. Μεταξύ αυτών είναι ο Κίσιγκερ, ο Στράους, ο Ροκφέλερ, ο Άνιελι, ο Μπρεζίνσκυ. Συζητούν λοιπόν για το πώς θά μπορέσει ο καπιταλισμός να δαμάσει την κρίση που περνάει. Σε μία συνάντηση που έγινε στη Βόννη τό Νοέμβριο, κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι θά πρέπει να άρθουν οι πολιτικές ελευθερίες. Βρισκόμαστε δηλαδή μπροστά σε μία προγραμματισμένη όπισθοδρόμηση της ανθρωπότητας. Έύτερο στοιχείο: Σε βιβλίο που έγραψε ένας χριστιανοδημοκρ. της στη Δυτ. Γερμανία, πρίν από μερικά χρόνια, για τό ένεργειακό πρόβλημα, λέγεται ότι η ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων έφτασε σε τέτοιο σημείο, όπου ο καπιταλισμός δεν μπορεί να προχωρήσει με βάση τις αρχές της ελευθερίας που δέχονταν παλιότερα. Δημιουργήθηκαν προβλήματα επενδύσεων, προβλήματα τεχνολογικής μορφής και προβλήματα περιβάλλοντος. Και ο χριστιανοδημοκράτης αυτός υποστήριζε ότι είναι ανάγκη πιά ο προγραμματισμός για να σωθεί ο καπιταλισμός. Ο προγραμματισμός αυτός σημαίνει άρση των πολιτικών ελευθεριών.

ΑΝΤΙ: Μία διευκρίνιση. Ό,τι χαρακτηρίζουμε πολιτικές ελευθερίες, κάποτε «χρωματίζεται» διαφορετικά από τους άστούς πολιτιολόγους. Μήπως έννοείται, έδώ, άρση εκείνων των «ελευθεριών» που σημαίνουν άσυδοσία στο κοινωνικό σύνολο;

ΝΙΚΟΛΙΝΑΚΟΣ: Όχι. Είναι σαφείς οι προτάσεις και στις δύο

περιπτώσεις που άνεφερα. Μιλούνε περί ατομικών ελευθεριών. Ποιά μορφή μπορεί να πάρουν, δεν τό ξέρω. Αλλά από την ώρα που άρχίζεις και περιορίζεις όρισμένες ελευθερίες, από κεί και πέρα δεν υπάρχει όριο ούτε διαχωρισμός που να σε σταματήσει. Γιατί κάθε όριο μπορείς να τό έλαστικοποιήσεις άνάλογα με τις συνθήκες κάτω από τις όποιες βρίσκεσαι.

ΒΕΡΓΟΠΟΥΛΟΣ: Πρόσφατα, έμφανίστηκε η πρόταση του Ζισκάρ Ντ' Έσταίν για να διαμορφωθεί η Κοινή Άγορά σαν ένιαος δικαστικός χώρος. Στην ουσία όμως έτσι καταργούνται όλες οι έθνικές νομικές ιδιομορφίες, όλα τά ιδιόμορφα νομικά συστήματα για τις ατομικές ελευθερίες. Καταργείται έτσι τό άσυλο και μία σειρά από ατομικά δικαιώματα συμπιέζονται. Έπιτείνεται έτσι η πορεία προς την κρατικοποίηση. Μία νέα κρατική πολιτική καταστολής που ολοένα και άναπτύσσεται στις δυτικές χώρες.

ΝΙΚΟΛΙΝΑΚΟΣ: Εάν έπομένως ο καπιταλισμός, για να ξεπεράσει την κρίση του, προγραμματίζει αυτή την όπισθοδρόμηση, αλλά και την πραγματώνει ήδη σε πολλές χώρες, πώς συμπεριφερόμαστε έμεις οι σοσιαλιστές; Γιατί στόν άλλο χώρο, που μέχρι τώρα για έκατομμύρια ανθρώπους σε όλες τις χώρες αποτέλεσε τό πρότυπο της κοινωνίας προς την όποια πορευόμαστε, ή ίδια αυτή όπισθοδρόμηση αποτελεί και εκεί μία πραγματικότητα. Δεν είναι πρόβλημα μόνο ενός χώρου, αλλά είναι γενικότερο. Και αυτή τη στιγμή είναι πρόβλημα συστημικό, δηλ. είναι και πρόβλημα του καπιταλισμού και πρόβλημα του σοσιαλισμού, όπως είναι πραγματοποιημένος αυτή τη στιγμή. Έμμένω στην άποψη ότι η δόμηση της έξουσίας και στις σοσιαλιστικές χώρες είναι άριστοκρατική. Γι' αυτό άκριβώς είναι πλέον άδήριτη ανάγκη γι' αυτές, επειδή η δόμηση της έξουσίας είναι δοσμένη, να υπάρχει και η άπαγόρευση των ατομικών ελευθεριών. Αν άφεθούν οι ατομικές ελευθερίες, τότε η δόμηση αυτή της έξουσίας είναι χαμένη μετά από λίγον καιρό.

ΒΕΡΓΟΠΟΥΛΟΣ: Ίσως η λέξη που χρησιμοποιείς, «άριστοκρατική έξουσία», μπερδεύει. Συμφωνώ με τό αποτέλεσμα. Η ουσία είναι ότι υπάρχει ένας πυρήνας γραφειοκρατικός που έλέγχει τις δομές της έξουσίας, τό κόμμα και τό κράτος. Δεν έλέγχει έχοντας σαν βάση την ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής, αλλά συνδεδεμέ-

κυκλοφορεί σε λίγες μέρες

ΘΑΝΟΣ ΒΕΡΕΜΗΣ

**ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ
ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ**

ΕΞΑΝΤΑΣ

νος πρωταρχικά με την άσκηση της εξουσίας. Μολονότι τό άρνήθηκε ο Μπιτοάκης, υπάρχει στις χώρες αυτές σύγχυση των επιπέδων της ιδιωτικής και της δημόσιας ζωής, των σχέσεων παραγωγής κλπ., πράγμα που καταλήγει σ' αυτό που λέγεται ολοκληρωτικό καθεστώς. Η γραφειοκρατία που τό διοικεί εξασφαλίζει την πρόσθασή της και τόν έλεγχο της εξουσίας αποκλειόντας και την παραμικρή διαφωνία. Έτσι εξηγείται ή εξαιρετική εύαισθησία προς τούς, έστω και έλάχιστα, διαφωνούντες. Και ή παραμικρή διαφωνία θέτει άμεσα υπό άμφισβήτηση τόν έλεγχο της γραφειοκρατίας πάνω στην εξουσία.

ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ: Είναι χαρακτηριστικός γι' αυτό ο τρόπος με τόν οποίο γίνεται ή έναλλαγή στην εξουσία. Δέν έχουμε κανένα παράδειγμα στις σοσιαλιστικές χώρες άλλου τρόπου, τά τελευταία 30-40 χρόνια, μετάθασης από μία ομάδα σε μία ομάδα παρά μόνο με ένδοκομματικά πραξικοπήματα, τά οποία οργανώνονται και μεθοδεύονται με την άγνοια των μαζών.

ΒΕΡΓΟΠΟΥΛΟΣ: Καί με φρενοκομεία.

ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ: Καί επί πλέον δέν ξέρει ποτέ κανείς σε καμία σοσιαλιστική χώρα πώς θα μεθοδευτεί ή έπομένη έναλλαγή της εξουσίας. Γι' αυτό και οι πιθανολογίες του άστικού τύπου. Ο άστικός τύπος πάντως και έμεις εδώ, είμαστε καλύτερα ένδεχομένως πληροφωρημένοι γιά τό τί θα γίνει άν πεθάνει ο Μπρέζνιεφ, άπ' όσο ο μέσος πολίτης στη Σοβ. Ένωση. Αυτή ή μυστικότητα, όπως έλεγε και ο Βέμπερ, είναι χαρακτηριστικό οποιασδήποτε γραφειοκρατίας. Έκεί όμως ή μυστικότητα έχει κατακλύσει όλα τά επίπεδα της εξουσίας. Καί σε άνώτατο επίπεδο, οι πολιτικές ίσορροπίες και ή ανανέωση της ήγεσίας (πάνω σε ποιά βάση;) είναι τό πιο άπολυτο και καλοδιατηρούμενο κρατικό μυστικό. Στο σοβιετικό Λεβιάθαν ή γραφειοκρατία έχει φτάσει σε μία οργανωμένη και μονολιθική άπολυτότητα που δέν υπήρχε ποτέ άλλοτε στην ιστορία της ανθρωπότητας.

ΒΕΡΓΟΠΟΥΛΟΣ: Ο μέσος όρος ηλικίας των μελών της Κ.Ε. του σοβιετικού κόμματος είναι 69 χρονών...

ΜΠΙΤΣΑΚΗΣ: Νομίζω ότι πρέπει να παρέμβω, γι'ατί συνεχώς και οι τρεις, και κυρίως ο Βεργόπουλος και ο Τσουκαλάς, αναφέρθηκαν σε όσα είπα. Πρώτα λοιπόν μία διευκρίνιση: Δέν είπα ότι όλοι οι αντιπολιτευόμενοι στις σοσιαλιστικές χώρες είναι έχθροι του σοσιαλισμού. Οι πιο γνωστοί σε μάς είναι κατά κανόνα έχθροι, εκτός από τόν Μπέρμαν. Καί περνούμε τώρα στα ζητήματα που θίξατε. Όλοι συμφωνούμε πως καμιά επανάσταση δέν στάθηκε, άν δέν χρησιμοποιήσε βία έναντίον των εκπροσώπων και των δυνάμεων του παλιού καθεστώτος. Είμαστε λοιπόν σύμφωνοι ότι ή επαναστατική βία ήταν αναπόφευκτη και στα κράτη που περάσαν στο σοσιαλισμό. Τό πρόβλημα δέν είναι άν - άναγκαστικά και δυστυχώς - είναι αναπόφευκτη ή βία, αλλά κατά πόσον ή βία είναι επαναστατική ή ξεφεύγει και υπηρετεί τις άνάγκες άλλων μηχανισμών. Όταν μιλούμε γιά διαφωνούντες στη Σοβ. Ένωση, όταν μάλλον μιλάς έσύ Βεργόπουλε, μιλάς με ένα τρόπο αντιιστορικό και συνεπώς αντιμαρξιστικό. Δέν κατονομάζεις ποιοί είναι αυτοί οι διαφωνούντες. Τί υποστηρίζουν, πόσοι είναι σε μία χώρα 280 εκατ., πως πρόκυψαν, ποιών αντίθέσεων είναι γεννήματα, πως αντιμετώπιστηκαν και γι'ατί αντιμετώπιστηκαν έτσι. Στην περίπτωση αυτή θα έλπεες ότι τά συμπεράσματά σου, χωρίς να έγκρίνουν όπωσδήποτε αυτή την κατάσταση, δέν θα ήταν αυτά που διατύπωνες. Τάχα, έτσι και τολμήσει να σηκώσει κάποιος τό κεφάλι του, πάει, κόπηκε. Αυτή είναι μία παραμορφωμένη εικόνα. Έάν κρατούσες λίγο την αγανάκτησή σου, και έκανες μία πραγματικά μαρξιστική άνάλυση, θα έθλεπες τις πραγματικές διαστάσεις του φαινομένου και θα είχες οδηγηθεί στο έρώτημα που θέσαμε πολλές φορές: Κατά πόσον δηλαδή ή μορφή του κράτους ανταποκρίνεται ολοκληρωτικά στα σοσιαλιστικά ιδεώδη, ή μήπως υπήρξαν λάθη και διαστρεβλώσεις. Άλλά ξεκινώντας από άπολυτοποιήσεις, καταλήγεις να μήν υπηρετείς τη δικιά σου ιδεολογία. Καί καταλήγει και ο Τσουκαλάς - παρόλο που είναι πολύ πιο προσεκτικός στις διατυπώσεις του - να βάζει ένα σημείο εξίσωσης μεταξύ Σοβιετ. Ένωσης και Άμερικής.

ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ: Μόνο όσον άφορά την προσπάθεια χαρακτηρισμού των διαφωνούντων.

ΜΠΙΤΣΑΚΗΣ: Βάζουμε από τη μία μεριά 10-20 ή χίλιους διαφωνούντες και από την άλλη την ίδια ιδιωτική και την έπίσημη βία, τούς πολέμους και τις γενοκτονίες.

ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ: Τούς όποιους οι Άμερικάνοι και οι Σοβιετικοί θεωρούν φασίστες. Έκεί κάνω εξίσωση...

ΜΠΙΤΣΑΚΗΣ: Ούτε εκεί γίνεται εξίσωση. Γνωρίζεις πολύ καλά ότι ο Ζαχάρωφ παίρνει πάντοτε τη σύνταξη του και είναι έλεύθερος να δίνει συνεχώς και άδιαλείπτως συνεντεύξεις τύπου στο σπίτι

του, όμως οι διαφωνούντες σε καπιταλιστικές χώρες γνώρισαν τό εκτελεστικό άπόσπασμα.

ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ: Καί στη Σοβ. Ένωση...

ΜΠΙΤΣΑΚΗΣ: Παλιότερα. Λοιπόν ούτε από την άποψη μεταχείρισης είναι τό ίδιο.

ΒΕΡΓΟΠΟΥΛΟΣ: Λές τό Ζαχάρωφ φασίστα. Όμως ο Ζαχάρωφ έκανε αίτηση γιά να θγει ο Νερούντα από τη φυλακή...

ΜΠΙΤΣΑΚΗΣ: Δέν τόν είπα φασίστα. Άλλά τό πρόβλημά μας δέν είναι να πούμε τό Ζαχάρωφ φασίστα. Γιατί δέν τόν είπε κανένας φασίστα. Τό πρόβλημα είναι ότι ο Ζαχάρωφ είναι έλεύθερος και δίνει συνεντεύξεις...

ΒΕΡΓΟΠΟΥΛΟΣ: Μά είναι μέλος της Άκαδημίας...

ΜΠΙΤΣΑΚΗΣ: Δέν είναι πιά. Ήτανε, άν και δέν τό νομίζω. Τώρα είναι άκαδημαϊκός και παίρνει τό μισθό του. Όταν βάζεις αυτή την εξίσωση, ξεχνάς την Ελλάδα, την Ισπανία, τά έγκλήματα, τόν τρόπο και τό ολοκληρωτικό σκοτάδι της Λατινικής Άμερικής. Τό Βιετνάμ, την Άγκόλα...

ΒΕΡΓΟΠΟΥΛΟΣ: Μά ποιός είπε πως τά ξεχνάω, κάθε άλλο!

ΜΠΙΤΣΑΚΗΣ: Δέν είναι ότι δέν τά ξέρεις και ότι δέν αγωνίστηκες και έσύ στο μέτρο των προσωπικών σου δυνάμεων έναντίον αυτών των θαρβατοτήτων. Άλλά όταν, άπολυτοποιώντας, θυμάσαι μόνο τό τί γίνεται ή δέ γίνεται στη Σοβ. Ένωση, έν τέλει ποιόν εξυπηρετείς; Αυτοί που θα μάς διαβάσουν στο «ΑΝΤΙ» θα πουν: «Είναι βέβαια κακός ο καπιταλισμός, αλλά άν πάρουμε σε δεδομένα αυτά που λένε όρισμένοι από τούς συνομιλητές, δέν μάς μένει παρά να πάμε να αυτοκτονήσουμε, άφου δέ γίνεται τίποτα. Πρέπει να ξεκινήσουμε πάλι από τό μηδέν, μιάς και ό,τι έγινε εξήντα χρόνια τώρα είναι ένα λάθος». Έγώ δέχομαι πως ό,τι έγινε εξήντα χρόνια τώρα είναι πρωτοφανές στην ανθρωπινή ιστορία. Ό,τι έγινε περιέχει και λάθη και παραμορφώσεις, που θέτουν έρωτήματα. Άλλά σε καμιά περίπτωση δέν δέχομαι την εικόνα που παρουσιάζει ο άστικός τύπος και στην οποία, δυστυχώς, συντάσσεται ένας μαρξιστής, όπως ο Βεργόπουλος. Καθαρα πράγματα.

ΒΕΡΓΟΠΟΥΛΟΣ: Δέν περιμένει από μάς ο έλληνας αναγνώστης γιά να πληροφορηθεί.

ΜΠΙΤΣΑΚΗΣ: Καλά τό λές. Δέν περιμένει από μάς τούς πέντε. Άλλά άν έχει λόγο ύπάρξεως αυτή ή συζήτηση - και έχει λόγο, πιστεύω, άν μπορεί να έπηρεάσει 100 ή 1000 άναγνώστες - τότε οφείλουμε να έχουμε αίσθημα ευθύνης. Καί έρχομαι στις παρατηρήσεις του Νικολινάκου, ότι οι ίδιες οι έσωτερικές αντιθέσεις και ή ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων και των μονοπωλίων στον καπιταλισμό οδηγούν στην καταστροφή των συνόρων, των ένθικών ιδιομορφιών και των άτομικών έλευθεριών. Αυτά που άνεφερε ο Νικολινάκος είναι συγκλονιστικά. Καί μαζί μ' αυτά άς μήν ξεχνούμε πως οι άντινομίες του καπιταλισμού, τόν οδηγούν να ώθήσει τά πράγματα ως τη θερμοπυρηνική καταστροφή. Αυτός είναι ένας κίνδυνος που πρέπει να έχουμε συνέχεια στο νου μας, και να τόν καταπολεμούμε. Παράλληλα πρέπει να έχουμε άγρυπνα τά μάτια μας και όξυμένη την κριτική μας άπέναντι σε κάθε διαστρέβλωση και λάθος που γίνεται στις σοσιαλιστικές χώρες ή από τά κόμματα που αγωνίζονται γιά τό σοσιαλισμό.

ΒΕΡΓΟΠΟΥΛΟΣ: Σ' αυτό συμφωνούμε...

ΜΠΙΤΣΑΚΗΣ: Σ' αυτό συμφωνούμε. Άλλά ή πρακτική μας είναι να γράφουμε μόνο γι' αυτά, και μάλιστα άπολυτοποιώντας τα.

ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ: Τό θέμα μας δέν είναι ο καπιταλισμός. Είναι ο σοσιαλισμός και οι έλευθερίες. Γιατί άν ήταν ο καπιταλισμός, θα είχαμε πολύ χειρότερα να πούμε.

ΜΠΙΤΣΑΚΗΣ: Ζούμε σε χώρα καπιταλιστική. Άς μήν ξεχνούμε που ζούμε και τί γίνεται σ' αυτόν εδώ τόν κόσμο...

ΝΙΚΟΛΙΝΑΚΟΣ: Νομίζω ότι πρέπει να καθορίσουμε τό περιεχόμενο της συζήτησης και σε σχέση με τις συντεταγμένες του έλληνικού χώρου. Στόν έλληνικό χώρο ο αντίπαλος είναι ο Ιμπεριαλισμός και ο καπιταλισμός σάν σύστημα. Δέν υπάρχει άμφιβολία. Τό σοσιαλιστικό σύστημα στη σημερινή του μορφή μάς ενδιαφέρει μόνο κατά την έκταση που άποτελεί ή που μπορεί να άποτελεί πρότυπο γιά τούς πολιτικούς μας όραματισμούς.

ΜΠΙΤΣΑΚΗΣ: Καί στο βαθμό που άποτελεί ένα έπίτευγμα θετικό και ένα στήριγμα γιά μάς...

ΝΙΚΟΛΙΝΑΚΟΣ: Συζητάμε γιά τη Σοβ. Ένωση όχι έπειδή παραβλέπουμε τόν καπιταλισμό, που είναι ο βασικός έχθρός μας. Δέν αντιμετώπιζουμε σοβιετική έπιβουλή. Μάς ενδιαφέρει ο σοσιαλιστικός χώρος μόνο κατά την έκταση που έπηρεάζει τούς πολιτικούς στόχους μιάς κοινωνικής άλλαγής στην Ελλάδα.

ΒΕΡΓΟΠΟΥΛΟΣ: Όλη αυτή ή συζήτηση έχει ξεκινήσει από τό αίτημα υπέρσπησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε παγκόσμια κλίμακα. Τά άτομικά δικαιώματα δίκονται σήμερα παντού. Καί στόν καπιταλιστικό κόσμο και στο σοσιαλιστικό. Γίνονται προσπά-

βειες νά δημιουργηθεί ένα κίνημα – υπάρχουν ήδη προσέχδια τέτοιου κινήματος σέ παγκόσμια κλίμακα. Έγινε καί τό συνέδριο τής ἀριστερᾶς στή Βενετία (τοῦ MANIFESTO). Πήγαν ἄνθρωποι ὅπως ὁ Althusser, ὁ Bettelem, ὁ Eilenstein. Μίλησαν γιά τίς ἀτομικές ἐλευθερίες στίς σοσιαλιστικές χώρες. Δημιουργεῖται ἕνα κίνημα γιά τήν υπεράσπιση τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων σέ ὅλη τήν οἰκουμένη. Ἡ ἐρώτηση πού ἔχω νά κάνω πρὸς τόν Μπιτσάκη εἶναι ἡ ἐξής: Ὅταν μιλάμε γιά υπεράσπιση τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων, τό ἐννοοῦμε μόνο στίς δυτικές χώρες; Δέν συμπεριλαμβάνουμε καί τίς ἀνατολικές; Δέν ἔχει νόημα ἐκεῖ ἡ υπεράσπιση τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων;

ΜΠΙΤΣΑΚΗΣ: Ὅπου καί ἂν παραβιάζονται τά ἀτομικά δικαιώματα, ὀφείλουμε νά τά υπερασπίζουμε. Μὲ τή διαφορὰ ὅτι πρέπει νά προσδιορίζουμε τί ἐννοοῦμε ἀτομικά δικαιώματα. Καί νά μὴν ξεχνᾶμε ὅτι ἀπὸ τήν πλευρὰ τοῦ καπιταλισμοῦ υπάρχουν γενεοκτονίες λαῶν καί ἐθνῶν καί ἀπὸ τήν ἄλλη μεριά, τουλάχιστον τά τελευταῖα χρόνια, υπάρχουν διώξεις ὀρισμένων ἀντιφρονούντων.

ΝΙΚΟΛΑΪΝΑΚΟΣ: Δέν εἶναι ποσοτικό τό πρόβλημα.

ΜΠΙΤΣΑΚΗΣ: Δέν εἶναι ποσοτικό. Εἶναι θέμα ἀρχῆς. Ἀλλά ἐμεῖς τί κάνουμε; Ἀντί νά δοῦμε τίς γενεοκτονίες πού διαπράττει ὁ ἱμπεριαλισμός...

ΒΕΡΓΟΠΟΥΛΟΣ: Μά τίς βλέπουμε πολὺ καλά!

ΜΠΙΤΣΑΚΗΣ: Κατὰ κανόνα οἱ διαμαρτυρίες, οἱ ἐκκλήσεις καί τά κείμενα πού διαβάζουμε ὄχι μόνο δέν θάζουν ἔστω ἕνα σημάδι ἐξίσωσης (ἀπαράδεκτο φυσικά) ἀνάμεσα στοὺς δύο, ἀλλὰ συνεχῶς μιλάνε γιά τό τί ἔγινε μέ τήν α ἢ τή β ὁμάδα διαφωνούντων, σέ μιά σοσιαλιστική χώρα. Ἀς λογαριάσεις τίς διαμαρτυρίες πού ζήσαμε σὺν Παρίσι λ.χ. ὅλα αὐτά τά χρόνια. Θά δεις ποιά εἶναι ἡ κύρια κατεύθυνση: Τό τί συμβαίνει στή Χιλή, ἢ στίς σοσιαλιστικές χώρες;

ΒΕΡΓΟΠΟΥΛΟΣ: Γιά τή Χιλή κάναμε διαδηλώσεις, γιά τήν Ἰσπανία ἐπίσης καί γιά τό Βιετνάμ...

ΜΠΙΤΣΑΚΗΣ: Ἐκανε τό ΚΚΓ.

ΒΕΡΓΟΠΟΥΛΟΣ: Καί μεῖς κάναμε καί στήν Ἑλλάδα καί σὺν ἑσπερικό, γιά ὅλες αὐτές τίς ἐπεμβάσεις τοῦ ἀμερικάνικου ἱμπεριαλισμοῦ.

ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ: Νομίζω ὅτι ὁ λόγος γιά τόν ὁποῖο μιλάμε εἶναι ἕνας καί ὁ μόνος. Γιατί ὅλοι μας ἐδῶ εἴμαστε σοσιαλιστές, ὅλοι μας ἔχουμε σὰ βασικό σκοπὸ νά χτυπήσουμε τόν ἱμπεριαλισμὸ καί τόν καπιταλισμὸ, ὅλοι μας προβληματιζόμαστε γιά τόν τρόπο ὁδέυσης πρὸς τὸ σοσιαλισμὸ. Ἐάν δέν ὑπῆρχε αὕτη ἡ κοινὴ προϋπόθεση, ὁ κοινὸς παρονομαστὴς τῶν συνομιλητῶν, δέν θά συζητούσαμε.

ΒΕΡΓΟΠΟΥΛΟΣ: Σέ ὅλες τίς χώρες δημιουργοῦνται ἐπιτροπές γιά τήν υπεράσπιση τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου. Γίνεται προσπάθεια νά δημιουργηθοῦν καί στίς ἀνατολικές. Ἀλλὰ ἀρνοῦνται οἱ κυβερνήσεις αὐτές νά δεχτοῦν τέτοιου εἴδους ἐπιτροπές, μέ τό ἐπιχείρημα ὅτι δέν ἔχουν λόγο ὑπαρξῆς. Ἐρωτῶ: Πῶς σὰς φαίνεται αὕτη ἡ στάση;

ΜΠΙΤΣΑΚΗΣ: Οἱ ἐπιτροπές θά ἀποσκοποῦν πραγματικά νά υπερασπίσουν καταπατούμενες ἐλευθερίες ἢ θά εἶναι κέντρα ἀντισοσιαλιστικῆς προπαγάνδας; Γιά νά ἀπαντήσῃ κανεὶς σὺν ἐρώτημά σου, πρέπει νά ἀπαντήσῃς πρῶτα σὺν ἐρώτημα πού θέτω ἐγώ.

ΒΕΡΓΟΠΟΥΛΟΣ: Μά γίνονται ἀπὸ προοδευτικούς ἀνθρώπους...

ΜΠΙΤΣΑΚΗΣ: Ποιοὶ εἶναι οἱ προοδευτικοί; Μήπως π.χ. ὁ Ζαχάρωφ; Ὁ Ζαχάρωφ εἶναι πρόεδρος μῆς τέτοιας ἐπιτροπῆς. Ἐγὼ τόν θεωρῶ ἀντιδραστικό. Λοιπὸν ποιά ἐπιτροπὴ θά ἀφήσῃ ἡ α ἢ β σοσιαλιστικὴ χώρα; Μιά ἐπιτροπὴ πού, κάτω ἀπὸ τὸ πρόσχημα τῆς υπεράσπισης τῶν ἐλευθεριῶν, θά κάνει ἀντισοσιαλιστικὴ προπαγάνδα;

ΒΕΡΓΟΠΟΥΛΟΣ: Συνήθως τήν υπεράσπιση τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου τήν ἀναλαμβάνουν οἱ ἀπλοὶ πολῖτες πού διώκονται, ὄχι οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐξουσίας.

ΜΠΙΤΣΑΚΗΣ: Αὐτὸ πού εἶδαμε μέχρι σήμερα εἶναι ὅτι οἱ ἐπιτροπές αὐτές στίς σοσιαλιστικές χώρες ἔκαναν κατὰ κανόνα ἀντισοσιαλιστικὴ προπαγάνδα. Δυστυχῶς!

ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ: Ὑπάρχουν ἐπιτροπές καί ἐπιτροπές. Τὸ ΚΚΓ, τὸ ΚΚΙ, ἡ C.G.T., ὅλα τά συνδικάτα τῆς Δυτ. Εὐρώπης. Δέν μπορούμε νά ἰσχυριστοῦμε σοβαρὰ ὅτι ὅλοι αὐτοὶ εἶναι ἀντιδραστικοί.

ΜΠΙΤΣΑΚΗΣ: Δέν εἶπε κανεὶς τέτοιο πράγμα.

ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ: Τό ὅτι γίνεται «ἀξιοποίηση» ἀπὸ τίς ἱμπεριαλιστικές δυνάμεις τό ξέρουμε. Εἶναι πασίγνωστο καί παμπάλαιο. Ἀλλὰ ἀπὸ τό 1917 ὑπάρχει τὸ δῆλημα αὐτὸ γιά ὅλους τοὺς προοδευτικούς διανοούμενους. Τί νά κάνουμε; Νά ἐνισχύσουμε τήν ἐπιχειρηματολογία – καί ἀναμφισβήτητα τήν ἐνισχύουμε ἀντικειμενικά – τῆς ἀστικής τάξης ἀπέναντι σὺν σοσιαλισμὸ ἢ νά σωπῆσουμε, μὴν κάνοντας κριτικὴ στή Σοβ. Ἐνωση καί τίς σοσιαλιστικές χώρες; Ὁμολογῶ ὅτι ὑπάρχει πρόβλημα. Γιατί ἀπὸ τή μιά μεριά ὁ διεθνὴς ἱμπεριαλισμὸς ὑπάρχει καί ἀποτελεῖ τόν κύριο ἐχθρὸ μας, ἀπὸ τήν

ἄλλη μεριά στή Σοβ. Ἐνωση ὑπάρχουν ἀπειρα προβλήματα πού μᾶς ἀφνῶνα ἄμεσα. Νομίζω ὅτι πρέπει συνεχῶς νά κάνουμε κριτικὴ στή Σοβ. Ἐνωση, ὅταν χρειάζεται, μέ δεδομένη πάντοτε τὴ σοσιαλιστικὴ, τὴν κομμουνιστικὴ μας θέση.

ΜΠΙΤΣΑΚΗΣ: Πρῶτα μιά διευκρίνιση στοῦ Τσουκαλά: Οὔτε εἶπα, οὔτε ἐννόησα ὅτι ἡ C.G.T. ἢ τὸ ΚΚΓ ἢ τά συνδικάτα τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης εἶναι ἀντιδραστικά. Νά ἀκούμε τί λέμε, καί νά μὴν ἀναζητοῦμε σκέψεις σὺν πίσω μέρος τοῦ ἐγκεφάλου. Καί τώρα ὀφείλω νά τονίσω ὅτι ἕνας κομμουνιστὴς ὄχι μόνο ἔχει δικαίωμα νά κάνει κριτικὴ σὺν κόμμα του, καί στή σοσιαλιστικὴ πραγματικότητα, ἀλλὰ ἔχει καθῆκον πρωταρχικό. Μὲ τὴ διαφορὰ ὅτι πολλές φορές ἡ κριτικὴ, ἔστω κι ἂν ξεκινᾷ καλοπροαίρετα, δέν ἐξυπηρετεῖ τὴ σοσιαλιστικὴ ὑπόθεση. Καί τό μεγάλο δῆλημα τῶν ἀριστερῶν στήν Ἑλλάδα γιά δεκαετίες ἦταν: Νά μιλήσω γιά ὅ,τι κακὸ ὑπάρχει σὺν κομμουνιστικὸ κίνημα, ὁπότε κινδυνεύει νά κάνω κακὸ, ἢ νά σιωπῶ, ὁπότε δέν ξεπερνιέται τὸ κακὸ; Δέν εἶναι εὐκόλο νά λυθεῖ πρακτικὰ αὐτὸ τό δῆλημα. Ἀν ὅμως μᾶς ἐπιτρέπεται νά μιλήσουμε γενικά ἢ θεωρητικά, τότε λέμε ὅτι ὀφείλουμε νά κάνουμε κριτικὴ ἀπὸ σοσιαλιστικὴ θέση. Δυστυχῶς οἱ περισσότερες κριτικές πού γίνονται, τόσο ἐδῶ, ὅσο καί ἀπὸ διαφωνοῦντες τῆς Σοβ. Ἐνωσης, εἶναι ἀπὸ δεξιές θέσεις. Αὐτὸ δέν πρέπει νά ξεχάσουμε.

ΝΙΚΟΛΑΪΝΑΚΟΣ: Τίς θέσεις τῶν παρόντων πῶς τίς χαρακτηρίζεις;

ΜΠΙΤΣΑΚΗΣ: Εἶπαμε τόσα πολλά, πού θά ἦταν πραγματικά δύσκολο νά δώσουμε ἕνα χαρακτηρισμό. Ὀφείλω ὅμως νά πῶ πῶς ὁ Βεργόπουλος, καί λιγότερο ὁ Τσουκαλάς, ὅσο καί ὁ Πουλαντζάς, πού δυστυχῶς λείπει, πολλές φορές, ἀπὸ καλοπροαίρετα κίνητρα, εἶπαν καί ἔγραψαν πράγματα πού δημιουργοῦν ἀπαισιοδοξία καί σκεπτικισμὸ καί ἀντικειμενικά κάνουν κακὸ. Δέν πιστεύω ὅτι πάντα ἡ κριτικὴ τους ἦταν μαρξιστικὴ, μέ τήν ἐννοια τῆς συγκεκριμένης ἀνάλυσης ὀρισμένων φαινομένων καί μέ προσδιορισμὸ τῶν ταξικῶν αἰτίων.

ΒΕΡΓΟΠΟΥΛΟΣ: Τό ἴδιο θά πρέπει νά πεῖς γιά τὸ MANIFESTO στήν Ἰταλία, γιά τόν Bettelem, τόν Althusser, τὸ Μαρσαί, τόν Μπερλίγκουερ καί ὅλους τοὺς ἄλλους. Ὅλοι αὐτοὶ δημιουργοῦν τὸ σκεπτικισμὸ. Ἐχεις δίκιο.

ΜΠΙΤΣΑΚΗΣ: Δέν μπαίνουν ὅλοι αὐτοὶ σὺν ἴδιο τσουβάλι. Ἐσὺ

συγχρονη ελληνικη ιστορια

ΣΠΥΡΟΥ ΛΙΝΑΡΔΑΤΟΥ

απο τον
εμφυλιο
στη
χουντα

τομος Α'

1949-1952

τουλάχιστον δεν χωράς στο ίδιο τσουβάλι με το Μαρσαί. Η κριτική του Μαρσαί είναι κατά κανόνα μαρξιστική κριτική, ενώ η δική σου δεν είναι πάντα.

ΒΕΡΓΟΠΟΥΛΟΣ: Ναι! Γιατί εγώ κάνω κριτική και στο Μαρσαί.

ΜΠΙΤΣΑΚΗΣ: Δικαίωμά σου. Και μένα ή άποψή μου είναι ότι η κριτική σου δεν είναι πάντα μαρξιστική.

ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ: Έπειδή μιλήσαμε για δίλημματα και άρνητικά στοιχεία. Υπάρχουν δυο άρνητικά. Υπάρχει ή συνεπικουρία στο διεθνή ιμπεριαλισμό. Υπάρχει όμως και το χειρότερο, κατά τη γνώμη μου: Η άποσιώπηση των προβλημάτων και η παραπλάνηση του έαυτού μας για τις αντιφάσεις και τα δίλημματα της οικοδόμησης του σοσιαλισμού. Το πρόβλημα είναι: Τι λέμε, μιλάμε ή σιωπούμε; Και από ένα σημείο και πέρα νομίζω ότι είναι πολύ πιο επικίνδυνο, πολύ χειρότερο – και εξυπηρετούμε πολύ λιγότερο τον ίδιο μας τον προβληματισμό και τον ίδιο μας το στόχο – εάν σιωπώνουμε στα αντικειμενικά προβλήματα και τα πολιτικά προβλήματα που αντιμετωπίζουμε και πού θα αντιμετωπίσουμε τόσο εμείς στην Ελλάδα, όσο και στον κόσμο όλο, για να μη φέρουμε όρισμένα έπιχειρήματα που «συνεπικουρούν» τον ιμπεριαλισμό. Ο ιμπεριαλισμός είναι δεδομένος και τον χτυπάμε. Και σ' αυτά που είπες για μένα Μπιτσάκη, θά μου έπιτρέψεις να διαφωνήσω ριζικά. Εγώ, αλλά και όλοι μας εδώ, νομίζω, βασικό στόχο, σέ ό,τι έχουμε γράψει, έχουμε να προωθήσουμε τη μαρξιστική σκέψη και στο άμεσα πολιτικό επίπεδο οι αναλύσεις μας είναι αντιιμπεριαλιστικές, και σ' αυτό δεν υπάρχει καμία άμφιβολία.

ΜΠΙΤΣΑΚΗΣ: Δεν είπα ότι μόνο άρνητικά έγραψες. Αντίθετα, γνωρίζω το έργο σου και το εκτιμώ. Και στο βασικό ερώτημα συμφωνούμε, ότι, χωρίς να χάνουμε το στόχο μας, πού είναι ο ιμπεριαλισμός, έχουμε δικαίωμα και καθήκον να κάνουμε κριτική, αλλά ταυτόχρονα όφειλουμε ή κριτική μας να είναι μαρξιστική.

ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ: Θά δούμε πώς θά τά καταφέρουμε στο μέλλον να κάνουμε μαρξιστική κριτική...

ΑΝΤΙ: Στο όνομα όποιουδήποτε κουκουλωματος δεν θά πρέπει να σταματήσουμε να συζητάμε και να προβληματιζόμαστε για ό,τι συμβαίνει στο σοσιαλιστικό στρατόπεδο. Στο κάτω κάτω, αν όχι τίποτα άλλο, είμαστε αισιόδοξοι για το μέλλον του σοσιαλισμού...

ΜΠΙΤΣΑΚΗΣ: Όμως έγινε κατάχρηση όρων: Τι θά πεί Λεβιάθαν, άριστοκρατία, κρατισμός και μία σειρά άλλα. Δεν λέω ότι αυτοί οι όροι δεν έχουν νόημα. Αλλά τό περιεχόμενό τους ώστόσο δεν έχει προσδιοριστεί.

ΝΙΚΟΛΙΝΑΚΟΣ: Η συζήτηση έχει πολωθεί κάπως. Θέλω να ξεκαθαρίσω τούτο: Μιλήσαμε για τη Σοβ. Ένωση μόνο κατά την έκταση πού παίζει έναν πρωτοπόρο ρόλο στο σοσιαλιστικό χώρο. Την κριτική, εγώ την κάνω για όλες τις χώρες πού έχουν σοσιαλιστικό σύστημα. Δηλ. όσα λέμε εδώ ισχύουν και για την Κίνα, ισχύουν και για την Κορέα. Δεν μιλάμε για την Κίνα αυτή τη στιγμή, γιατί δεν έχουμε τόσες πληροφορίες. Η Σοβ. Ένωση αυτή τη στιγμή δεν είναι παρά τό πρότυπο όποιουδήποτε άλλης σοσιαλιστικής χώρας.

ΑΝΤΙ: Μόνο πού πρέπει να έπισημάνουμε και πάλι την τακτική των «έλλήνων εύρωκομμουνιστών» ή άριστεριστών στο να προσανατολίζουν την κριτική τους πάντα σέ βάρος της Σοβ. Ένωσης. Έπειδή οι έλληνες κομμουνιστές έχουν σέ κάποιο βαθμό συγχρονιστεί με τά μπλόκ πού έχουν διαμορφωθεί στο σοσιαλιστικό κόσμο, κάποια στιγμή ξεχνάνε να κάνουν κριτική ή κάποια μνεία για όρισμένες χώρες. Διαπιστώνεται ότι υπάρχει μία πάγια τακτική σ' αυτό και οι όπτικές είναι προσανατολισμένες. Αλλά αυτό προσέδιδε κάποιο στοιχείο πολιτικής δολιότητας ή θεωρητικής άνυποληψίας στην κριτική πού άσκειται.

ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ: Σέ όρισμένα σημεία συμφωνώ. Είναι άπαράδεκτο γεγονός ότι π.χ. στην «Αύγη» δεν έχει καταγγελθεί ή Ρουμανία για τις συγκεκριμένες παραβιάσεις των δικαιωμάτων, ενώ ξέρουμε ότι τό καθεστώς στη Ρουμανία δεν έχει μόνο τά ίδια χαρακτηριστικά με αυτά της Σοβ. Ένωσης αλλά επί πλέον είναι και οικογενειακρατικό. Τά αυτά ισχύουν για τη Β. Κορέα, π.χ.

ΒΕΡΓΟΠΟΥΛΟΣ: Σκεφτείτε, να συζητούμε τόση ώρα για να δικαίωσουμε τη Ρουμανία...

ΝΙΚΟΛΙΝΑΚΟΣ: Η έξήγηση σ' αυτά είναι άκριβώς ότι ή συζήτηση στον έλληνικό χώρο γίνεται από όργανώσεις και κάτω από συνθήκες πού όρίζονται από τό πλέγμα του άντικομμουνισμού. Προσπαθεί κανείς να καθορίσει τη θέση του με πόλο τη Σοβ. Ένωση. Την καθορίζει σέ αντίθεση ή σέ θέση πρός τη Σοβ. Ένωση. Αλλά θέλω να έπιμείνω για λίγο στο δίλημμα του διανοούμενου, του πολιτικά σκεπτόμενου ή του άπλου πολίτη. Τό δίλημμα αυτό είναι μέχρις ενός σημείου ήθικό, αλλά είναι βασικά και πολιτικό. Αλλά νομίζω ότι έκει ξεπερνάμε τά πλαίσια του μαρξισμού και γινόμαστε άντιμαρξιστές. Γιατί μαρξισμός σημαίνει διαλεκτική, πού ιστορικά και λογικά δέχεται και έπιβάλλει την κριτική. Αν αυτό τό

περάσουμε στον πολιτικό τομέα, ή άποψη πώς άποσιωπούμε όρισμένα άρνητικά για να μην έπηρεάσουμε τις μάζες, είναι βασικά άντιμαρξιστική και άριστοκρατική. Γιατί τότε πάμε πλέον πρός ένα σοσιαλισμό «άριστοκρατικό», τό σοσιαλισμό μιάς όμάδας «πεφωτισμένης» και όχι τό σοσιαλισμό των λαικών μαζών.

ΜΠΙΤΣΑΚΗΣ: Η διαφορά μας δέ βρίσκεται στο αν θά πρέπει να γίνεται κριτική. Δεχόμαστε όλοι τη διαλεκτική, πού, όπως έχει πεί ο Μάρξ, είναι κριτική και επαναστατική, από τη φύση της.

ΝΙΚΟΛΙΝΑΚΟΣ: Αν την πραγματώνουμε είναι τό θέμα, όχι αν την άποδεχόμαστε.

ΜΠΙΤΣΑΚΗΣ: Τό ερώτημα είναι: όταν κάνουμε κριτική, από ποιές θέσεις την κάνουμε, από σοσιαλιστικές ή, χωρίς έστω να τό θέλουμε, από άντισοσιαλιστικές; Κανείς μαρξιστής δέ δέχεται την άντίληψη με τη φωτισμένη όμάδα πού είναι κάτοχος της άλήθειας.

ΒΕΡΓΟΠΟΥΛΟΣ: Η κριτική πρέπει να γίνεται με μαρξιστική μέθοδο. Συμφωνώ. Όμως μαρξιστική σκοπιά και μέθοδος δεν είναι ή έκδήλωση άλληλεγγύης πρός ένα συγκεκριμένο πολιτικό σχήμα. Η μαρξιστική μέθοδος είναι μία μέθοδος άνάλυσης. Συνίσταται βασικά στο ότι μäs έξηγει τον κόσμο των φαινομένων πού βλέπουμε, πηγαίνοντας στη βαθύτερη ουσία των πραγμάτων. Μäs δείχνει τούς μηχανισμούς, οι όποιοι δεν φαίνονται αλλά λειτουργούν «στο βάθος» και κινούν τά φαινόμενα. Συμφωνώ με όσα είπε ο Μπιτσάκης. Καλώ όλους – και έμένα – να άντιληφθούν τη σημασία αυτών πάνω στα όποια συμφωνούμε. Συμφωνούμε ή κριτική μας να γίνεται μαρξιστικά. Αυτό σημαίνει, όταν βλέπουμε μία κρίση στα έπιφαινόμενα, όπως ή κρίση των έλευθεριών στα «σοσιαλιστικά» καθεστώτα, να άναζητούμε τις πραγματικές αίτιες στη δομή των κοινωνικών σχέσεων και της έξουσίας.

ΑΝΤΙ: Πραγματικά δεν ξέρω αν έφασα πού συμφωνούμε και πού καταλήγουμε. Αλλά ό,τι έχει ίσως άκόμα πιο πολλή σημασία από μία συμφωνία ή κατάληξη, είναι ότι ή συζήτηση μένει άνοικτή. Αυτό είναι ίσως από πολλές άπόψεις θετικό. Γιατί, στο κάτω κάτω, σημαίνει πώς άνθρωποι πού βρίσκονται στον ίδιο – με την εύρύτερη έννοια – χώρο, άποδέχονται τη συζήτηση, παρά τις διαφωνίες τους, σέ θέματα πού δεν έχουν μόνο θεωρητικό ένδιαφέρον αλλά και συγκεκριμένη πολιτική σημασία. Ίσως να είναι ένας δρόμος για να προσεγγισθούν κάποια προβλήματα και – γιατί όχι; – και κάποιοι προβληματιζόμενοι.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΟΔΥΣΣΕΑΣ

Ζαλόγγου 9, τηλ. 36.19.724

Έθγkένι Πασουkάνις
ΜΑΡΞΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟ

Γκεόργκη Βελίτσκοφ
ΑΠΛΑ ΘΑΥΜΑΤΑ

Λούτσιο Κολέτι
ΓΙΑ ΤΟ ΝΕΑΡΟ ΜΑΡΞ

Άγκνές Χέλερ
ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ
ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ

Σελεστέν Φρενέ
ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΤΟΥ ΛΑΟΥ

Πιάνοντας νά γράψω γιά τόν «Έμφύλιο» τού Γιάννη Μανούσακα νιώθω ὅλη τή φοβερή φόρτιση τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καί τῆς συνέχειάς της. Αὐτή τή φόρτιση μπορεί νά τήν ἀποφύγει μόνο ὁποῖος δέν εἶχε τό τραγικό προνόμιο νά ζήσει τήν ἐποχή, ἢ ὁ ἀνεύθυνος. Καί ἐπίσης ὁ ἱστορικός μέ «ἀσπρη μπλούζα» (μέ ἀποσπειρωμένη συνείδηση).

[Ἀξίζει, πραγματικά, νά μελετηθεῖ κάποτε ἡ δῆθεν ἐφαρμογή τῆς ἐπιστημονικῆς καί ματεριαλιστικῆς ἀντίληψης τῆς ἱστορίας, πού τείνει νά ταυτιστεῖ μέ τή θεοκρατική, ἄν δέν τήν ξεπερνάει κάποτε σέ μυστικισμό.]

Γράφω λοιπόν ὄχι «ὑπεράνω» τῆς ἐποχῆς ἀλλά κάτω ἀπό τό βίωμα καί τά διδάγματά του, ὅπως ὁ Μανούσακας.

Τό ζήτημα δέν εἶναι, θαρρῶ, νά πούμε ἄν ὁ Γ.Μ. ἱστορικά «ἔχει δίκιο». Τό δίκιο του εἶναι σάν τά Λευκά Ὅρη ὅπου

ξύλοκέφαλus κομματικῆς ἡγεσίας. Καί ὑποστηρίζεται κάτι πού φαίνεται τρομερό: ὅτι παρὰ τίς προηγούμενες προδοσίες μέ κορύφωση τήν ἄθλια Βάρκιζα, ὁ λαός ἦταν ἀκόμα ἔτοιμος γιά μιά σισύφια διαδρομή. Οἱ δυνατότητες πού πρόσφερε στό ἐπαναστατικό κίνημα ἦταν πελώριες. Μόνο κοντόφθαλμοι, μικρόψυχοι, ἀνίδεοι καί στρεβλωμένοι ἐσωτερικά ἄνθρωποι σάν τούς παροιμιώδεις ἡγέτες τού ἑλληνικοῦ ἀριστεροῦ κινήματος μπορούσαν νά δυσπιστοῦν, τή μιά νά τίς σπαταλᾶνε καί τήν ἄλλη νά τίς ἀφήνουν ἀναξιοποίητες, μέ τήν πολιτικὴν τους τού μαθητευόμενου μάγων. Ὁ Γ.Μ. ἀναφέρει δύο (νομίζω) περιστατικά ἐκτελέσεων ἐν ψυχρῷ χωρικών, γιά ἀσήμαντη ἀφορμή, πού θά ἦταν καί μόνα ἱκανά νά μεταστρέψουν ὁλόκληρες ἐπαρχίες ἐναντίον τού ἀντάρτικου, στήν Κρήτη μάλιστα. Καί μιά ἐκτέλεση ἀντάρ-

στους «Καπετάνιους» ἐκδηλωνόταν ὅμως κάποια ρομαντική πρόθεση νά δοθεῖ στό φαινόμενο αὐτό μιά ἱστορική προοπτική πού ἔφτανε ὡς τό Εἰκοσιένα, τή στάση καί τόν αὐθορμητισμό τῶν ἀγωνιστῶν του, ζωντανή δῆθεν στήν ἀγροτιά παραδόση σ' ἀντίθεση μέ τήν ἔτοιμη, δογματική ἀντίληψη γιά τήν ἡγεσία τού προλεταριάτου τῆς πόλης. Ὁ συγγραφέας ὑπόκυπτε στόν πειρασμό τού ἱστορικοῦ ἐμπεισιονισμοῦ. Στό Γ.Μ., ἀντίθετα, οἱ ἀναφορές στίς ἐπαναστάσεις τῆς Κρήτης εἶναι ἀναπόφευκτες, θά ἔλεγα, καί ρεαλιστικές. Δέν ἐπιχειροῦν τέτοιες εὐκολες συνδέσεις καί περιορίζονται στή χρησιμοποίηση τῆς τακτικῆς πείρας, τῆς γνώσης τού χώρου, τῶν ἀνθρώπων καί τῶν παραδόσεών τους. Αὐτά τ' ἀντιπαραθέτουν στή στρέβλωση καί τόν ψευτοεπαναστατισμό τῶν μαθητευόμενων μάγων:

«Μπορῶ ν' ἀναφερθῶ σέ πολλές δεκάδες χωριά πού μπορούσε νά μπεῖ ἕνας ἀμοναχός ἀντάρτης καί νά τόν περιχαροῦνε ὅλοι, δεξιοί κι ἀριστεροί. Γιατί ἐδῶ, σ' αὐτόνε τόν τόπο τόν ἐυλογημένο ἀπό αἰῶνες, ὁ κόσμος ἔχει ἐξοικειωθεῖ μ' αὐτό τό ὠραῖο εἶδος ἀνθρώπων, τούς ἀντάρτες. Ἀλλά πρέπει νά τοὺς αἰσθάνεται δικούς του ἀνθρώπους, μεγάλου ψυχους.»

ΑΡΜΑΤΑ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Τοῦ Δημήτρη Ραυτόπουλου

Ξειψύχησε τό καταπροδομένο ἀντάρτικο τῆς Κρήτης. Ἐχουμε μπροστά μας μιά μαρτυρία ἀπό ἕναν ἀγωνιστή, στέλεχος τού Κ.Κ., πού προέρχεται ἀπό τό προλεταριάτο τῆς ἀγροτιάς καί ἔμαθε γράμματα καί «μαρξισμό» στήν Ἀκροναυπλία. Μέ τό Γ.Μ. λοιπόν μιλάει ἡ πρωτοπορία τού λαοῦ, καί μιλάει ὄχι μόνο μέ τήν αὐτόματη ταξική συνείδηση ἑνός Μακρυγιάννη ἢ μέ τό ἔνστιχτο ἑνός Καραγιάννη, ἀλλά καί μέ κάποια θεωρητική ὀργάνωση αὐτῆς τῆς συνείδησης. Γιά τήν ἀνεπάρκεια της δέν εὐθύνεται βέβαια ὁ Γ.Μ. ἀλλά ἡ σχολή ὅπου ταλμουδοποιήθηκε μιά ἐκλαίκευση λενινιστικῶν σταλινικῶν ἀρχῶν ὡς δῆθεν σύμπας μαρξισμός καί τυποποιήθηκε σέ μορφή ὅσσιας. Ὁ μαρξισμός τού Γ.Μ. εἶναι ἀνεπαρκῆς στό βαθμό πού εἶναι ὁ ἐπίσημος μαρξισμός τῶν ἑλληνικῶν ἀριστεροῦ κινήματος. Ἔτσι π.χ. ὁ Γ.Μ. μπορεί νά πιστεύει ἀκόμα ὅτι σέ περίπτωση νίκης αὐτοῦ τού κινήματος ὁ λαός μας θά κέρδιζε τήν «ἰσότητα», τό «σοσιαλισμό», ὄχι ὅμως καί τήν ἐλευθερία (σελ. 374 κ.ά.).

Ἐνδιαφέρει λοιπόν ἡ μαρτυρία τού Γ.Μ. καί ὄχι τά θεωρητικά ἐδῶ κι ἐκεῖ στηρίγματα πού ἀναζητάει μέ ὅλη του τήν καλοπιστία. Ἡ μαρτυρία αὐτή διέπεται ὁλόκληρη ἀπό μιά κριτική τῆς πράξης τού κινήματος ἀπό τή λαϊκή σκοπιά κυρίως. Κι αὐτή ἀκριβῶς εἶναι ὡςύγκριτα πιό ἐνδιαφέρουσα, συναρπαστική, ἀποκαλυπτική.

Ὁ λαός ἐδῶ δέν ἀγιογραφεῖται ἀλλά βλέπεται μέ ἀγάπη, σίγουρα. Ἡ στάση του ἀπέναντι στό φαινόμενο τῆς πολιτικῆς εἶναι ὑγιής, ἡ ἐφεσὶς του γιά πρόοδο ὠληθινή, ρεαλιστική, ὅσο εἶναι καί δικαιολογημένη, ἀπό τήν ἄλλη μεριά, ἡ δυσπιστία του ἀπέναντι στοὺς πολιτικάντηδες καί τοὺς τυχοδιωχτισμούς τῆς

τη, μέ ἀπόφαση ἀνταρτοδικείου, πού σκορπάει παγωνιά στήν ψυχὴ τῶν μαχητῶν.

Ὁ χειρισμός τῆς «παλλαϊκῆς ἀπεργίας» καί ἡ τακτική τού ἐνοπλου ἀγώνα, ὅπως τὰ δίνει μέρα μέ τή μέρα ὁ Γ.Μ., εἶναι μνημεῖα ἀσυναρτησίας, ἀνικανότη-
τας, ἀνευθυνότητας ἀλλά καί προδοσίας, πού θ' ἄξιζε νά ἀποδελτιωθοῦν καί νά καταχωρηθοῦν σάν παραδείγματα πρὸς ἀποφυγὴ σέ εἰδικές μελέτες. Ἡ ἴδια ἐπικίνδυνη ἀπόφαση γιά ἐνοπλο κίνημα στήν Κρήτη σαμποτάρεται ἀπὸ τήν κομματική γραφειοκρατία τῆς θρεμμένης «στόν ἰσχύ τῆς Ἀκροναυπλίας» (ὑπότιτλος τού βιβλίου), ἐνῶ ἀφήνονται στό ἔλεος τού ἀντίπαλου οἱ ἀριστεροί σ' αὐτά χωριά πού πῆραν ἐντολή νά ἐκδηλωθοῦν καί ἡ πολιτικὴ ὀργάνωση ἐννοεῖ νά ἔχει τὰ γράμματα της! Οἱ «ἀριστεροί» ἐπαναστατικῆς ἐπαρχίας ἐγκαταλείπονται μέ τήν ἀνεκδιήγητη στρατηγική τῆς «σέ βάθος κλιμάκωσης» καί τῆς «ἐλεύθερης περιοχῆς» τῶν «ψευτοτζενεράλε», πού παίρνουν τόν ἑαυτό τους γιά Μάο Τσέ-
τούνγκ καί τό βράχο τῆς Κρήτης γιά Κί-
να.

Ἡ βασική κριτική θέση στό ἱστορικό ρεπορτάζ τού Dominique Eudes («Οἱ Καπετάνιοι») γιά τήν ἀντίθεση ἀνάμεσα στό λαϊκό ἀγροτικό κίνημα, πού ἀντιπροσωπεύουν τὰ ντόπια λαϊκά στελέχη τού ΕΛΑΣ, καί τῆς δογματικῆς γραφειοκρατίας τού ΚΚΕ (Ζαχαριάδης, Ἰωαννίδης, Μπαρτζώτας κλπ.) ντοκουμένταρεται καί εἰκονογραφεῖται ἐναργέστατα μέ τό χρονικό τού Γ.Μ.:

«Ὁ Ζαχαριάδης ἔσθεσε τόν ΕΛΑΣ κι ἔκανε τοὺς ἀφοσιωμένους στήν ἄλλο-
πρόσαςλη πολιτικὴν του στελέχη τού Δημοκρατικοῦ Στρατοῦ, ὅλους τοὺς ἄκα-
πνους».

ΤΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΨΥΟΣ

Ὁ παλιός Ἀκροναυπιώτης πού ἀκο-
νίζει τήν ψυχὴ του πάνω σ' αὐτοῦ τῶν
τῆς Κρήτης ταπεινῶν καί τόν ἑαυτό
του, συγκρίνοντάς τον μέ δύο παλληκάρια
τοῦ ἀντάρτικου, συνεργάτες του:

«...θροισότανε στήν ἀξιοσύνη σ' αὐ-
τόν ἀνθρώπο» ἀπὸ μένα, γιατί σ' αὐ-
τουνούς δέν τοὺς εἶχαν κοντύνει τό
ἀνθρώπινο ὕψος σ' αὐτὰ στρατόπεδα τὰ
ἀπ' ἀνθρώπα καψόνια ἑνός μικροῦ,
τοῦ Μπαρτζώτα, κι ὅλα τ' ἄλλα ξενο-
φερόμενα, τὰ δόγματα καί τὰ τέτοια.»

Ἡ μοναδική προσφορά τού χρονικοῦ
τού Γ.Μ., πού ὁλοκληρῶναι τὰ δύο προη-
γούμενα («Ἀκροναυπλία» καί «Χρονικό
ἀπ' τήν Ἀντίσταση»), εἶναι ἡ προσωπο-
γραφία τῆς γραφειοκρατίας καί τῶν τυ-
ρανίσκων της, ἡ τυπολογία καί ἡ ψυχο-
γραφία της. Καί, παρὰ τὴν ἄλλη, ἡ περι-
γραφή – τουλάχιστον – τῆς λειτουργίας
της καί τῆς ἀπόλυτης κυριαρχίας της
μέσα στό ἀριστερό κίνημα, ὅπου ζεῖ, ἐκ-
τρέφεται καί ἀναπαράγεται σάν ἱερα-
τεῖο. Ἐξουσία ἀπὸ τίς πιό αὐταρχικῆς
καί κλειστῆς ἀσκεῖται πάνω σ' ἕνα κί-
νημα ἐξ ὀρισμοῦ ἀπελευθερωτικό, ἀντι-
αλωτριωτικό καί ταυτόχρονα προοιωνί-
ζει καί προπαρασκευάζει τὴν μετεπανα-
στατική συντήρηση, τήν ἀντεπανόσταση.
Τό ἱερατεῖο-γραφειοκρατία ἔχει τὸν κώ-
δικά του, μιά περίεργη σέ πρώτη ματιὰ
σύνθεση πολλῶν στοιχείων, ὡλοισμένων
σέ μιά μακριὰ πρᾶξη πού ὁδήγησε στό
ἀπολίθωμα καί νέκρωση τῆς ὁποίας οὐ-
σίας τους. Πλάκες τού Μωϋσῆ, σ' αὐτὴ

τή σύνθεση, είναι οι λενινιστικές αρχές του μπολσεβίκικου κόμματος του 1903, ειδικά εκείνες που υπόταξαν το επαναστατικό κόμμα στην επαγγελματική έλιτ της ηγεσίας του. Μοναδική πηγή νομιμότητας και 'Απόστολος Παύλος είναι τα «21 σημεία» της Γ' Διεθνούς, που μετέβαλαν τα κόμματα σε «τμήματα» της Διεθνούς – ενώ η Διεθνής γινόταν τμήμα της πολιτικής μίας χώρας –, που καθιέρωσαν τις συχνές «έκκαθαρίσεις» και την τρομοκρατία στην εσωτερική ζωή των κομμάτων. Πρότυπα και σταθερά σημεία αναφοράς, οι εξελίξεις στη Σοβιετική Ένωση: απαγόρευση της αντιπολίτευσης, κατάπνιξη των ιδεολογικών ζυμώσεων και της κριτικής, εξόντωση των διαφωνούντων, ύφαρξη της εξουσίας των Σοβιέτ, σταλινική απόλυτη μοναρχία και τρομοκρατία. Και πάνω απ' όλα, καθιέρωση του νέου 'Αλάθτου.

Η σχολή Κούτβ έστειλε ντρεσαρισμένους ηγέτες και η 'Ακροναυπλία ολοκλήρωνε τη διαπαιδαγώγηση των στελεχών. 'Ανίκανοι, άκριτοι, άδουλοι αλλά προπαντός χαμηλοί άνθρωποι αναδείχονταν στην ηγεσία, πάντα με «κοπτά-τσια»: μόνο τους προσόν ή ανεπιφύλακτη κατάφαση στη ντιρεκτίβα, ή δουλοπρέπεια προς τα πάνω και ή πλειοδοσία σ' επιθετικότητα κατά των αντιφωνούντων ή στην καταστροφάντησή τους.

Έτσι δημιουργήθηκε αυτό το κράμα μυστικισμού και έμπειρισμού, μπαρπαδισμού, τραμπουκισμού, ευθυνοφοβίας (από ανικανότητα) και αποκοτιάς (χάρη στο ανεξέλεγκτο), που δάρυνε μοιραία πάνω στο ελληνικό άριστερό κίνημα. 'Αληθινοί μαθητευόμενοι μάγοι οι ηγέτες του, τό δόγησαν από συμφορά σέ συμφορά, από τη στιγμή που χρειάστηκε να πάρουν αποφάσεις με πολιτική σημασία στην Κατοχή (Λίβανος, Γκαζέρτα) και προπαντός μετά την Κατοχή (Δεκέμβρης, Βάρκιζα, Έμφύλιος).

Αυτό λοιπόν τό πορτραίτο του σατραπίσκου και νευρόσπαστου του κόμματος, όχι μυθιστορηματικά αλλά με μοντέλα συγκεκριμένους ανθρώπους, κάνει ό Γ.Μ. με δύναμη παρατήρησης, διείσδυσης, ανάλυσης. Τό κονστράστο με τη λεβεντιά, την ευφυχία, την εσωτερική ισορροπία των λαϊκών παλληκαριών της Κρήτης, που είναι συντριπτικό για τους μοιραίους ηγέτες, οφείλεται μισό στην πραγματικότητα και μισό στο συγγραφέα, όπως όλοι οι άληθινά ρεαλιστικοί πίνακες. 'Ο Γ.Μ. έχει τό πλεονέκτημα – και τη δύναμη – να γνωρίζει καλά και τις δυό πράγματικότητες που συμπυκνώνουν, άς πούμε, η 'Ακροναυπλία και η Κρήτη.

Είναι αδύνατο να αποσπάσουμε δείγματα από την καταπληκτική αυτή αντιπαράθεση, όπου μετέχουν ή κρίση, ή όργη αλλά και ό πόνος του άγωνιστή συγγραφέα, και μετέχουν με άγρυπνη, δραματική συνείδηση του διχασμού.

Τό νέο χρονικό του Γ.Μ. δέν είναι βέβαια ιστορία με την έννοια μίας συστηματικής και ντοκουμενταρισμένης έρευνας των γεγονότων. 'Η συμβολή του στην ιστορία δέν παύει γι' αυτό να είναι άξιόλογη, τόσο με την από πρώτο χέρι άφήγηση πολλών γεγονότων και παρασκηνίων, όσο και με τό φωτισμό τους από μία έσωτερική φλόγα. Προπαντός όμως τό έργο του είναι έπος και έλεγεία, μνημείο ενός άγώνα. Τό βλέπω σά μία μεγάλη τοιχογραφία όπου προβάλλουν φωτεινές και σκοτεινές μορφές – ό 'Αχιλλέας και ό Θερσίτης – κι όπου ό λαός δέν είναι άφαίρεση ή άμορφη μάζα, αλλά, επιτέλους, μορφή.

Ό άγωνιστής συγγραφέας βλέπει την προσωπική του μοίρα «όμοια κι ένα με τη δική της μοίρα» – της επανάστασης. Στην «κατρακύλα», στο ξαρκάτωμα, ό Γ.Μ. (άκόμα ένας) αντίστέκεται με τη γραφή: «έπληρα την πλάκα μου, μιάς και δέ μου είχανε απόμεινει άρματα, κι έγγραφα γράμματα».

Πότε γίνεται συγγραφέας ό Μανούσας; 'Όταν γίνεται φυγόδικος και νιώθει κοντά του τό θάνατο:

«Αυτές τις μέρες άρχισαν και με θασανίζανε βαριά συναισθήματα. Θά ήτανε χωρίς άλλο τό πρώτο εκείνο του θανάτου. 'Υστερα μέσα μου γεννιόταν ό φυγόδικος και πέβαινε ό άντάρτης στρατιώτης.»

Τη δικαίωση ζητάει γράφοντας ό Γ.Μ., για λογαριασμό ενός κόσμου σπαραγμένου και καταπροδομένου, που, όπως ό ίδιος, είναι γεμάτος αίμα και λάσπη: «Κι ήταν οι λάσπες από τους έδικούς και τά γαίματα, ήτανε από τους όχτρούς», λέει για τόν έαυτό του. Με την προσωπική του μοίρα είναι υποχρεωμένος-νά λογαριαστεί πρώτα πρώτα:

«Κι άνάθεμα τη μοίρα που τάφερε έτσι: να κοιτάω τώρα δός, από μακριά τριάντα χρόνους, εκείνο τόν άξιο έαυτό μου, τό γεμάτο όργη, καλότητα κι έρωτα άτέλειωτο για τά καλά στον κόσμο να παραδέρνει μέσα στην τέτοια καταφρόνια.»

Γράφει, όπως άγωνιζόταν άδερφικά με τους συντρόφους του, όπως συμποlemούσε κι ένιωθε συνυπεύθυνος για την τύχη τους. Τώρα ζούν στη μνήμη του και του ζήτανε μία έλάχιστη δικαίωση:

«Και μου έρχονται αυτήνε τη στιγμή τούτης της νύχτας που ύστερις από τριάντα χρόνους κάθομαι στη ζεστασιά μου να ιστορήσω για κείνους τους άξιους, τις εκατοντάδες συντρόφους μου που σά να τους έχω μπροστά μου να με επιτιμούνε ότι τους περνάω χωρίς να πω λίγες ξεχωριστές λέξεις για τόν καθέναν».

Μ' αυτή τη φόρτιση γράφει τά χρονικά του ό Γ.Μ. Έπείγεται να καταθέσει τη μαρτυρία του, που τη νιώθει σά βαρύ χρέος («κρατώντας τ' άσηκωτο της μοίρας τό κοντύλι», λέει), μά έχει συνείδηση

του λόγου και της άλλης, της γελαστικής μοίρας του ανθρώπου, της δημιουργίας:

«'Αλλά να πού προσπαθώ να πω όλα ταυτα όσο μπορώ πιο σωστά, όσο δυνατόν τό κοντύλι μου πιο όμορφα, πιο παραστατικά, ενώ έξω, επειδής κιόλας πάτησα τά έδδομήντα, πώς σε λίγο δέν θά ύπάρχω...»

Τό μυστικό του Γ.Μ. είναι αυτή ή διπλή αίσθηση της ανάγκης και του χαρίσματος, της πράξης και της μορφής, ή εύλογία (μία λέξη που ήρθε σχεδόν τυχαία), ή εύλογία λοιπόν του δημιουργού σ' επιδήποτε έπιχειρεί. 'Ιδιότητα σπάνια; 'Όχι, αλλά λεηλατημένη στους περισσότερους ανθρώπους, άλλοτριωμένη μαζί με τ' άλλα ανθρώπινα γνωρίσματα. Μέσα σ' αυτό τό πνεύμα, οίγουρα, ό Γ.Μ. κάνει τό εγκώμιο της φαντασίας στον επαναστάτη, «γιατί κι ή επανάσταση τό πιο πολύ είναι καλλιτεχνία, άφου φωλιάζει και κινά απ' την ψυχή ενός λαού».

Η δραματική αίσθηση της φθοράς, της λεηλασίας της όμορφιάς και της λεβεντιάς, του άμαυρώματος, κάνει τη δύναμη αυτού του λόγου, όπου μέσα του δάκερος ό άνθρωπος καίγεται για να φωτίσει:

«Για μία στιγμή οι ματιές μας ανταμώθηκαν· ήτανε άχρωμες, αδιάφορες, χαμένη από μέσα τους ή πιο άγρια, ή πιο καθάρια κι ή πιο άγνή του κόσμου όμορφιά της φύσης που μάς τύλιγε, που τούτη δώ τη μέρα τη μολύναμε.»

ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΠΛΗΓΕΣ

«Αν ήθελε ν' αναζητήσει κανείς μία δικαίωση του κειμένου αυτού έξω από τό ίδιο, δέν θά χρειαζόταν καν να τό παραβάλει με τις ιστορικές πηγές – ποιές πηγές; τις στερεμένες ή τις δηλητηριασμένες; Οί σπάνιες ιστορικές εργασίες χωρίς τά πλήρη πραχτικά – τά ντοκουμέντα – δέν φτάνουν. Οί πληγές, αντίθετα, μένουν άνοιχτές κι ή ύπαρξή τους δικαιώνει την όργη του Γ.Μ. Νά π.χ. μία μικρή συνωμοσία σιωπής: ό λόγος του Μανούσας δέν ύπάρχει για τόν τύπο της «έπισημης» άριστεράς, την έκδοση, τη δράση της στην κουλτούρα.

Θά ήθελα να προσθέσω λίγες γραμμές για μία κριτική που είδε τό φώς σ' αυτό τό περιοδικό. 'Ο κριτικός Κ. Παπαγεωργίου καταπιάνεται κυρίως στο να έλέγξει τόν «Έμφύλιο» από την άποψη «αντικειμενικών κριτηρίων» και «έπίσημης» ιστορίας (ποιās έπίσημης, άλήθεια; άλλη μία έξουσία;). Δέν προχωρεί όμως πέρα από γενικότητες. Έπισημαίνει «αντιφάσεις», μιλάει για «τοπικιστικές» («για να μήν πω – λέει – σωβινιστικές αιδιάσεις»), για «διαστάσεις κάποτε φανερά υπερεθνικές» που δίνει ό συγγραφέας στον έαυτό του και στους συμπατριώτες-συναγωνιστές του, «όσους δέβαια ταυτίζονται μαζί του άναφορικά με την άποψη της στάσης του άέναντι στην

ήγεσία». 'Ο κριτικός δέν ξέρει τίποτα γι' αὐτή τήν ήγεσία, τό μόνο πού ξέρει εἶναι ὅτι ὑπερβάλλουν τό ρόλο τους ὅσοι τήν ἐπικρίνουν. Μέ ὑπερβάλλοντα (δρίσκω) ζήλο, γιατί δέν εἶναι ἱστορικός, ὅπως ὁμολογεῖ. τοποθετεῖ τήν ἐξιτόρηση καί κριτική τοῦ Γ.Μ. «στά πλαίσια ἐνός λαϊκότροπου ἱστορισμοῦ». Φοβάται ὅτι αὐτός ὁ «ἱστορισμός» ὁδηγεῖ σέ κάποια «μυθοποίηση» τό ἀντικείμενό του, «πράγμα πού ὄχι μόνο ἐμποδίζει τήν ἱστορία νά λειτουργήσῃ μέ βάση τίς δικές της μεθόδους καί τή δική της γνωσιολογία, ἀλλά πολλές φορές δίνει λαβές καί σ' αὐτήν ἀκόμα τήν ἀντίδραση».

Ἐδῶ εἴμαστε! Νά τή πάλι ἡ περιβόητη «λαβή στήν ἀντίδραση». Βουλῶστε το, ἀναρμόδια ἀνθρωπάκια. Ἡ ἀντίδραση καρδοκεῖ νά ἐκμεταλλεῖται τίς οἰμωγές, τίς κραυγές ὁργῆς καί τίς βλαστήμιες σας κατ'αῖ τῶν θείων (καί τῶν μπαρμπάδων). Περιμένετε τήν «ἐπίσημη» ἱστορία, τῆς ἐξουσίας καί τοῦ ἱερατείου. Αὐτό λέει τό αἰσχρό καί γελοῖο, τό ἀθάνατο ἐπιχείρημα τῆς «λαβῆς».

Ἐχει συνείδηση, τάχα, τῆς σκοταδιστικῆς σκοπιμότητος καί τῆς ἐνοχῆς πού κοῦβει ἡ θεωρία τῆς λαβῆς ὁ νέος κριτικός; Θέλω νά πιστεύω, ὄχι. Χειριστής τῆς λογικῆς, κάνει ὥστόσο ἕνα ἐπικίνδυνο ἔλμα στό παράλογο. Γιατί τή λαβή

στήν ἀντίδραση – διάβολο! – τήν ἔδωσαν ἄλλοι τότε, πρίν 30 χρόνια, τή δίνουν πάντα οἱ ἴδιοι, αὐτοί πού τό λομπροζιο πορτραῖτο τους κάνει ὁ Μανούσας. Ὅσο γιά τήν ἀντίδραση, στήν Κρήτη καί ἄλλου, ὁ ἴδιος πάλι Μανούσας τῆς ἔχει κάνει μιά κόλαση ἀπό τίς λίγες στήν πολιτική μας λογοτεχνία.

Πέφτει, τέλος, σέ ἀντίφαση ὁ κριτικός ὅταν λέει ὅτι περιμένοντας τήν ἱστορική καταγραφή καί τεκμηρίωση (ἀπό ἀνθρώπους μέ θάρρος, γνώση καί ἀντικειμενικότητα) προσωπικά ὁ ἴδιος «θά προτιμοῦσε» τίς μαρτυρίες «ὅπως αὐτές πού δίνουν ἄνθρωποι τόσο γνήσιοι καί ἀγνοῖ σάν τό Μανούσας, ψεύτικες ἴσως ἢ λογάδικες, μά μέ τόν τρόπο πού μόνο αὐτοί ξέρουν νά δίνουν». Τό «ψεύτικες» ἢ «λογάδικες», θά ἔπρεπε νά βαρύνει πολύ στήν πέννα του πρίν γραφεῖ. Γράφτηκε καί προσθέτει ἀκόμα μιά ἀντίφαση μέσα στήν ἀντίφαση καί μιά κηλίδα.

Εἴμαστε πάλι σ' ἐποχή ἀπομνημονευματογράφων. Ἄς τοῦς διαβάσουμε τουλάχιστον μέ καθαρή καρδιά, περιμένοντας τόν Παπαρηγόπουλο καί τόν Κορδάτο, τήν ἱστορία κάποιου Ὁργανισμοῦ Σχολικῶν Βιβλίων καί τά «Ἐπίσημα Κείμενα» τοῦ ΚΚΕ γιά νά μᾶς διαφωτίσουν. Ἰσως – νά ἀκρᾶ ἕνα ἴσως – πολύ ἄργότερα, ἄλλοι μετὰ ἀπό μᾶς πού δια-

βάζουμε μέ τόση δίψα Μακρυγιάννη, νά μιλήσουν γι' αὐτές χωρίς τήν ἴδια φόρτιση καί τήν ἴδια ἐνοχή.

ΜΙΑ ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Εἰλικρινά αἰσθάνομαι ἄσκημα (συναίσθημα ἐννοῶ) πού πρέπει ν' ἀναφερθῶ στήν ὑστερογραφική μνεία τοῦ ὀνόματός μου πού κάνει ὁ κ. Ραφτόπουλος στά παραπάνω γραφόμενά του. Καί λέω «πρέπει», γιατί εἶναι τουλάχιστο ἄδικο, γιά νά μὴν πῶ κακόβουλο, νά μοῦ ἀποδίδονται θέσεις καί προθέσεις πού διόλου δέν ἔχω, καί μάλιστα μέ ὕψος θιγμένου διδασκάλου. Λοιπόν: τά ὅσα ἔγραψα στήν κριτική πού ὁ κ. Ραφτόπουλος μοῦ καταλογίζει δέν ἦταν παρά προσωπικές μου ἀπόψεις καί γνώμες, πού οὔτε νά δεσμεύσουν κανένα μποροῦσαν, οὔτε ἐξέφραζαν καμιά ἀπολύτως ἐπίσημη «γραμμή», καί ἴσως αὐτό νά εἶναι τό σφάλμα μου. Πῶς εἶναι τώρα δυνατό ἀπό αὐτές ἀκριδῶς τίς «πραγματικές» σχεδόν παρατηρήσεις πού ἔκανα ἀναφορικά μέ τό περί οὗ ὁ λόγος βιβλίο τοῦ πολύ ἀγαπητοῦ μου κ. Μανούσας νά στοιχειοθετησε, ὁ κ. Ραφτόπουλος, τό φάντασμα ἐνός «προαιωνίου» ἐχθροῦ του, αὐτό εἶναι κάτι πού πρέπει νά ἀπασχολήσει τόν ἴδιο.

Φιλικά

Κώστας Γ. Παπαγεωργίου

Η ΑΥΓΗ
κάθε πρωΐ

- ζωντανή ενημέρωση
- αδέσμευτη έρευνα
- ελεύθερη κριτική

Η ΑΥΓΗ

κάθε Κυριακή

16 σελίδες

- με πλούσιο περιεχόμενο
- με νέο έπιτελείο συνεργατών

Η ΑΥΓΗ

στήν πρώτη γραμμή τής πάλης
γιά τή δημοκρατία καί τήν ανεξαρτησία
τῆς Χώρας

γιά τήν ένότητα καί τήν ανανέωση
τοῦ κομμουνιστικοῦ κινήματος

**ἀγοράζετε
διαδίδετε
τῆν
ΑΥΓΗ**

ΘΟΥΡΙΟΣ

•

**ΚΕΝΤΡΙΚΟ ὄργανο τοῦ
'ΡΗΓΑ ΦΕΡΑΙΟΥ'**

ΧΝΑΡΙ

βιβλία
δισκοί
αφίσσες

κίαφας 5 καί ακαδημίας
τηλ. 36.05.493

εκπτώση 25-30%

ΕΠΙΣΗΜΑΙΝΟΥΜΕ

ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΜΕ ΡΟΥΣΦΕΤΙ

Μέσα στη νομοθετική θολούρα που κυριαρχεί στα πολιτικά μας πράγματα, οι παραδοσιακοί οικισμοί τραβούν τις περισσότερες μπόρες. Η σύγχυση κορυφώθηκε χωρίς να λυθούν όλα τα συναφή με την προστασία τους προβλήματα ύστερα από τη νομοθετική ρύθμιση που στερεί την 'Αρχαιολογική 'Υπηρεσία από τον έλεγχο των νέων οικοδομών.

Και τότε εμφανίζονται οι πολυπράγμονες πολιτικοί, ύφυπουργοί και ύπουργοί της Ν.Δ., για να επιδείξουν στους ψηφοφόρους τις δυνατότητες της συναλλαγής - εν όνόματι «της αναπτύξεως του τόπου», αυτή τη φορά.

Έτσι η Μίκης Πρωτοπαπαδάκης, ύφυπουργός Βιομηχανίας πρίν από τις εκλογές, με γράμματά του στους Κυκλαδίτες, καμαρώνει και διαφημίζει τις επιτυχίες της κυβέρνησης Καραμανλή για «την απαλλαγή του πληθυσμού των νησιών και κατοίκων όλων των ιστορικών τόπων από τα υπερβολικά καταπιεστικά μέτρα της 'Αρχαιολογικής 'Υπηρεσίας». Βεβαιώνει ότι δεν πρέπει να ζητούν εγκριση για έκδοση αδειών οικοδομής από την 'Αρχαιολογική 'Υπηρεσία και δείχνει την κορύφωση του ενδιαφέροντος του με τό ακόλουθο:

«...έκρινα σωστό για τα Δημόσια και Κοινοτικά έργα, για τις εκδόσεις αδειών οικοδομής κ.λπ. να θέσω στη διάθεσή σας τον Κυκλαδίτη Πολιτικό Μηχανικό κ. Γιώργο Μπουρδάκο, ο οποίος σάν ειδικός μπορεί να συνεργάζεται αποδοτικά με τις Δημόσιες 'Υπηρεσίες.

Σας παρακαλώ λοιπόν, για αυτά τα θέματα, να επικοινωνήτε απευθείας μαζί του, στο τηλέφωνο του 'Υπουργείου Βιομηχανίας 77.09.290, ή να του γράψετε στη Διεύθυνση:

“Γραφείο 'Υφυπουργού Βιομηχανίας και 'Ενεργείας, Μιχαλακοπούλου 80 - 'Αθήνα”

Είμαι βέβαιος για την πρόθυμη ανταπόκρισή σας σ' αυτή την προσπάθειά μου και για τους καρπούς αυτής της συνεργασίας και σ'ας ευχαριστώ.

Με φιλικούς χαιρετισμούς

ΜΙΚΗΣ ΠΡΩΤΟΠΑΠΑΔΑΚΗΣ»

Οι ενέργειες και οι λόγοι αυτοί αποτελούν χαρακτηριστικό δείγμα πολιτικής συμπεριφοράς στη Νεορουσφετολογική Δημοκρατία μας.

Στό σημείωμα αυτό δεν μπορεί βέβαια να αναλυθεί το πρόβλημα της προστασίας των παραδοσιακών οικισμών στο σύνολό του. Πρέπει όμως να επιστημονηθεί τό όργιο της συναλλαγής που μπορεί να οργανωθεί, όταν στο καθεστώς μιάς συγκεχυμένης νομοθεσίας παρεμβαίνουν πολυπράγμονες ύφυπουργοί...

ΜΙΑ ΣΚΟΠΙΜΗ
ΑΝΩΝΥΜΙΑ

‘Ο αναγνώστης μας Α.Β. από τις Σέρρες μ'ας γράφει:

«Διάβασα με πολύ ενδιαφέρον τό άρθρο του Κ. Φερμέλεν, στό τεύχ. 88, σχετικά με την ανάπτυξη και τη μετανάστευση στό λεκανοπέδιο των Σερρών και σ'ας συγχαίρω για τή δημοσίευσή του. 'Εκείνο όμως που με προβλημάτισε είναι ότι, απ' όσο ξέρω, δεν υπάρχει στό ν. Σερρών χωριό που να όνομάζεται 'Αμπελόφυτο. 'Επίσης τά στοιχεία που αναφέρονται για τόν 'Αγ. Δημήτριο δέν συμπίπτουν με τά πραγματικά χαρακτηριστικά του χωριού 'Αγ. Δημήτριος του ν. Σερρών. Θά

επιθυμούσα πολύ να μου δώσετε μία εξήγηση».

Σ.Σ. 'Η άπορία του αναγνώστη μας είναι απόλυτα δικαιολογημένη, γιατί δημοσιεύοντας τό άρθρο του Κ. Φερμέλεν παραλείψαμε να διευκρινίσουμε ότι τά όνόματα των χωριών ('Αμπελόφυτο και 'Αγιος Δημήτριος) που αναφέρονται δέν είναι τά πραγματικά όνόματα των χωριών που περιγράφονται στό άρθρο αλλά πρόκειται για ψευδώνυμα. Είναι μιά μέθοδος που συνήθως χρησιμοποιούν οι ανθρωπολόγοι για να διατηρείται ή άνωνυμία χωριών και κατοίκων και να αποφεύγονται έτσι ταυτίσεις με τούς σύγχρονους που θά μπορούσαν να δημιουργήσουν κάποια προβλήματα.

‘Ιστορικοί δρόμοι

Στή χώρα μας ή ιδιωτική πρωτοβουλία, και τά κρατικά «αναπτυξιακά προγράμματα», ρημάζουν κάθε πολιτιστική αξία του παρελθόντος. Σέ μίαν άλλη χώρα με πανάρχαιο πολιτισμό, τήν 'Ιαπωνία, δλέπουν τά πράγματα λίγο διαφορετικά - ενώ καυχώνται και για τή σύγχρονη τεχνολογία τους. 'Αφού έχουν βέβαια προνοήσει για πολλά άλλα μνημεία τους, οι Γιαπωνέζοι προγραμματίζουν από φέτος τή διατήρηση παλιών Ιστορικών άρτηριών. Θά προστατευθεί τό φυσικό περιβάλλον και τά μνημεία που παρατάσσονται κατά μήκος αυτών των άρτηριών, ενώ ανακηρύσσονται διατηρητέες οι ευρύτερες περιοχές όπου εντάσσονται άρτηρίες και μνημεία.

Σύμφωνα με τό πρόγραμμα, θά

βελτιωθούν οι ιστορικές άρτηρίες, άποκαθιστώντας τούς παλιούς δρόμους. Δεντροφύτευση, στάση για τούς πεζοπόρους, χώρος διανυκτερεύσεων, μικρά μουσεία, περιλαμβάνονται στα προβλεπόμενα έργα.

‘Ιστορικές έρευνες θά βοηθήσουν στη σύνταξη ενός χάρτη, στον οποίο θά βασιστεί ή 'Υπηρεσία Πολιτιστικών 'Υποθέσεων για τό εθνικό δίκτυο των ιστορικών δρόμων.

Μιά από τίς άρτηρίες - με μήκος 30 χιλιομέτρων - είναι τό Νακασέντο, όπου σώζονται πολλά παραδοσιακά πανδοχεία και σπίτια.

Μιά άλλη άρτηρία με 80 χιλόμετρα μήκος ήταν ο δρόμος για τό προσκύνημα στο ιερό Κουμάνο, που ήταν θρησκευτικό κέντρο από τό 12ο ως τό 16ο αιώνα.

Αυτά στην 'Ιαπωνία - που βέβαια είναι μιά χώρα μακρινή...

‘Εκθεση στο Λονδίνο

‘Ατομική έκθεση του Ν. Χατζηκυριάκου-Γκίκα εγκαινιάστηκε στο «New Art Centre» στο Λονδίνο με 40 έργα (λάδια). Πρόκειται για δουλειά του 1977, στην οποία ο έκλεκτος ζωγράφος έχει προχωρήσει και καλλιερήσει ακόμα περισσότερο τήν ιδιόμορφη «αφαίρεση» που είχαμε έπιστημάνει στην τελευταία του άτομική έκθεση στην 'Αθήνα.

Συζητήσεις για τό παιδί

Τό βιβλιοπωλείο «Τό βιβλίο-τό παιδί» (Σίνα 38) άρχισε στίς 9 τ.μ. μιά σειρά συζητήσεων με θέμα τό παιδί. Θά γίνονται κάθε 15 μέρες και χωρίζονται σε δύο κύκλους: ο πρώτος περιλαμβάνει τέσσερις συζητήσεις που άφορούν τή σχέση του παιδιού με τό βιβλίο, τό παιχνίδι, τό θέαμα, και ο δεύτερος αναφέρεται στην κοινωνική ένταξη του παιδιού.

Πληροφορίες επί τόπου.

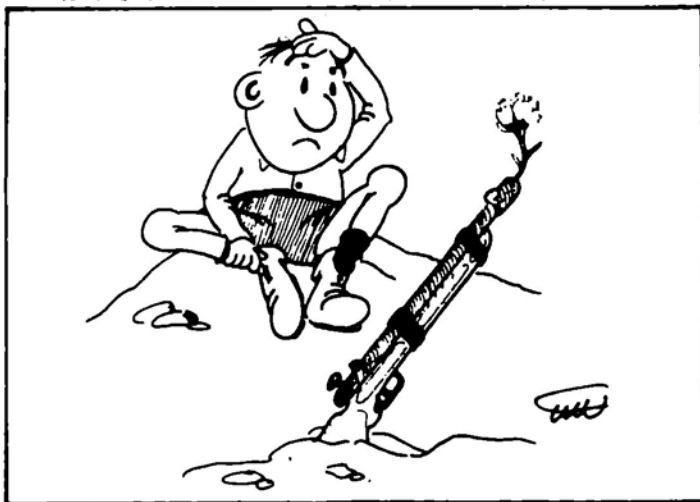
‘Ο Λεπρέντης

Συνεχίζονται για τέταρτο μήνα στο Πνευματικό Κέντρο Καισαριανής (παλιό Δημαρχείο) οι παραστάσεις του «Λεπρέντη», του Μ. Χουμούζη.

Για τούς φίλους του θεάματος υπενθυμίζεται ότι τό Πνευματικό Κέντρο, όπου και στεγάζεται ο θίασος, είναι στην 8η στάση της Καισαριανής. Παραστάσεις δίνονται καθημερινά, εκτός Δευτέρας, μόνο βραδινές.

‘Ελλάς-‘Εξπρές

Με τόν τίτλο «‘Ελλάς-‘Εξπρές» κυκλοφορεί σύντομα από τίς εκδόσεις «Καστανιώτη» ένα μυθιστόρημα του Κωστή Τριανταφύλλου. Αναφέρεται στην ταχεία άμαξοστοιχία που καθημερινά αναχωρεί από τό Σταθμό Λαρίσης, σκίζει τήν 'Ελλάδα στα δυό και καταλήγει στην Εύρωπη. Είναι μιά άποσπασματική άναγνωση από τό κρεβάτι μιάς Μαρίας που ξεδίνουν όλα τά όνειρα της μετανάστευσης.

ΤΡΑΒΗΓΜΑΤΑ

Του Φ. 'Ηλιου

ΟΙ ΚΑΛΟΙ τρόποι, ή επιστημονική δεοντολογία και κάποιος σεβασμός για τον αναγνώστη, θά επέβαλλαν, νομίζω, στο Γιώργο Βελουδή, να συνοψίσει, με όλη τη δυνατή αντικειμενικότητα, τις απόψεις που, με τόσο ζωηρό τόνο, θεωρεί ότι αναιρεί. Κι' αυτό, πολύ περισσότερο, όταν κοινολογεί την απάντησή του όχι στο ίδιο περιοδικό, τον «Πολίτη», όπου δημοσιεύτηκε το κείμενο που προκάλεσε την όργη του, αλλά σε άλλο έντυπο.

Με τον τρόπο που παρουσιάζει τα πράγματα – απομονώνοντας τρεις αριθμούς από το σύνολο των στοιχείων που ανακοινώθηκαν· αποφεύγοντας, συστηματικά, να μνημονεύσει τους υπόλοιπους ύψηλους αριθμούς τραδηγμάτων που ήρθαν στην επιφάνεια· αποφεύγοντας, επίσης συστηματικά, να αναφερθεί στο σκεπτικό που έρμήνευε το σύνολο των μεγάλων αριθμών και μέσα από τις σταθερές που εμφάνιζε ή ελληνική βιβλιοπαράγωγη και σε συνάρτησή με τους υπόλοιπους αριθμούς που επισημάνθηκαν (πολλοί από τους οποίους αφορούν άλλες εκδόσεις των ίδιων βιβλίων) – με τον τρόπο αυτό, ο Γ. Βελουδής δεν αφήνει κανένα περιθώριο στον αναγνώστη του άρθρου του¹ να αντιληφθεί τους πραγματικούς όρους του προβλήματος.

Θυμίζω, λοιπόν, πώς στη μελέτη μου² παρουσιάστηκε ένας σημαντικός αριθμός, άγνωστων ως τότε στοιχείων, που αναφέρονται στα τραδήγματα, στον αριθμό των αντιτύπων, ελληνικών βιβλίων που τυπώθηκαν στη Βενετία, στα χρόνια 1821-1847. Τα στοιχεία αυτά προέρχονται από μία επίσημη έκδοση, τό, έντυπο, μηνιαίο, Δελτίο της αυστριακής λογοκρισίας, όπου καταγράφονταν συστηματικά, οι τίτλοι, οι τιμές και τα τραδήγματα των βιβλίων που εκδίδονταν στη Βενετία – ανάμεσα τους και 222 βιβλία ελληνικά που κυκλοφόρησαν, συνολικά, σε 993.565 αντίτυπα. Τα στοιχεία αυτά, υπερδιπλασιάζουν τον αριθμό των ελληνικών βιβλίων της περιόδου 16ος αιώνας – 1847, των οποίων μπορούσαμε να γνωρίζουμε το ακριβές τραδήγμα. Έχουν, επιπλέον, μία διπλή σημασία:

α) μάς δίνουν τη δυνατότητα να γνωρίσουμε, για πρώτη, νομίζω, φορά, συγκεκριμένους αριθμούς για τον αριθμό των αντιτύπων, στον οποίο τυπώνονταν όρισμένες κατηγορίες ελληνικών παραδοσιακών βιβλίων·

β) ανατρέπουν τις τάξεις των μεγεθών στις οποίες είμαστε συνηθισμένοι για τα τραδήγματα των ελληνικών βιβλίων αυτής της εποχής. Έτσι, ενώ τα στοιχεία που γνωρίζαμε³ έδειχναν πώς οι συνηθισμένες κυκλοφορίες ήταν της τάξης των 1.000-3.000 αντιτύπων (με τρεις, μόνο, γνωστές, εξαιρέσεις ύψηλότερων αριθμών: 4.000 και 5.000 αντίτυπα) τα στοιχεία του Δελτίου της αυστριακής λογοκρισίας εμφανίζουν και κάποιες άλλες πραγματικότητες που μας διέφυγαν ως τώρα⁴. Σε ένα σύνολο 222 ελληνικών βιβλίων που καταγράφονται εκεί, τα 164 κυκλοφόρησαν σε αριθμούς αντιτύπων που φτάνουν ως τις 2.000 αντίτυπα· 32 σε 2.500-5.000 αντίτυπα και 26 σε 6.000 και πάνω· 6 βιβλία σε 6.000 αντίτυπα· 4 σε 9.000· 5 σε 10.000· από ένα σε 12.000, 15.000 και 16.000 αντίτυπα· 4 σε 20.000 αντίτυπα και, τέλος, από ένα βιβλίο σε 50.000, 90.000, 100.000 και 150.000 αντίτυπα.

Πρόκειται για αριθμούς επίσημους, που, όσο γνωρίζουμε, δεν αμφισβητήθηκαν την εποχή που δημοσιεύθηκαν. Όλοι έρχονται να επιβεβαιώσουν αυτό που πολυάριθμες, έμμεσες, ενδείξεις μάς επέτρεπαν να υποψιαστούμε: ότι, δηλαδή, όρισμένες κατηγορίες παραδοσιακών βιβλίων, που επανεκδίδονταν με μεγάλη συχνότητα, κυκλοφορούσαν, ανά έκδοση, σε πολύ περισσότερα αντίτυπα, απ' ό,τι τα «λόγια» βιβλία που απευθύνονταν, αυτά, σε περιορισμένο άναγνωστικό κοινό. Ίδιαίτερα ύψηλές εμφανίζονται οι κυκλοφορίες των παραδοσιακών διδακτικών βιβλίων και, κυρίως, εκείνων που χρησιμοποιούν για την πρωτοβάθμια μάθηση (ιδιαίτερα ή «Παιδαγωγία», ή «Οκτώ-

Με άφορμή τό άρθρο του Γ. Βελουδή «Τρία ελληνικά βιβλία του 1823»

ηχος» και τό «Ψαλτήρι»). Όστόσο, κάποιον αριθμό μπορούσαν πραγματικά να ξεφύγουν: ανακοινωμένοι από τον Κ. Μέρτζιο, τό 1939, τρεις μεγάλοι αριθμοί για τα τραδήγματα τριών βιβλίων του 1823 («Παιδαγωγία»: 150.000· «Οκτώηχος»: 100.000· «Ψαλτήρι»: 50.000 αντίτυπα) είχαν ήδη προκαλέσει επιφυλάξεις⁵. Προσπάθησα να δείξω ότι οι αριθμοί αυτοί παύουν να είναι «υπερβολικοί» ή «φανταστικοί» από τη στιγμή που θά τους τοποθετήσουμε μέσα στις κανονικότητες της παραγωγής των βιβλίων αυτής της κατηγορίας. Και χωρίς να αποκλείσω τό ενδεχόμενο κάποιων άλλων εξηγήσεων, που ίσως μάς διαφεύγουν από έλλειψη σχετικών στοιχείων, υποστήριξα – στηριγμένος στους αριθμούς που γνωρίζουμε για άλλες εκδόσεις των ίδιων βιβλίων καθώς και σε έμμεσες ενδείξεις – ότι αν εντάξουμε τα μεγάλα τραδήγματα του 1823 στη χρονική διάρκεια που θά πρέπει να απαιτήθηκε για την απορρόφησή τους από την αγορά (μεσολαβούν επτά και οκτώ χρόνια ως την επανέκδοση των ίδιων βιβλίων), θά διαπιστώσουμε ότι δεν προκαλούν, με την παρουσία τους, καμιά ανωμαλία στην καμπύλη της κυκλοφορίας των βιβλίων αυτών μέσα σε τακτά χρονικά διαστήματα.

Αυτά είναι, πολύ σχηματικά, τα στοιχεία και τα επιχειρήματα⁶.

Ο Γ. Βελουδής, με τό άρθρο του «Τρία ελληνικά βιβλία του 1823», θέλησε να τά αντικρούσει. Αντί, όμως, να διαλέξει τό δρόμο της νηφάλιας συζήτησης, που προάγει την έρευνα, προτίμησε να προσφύγει σε μία παμπάλαια τεχνική που, μάταια φαίνεται, ελπίζαμε ότι είχε εξαφανιστεί από τις επιστημονικές συζητήσεις.

Ο προσωπικός τόνος που δίνεται σε όλη αυτή την υπόθεση, εξηγείται, ίσως, από την «προϊστορία» της, δεν δικαιολογείται, όμως, με κανένα τρόπο. Στην ιστορική έρευνα δεν γίνεται συναγωνισμός για τό ποιός έχει δίκαιο και ποιός όχι – δεν είναι ούτε καλλιστεία, ούτε αγώνας πυγμαχίας, με νικητές και νικημένους· γίνεται μία συλλογική προσπάθεια για να μπορέσουμε, μέσα από διαδοχικές προσεγγίσεις (που, από την ίδια τους τη φύση, έμπεριέχουν και τη δυνατότητα «λάθους» ή «λαθών»), να συλλάβουμε, με όση ακρίβεια μάς επιτρέπουν τά κάθε φορά μέσα μας και ή προβληματική μας, τους μηχανισμούς που διέπουν τη λειτουργία των ιστορικών φαινομένων. Μέσα σ' αυτή την όπτική, οι αντίθετες απόψεις και οι αντιθετικές ερμηνείες, όταν εκδηλώνονται με νηφαλιότητα και καλή πίστη, συντελούν, τελικά, στην πληρέστερη κατανόηση του γνωστικού αντικείμενου – τό ζητούμενο.

Ο Γ. Βελουδής διάλεξε έναν αντίθετο δρόμο. Κι' αυτόν, όμως, απρόσεκτα και διαστικά, με μία νευρικότητα που τον οδηγεί να προτιμήσει την αληθοφάνεια που έντυπωσιάζει από την ακρίβεια των στοιχείων που χρησιμοποιεί, ενώ, παράλληλα, δεν του επέτρεψε να διαβάσει, με προσοχή, τό κείμενο που θέλησε να αναιρέσει, για να επαληθεύσει αν, τά δσα του προσάπτει, υπάρχουν πραγματικά σ' αυτό. Θά προσπαθήσω να παρακολουθήσω τη συλλογιστική του. Όχι γιατί πιστεύω πώς συζητήσεις που διεξάγονται μ' αυτό τό ύφος και σ' αυτόν τον τόνο έχουν την παραμικρή χρησιμότητα. Αλλά γιατί θεωρώ πώς εκδηλώσεις αυτού του είδους δεν πρέπει να μένουν άσχοлияστες.

Αναλυόμενο στα συστατικά του στοιχεία, τό άρθρο του Γ. Βελουδή εμφανίζεται να κινείται σε τρία, αλληλοεμπλεκόμενα,

ἐπίπεδα. Ἀπό τή μιὰ μεριά ἕνας καταιγισμός χαρακτηρισμῶν καί λοιδωριῶν πού μέ ἀφοροῦν⁷. Ἀπό τήν ἄλλη: προσπάθεια νά ἀποδειχτεῖ, μέ ἐπιχειρήματα *ex contrario*, ὅτι ἡ ἀποδοχή τῶν στοιχείων πού δημοσιεύονται στό Δελτίο τῆς αὐστριακῆς λογοκρισίας, ὁδηγεῖ σέ καταστάσεις ἐκτός λογικῆς καί ἐκτός πραγματικότητας. Τέλος: διατύπωση ὑποθέσεων πού θά μπορούσαν νά ἐξηγήσουν τή «νόθευση» τῶν στοιχείων.

Ἀρχίζω ἀπό τούς χαρακτηρισμούς⁸. Δέν εἶναι λίγοι: «δημαγωγία», «ἀπατηλή σύγκριση», «λαθροχειρία», «στατιστική ἐγχείριση», «μυθοποίηση», «μανία προκρούστεας προσαρμογῆς», «φαντάζεται», «δέν μπορεῖ νά καταλάβει», «ἀποσιωπᾷ ἡ διαστρεβλώνει», «ἀνεξέταστη παραλαβή», «μᾶς ἔχει συνηθίσει στίς ἀποσιωπῆσεις», «κατά τή συνήθειά του κάνει τήν παλαβή» κτλ. Μερικῆς ἀπό τίς διατυπώσεις αὐτές συνοδεύονται καί ἀπό τό σκεπτικό πού τίς θεμελιώνει. Θά ἤθελα νά δείξω, ἐδῶ, τήν ἀντοχή τῶν σκεπτικῶν.

1. *Ἡ λαθροχειρία* (συνδυασμένη, ἐδῶ, μέ ἀποσιώπηση καί διαστρεβλωση) συνίσταται στό ὅτι σέ μιὰ γραφική παράσταση τῆς παραγωγῆς τοῦ ἑλληνικοῦ βιβλίου, στηρίχτηκα στούς ἀριθμούς τῶν τίτλων καί ὄχι τῶν τόμων πού κυκλοφόρησαν ἐκεῖνα τά χρόνια. «Λαθροχειρία», ἐπισημαίνει ὁ Γ. Βελουδῆς: ὁ Φ.Η. «ἀποσιωπᾷ ἡ διαστρεβλώνει» τήν παραγωγή τοῦ 1823, «δέν μπορεῖ νά καταλάβει ὅτι δέν παράγονται "τίτλοι" ἀλλά τόμοι». Καλά. Ὅμως τήν παραγωγή τοῦ βιβλίου μπορούμε νά τήν υπολογίσουμε μέ πολλούς, ἐξίσου νόμιμους, τρόπους: σέ σελίδες, σέ τυπογραφικά φύλλα, σέ τίτλους, σέ τόμους, σέ ἀντίτυπα, κ.ο.κ. Θά ὑπῆρχε «λαθροχειρία» ἂν ἐμφάνιζε κανεῖς τούς ἀριθμούς τῆς μᾶς ἀπό αὐτές τίς κατηγορίες, γιά νά ἀποδώσει πραγματικότητες μιᾶς ἄλλης. Στή λεξάντα τῆς γραφικῆς μου παράστασης σημειώνεται ρητά: «ὁ ὑπολογισμός ἔγινε μέ βάση τούς τίτλους (καί ὄχι τούς τόμους) πού κυκλοφόρησαν κάθε χρόνο». Καί, ἐπὶ πλέον, δημοσιεύεται σέ μιὰ σελίδα ὅπου παρουσιάζονται οἱ διακυμάνσεις τῆς παραγωγῆς τοῦ ἑλληνικοῦ βιβλίου σέ τίτλους. Λαθροχειρία; Ἀπό τήν ταύτιση πού κάνει στό κείμενό του, τῶν ὄρων *τόμος* καί *ἀντίτυπο* (πού σημαίνουν τελειῶς διαφορετικά πράγματα) ὑποψιάζομαι πῶς ἄλλο κατάλαβε ὁ Γ. Βελουδῆς. Ὁνομάτων ἐπίσκεψις, λοιπόν. Καί, ταυτόχρονα, μιὰ μικρὴ ἀπορία, πού προκαλεῖ ἡ ἀξιοπρόσεκτη σημείωση 21 τοῦ ἄρθρου του: σέ ποία μεθοδολογικὴ ἢ ἐπιστημολογικὴ ἀρχὴ θά πρέπει νά ἀναγκασθῶμε γιά νά καταλάβουμε ὅτι: ὁ ὑπολογισμός σέ τίτλους τῆς παραγωγῆς τῶν βιβλίων, ἀποτελεῖ «λαθροχειρία», ὅταν καλύπτει 15 χρόνια (καί τόν ἔχει κάνει ὁ Φ.Η.)· ἐνῶ ὁ ἴδιος, ἀκριβῶς, ὑπολογισμός, νομιμοποιεῖται, ὅταν καλύπτει μιὰ «μεγάλὴ χρονικὴ διάρκεια» (καί τόν ἔχει κάνει ὁ Γ.Β.); Καί στίς δύο περιπτώσεις, ὥστόσο, τά τραγήματα δέν παρεμβαίνουν στούς λογαριασμούς.

2. *Ἡ ἀπατηλή σύγκριση*. Θέλοντας νά δείξω ὅτι ἡ παραγωγή τοῦ 1823, εἴταν, τεχνικά καί οἰκονομικά, δυνατὴ γιά τό τυπογραφεῖο τοῦ Γλυκῆ, εἶχα σημειώσει, τελειῶς ἐνδεικτικά, ὅτι ἡ μὴ ἀμφισβητούμενη παραγωγή τοῦ ἴδιου τυπογραφείου, τό 1819, εἴταν πρὸς πολὺ ἀπαιτητικὴ καί πρὸς ὀγκώδη. «Ἀπατηλὴ σύγκριση», ἀποφαίνεται ὁ Γ. Βελουδῆς, ἀφοῦ ἡ παραγωγή τοῦ 1819 («30 τίτλοι») «ἀντιπροσώπευε, πολὺ χοντρικά, ἕναν ὄγκο 60.000 τόμων» ἐνῶ, ἂν δεχτοῦμε τά νέα στοιχεῖα, ἡ παραγωγή τοῦ 1823 ἀνέρχονταν σέ 166.000 τουλάχιστον «τόμους». Ἄν οἱ ὑπολογισμοὶ αὐτοῦ τοῦ εἴδους γίνονταν μέ αὐτὸν τὸν τρόπο, τότε θά ὀδηγοῦμαστε, ὀλοταχῶς, σέ ὅ,τι ὁ ἴδιος θεωρεῖ, σέ ἄλλο σημεῖο τοῦ ἄρθρου του, νόθευση διὰ τῆς μεθόδου τῶν μέσων ὄρων. Γιά τούς προκαταρκτικούς ὑπολογισμούς μου εἶχα προτιμήσει νά στηρίχτῶ στούς βασικούς συντελεστές πού διαμορφώνουν τό κοστολόγιο τῶν τυπογραφικῶν ἐργασιῶν:

Στοιχειοθεσία. Τό 1819: 12.120 σελίδες (33 τίτλοι, σέ 41 τόμους). Τό 1823: 2.224 σελίδες (8 τόμοι). Κι' ἂν ἀκόμα ὑποθέσουμε ὅτι ἔχουμε, σέ ὅλες τίς περιπτώσεις, σελίδες τοῦ ἴδιου σχήματος, πάλι διαπιστώνουμε ὅτι οἱ δαπάνες στοιχειοθεσίας τοῦ 1819 ὑπερβαίνουν κατά 445%, εἶναι, δηλαδή, σχεδόν πενταπλάσιες ἀπὸ τίς ἀντίστοιχες δαπάνες τοῦ 1823. Ἡ διαφορὰ εἴταν πολὺ μεγαλύτερη, στήν πραγματικότητα, γιατί τό σχῆμα

τῶν βιβλίων τοῦ 1819 ἔτυχε νά εἶναι, σέ σημαντικὴ ἀναλογία, πολὺ μεγαλύτερο ἀπὸ ἐκεῖνο τῶν ἐκδόσεων τοῦ 1823.

Χαρτί: Γνωρίζουμε ὅτι οἱ ἐκδόσεις τοῦ 1823 κυκλοφόρησαν, συνολικά, σέ 311.750 ἀντίτυπα. Δέν γνωρίζουμε, ὅμως, κανένα τράδηγμα γιά τίς ἐκδόσεις τοῦ 1819 – πράγμα πού δυσκολεύει τίς συγκρίσεις. Ἄς πάρουμε γιά βάση τοῦ ὑπολογισμοῦ μας τούς πρὸς χαμηλούς δείκτες τῶν βιβλίων αὐτῆς τῆς κατηγορίας (1.000-1.500 ἀντίτυπα ἀνὰ τόμο). Ἡ ἀναγνώγῃ σέ χαρτί ἑνίων διαστάσεων τῶν συνολικῶν ἀριθμῶν πού προκύπτουν γιά τό 1819 καί τό 1823, δείχνει ὅτι ἡ κατανάλωση χαρτιοῦ, στό τυπογραφεῖο τοῦ Γλυκῆ εἶναι, τό 1819, ἀνώτερη κατά 16% ἀπὸ τήν ἀντίστοιχη κατανάλωση τοῦ 1823. (Μικρὸ παράδειγμα: μέ τό χαρτί πού χρειάστηκε γιά νά τυπωθῶν, τό 1819, οἱ τρεῖς τόμοι τῶν Ἐπιστολῶν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου [1.408 σελίδες, σέ folio, μέ *minimum* τράδηγμα: 1.500 ἀντίτυπα] θά μπορούσαν νά ἔχουν τυπωθεῖ περισσότερα ἀπὸ 500.000 ἀντίτυπα τῆς, μικροῦ σχήματος, δεκαεξασελίδης, Παιδαγωγίας). Ἡ διαφορά τῆς τιμῆς τοῦ χαρτιοῦ θά πρέπει νά εἴταν πολὺ μεγαλύτερη: τὰ ἐπίμαχα βιβλία τοῦ 1823 τυπώθηκαν στό φθηνότερο χαρτί πού χρησιμοποιοῦσαν οἱ τυπογράφοι τῆς Βενετίας, ἐνῶ δέκα, τουλάχιστον, ἀπὸ τίς, σέ μεγάλο σχῆμα, ἐκδόσεις τοῦ 1819 ἔχουν τυπωθεῖ σέ χαρτί πολὺ καλῆς ποιότητος, μέ μεγάλῃ τυπογραφικῇ φροντίδα (χαλκογραφία, διακόσμηση κλπ.). Ἀντίστοιχα συμπεράσματα προκύπτουν καί ὅταν συγκρίνουμε τό ὕψος τῶν δαπανῶν γιά τήν ἐκτύπωση, τῇ βιβλιοδεσίᾳ, τῇ ἀποθήκευσι καί τῇ ἀποστολῇ στοὺς τόπους κατανάλωσης.

3. *Τό «εὐρημα»* – ὑποψιάζομαι πῶς ἡ λέξη σημαίνει, ἐδῶ, κάτι σάν ταχυδακτυλουργία – εἶναι μιὰ παραγγελία, τό 1832, τοῦ ἔμπορου Γερούση, στό τυπογραφεῖο τοῦ Γλυκῆ, γιά 600 ψαλτήρια, 2.500 Ὀκτώηχους καί 4.000 Παιδαγωγίες. Θέλω νά ἐλπίζω πῶς ἀπὸ διασύνη πάλι, καί ὄχι ἀπὸ πρόθεση, ὁ Γ. Βελουδῆς ἔβγαλε νά σημειώσει τό κύριο, γιά τὴν συλλογιστικὴ μου, στοιχεῖο τοῦ «εὐρήματος»: ὅτι, δηλαδή, στήν παραγγελία ὑπάρχουν καί 200 Γραμματικὲς τοῦ Λάσκαρη, βιβλίο γιά τό ὁποῖο τό Δελτίο τῆς λογοκρισίας μᾶς πληροφορεῖ ὅτι κυκλοφόρησε, τό 1823, σέ 10.000 ἀντίτυπα. Ὅπωςδήποτε, ἀπὸ ὅλη αὐτὴ τὴν ἱστορία ὁ Γ. Βελουδῆς ἔβγαλε ἕνα, μόνο, συμπέρασμα: ὁ Φ.Η. ὑποστηρίζει ὅτι ὁ Γερούσης παράγγειλε, στά 1832, ἀντίτυπα τῶν ἐκδόσεων τοῦ 1823. Μιὰ προσεκτικότερη ἀνάγνωση θά καθιστοῦσε περιττὴ καί τὴν ἐπισήμανση ἐνός «εὐρήματος» πού δέν ὑπάρχει στό κείμενο. καί τὰ μακρὰ μεθοδολογικά, ἱστοριοδικτικά καί χιουμοριστικά ταρεπόμενά της. Ἐκεῖνο πού ἐγγραφε εἶναι τελειῶς διαφορετικό: ἐπισήμανα, ὅτι ἡ ἀναλογικὴ σχέση ἀνάμεσα στά τραδήγματα τῶν τεσσάρων βιβλίων τοῦ 1823 γιά τὰ ὁποῖα μᾶς πληροφορεῖ τό Δελτίο τῆς λογοκρισίας, «ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ ὅσα στοιχεῖα διαθέτουμε γιά τίς ποσοστιαίες ἀναλογίες πού παρουσιάζει ἡ κυκλοφορία τους». Καί σημείωσα, τελειῶς ἐνδεικτικά, ὅτι «τό πρὸς εὐγλωττο παράδειγμα [ἀντιστοιχίας τῶν ἀναλογιῶν στήν κυκλοφορία τῶν τεσσάρων αὐτῶν βιβλίων], πού εἶναι καί τό, χρονικά, πλησιέστερο [πρὸς τό 1823], τό φέρνει ἡ παραγγελία τοῦ Γερούση»⁹. Τίποτε περισσότερο.

4. «Ἀποσιωπᾷ ὁ Φ.Η. τὴ γνωστὴ ἔκδοσι τῆς "Παιδαγωγίας" τοῦ 1830 ἀπ' τὸν ἴδιο τὸ Γλυκῆ – ἀλλὰ ὁ Φ.Η. μᾶς ἔχει ἡδὴ συνηθίσει σέ τέτοιες "ἀποσιωπῆσεις"». Θά παραδεχτεῖ, πάντως, ἐλπίζω, ὁ Γ. Βελουδῆς, ὅτι οὔτε στίς ἀποσιωπῆσεις τὰ καταφέρνω καλά: ἡ ἀποσιωπούμενη ἔκδοσι ἀναγράφεται, στὴ μελέτῃ μου, μιὰ πρώτη φορὰ ἄμεσα καί ὀλογράφως (σ. 62, στίχη α', πίν. IV: «Παιδαγωγία: 1830 ἔκδοσι Γλυκῆ») καί ἄλλες τρεῖς φορές ἔμμεσα: ὅταν συνυπολογίζεται στό σύνολο τῶν ἐκδόσεων τῆς «Παιδαγωγίας» τῶν ἐτῶν 1821-1847 (σ. 62, στ. β'). 1829-1830 (σ. 62, σημ. 20) καί 1830-1832 (σ. 65, στ. α').

5. «Ἡ μανία τῆς προκρούστεας προσαρμογῆς» ἢ «ὁ ἐργάτης καί ὁ μεγαλοεργοστασιάρχης». Θεωρεῖ ὁ Γ. Βελουδῆς ὅτι ἡ προερχόμενη ἀπὸ «μανία προκρούστεας προσαρμογῆς» στατιστικὴ «συγχώνευση» τῶν «μεγάλων» τραδηγμάτων μέ τούς «κανονικοὺς» ἀριθμούς τῶν 1.000-5.000 ἀντιτύπων, νοθεύει τούς μέσους ὁρους «μας», ἀκριβῶς ὅπως οἱ δείκτες τοῦ κατὰ κεφαλὴ εἰσοδήματος νοθεύονται ὅταν συγχωνεύουν τό μικρὸ

μεροκάματο του εργάτη με τό μεγάλο εισόδημα του μεγαλοεργοστασιάρχη. Θέματα όρθης ανάγνωσης πάλι: σέ καμιά στιγμή δέν τέθηκε πρόβλημα μέσων όρων ή «στατιστικής συγγώνευσης» αυτών των τραδηγμάτων. Ό λόγος εΐταν γιά τίς άθροίσεις πού θά μās επέτρεπαν νά ύπολογίσουμε, μέ τήν πρόσθεση των άριθμών πού διαθέτουμε, τή συνολική διάδοση ενός βιβλίου, σέ συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, μέσα από τίς άλλεπάλληλες έπανεκδόσεις του¹¹.

6. «Ό Φ. Ή[λιού] – κατά τή συνήθειά του – κάνει τήν παλαβή». Ή διαπίστωση αυτή στηρίζεται, από τό Γ. Βελουδή, στά ακόλουθα στοιχεία καί συλλογισμούς. Οί άριθμοί γιά τά τραδηγματα μερικων ελληνικων βιβλίων, τυπωμένων στή Βενετία, έχουν σημειωθεί επάνω στα αντίτυπα πού κατατέθηκαν στή Μαρκιανή Βιβλιοθήκη. Μαθαίνουμε έτσι, ότι μία έκδοση του Ψαλτηριού, από τό Γλυκή, τό 1846, κυκλοφόρησε σέ 2.500 αντίτυπα. Στα στοιχεία του Δελτίου τής λογοκρισίας πού παρουσίασα, εμφανίζεται ένα Ψαλτήρι, έκδοσης Γλυκή, του 1846, νά έχει κυκλοφορήσει σέ 5.000 αντίτυπα. Ό Γ. Βελουδής επισημαίνει τή «διαφορά», θεωρεί τούς άριθμούς τής Μαρκιανής έγκυρότερους από τούς άριθμούς του Δελτίου, προχωρεί σέ γενικότερα συμπεράσματα (γιά τά όποια θά μιλήσουμε στή συνέχεια) καί συνάγει: «Ό Φ.Η. – κατά τή συνήθειά του – κάνει τήν παλαβή· επιμένει ν' "άγνοεί" τά παραπάνω, γνωστά καί δημοσιευμένα, στοιχεία, κι' άρνείται νά τά συγκρίνει μέ τά στοιχεία του Δελτίου...».

Πολύ φοβούμαι ότι πάλι διάστηκε νά βγάλει συμπεράσματα χωρίς, κι' αυτή τή φορά, νά έχει δει τίς πηγές. Στα χρόνια εκείνα κυκλοφορούσαν, παράλληλα, καί μέ τόν ίδιο τίτλο, δύο διαφορετικές εκδόσεις του Ψαλτηριού, τό «μεγάλο» καί τό «μικρό». Τό δεύτερο χρησίμευε, κυρίως, σάν αναγνωσμάταριο. Τό 1846 τυπώθηκαν, στό τυπογραφείο Γλυκή, καί τά δύο Ψαλτήρια: τό μεγάλο (σέ σχήμα 80, σελίδες 208) καί τό μικρό (σχήμα 80, σελίδες 184). Τό Δελτίο τής αυστριακής λογοκρισίας τά καταγράφει καί τά δύο: τό πρώτο (είναι αυτό πού σώζεται στή Μαρκιανή Βιβλιοθήκη) γιά 2.500 αντίτυπα· τό δεύτερο (αυτό πού ενέταξα στή μελέτη μου, γιατί γιά τά μικρά Ψαλτήρια, μόνο, μιλούσα¹²) σέ 5.000 αντίτυπα¹³. Ώστε ή άμφισβήτηση του ενός άριθμού δια του άλλου δέν εύσταθεί. Έξακολουθεί, ωστόσο, νά μέ τριβελίζει εκείνο τό «κατά τή συνήθειά του».

Αυτά ως πούς τούς χαρακτηρισμούς.

Ένας δεύτερος κύκλος επιχειρημάτων στοχεύει στήν απόδειξη, μέσα από έξωτερικές ένδειξεις καί συλλογισμούς, ότι, γιά κάποιους λόγους, ή μεγάλη παραγωγή του 1823 δέν είναι δυνατό νά πραγματοποιηθεί. Καί άν ακόμα τά επιχειρήματα αυτά εΐταν σωστά, δέν θά αποτελούσαν, σέ όλες τίς περιπτώσεις, άπαγορευτική ένδειξη. Είναι όμως;

7. Ή οικονομική κατάσταση του Γλυκή. Ένας από τούς λόγους γιά τούς όποιους δέν θά έπρεπε νά γίνουν δεκτοί οί μεγάλοι άριθμοί των τραδηγμάτων του 1823 είναι, κατά τό Γ. Βελουδή, ή οικονομική κατάσταση τής επιχείρησης των Γλυκήδων. Γιά τό θέμα αυτό μās προσφέρονται, πάλι, χαρακτηρισμοί καί λεκτικά σχήματα καμωμένα γιά νά έντυπωσιάσουν («ή χειρότερη οικονομική κατάσταση», ή «άθλια οικονομική κατάσταση», ή «γενική κρίση του επαγγέλματος»¹⁴, ή «έποχή τής παρακμής», ή «χαριστική βολή», «ό φτωχός Γλυκής», «ό αίωνόβιος καί οικονομικά ναυαγισμένος Γλυκής», ή καθυστέρηση στήν έκδοση τιμοκαταλόγου, «ό έξοντωτικός συναγωνισμός») άλλα καμένα καινούριο στοιχείο καί καμιά συγκεκριμένη ένδειξη πού νά στοιχειοθετεί τά αντίστοιχα συμπεράσματα¹⁵. Έτσι δέν βλέπω σέ τί χρειάζεται νά τροποποιηθούν οί διαπιστώσεις καί ή ύπόθεση πού είχα διατυπώσει: ότι, δηλαδή, έχουμε, όχι μία επιχείρηση πού όρίζεται σέ κρίση καί στήν όποία ή επανάσταση έδωσε τή «χαριστική βολή», αλλά ένα τυπογραφείο σέ πλήρη δραστηριότητα, πού δρέθηκε, ξαφνικά, σέ άπραξία (τήν όποία προσπαθεί, έν μέρος, νά υπερεκράσει, μέ

τήν παραγωγή, σέ μεγάλες ποσότητες, των μόνων βιβλίων γιά τά όποια μπορούσε νά υπάρξει ζήτηση εκείνα τά χρόνια) μόλις εκδηλώθηκε ή Έλληνική Έπανάσταση· καί πού ξαναβρήκε τό ρυθμό του από τό 1829, μόλις, δηλαδή, έπαψαν νά ύπάρχουν οί έξωτερικοί λόγοι πού είχαν προκαλέσει τήν πτώση των εργασιών του.

8. Ή χωρητικότητα τής αποθήκης του Γλυκή. Φαίνεται ότι τήν, κατά τό Γ. Βελουδή, «φανταστική» παραγωγή του Γλυκή, στά 1823, τή χωράει «ή φαντασία του Φ. Ήλιού», όχι όμως καί «ή αποθήκη» του τυπογράφου. Τά λογοπαίγνια είναι καλοδεχούμενα· θά χρειάζοταν, ίσως, προκειμένου γιά συζητήσεις πού θέλουν νά είναι καί επιστημονικές, νά έχουν καί κάποια ανταπόκριση μέ τήν πραγματικότητα. Ώς πραγματικότητα ό Γ. Βελουδής προβάλλει δύο τινά: α) άν ό Γλυκής είχε, πράγματι, τυπώσει, τό 1823, όσα αντίτυπα των τριων βιβλίων αναγράφει τό Δελτίο τής λογοκρισίας, θά χρειάζοταν, γιά τή φύλαξή τους, ένας χώρος αντίστοιχος μέ τόν τριπλάσιο από αυτόν πού καταλαμβάνει, σήμερα, ή Γεννάδειος Βιβλιοθήκη· καί επιπλέον θά χρειάζοταν άλλη μία Γεννάδειος καί κάτι, γιά νά χωρέσουν τά άπούλητα αντίτυπα προηγούμενων εκδόσεων καί τά αντίτυπα των ύπολοίπων εκδόσεων του 1823· β) ό χώρος πού είχε στή διάθεσή του ό Γλυκής δέν καταλαμβάνει ούτε τό 1/10 τής Γεννάδειου. Πού χώρεσαν, λοιπόν, όλα αυτά τά βιβλία; Συμβουλευεί ό Γ. Βελουδής: «ας ρωτήσει ό Φ. Ήλιού ένα σημερινό εκδότη τής Αθήνας τί χώρο χρειάζεται γιά ν' αποθηκεύσει 160.000 τόμους 200 σελίδων». Ακολούθησα τή συμβουλή¹⁶ καί ίδού τό αποτέλεσμα: γιά νά αποθηκευτούν, στόν ίδιο χώρο, οί 150.000 Παιδαγωγίες (x 1 τυπογραφικό), οί 100.000 Όκτώηχοι (x 12,5 τυπογραφικά) καί τά 50.000 Ψαλτήρια (x 11,5 τυπογραφικά), χρειάζεται, μέ βάση τίς διαστάσεις αυτών των βιβλίων, ένα δωμάτιο μήκους 5 μέτρων, πλάτους 5 μέτρων καί ύψους 4 μέτρων (περιλαμβάνονται καί οί διάδρομοι ανάμεσα στίς ντάνες γιά νά κυκλοφορούν οί μεταφορείς). 5x5x4 = 100 κυβικά μέτρα. Νά τά διπλασιάσουμε; Οί άρμόδιες ύπηρεσίες τής Γεννάδειου μέ πληροφόρησαν ότι ή βιβλιοθήκη αυτή καταλαμβάνει 5.376 κυβικά.

9. Ή έκταση του αναλφαριθμητισμού καί ή διευρυμένη άγορά. Άλλος λόγος τόν όποιο επικαλείται ό Γ. Βελουδής, γιά νά άπορρίψει τούς άριθμούς του 1823, είναι ή έκταση του αναλφαριθμητισμού, συνδυασμένη μέ τά όρια τής ελληνικής άγοράς του βιβλίου. Νά θυμίσω πώς, αντίθετα από ό,τι γράφει ό Γ. Βελουδής, δέν ύποστήριξα πουθενά ότι ή άγορά του βιβλίου δρέθηκε «ξαφνικά διευρυμένη», τό 1823; Καί ότι δέν απόδοσα, ποτέ, τήν ύψηλή παραγωγή του 1823 «σέ μία ξαφνική καί μοναδική μεγάλη ζήτηση γιά τά τρία αυτά βιβλία»; Ό προσεκτικός αναγνώστης θά διαπιστώσει καί μόνος του ότι έγγραφα ακριδώς τό αντίθετο γιά τήν πρώτη περίπτωση καί κάτι τελείως διαφορετικό γιά τή δεύτερη. Γιά ό,τι άφορά τήν έκταση του αναλφαριθμητισμού καί τήν κατάσταση τής εκπαίδευσης στα χρόνια τής Έπανάστασης θά μπορούσαμε νά αντιστρέψουμε τό επιχειρήμα: μήπως ή τόσο μεγάλη παραγωγή σχολικών βιβλίων, συνδυασμένη μέ πολλαπλές άλλες ποσοτικές καί ποιοτικές ένδειξεις πού διαθέτουμε, σημαίνει ότι ή τρέχουσα παραδοσιακή εικόνα γιά τά δύο αυτά θέματα, πού εκφράζεται καί στή φράση τής Μεγάλης Έλληνικής Έγκυκλοπαιδείας πού προσάγεται, από τό Γ. Βελουδή, ως άποδεικτικό στοιχείο, δέν ανταποκρίνεται στήν πραγματικότητα;¹⁷

Όλα αυτά οδηγούν τό Γ. Βελουδή νά άμφισβητήσει τήν έγκυρότητα των άριθμών τής αυστριακής λογοκρισίας – όχι μόνο των 50, 100, 150.000 αντίτυπων των εκδόσεων του 1823, αλλά καί όλων όσων άποκαλεί «υπερβολικούς», χωρίς νά διευκρινίζει ούτε γιατί είναι υπερβολικοί, ούτε καν ποιοί είναι αυτοί. Θά έννοεί, φαντάζομαι, όλους εκείνους πού μέ τή σταθερή παρουσία τους, επί μία εικοσπενταετία, στίς στήλες του Δελτίου τής λογοκρισίας, έρχονται νά ένισχύσουν τήν έγκυρότητα των άριθμών του 1823.

Ή «έγκυρότητα» άμφισβητείται μέ δύο σειρές επιχειρημά-

των. Η πρώτη ανάγεται στη σφαίρα της λογικής: είναι δυνατό να παράγονται, σε εποχή κρίσης, τόσο μεγάλες ποσότητες διδλίων, όταν μετά το 1830, σε περίοδο όπου η άγροα του έλληνικού διδλίου έχει διευρυνθεί, οι «ἀριθμοί παραγωγής» των ίδιων διδλίων αποτελούν «ένα μικρό κλάσμα των φανταστικών ἀριθμών της προηγούμενης περιόδου»; Η δεύτερη καταπιάνεται με την κριτική των πηγών: και οι ἀριθμοί του 1823 και οι «νέοι ἀριθμοί» (ποιοί απ' όλους; όλοι;) μπορούν να ἀμφισβητηθούν «μέ εξίσου γραπτά κι ἐπίσημα στοιχεία», «τουλάχιστον σ' ένα σημείο» – πράγμα που καθιστά τή γενική δυσπιστία ἀπέναντι στο Δελτίο περισσότερο δικαιολογημένη. Καί ξαφνικά, στο σημείο αυτό, ή ἀμφισβήτηση ἀντικαθίσταται, συνοπτικά και χωρίς σκεπτικό, από τή «νοθεία». Οι ἀριθμοί «νοθεύτηκαν», γράφει ό Γ. Βελουδής και διευκρινίζει, αμέσως, ότι «για τό πώς νοθεύτηκαν» μόνο ὑποθέσεις μπορεί να διατυπώσει πρὸς τό παρόν. Οι ὑποθέσεις είναι τρεῖς τόν ἀριθμό: α) τό ἀντιγραφικό ή τυπογραφικό λάθος με τήν προσθήκη ενός μηδενικού· β) τό «μανιπουλάρισμα» τών ἀριθμών από τούς τυπογράφους και στή συγκεκριμένη περίπτωση από τό Γλυκή, ό όποῖος «μέσα στήν ἀτελεισία πού τού γεννοῦσε ή οικονομική του δυσπραγία, κι' ἀκριβῶς ἐπειδή ὑπῆρχε ἐξοντωτικός συναγωνισμός», ήθελε να ἐκφοβίσει τούς ἀνταγωνιστές του· γ) τό «μανιπουλάρισμα» τών ἀριθμών τών ἑλληνικῶν (και τών ἰταλικῶν) διδλίων από τίς αὐστριακές Ἀρχές Κατοχῆς τῆς Βενετίας, για λόγους πολιτικούς. Οι δύο τελευταῖες ὑποθέσεις, κατά τό Γ. Βελουδή, ἐνισχύονται και από τό γεγονός ότι οι αὐστριακοί ἀριθμοί ἐμφανίζονται μόνο στο Δελτίο τῆς αὐστριακῆς λογοκρισίας.

Αὐτά όλα είναι, βέβαια, συναρπαστικά. Καί στήν περίπτωση τούτη όμως, θά ἔπρεπε να ἔχουν κάποια ἀνταπόκριση με τήν πραγματικότητα, για να μπορέσουν να νομιμοποιηθούν και ὡς ἐπιχειρήματα και ὡς ὑποθέσεις. Ἀς δοῦμε, πάλι.

10. Τό «μικρό κλάσμα». Για να θεωρήσουμε ότι οι ἀριθμοί του Δελτίου τῆς αὐστριακῆς λογοκρισίας, μετά τό 1830, αποτελούν «ένα μικρό κλάσμα» τών ἀριθμών του 1823, χρειάζεται, πρώτα, να κάνουμε μία σοδαρή ἐγγείηση στήν ἐκδοτική πραγματικότητα τῆς ἐποχῆς. Ἐχω προσπαθήσει να δείξω¹⁸ ότι ἂν θέλουμε να ἔχουμε μία σωστή ἀντίληψη για τήν κυκλοφορία τών ἑλληνικῶν ἐντύπων, ιδίως τών παραδοσιακῶν, πού ἐπανεκδίδονται με μεγάλη πυκνότητα (75% του συνόλου τῆς διβλιοπαραγωγῆς στά χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας), δέν πρέπει να περιοριζόμαστε στο τράδημα τῆς μίας ἐκδόσεως (πού μπορεί να είναι ἀποτελεσμα τυχαιῶν διακυμάνσεων)· πρέπει να ἀναζητοῦμε τόν ἀριθμό τών ἀντιτύπων πού κυκλοφόρησαν σε μία συγκεκριμένη περίοδο μέσα από τίς ἀλλεπάλληλες ἐπανεκδόσεις του ἴδιου διδλίου. Σέ μία ἐποχή (1823) πού ή μόνη διέξοδος, για να λειτουργήσει ή τυπογραφία του, εἶταν ή παραγωγή διδλίων τῆς πρωτοδόθμιας ἐκπαίδευσης, ό Γλυκῆς – πού δέν εἶχε τότε ἀνταγωνιστές – τύπωσε σε μεγάλο ἀριθμό ἀντιτύπων τά τρία ἐπίμαχα διδλία· και με τό στόκ αυτό πορεύτηκε ἐφτά και ὀχτώ χρόνια (ἐπόμενη ἐκδοση τῆς Παιδαγωγίας: 1829· τῆς Ὀκτωήχου και του Ψαλτηριοῦ: 1830). Ἀπό τό 1829/30, όμως, ή κατάσταση ἀλλάζει: ή τυπογραφική παραγωγή ἀρχίζει να ξαναδρίσκει τούς κανονικούς τῆς ρυθμούς· ό (ἀνύπαρκτος τό 1823) συναγωνισμός ἀρχίζει να γίνεται πολύ σοδαρός και μέσα στή Βενετία και ιδίως στίς ἑλληνικές περιοχές και στίς ἄλλες παριοικίες με τόν πολλαπλασιασμό τών τυπογραφείων και τών ἀντιστοιχῶν ἐκδόσεων διδλίων τῆς πρωτοδόθμιας ἐκπαίδευσης· ή Παιδαγωγία, ή Ὀκτωήχος και τό Ψαλτήρι ἀρχίζουν, από τά χρόνια του Καποδίστρια, να ἐξοδελίζονται, συστηματικά, από τή διδασκαλία· όταν ἔχουν συμβεί όλα αὐτά, τότε πρᾶγματι οι ἀριθμοί τών ἀντιτύπων τών τριῶν διδλίων, ἀνά ἐκδοση, ὅπως ἐμφανίζονται στο Δελτίο τῆς λογοκρισίας, ἀποτελοῦν «μικρό κλάσμα» τών ἀριθμῶν του 1823. Ὁχι όμως όταν ὑπολογίσουμε τό σύνολο τών ἐκδόσεων, μέσα σε ἕνα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Ἐτσι, π.χ., ἔχουμε, μόνο στή Βενετία, μέσα σε δύο χρόνια (1829-1830): τέσσερις ἐκδόσεις τῆς Παιδαγωγίας, και τρεῖς ἐκδόσεις του μικροῦ Ψαλτηριοῦ· και μέσα σε ἕνα χρόνο (1830) τρεῖς ἐκδόσεις τῆς Ὀκτωήχου. Ὄποτε, τό

«μικρό κλάσμα» ἀνά ἐκδοση, παύει να είναι και τόσο μικρό, όταν λογαριάσουμε τό σύνολο τών ἀντιτύπων, του ἴδιου διδλίου, πού κυκλοφόρησαν μέσα σε ἕνα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Ὅπου, ἄρη στο Δελτίο τῆς αὐστριακῆς λογοκρισίας, ἔχουμε συγκεκριμένους ἀριθμούς, τά ἀθροίσματα είναι χαρακτηριστικά. Σέ ἐποχή συχνῶν ἐπανεκδόσεων (11 τουλάχιστον ἐπανεκδόσεις τῆς Παιδαγωγίας, 10 τῆς Ὀκτωήχου και 10 του Ψαλτηριοῦ, μόνο στή Βενετία, στά χρόνια 1829-1846) ἔχουμε, πάντως, ἐκτύπωση 16.000 ἀντιτύπων τῆς Ὀκτωήχου τό 1842 (ἔχουν προηγηθεῖ 9.000 ἀντίτυπα τό 1839 και ἔπονται ἄλλες 5.000 τό 1844)· ἐκτύπωση 40.000 ἀντιτύπων τῆς Παιδαγωγίας τό 1842 (και ἐδῶ ἔχουν προηγηθεῖ 20.000 ἀντίτυπα τό 1839 και ἔπονται 16.000 ἀντίτυπα τό 1844) κλπ. Καί αὐτά γίνονται σε μία περίοδο πού, ὅπως εἶπαμε, ἀντίστοιχα διδλία, για σχολική χρήση, τυπώνονται πολλά και παντού και ἐπιπλέον γίνεται προσπάθεια, τά τρία συγκεκριμένα διδλία, να παραμεριστοῦν από τά σχολικά προγράμματα.

11. Τά «ἐξίσου γραπτά και ἔγκυρα στοιχεία», πού θά ἐπέτρεπαν τήν ἀμφισβήτηση τών ἀριθμῶν του Δελτίου τῆς λογοκρισίας, σε ἕνα τουλάχιστον σημείο – (ἐκ του μέρους τό ὅλον, ἔλεγαν οι παλαιοί) –, και στά ὁποῖα ό Γ. Βελουδῆς ἀποδίδει, μέσα στή συλλογιστική του, τόσο μεγάλη σημασία, δέν ὑπάρχουν. Πρόκειται, ἀπλά, για τήν παρεξήγηση πού ἔκανε, όταν θεώρησε ότι παραδίδονται δύο, διαφορετικοί, ἀριθμοί τραθηγμάτων για τό ἴδιο διδλίο και ἔσπευσε να στρέψει τόν ἕναν ἐναντίον τῆς ἐγκυρότητας του ἄλλου. Ὅπως δείχτηκε, πῶ πάνω, πρόκειται για δύο ἀριθμούς πού ἀναφέρονται σε δύο, διαφορετικά, διδλία.

12. Τό «μανιπουλάρισμα» του Γλυκῆ. Ἡ ὑπόθεση ότι ό Γλυκῆς «μανιπουλάριζε», τό 1823, τούς ἀριθμούς τών τραθηγμάτων, για να ἀποφύγει τόν «ἐξοντωτικό ἀνταγωνισμό», φοβίζοντας, με ψεύτικους ἀριθμούς, τούς ἀνταγωνιστές του, δέν εὔσταθεῖ. Στά 1823, ό τυπογραφικός ἀνταγωνισμός δέν εἶταν οὔτε ἐξοντωτικός, οὔτε κἂν ἀνησυχητικός (τό ἕνα από τά δύο ἀλφαθητάρια πού ἐπικαλεῖται ό Γ. Βελουδῆς, εἶχε κυκλοφορήσει, στή Μάλτα, σε 1.000 μόνο ἀντίτυπα· είναι δέ, τόσο «παρόμοιο με τήν “Παιδαγωγία” του Γλυκῆ», ὅπως γράφει ό Γ.Β., ὥστε ἐνῶ ή Παιδαγωγία ἀντιπροσωπεύει ἕνα δεκαεξασέλιδο, μικροῦ σχήματος, τό Ἀλφαθητάριο τῆς Μάλτας είναι ἕνα ὀγκῶδες διδλίο, μεσαίου σχήματος και 274 σελίδων, πού προορίζεται, σαφῶς, για πῶ προχωρημένους μαθητές· τό ἄλλο, του Βουκουρεστιοῦ, προοριζόταν για να καλύψει τοπικές ἀνάγκες· και είναι ἀμφίβολο ἂν ό Γλυκῆς γνώριζε ἐγκαιρα τήν ὑπαρξή τους). Ἀλλωστε, ἂν ήθελαν να τρομάξουν και να ἀποθαρρύνουν τούς ἀνταγωνιστές τους, οι ἑλληνες τυπογράφοι τῆς Βενετίας, πού, κατά τό Γ. Βελουδή, δήλωναν «ὑπερβολικούς» ἀριθμούς, εἶχαν ἄλλους, προσφορότερους και ἀποτελεσματικότερους, τρόπους, τούς ὁποίους, ὅσο γνωρίζω, δέν ἐχρησιμοποίησαν ποτέ. Θά σημειῶναι, π.χ., τά «φανταστικά» τους τραθηγματα σούς καταλόγους τών διδλίων πού ἐξεδίδαν, ή στίς ἀγγελίες τών ἐκδόσεών τους ή, πῶ ἀποτελεσματικά ἀκόμα, σούς προλόγους τών διδλίων τους, ὅπου συχνά κάνουν λόγο για τά ἐκδοτικά τους σχέδια και τίς ἐκδοτικές τους ἐπιτεῦξεις, και δέν θά περιορίζαν τόν «ἐκφοβισμό» τους στίς στήλες ἐνός ὑπηρεσιακοῦ, περιορισμένης κυκλοφορίας, ξενόγλωσσου Δελτίου, πού είναι ἀμφίβολο ἂν ἔφτανε ποτέ σε ἑλληνική περιοχή.

13. Τό «μανιπουλάρισμα» τών Αὐστριακῶν. Καί ή ὑπόθεση ότι τούς ἀριθμούς τούς «μανιπουλάριζαν» οι αὐστριακές Ἀρχές Κατοχῆς¹⁹ δέν δείχνει να ἀντέχει στόν ἐλεγχο. Γιατί τότε οι ἴδιοι λόγοι θά ἔπρεπε να ἰσχύουν, πολύ περισσότερο, και για τίς ἀσύγκριτα πολυαριθμότερες ἰταλικές ἐκδόσεις πού ἀναγράφονται στο Δελτίο τῆς λογοκρισίας. Ὅποιος έχει δει τό Δελτίο αὐτό μπορεί να διαπιστώσει ότι, σε ἀντίθεση με τά ὑψηλά τραθηγματα τών ἑλληνικῶν διδλίων μίας ὀρισμένης κατηγορίας, τά τραθηγματα τών ἰταλικῶν διδλίων κινούνται σε πολύ χαμηλά ἐπίπεδα: σπάνια ξεπερνῶν τά 1.000-2.000 ἀντίτυπα ἐνῶ, πολύ συχνά, ἐμφανίζονται με ἀριθμούς χαμηλότερους από τά 1.000. Καί, ἀκριβῶς, ή γειτνίαση, στίς ίδιες σελίδες, τόσο ἀνόμοιων ἀριθμῶν – τών «ἀπίθανων» ἑλληνικῶν και

των μετρίων Ιταλικών – δείχνει κι' αυτή, με τόν τρόπο της, ότι οι τυπογράφοι που τούς δήλωναν, οι λογοκριτές που τούς κατέγραφαν και οι άνθρωποι του επαγγέλματος που τούς διάβαζαν, τούς δέχονταν, άδιαμαρτύρητα, προφανώς γιατί ανταποκρίνονταν στην πραγματικότητα.

14. Οι «άστρονομικοί» αριθμοί εμφανίζονται μόνο στο Δελτίο της αυστριακής λογοκρισίας. Έστω. Θά άξιζε, όμως, νά σημειωθεί ότι, τόση είναι ή πενιχρότητα των τεκμηρίων που διαθέτουμε, ώστε, όλοι, σχεδόν, οι γνωστοί άριθμοί για τά τραθήγματα των ελληνικών βιβλίων, (άκόμα και εκείνοι τούς όποιους, διαδοχικά, αποδέχτηκε ό Γ. Βελουδής), παραδίδονται, κατά γενικό κανόνα, από μία μόνο πηγή. Όπότε, με ή μέθοδο που μιάς προτείνεται, θά μπορούσαμε νά τούς άμφισβητήσουμε όλους, στο μέτρο που δέν βολεύουν ήν κάθε φορά συλλογιστική μας. Τό «πλεονέκτημα» των άριθμών του «Δελτίου», είναι ότι παραδίδονται από πηγή έπίσημη. Για τό λόγο αυτό, θά άξιζε, έπίσης, νά σημειωθεί, μία και πρόκειται για κάτι που μπορεί νά διακριθώθει, ότι κάθε φορά που έχουμε ή δυνατότητα νά διασταυρώσουμε τά στοιχεία του «Δελτίου», με τά (άποσπασματικά) στοιχεία που παραδίδονται από άλλες, έξισου αξιόπιστες, πηγές (όπως είναι: οι ύπηρεσιακές άναγραφές, όσες έπιστημάνθηκαν, στη Μαρκεσιανή Βιβλιοθήκη· ή έπίσημη *Bibliografia Italiana* [που έπαληθεύει και ένα «άστρονομικό» τραθήγμα, 20.000 αντίτυπων, και άλλους «ύπερβολικούς», κατά τό Γ. Βελουδή, άριθμούς]· οι άρχαικές πηγές) πάντα διαπιστώνουμε (με μία, μόνο, εξαίρεση), ότι πρόκειται για άριθμούς ταυτόσημους. Καί τό γεγονός αυτό μύλλον ένισχύει, παρά κλονίζει, ήν αξιοπιστία του Δελτίου ής αυστριακής λογοκρισίας.

15. Τό τυπογραφικό λάθος. Δέν άπομένει, έτσι, παρά ή υπόθεση του τυπογραφικού ή του αντιγραφικού λάθους, τό όποιο θά έγινε, αυτή ή φορά, όχι από τόν Κ. Δ. Μέρτζιο, αλλά από κάποιο σύγχρονο γραμματικό ή τυπογράφο. Αυτή είναι ή μόνη επιφύλαξη από όσες διατύπωσε ό Γ. Βελουδής που θά μπορούσε νά έχει κάποια βάση. Τυπογραφικά λάθη γίνονται πάντα και, όπωσδήποτε, δύο ή τρεις από τούς άριθμούς που δημοσιεύονται στο Δελτίο ής λογοκρισίας θά έναρμονίζονταν καλύτερα προς τό σύνολο άν θεωρήσουμε ότι δημοσιεύτηκαν λανθασμένα²⁰. Μπορούμε νά θεωρήσουμε ότι αυτό ισχύει και για τά μεγάλα τραθήγματα του 1823; Άν δεχτούμε αυτή ήν έκδοχή, τότε θά είμαστε ύποχρεωμένοι νά δεχτούμε, ταυτόχρονα, ότι ύπάρξε μία μεγάλη συρροή συμπτώσεων που μετάτρεψε τά συγκεκριμένα τυπογραφικά λάθη σε άποτελέσμα σχεδιασμένης έπιχείρησης για τό συντονισμό των (τυχαίων) λαθών, προκειμένου αυτά νά έναρμονιστούν με τούς υπόλοιπους άριθμούς που δημοσιεύονται στο Δελτίο ής αυστριακής λογοκρισίας. Θά πρέπει, δηλαδή, νά δεχτούμε ότι τά λάθη έγιναν με τέτοιο τρόπο ώστε: σε τέσσερα διαφορετικά λήμματα, που δημοσιεύονται σε τέσσερις διαφορετικές σελίδες του Δελτίου και που άφορούν τέσσερα διαφορετικά, αλλά όμοιογενή, ελληνικά βιβλία, νά προστίθεται πάντα (και όχι και νά αφαιρείται) ένα μηδενικό (κι όχι κάποιος άλλος άριθμός) εκεί ακριβώς που έπρεπε για νά διατηρηθεί άλώδητη, και μέσα από αυτή ή συρροή λαθών και συμπτώσεων, ή σταθερή άναλογική σχέση που διαπιστώνουμε ότι ύπάρχει, από τό 17ο ως τό 19ο αιώνα, άνάμεσα στις κυκλοφορίες των τεσσάρων σχολικών έγχειριδίων (Παιδαγωγία, Όκτώηχος, Ψαλτήρι, Γραμματική του Λάσκαρη)²¹.

Παραείναι πολλές (και «σατανικές») οι συμπτώσεις αυτές για νά μπορέσουμε νά τις δεχτούμε και μαζί τους νά δεχτούμε ήν υπόθεση του τυπογραφικού (ή αντιγραφικού) λάθους. Άν, άλλωστε, άμφισβητήσουμε όλους τούς «ύπερβολικούς» άριθμούς του Δελτίου ής αυστριακής λογοκρισίας, όπως θέλει ό Γ. Βελουδής, με τό ίδιο έπιχείρημα-ύπόθεση, τότε θά πρέπει νά δεχτούμε ότι οι εκπληκτικές αυτές συμπτώσεις που συνδυάζουν τό τυπογραφικό (ή αντιγραφικό) λάθος με ήν έναρμόνισή του προς τό σύνολο, για νά μή διαταραχθούν οι άναλογίες, θά έπρεπε νά έχουν παρουσιαστεί 16 ή 20 φορές μέσα σε 25 χρόνια. Πολύ είναι.

Χρειάζεται, ίσως, στο τέλος ής άχαρης αυτής δοκιμασίας νά έπιστημανθεί τό γενικό πλαίσιο (που τόσο πολύ περιορίστηκε και εύτελίστηκε με ήν παρέμβασή του Γ. Βελουδή), μέσα στο όποιο έντάσσονται οι άναζητήσεις και οι έρευνες γύρω από αυτά τά θέματα.

Τό ένδιαφέρον για τά τραθήγματα των βιβλίων δέν σκοπεύει στην ικανοποίηση τυλικών περιεργειών. Έγγράφεται σε ζητήσεις, που σχετίζονται με ήν κοινωνική ιστορία του ελληνικού βιβλίου. Τά έρωτήματα που προκάλεσαν τις σχετικές άναζητήσεις και έρευνες θά μπορούσαν νά συνοψιστούν, σχηματικά, με τόν άκόλουθο τρόπο: ποιά είναι και σε τί ποσότητες κυκλοφορούσαν τά ελληνικά βιβλία; Ζητούμενο προς αυτή ήν κατεύθυνση: ποιά είναι τά βιβλία που συντελούσαν, μέσα από ή διάδοσή τους – άνάγνωση και άκρόαση – στη διαμόρφωση των συλλογικών νοοτροπιών και στη συγκρότηση ής νεοελληνικής ιδεολογίας; Άπαραίτητες για νά άποκτήσουμε μία αντικειμενική εικόνα ής πραγματικής κατάστασης, οι ποσοτικές έκτιμήσεις ής παραγωγής και ής διάδοσης των ελληνικών βιβλίων, επιτρέπουν, στο μέτρο που τις χρησιμοποιούμε, μερικές πρώτες διαπιστώσεις.

Βλέπουμε έτσι ότι στη συντριπτική τους πλειοψηφία, τά βιβλία που κυκλοφορούν στις ελληνικές περιοχές, είναι εκείνα που εκφράζουν τις συντηρητικές και τις αντιδραστικές ροπές ής ελληνικής κοινωνίας. Συντελούν έτσι, με τόν τρόπο τους, στη διακίνηση των παραδοσιακών σχηματιών, μέσα και από ήν άναπαραγωγή ής κυρίαρχης ιδεολογίας. Ψαλτήρια, Όκτώηχα και τά όμοιόδη τους, κυκλοφορούν σε όλη ή διάρκεια ής Τουρκοκρατίας, σε εκατοντάδες χιλιάδες αντίτυπα. Ό νεωτεριστής Κοραής τυπώνει τις δικές του εκδόσεις σε 1.000-1.500 αντίτυπα, κι όταν πεθαίνει τά μισά βρίσκονται σε άποθήκες, άπούλητα.

Πέρα από τις άμφισβητήσεις ενός άριθμού ή ενός στοιχείου που, κι' αυτές, όταν ύπάρχουν, μπορούν νά συζητηθούν με εύπρέπεια και ψυχραιμία, πέρα κι από τις εικότολογίες για τυπογραφικά λάθη, τό ουσιαστικό ζήτημα και ή συνακόλουθη μεθοδολογική προβληματική σκοπεύουν – θά έπρεπε νά σκοπεύουν – στην έπισήμανση και στην όριοθέτηση των αντιφάσεων αυτών που εκδηλώνονται στα πλαίσια μιάς κοινωνίας, ής ελληνικής, για νά εκφράσουν αντιθετικές τάσεις και καταστάσεις παραπληρωματικές.

1. Γ. Βελουδής, «Τρία ελληνικά βιβλία του 1823 ('Απ' ήν παραγωγή στην κατανάλωση)», Άντί, τ. 92/11-2-1978, σ. 38-42.

2. Φ. 'Ηλιού, «Κυκλοφορίες των ελληνικών βιβλίων. Τά μεγάλα τραθήγματα» του 1823», π. Ό Πολίτης, φ. 13 (Όκτώβριος 1977), σ. 55-65.

3. Συγκεκριμένα στοιχεία στο Κυκλοφορίες, δ.π., σ. 59, πίν. 1 και 11.

4. Τις όποιες, όμως, μπορούσαμε νά ύποψιαστούμε, χάρη στις έμμεσες ένδείξεις που διαθέτουμε. βλ. Φ. 'Ηλιού, «Σημειώσεις για τά 'τραθήγματα' των ελληνικών βιβλίων τόν 18ο αιώνα», π. Έλληνικά 28(1975) σ. 113 κ.ε., 131 κ.ε.

5. Του Γ. Ζιούτου, τό 1959 (που θεώρησε ότι τούς άριθμούς αυτοίς τούς έλεγε έφύγει ό Κ. Θ. Δημαράς)· και του Γ. Βελουδή, τό 1974.

6. Όλα αυτά έχουν και ή μικρή τους προϊστορία, που χρίσιμο θά είναι νά ήν έλεγε θυμίσει, κι' αυτήν, στους άναγνώστες του Άντί – για νά μπορέσουν, τουλάχιστον, νά αντίληφθούν γιατί αυτή ή διαίτητά του τόνου, σε μία παρέμβαση που, από ή φύση ής, θά έπρεπε νά είναι πολύ πιο ήρεμη. Τούς τρεις μεγάλους άριθμούς του 1823 έλεγε άνακοινώσει, τό 1939, ό Κ. Δ. Μέρτζιος, ανέλυντας από τό Δελτίο ής αυστριακής λογοκρισίας, στο όποιο και παρέπεμπε. Σε μία μελέτη μου (1975), χρησιμοποίησα, ύστερα από τις άπαιτήσεις έπαληθεύσεις, τούς άριθμούς αυτοίς· αντίδραση του Γ. Βελουδή (στην έκδόσή του, ής Φυλλάδας του Μεγαλέξανδρου): «'Η άνεξέταστη παραλαβή από τόν Φ. 'Ηλιού των φανταστικών "τραθήγματων" 50.000 και 150.000 αντίτυπων που δίνει ό Κ. Δ. Μέρτζιος (έγώ ό ίδιος διαπίστωσα ήν άνπαροξία των στοιχείων αυτών στις δεντεσάνικες άρχαικές πηγές στις όποιες παραπέμπει ό Κ. Δ. Μέρτζιος), προδίδει τάση μυθοποίησης άκόμα και των αντιγραφικών ή άδιόρθωτων τυπογραφικών λαθών του τελευταίου αυτού άρχιερωδότη, γνωστού για ήν έπιστολαϊότητα των "έρευνών" του». Όταν δείχτηκε ότι δέν πρόκειται ούτε για τυπογραφικά, ούτε για αντιγραφικά λάθη, αλλά για έπίσημα στοιχεία, δημοσιευμένα από τις άρμόδιες άρχές, ό Γ. Βελουδής δέν άλλάζει ούτε τόνο ούτε στόχο. Έτσι, ό Κ. Δ. Μέρτζιος έλέγχεται, ξανά, για λάθη που άποδεικνύεται ότι δέν έκανε, αλλά που θά μπορούσε νά έχει κάνει· και ό Φ. 'Ηλιού, έλέγχεται, πάντα, για ήν «άνεξέταστη παραλαβή», όχι πιά των τυπογραφικών λαθών του Μέρτζιου, αλλά τά έσχάσαμε, αλλά των «άστρονομικών άριθμών ής αυστριακής λογοκρισίας», που «τόν όδηγεί "μοιραία"», στη μυθοποίησή τους. Όπερ έδει δείξει;

7. Χρήσιμο είναι, όταν προυάπτουμε υπό συννομιλίτη μίς ένα λάθος, νά αποδίδουμε, πρώτα, τό συλλογισμό του μέ άκριθεία. 'Η τεχνική του νά παρουσιάζεις μισή, ή άλλοιωμένη, τή φράση του γιά νά τόν κατακεραυνώσεις ύστερα, δέν είναι καλή τεχνική. 'Έτσι, λοιπόν: δέν ύπερασπίστηκα τόν Κ. Μέρτζιο, «μέ τό πρόσχημα ότι "τού όφείλουμε περισσότερα από 150 δημοσιεύματα"», όπως γράφει ό Γ. Βελουδής. 'Έτσι πετσοκομμένη ή φράση μου, τού δίνει τήν άνεση νά μιλήσει «γιά επικίνδυνο κρούσμα δημαγωγίας», γιά τήν «έπιστημονική έγκυρότητα [πού] δέν μετριέται μέ τό ζύγι», νά προβαίνει σέ διακηρύξεις περί τού ότι «είναι επί τέλους καιρός ν' απαλλαγεί ή νεοελληνική έπιστήμη απ' τό ταμπού της - ξερής κι' άμέθοδης - συγκέντρωσης ύλικού». 'Ισως όλα αυτά θά είταν περιττά άν ή φράση μου αποδίδονταν στό άκέραιο: «Τού όφείλουμε [τού Κ.Δ. Μέρτζιου] περισσότερα από 150 δημοσιεύματα, στηριγμένα, στό μέγιστό τους ποσοστό, σέ έπίμονες, έκτεταμένες, άρχεiacές έρευνες στη Βενετία, σέ μιά έποχή πού ελάχιστα γινόνταν πρός αυτήν τήν κατεύθυνση. 'Έφερε, έτσι, στην επιφάνεια, ένα ποικίλο, πολύ σημαντικό, άγνωστο καί άνέκδοτο άρχεiacό ύλικό, στό όποιο στηρίχτηκαν ή από τό όποιο άντλησαν, μέ άκρα ώφέλεια, οι περισσότεροι ιστορικοί μας. Τού έλειπε δέβαινα ή τεχνική προπαρασκευή πού θά τού επέτρεπε νά αντιμετώπισει μέ μεγαλύτερη έπάρκεια τό άντικείμενο των έρευνών του...» κλπ. - 'Επίσης δέν «ισχυρίστηκα» πουθενά, όπως γράφει ό Γ.Β., ότι ό Μέρτζιος «παρέπεμπε μέ σαφήνεια», «στη Μαρκιανή Βιβλιοθήκη». 'Έγραφα, απλά, ότι ό Μέρτζιος «παρέπεμπε, μέ σαφήνεια, στην πηγή απ' όπου είχε άντλήσει» καί ή πηγή αυτή είταν ένα έντυπο. Τίποτε περισσότερο.

8. Συνδύαζονται, κάπου-κάπου, μέ παράξενες «άποκαλύψεις» τού τύπου: «ντά ό Φ.Η. όνν τά ήξερε τό 1975· ή: «δυστυχώς» δέν έχει δοιλέψει στά κρατικά άρχεiacά της Βενετίας» ή, άκόμα: ό Φ.Η. μπορεί νά είδε τό σύνολο των τόμων τού Δελτίου Λογοκρισίας, άγνωεί όμως ότι όρισμένα, μεμονωμένα, φύλλα ύπάρχουν καί σέ ένα άρχείο...

9. Κατεξοχήν άρμόδιος γι' αυτά τά θέματα, ό Γιώργος Χριστοφορίδης είχε τήν καλοσύνη νά μέ βοηθήσει στους σχετικούς ύπολογισμούς.

10. Δηλαδή: στό σύνολο των άντιτύπων των τεσσάρων διδλίων πού τύπωσε ό Γλυκίης τό 1823, ή Παιδαγωγία άντιπροσωπεύει τό 48,4%, ή 'Οκτώηχος τό 32,3%, τό Ψαλτήρι τό 16,1% καί ή Γραμματική τού Λάσκαρη τό 3,2%. Στην παραγγελία τού Γερούση οι άντίστοιχες άναλογίες είναι: 54,8% 34,2%, 8,3%, 2,7%.

11. 'Όσο γιά τούς μέσους δρους, έχω επιμείνει (Σημειώσεις, δ.π., σ. 103-104), ότι δέν μπορούμε - μέ τό σημερινό επίπεδο των γνώσεών μας - νά τούς έπικαλούμαστε προκειμένου γιά τά τραδήγματα των διδλίων. 'Όταν ή έπάρκεια των σχετικών στοιχείων μάς έπιτρέψει, κάποτε, νά άναγκούμε σέ γενικούς μέσους δρους, τότε ή στατιστική θά μάς βοηθήσει, μέ τίς τεχνικές πού

έχει έπεξεργαστεί, νά αποψύγουμε τίς άλλοιώσεις καί τίς «προκρούστειες» προσαρμογές πού μπορούν νά προκύψουν από τήν ύπαρξη πολύ ύψηλών ή πολύ χαμηλών αριθμών πού ξεφεύγουν από τίς κανονικότητες της κάθε κατηγορίας διδλίων. 'Ακόμα δέν είχατε εκεί.

12. Κυκλοφορίες, δ.π., σ. 628.

13. *Elenco delle opere stampate e pubblicate in Venezia...*, τεύχος Φεβρουαρίου 1847, άρ. 142 (γιά τό «μέγало» Ψαλτήρι) καί 143 (γιά τό «μικρό»).

14. 'Η κρίση τού επαγγέλματος ύπάρχει, σέ εύρωπαϊκή κλίμακα, καί πριν τό 1820. Παράλληλα ύπάρχει ή κρίση της ελληνικής οικονομίας, πού όξύνεται στό χρόνο πού προηγούνται από τήν 'Επανάσταση. 'Ούτε ή μιά ούτε ή άλλη επηρεάζουν τήν παραγωγή τού τυπογραφείου των Γλυκίδων, πού συνεχίζει, εκτίνα τά χρόνια, άνοδο.

15. 'Αν καί δέν έχει σχέση μέ τά χρόνια πού μάς άπασχολούν (ή πραγματικότητα τού 1828 δέν είναι πραγματικότητα τού 1823), όπωδήποτε, ή ιστορία της άρνησης τού Γλυκί νά πληρώσει τό νοίκι του τό 1828, τήν όποία παρεμβάλλει στό σκεπτικό του ό Γ. Βελουδής, δέν μπορεί νά μεταφραστεί σέ «κήρυξη έμμεσης πτώχευσης», όταν διαπιστώνουμε ότι τό 1829 τό τυπογραφείο δραστηριοποιείται ξανά, γιά νά βρεί, τόν έπόμενο χρόνο, 1830, τό επίπεδο τού 1819/1820 καί νά τό ξεπεράσει.

16. Καί πάλι εύχαριστώ τό Γ. Χριστοφορίδη γιά τή δοήθειά του καί σέ αυτό τό σημείο.

17. 'Ελπίζω νά παρουσιάσω σύντομα τά πορίσματα μιάς μακροχρόνιας έρευνας γιά τό νεοελληνικό(άν)υλφαθητισμό, στό χρόνο της Τουρκοκρατίας καί της 'Επανάστασης. Τά στοιχεία πού μόδεσα νά συγκεντρώσω, πείθουν, νομίζω, ότι ό άναλφαθητισμός των ελληνικών πληθυσμών δέν παρουσίαζε, εκείνα τά χρόνια, τήν έκταση πού έχουμε συνηθίσει νά τού αποδίδουμε.

18. Σημειώσεις, δ.π., σ. 108 έξ. Κυκλοφορίες, δ.π., σ. 64 έξ.

19. Τό: 'Αρχές Κατοχής ύπογραμμισμένο στό κείμενο τού Γ. Βελουδή: προοδευτικοί άναγνώστες τού προοδευτικού 'Αντί, μίν τό ξεχνάτε. 'Έχουμε νά κάνουμε μέ 'Αρχές Κατοχής, μέ έχθρους: όόλοι οι σκοποί, ύποπτα τά πράγματα - ύποπτοι καί οι αριθμοί. 'Αλλάστε τί τά πολυσυζητούμε: «τό ιταλικό risorgimento έπρόκειτο νά τούς διαψεύσει [τούς Αύστριακούς ή τούς αριθμούς];» καιρός είναι νά τούς διαψεύσει [τούς αριθμούς;] καί τό ελληνικό!». Κάπου, στην άρχή τού ύρθρου τού Γ. Βελουδή, είδα νά γίνεται λόγος γιά δημαγωγία...

20. Βλ. σχετικά στην, ύπό έκδοση, εργασία μου, Νέες σημειώσεις γιά τά τραδήγματα των ελληνικών διδλίων.

21. Γιά τή σχέση αυτή βλ. πού πάνω, τή σημείωση 10.

Κάλλιο πέντε καί στό χέρι
παρά δέκα καί καρτέρι

... Τώρα πιά δέν ύπάρχει καρτέρι: μέ τό «ΑΝΤΙ» στό χέρι καί 10% καί 20% έκπτωση σέ δίσκους καί κασέτες!

Μόνιμη έκθεση δίσκων

Χάρητος 38 στό Κολωνάκι

Μιά «είδική προσφορά» ενός είδικού
μαγαζιού

ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ

Γιώργου Σεφερτζή: Μιά έπέτειος, αφορμή γιά μερικές σκέψεις. 'Αγγ. 'Ελεφάντη: Καινούργια κατάσταση, καινούργια καθήκοντα, είπε ό Μίκης Θεοδωράκης. Διονύση Καράγιωργα: 'Η φορολογική έκμετάλλευση στην 'Ελλάδα. Χρίστου Φράγκου: 'Ο σημερινός παιδαγωγικός κόσμος. Hans Eide-nsier: Τά ελληνόπουλα της Γερμανίας σέ άδιέξοδο; Συζήτηση μαρξιστών γιά τίς χώρες τού «ύπαρκτου σοσιαλισμού». Abidine Dino: Τέχνη καί ιδεολογίες στην Τουρκία. Γιώργου Βέλτσου: Τί καί γιατί ή έξουσία. Κώστα Ζουράρη: 'Ιστορικός ύλισμός ή «έπιθυμητικό» ρεύμα; Κώστα Ζουράρη: 'Αντιέξουσία ή έπαναστατικό ήθος; Δημ. Βεργίδη: Σωστές διαπιστώσεις πού όδηγούν σέ λάθος συμπεράσματα. 'Αννας Φραγκουδάκη: 'Απάντηση σέ μιά κριτική γιά τήν ΤΕΕ. Γιάννη Μηλιού: 'Επαγγελματικός προσανατολισμός καί άπόκρυψη των ταξικών σχέσεων. Βιβλιοκριτικές - σχόλια - Γράμματα.

Ιανουάριος - Φεβρουάριος 1978, τεύχος 16

•ΕΙΚΑΣΤΙΚΑ•

ΣΕΖΑΡ: «κάθε γλυπτό πρέπει να έχει μια "φυσική" παρουσία στο χώρο».

Της Ντόρας Ήλιοπούλου - Ρογκάν

Με την ευκαιρία της πρόσφατης έκθεσης των νεο-ρεαλιστών στην Αθήνα (γκαλερί Ζονιμπουλιάκη) - την ζήτηση που συγκρότησε εδώ και δεκαεχτίω χρόνια στη Γαλλία ο τεχνοκρίτης Π. Ρεστανύ - πήραμε την παρακάτω συνέντευξη από το γλύπτη Σεζάρ, καθηγητή στη *Beaux Arts* του Παρισιού, που ήρθε για τα εγκαίνια αυτής της παρουσίασης, στην οποία αντιπροσωπεύεται με τέσσερα έργα του. Ζητήσαμε να μάθουμε πώς λειτουργεί μέσ' από το έργο του, τη θέση του πάνω στη γλυπτική γενικότερα και τη σύγχρονη τέχνη, τις εντυπώσεις του από τις αρχαιότητες που είδε στον τόπο μας.

- Στην πρώτη αναδρομική έκθεση του έργου σου που οργανώθηκε το 1976 στη Γενεύη και που περιόδευσε ύστερα σε άλλες ευρωπαϊκές πόλεις, είχαμε την ευκαιρία να συνειδητοποιήσουμε ότι επεξεργάζεσαι τις λύσεις σου και τα υλικά σου σε ένδοτες που δεν υποβάλλονται σε αυστηρούς χρονικούς περιορισμούς. Έτσι, π.χ., τα γλυπτά σου σε σίδηρο συνεχίστηκαν μέχρι το 1966 ενώ ήδη από το 1960 πραγματοποιούσες τις περιφρικές κατασκευές - «συμπιέσεις», που τις εμπνεύστηκες από μια πρόσφατη σιδερένια, κι από το 1964 - 65 τα «αποτυπώματα» από διάφορα μέλη του ανθρώπινου σώματος. Σε όλο αυτό το διάστημα συνέχισες να φτιάχνεις τις «συμπιέσεις», που τελευταία, μάλιστα, κατασκευάζεις κι από χαρτόνια και κουρέλια καθώς κι από κοσμήματα, ενώ από το 1967 άρχισες να δουλεύεις τις «επεκτάσεις» με την πλαστική ύλη πολυμεθάνιο. Στην τελευταία σου ατομική έκθεση φέτος, στο Παρίσι - στη γκαλερί Μπωμπούρ II - παρουσιάσες μια καινούργια έννοια ή επεξεργασία μιας μιάς από τις παλαιότερες:

- Έγινε το δεύτερο. Παρουσίασα μερικές «συμπιέσεις» για τοίχο και μερικές «επεκτάσεις». Τό 'πιασες σωστά. Δουλεύω τις λύσεις που δίνω επαγωγικά, σε παράλληλες τροχιές, κι επειδή προσπαθώ να τις ανανεώνω μέσ' από την έννοια κι όχι τη διάσπαση ή τη φανταστική αλλαγή, τις δοκιμάζω μέσ' από διάφορα υλικά, μια που το καθένα από αυτά δίνει το δικό του καλύτερο τρόπο έκφρασης: αυτόν που χαρίζει μια «φυσική» θάλαγα παρουσία στο έργο. Καθώς χειρίζομαι τα υλικά, δεν κουράζομαι να τα πιάνω, να τα ψαρουλεύω, να παλεύω μέσ' από αυτά. Συνειδητοποιώ, έτσι, την υπόστασή τους πλέρια και τα συναρμολογώ έτσι ώστε να αναμεταδίδω μέσ' από

αυτά σε όλη του την έκταση και τη διάσταση αυτό που θέλησα να αναπαραστήσω και που αισθάνθηκα έντονα σαν συνέλαδα την ζωική ιδέα.

- Είπες, κάποτε, ότι ένα μεγάλο μέρος από την άσκηση και την πείρα σου σαν καλλιτέχνη είναι να καταστρέφεις. Προσωπικά δεν διστάω ότι καταστρέφεις τίποτα. Τονωντιόν, κατορθώνεις πάντοτε να μετονομάσεις κάτι σε μια κατάσταση διαφορετική που έχει, μάλιστα, μιάν «οργανική» υπόσταση.

- Ναι, δεν έννοοῦσα ότι καταστρέφω αλλά ότι μεταμορφώνω. Είναι μια ανάγκη που με παραδειγματίζει και με παρακινεί συνέχεια. Τη νιώθω από έντονο και 'γί' αυτό διστάωμαι πάντοτε σε μια κατάστασή διένεργης-επανάστασης και αμφιβολίας. Αισθάνομαι ότι όσο κι αν ψάξω, πάντα κάτι θα μου ξεφεύγει, κι αυτό είναι που προσπαθώ να «πιάνω» κινητοποιώντας τις πρότερες εμπειρίες μου: αυτές με τις οποίες έχω ζήσει κι έχω ζυμωθεί.

- Χάρη, όμως, σ' αυτή την αναζήτησή σου, που είναι αυθεντική, μια που ποτέ σου δεν απολούθησες επιτόλαιες και δίχως συνέπεια λύσεις, κατορθώσες να χαρίσεις στα έργα σου, ανεξάρ-

τητα από τη μορφή που τους δίνεις, κάθε φορά, μιάν παρουσία που τα κάνει να ξεχωρίζουν μέσα στην τρύπη της σύγχρονης τέχνης. Μπορείς σε γενικές γραμμές να μας πεις πώς βλέπεις σε μια πλατιά θεωρητική γλυπτική τέχνη καθώς και τη θέση της στή σύγχρονη τέχνη;

- Ένα γλυπτό, σε οποιαδήποτε σχολή και περίοδο κι αν ανήκει, με οποιοδήποτε «μέσο» και υλικό κι αν έχει γίνει, διακρίνεται και καταξιώνεται μόνο έφ' όσον πείσει ότι είναι διαπερασμένο με την «πνοή» εκείνη που του χαρίζει την «οργανικότητα» μιας φυσικής υπόστασης στο χώρο και που, συγχρόνως, μαρτυρεί την «ένταση» με την οποία έγινε. Αποκλειστικά αυτό το γνώρισμα πρέπει να διαθέτει - και κανένα άλλο - για να μας πείσει ότι έχει κάτι το ουσιαστικό να εκφράσει: δηλαδή, τη δική του, ξεχωριστή ιδιότητα. Έτσι μόνο, είτε είναι αρχαίο είτε κλασικό είτε αναγεννησιακό είτε μπαρόκ είτε σύγχρονο, διατηρεί αμείωτη την επίδωλή του στο χώρο. Το ίδιο ισχύει - πέρα από την τέχνη - και για διάφορα έργα, κατασκευές και επιτεύγματα της σύγχρονης τεχνολογίας. Σαν είδα π.χ. το Κογκόρντ για πρώτη φορά στην Τουλούζη, ένιωσα, άμέσως ότι είχα να κάνω με μια παρουσία αυθεντική.

- Μπορείς να μας προσηγορίσεις κάπως περισσότερο τη γνώμη σου για τη σύγχρονη τέχνη και πώς λειτουργείς επ' αυτήν;

- Σήμερα η τέχνη χαρακτηρίζεται, γενικά, από μια προχειρότητα και μιάν επιπολαιότητα. Τα πράγματα έχουν κάπως μετρευνθεί. Ίσως κάποτε να ξαναγυρίσουμε σε άξιες δοκιμασμένες στο παρελθόν. Σε μια μορφή δουλειάς που θα παραδειγματίζεται από τη συνέπεια και την υπευθυνότητα του παλιού τεχνίτη... Πάντως δεν πρέπει να πιστεύουμε ότι ο χειρισμός των σύγχρονων μέσων και των καινούργιων υλικών δεν παρουσιάζει δυσκολίες... Με ρώτησες να σου πω πώς λειτουργώ προσωπικά. Μπορώ να

αναφέρω σε χαρακτηριστικό παράδειγμα - μια που το ζω καθημερινά - ότι ένα έργο από πολυμεθάνιο μπορεί να με απασχολήσει δυόμισι μήνες συνέχεια, να με απορροφήσει ολότελα και να απαιτήσει μιάν επεξεργασία και μιάν άσκηση εξαντλητική. Δεν είναι βλέπεις μόνο η πρώτη φάση - όταν προετοιμάζεις και χύνεις το υλικό - που στέκει πρόκληση στη δεξιότητα και την ετοιμότητα του καλλιτέχνη, μια που πρέπει μέσα σε δευτερόλεπτα - το απαιτεί η φύση του υλικού - να υπολογίσει την ποσότητα και τον τρόπο που το ρίχνει, άλλοτε επιδραδύνοντας κι άλλοτε επιταχύνοντας το ρυθμό. Είναι και μια δόκιμη σειρά από επεξεργασίες που οδηγούν στην τελική φάση και που, επειδή ενδιώσες προυποθέτουν πολλά ενδιαμέσως στάδια - επικαλύψη με πολυεστέρα, καλούπωμα με μιάν άλλη πλαστική ύλη, λιμάρισμα, γυάλισμα, λάκα... - σε κάνουν να «ζυμωθείς» από τις κυριολεξίες με το έργο και να ταυτιστείς μ' αυτό. Να το ζήσεις στο κάθε χιλιοστό του σαν ένα ζωντανό οργανισμό μέσ' από τις καταστάσεις που το επιδιδάσκεις και τις αντιδράσεις που προκαλείς στο υλικό. Κι αυτή η ταύτιση είναι, όπως σημειώθηκε πιο πάνω, η έγγηση για την «παρουσία» του γλυπτού στο χώρο, οποιαδήποτε κι αν είναι η περίοδος στην οποία ανήκει χρονικά.

- Τώρα που επισκέφτηκες την Ελλάδα, ποιά είναι η πρώτη σου εντύπωση από τις αρχαιότητες κι από όλα όσα είδες, γενικά;

- Μπορώ σ' αυτόν Παρθενώνα και στα έργα που είδα στο Μουσείο της Ακρόπολης πιστεύω πως όλα τα άλλα, θέλεις ή σύγχρονη τέχνη, θέλεις οτιδήποτε άλλο, σήνουν... χάνονται... παύουν να υπάρχουν... Έπαθα ένα σόκ. Έντυπωσιάστηκα από την αρμονία της αρχαίας αρχιτεκτονικής, την «παρουσία» των αγαλμάτων της κλασικής περιόδου, που παλιότερα μου άρεσαν πολύ λιγότερο από τα αρχαϊκά. Αναγνώρισα γενικά στα γλυπτά που είδα εδώ, την πράξη της ουσιαστικής δημιουργίας, κι εκείνη τη φυσική «ένταση» που στέκει έγγηση για ένα αυθεντικό έργο τέχνης.

Όμως, γιατί η σύγχρονη Αθήνα έχει αυτή την όψη; Βλέποντας την αναρχία στην αρχιτεκτονική και την πολεοδομία και νιώθοντας τη μόλυνση, είπα: μά τραβήθηκαν, τέλος πάντων, αυτοί οι Έλληνες; Πώς επιτρέπουν να συμβαίνουν αυτά σε τούτην εδώ την πόλη; Γιατί δεν κάνουν κάτι; Θά ήθελα να πάω σε πολλά άλλα μέρη της Ελλάδας, να επισκεφθώ τους Δελφούς, δυστυχώς όμως δεν προλαβαίνω τούτη τη φορά.

•βιβλίο•

ΒΙΛΧΕΑΜ ΡΑΪΧ

Χειρόγραφα 'Οργάνης (Τό πεί-
γμα Oganur)

Μετ. Μάγδας Χαλικιά

Πρόλογος και εισαγωγικά: Λεων.
Χρηστάκης.

Έκδ. «Σηπλιώτη», Αθήνα 1977

Στόν τόμο περιλαμβάνονται δημοσιεύσεις του Ράιχ από περι-
οδικά και από τό βιβλίο του «The
Oganur experiment». Αναφέρον-
ται στα περίφημα πειράματά του
για τη συσώρευση της «οργονι-
κής ενέργειας». Τα πειράματα
αυτά αντιμετώπισαν τη μεγαλύ-
τερη καχυποψία — κυρίως από
τούς αμερικανούς επιστήμονες —
και σήμαναν την οδυσιαστική
άμφοδότηση του Ράιχ. Παρ' όλα
αυτά, και μετά την έκ νέου «άνα-
κάλυψη» του μεγάλου ψυχαναλυ-
τή, η άποψή του για την οργόνη
επανεξετάζεται και τα στοιχεία
για τα πειράματά του άποκτούν
ένα καινούργιο ενδιαφέρον.

ΓΙΩΡΓΟΥ Δ. ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΑ

Η συντριβή της Συμμαχίας και
του Εύρωκομμουνισμού

Έκδόσεις «Γραμμή», Αθήνα
1977

Στή μικρή προσούρα του ό
γνωστός από τούς «Ρασοφό-
ρους», τό «Κιλιέρ» και τίς «Νό-
θες Έκλογές» συγγραφέας, έπι-
χειρεί μία έπίκαιρη κριτική της
πολιτικής και της ταχικής της
«Συμμαχίας» στίς πρόσφατες έκ-
λογές. Άφου άναλύει την πολι-
τική του καθενός από τά 5 κόμ-
ματά, στο τέλος άναπτύσσει τη
θέση πώς ή άποτυχία της «Συμ-
μαχίας» σημαίνει και την ήττα
της έπιλογής «Εύρωκομμουνι-
σμός» από τό ΚΚΕά. Σύμφωνα
μ' αυτήν, «ή κριτική ενάντια στή
Σοβιετική Ένωση... δημιουργο-
ύσε άφρητικά άποτελέσματα,
γιατί λειτουργούσε και στόν πίο
αύστηρό κριτή ή δικαιολογημένη
συναισθηματική έμπλοκή, άποτέ-
λεσμα και συνέπεια διωμάτων μι-
σού αιώνα».

ΛΟΥΤΣΙΑΝΟ ΓΚΡΟΥΠΠΙ

Η έννοια της ήγεμονίας στόν
Γκράμσι

Μετ. Π.Δ. Καστορινού

Έκδόσεις «Θεμέλιο», Αθήνα
1977

Στήν έννοια της ήγεμονίας,
όπως είναι γνωστό, συγκεντρώνε-
ται, άν όχι τό σύνολο, πάντως τό
κύριο μέρος των θεωρητικών
επεξεργασιών του Γκράμσι. Η
διεύθυνση, ή έξουσία, ή δικτατο-
ρία του προλεταριάτου κατέχουν
μία σημαντική θεωρητική σημα-
σία γιατί ή ήγεμονία του προλε-

ταριάτου θά πραγματοποιήσσει τό
μετασχηματισμό της κοινωνίας,
θά οίκοδομήσει τη νέα κοινωνία
όχι μόνο σάν πολιτική όργάνωση,
άλλά θά οδηγήσει σέ ένα νέο
ίδεολογικό προσανατολισμό.

Ό Γκρούππι μέ τά έννιά
κεφάλαια-μαθήματα τό βιβλίου
του μόρεσε άρμόδια και όρθά
νά παρουσιάσει μέ ένα ολοκλη-
ρωμένο τρόπο τά σύνθετα και
συχνά έρμητικά κείμενα του
Γκράμσι πάνω στήν έννοια της
ήγεμονίας.

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΜΕΤΑΓΛΩΤ- ΤΙΣΜΟΥ ΣΤΗ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ. Σειρά όμιλών.

Έκδοση «Εταιρείας Σπουδών»
της Σχολής Μωραΐτη, Αθήνα
1977.

Συγκεντρώνονται στόν τόμο οί
όμιλίες πού έγιναν τό Μάρτη του
'77 πάνω στα προβλήματα του
μεταγλωττισμού, μέρος από τίς
συζητήσεις και ένα έπίμετρο μέ
έπιλογή έγγραφων της «διοικητι-
κής» γλώσσας του Πανεπιστη-
μιού Θεσ/κης.

Τά θέματα του τόμου είναι: Η
Νεοελληνική στή Διοίκηση
(Άννα Άναστασιάδη), στή Νο-
μικά (Χρ. Χρηστίδης), στήν Ια-
τρική (Σπ. Δοξιάδης), στίς Θετι-
κές Έπιστήμες (Θ. Τάσιος), στήν
Έκκλησία (Χρ. Γιανναράς), στή
Οικονομική (Άδ. Πεπελάσης)
και, τέλος, στή Δημοσιογραφία
(Νίκος Κυριαζίδης).

Η διάφορη όπτική και τό πο-
λύπλευρο της έξονυχιστικής άνά-
λυσης από τούς μελετητές κάνει
τόν τόμο χρήσιμο τώρα πού κάθε
πισωγύρισμα είναι πιθανό. Η
καλύτερη υπεράσπιση της δημο-
τικής θά είναι ή όρθή εφαρμογή
της, ή μετά από έρευνα. Για νά μή
γίνει αυτό πού διατύπωσε ό Χρ.
Χρηστίδης, ότι δηλ. οί καθα-
ρευοισάνοι, οί άντιδραστικοί,
παραμονεύοντας «θά μαζέψουν
διάφορα κείμενα άμελέτητα και
μαργαριτοποίκιλτα δήθεν δημο-
τικής, πού θά έχουν κυκλοφορή-
σει στο μεταξύ, και θά μάς κά-
νουν ρεντίκολο».

ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΙΩΑΝΝΙΔΗ

Ξάνθη, 1919-1920. Διασυμμα-
χική Κατοχή.

Του ίδιου: Ένας επαγγελματικός
όδηγός του 1910-1911 - Έπαγ-
γέλματα και επαγγελματίες της
Ξάνθης.

Στό πρώτο φυλλάδιο δημο-
σιεύονται 24 όμιλίες από τό Ρα-
διοφωνικό Σταθμό της Ξάνθης,
ένώ τό δεύτερο είναι άνάτυπο
από τά «Θρακικά Χρονικά».

Έχει συγκεντρωθεί εδώ πολύτιμο
ύλικό για τη ζωή της Ξάνθης στα
πρώτα 20 χρόνια του αιώνα μας.
Τό πολιτικό και διοικητικό καθε-
στώς, οί μηχανογραφίες των συμ-
μάχων και των δαλκανίων, ό ρό-
λος της Έκκλησίας και ή άφύ-
πνιση — κοινωνική, πολιτική και
πολιτιστική — του έλληνικού
στοιχείου δίνονται μέ πλήθος από
πληροφορίες πού έχουν σωθεί
από την προφορική παράδοση
και πηγές πού, μέχρι σήμερα, δέν
έχουν έρευνηθεί.

ΜΠΕΡΤΟΛΤ ΜΠΡΕΧΤ

Ποιήματα

Μετάφρ. Μάριου Πλωρίτη

Έκδόσεις «Θεμέλιο», Αθήνα
1977

Ό Μπρέχτ δέν είναι βέβαια
μόνο ό δραματουργός. Τό θεωρη-
τικό του έργο — κυρίως για τά
προβλήματα της σκηνής — άλλά
και τό άλλο συγγραφικό του έργο
σέ πεζά και ποίηση είναι σημαν-
τικό. Η κριτική, αναλυτική του
σκέψη άποκαλύπτει τό πλέγμα
των κοινωνικών δομών και ό
καυστικός του, πικρός τόνος,
πέρα από τη θεατρική του δη-
μιουργία, έχει κάποιες μοναδικές
σηγμές στα ποιήματά του και τά
μικρά πεζά του κείμενα. Έδώ
επανερχεται για νά ξαναδεί από
άλλη όπτική συγκεκριμένες
καταστάσεις ή νά μείνει σέ σι-
γμές της ζωής πού σέ κάποια
φάση δέν τίς είχε σκολιάσει.

Στή συλλογή αυτή υπάρχουν
πέντε ένότητες — οργανωμένες
σύμφωνα μέ χρονολογικές φάσεις
— και μία έκρηξη πού άποτελεί την
έπιλογή ποιημάτων πού είχαν έν-
σωματωθεί στίς «Δοκιμές» του —
στό άνολοκλήρωτο θεωρητικό
του για τό θέατρο.

Η μετάφραση του Μάριου
Πλωρίτη έχει άποδώσει πλαστικά
τό ύφος του Μπρέχτ.

RESISTANCE, EXILE AND
LOVE. Μετάφρ. στα άγγλικά:
Νίκος Σπάνιας — PELLA Publi-
shing Company-New York 1977

«Κυρίες και Κύριοι, αυτή είναι
ή τελευταία μας λέξη/ — πρώτη μά
και τελευταία/ Οί ποιητές έχουν
κατεβεί από τόν Όλυμπο. Για
τούς παλιούς/ ή ποίηση ήταν ένα
είδος πολυτελείας/ άλλά για μάς/
είναι είδος πρώτης ανάγκης./
Χωρίς ποίηση, δέν είναι ζωή αυ-
τή.»

Αυτό τό ποίημα-«μανιφέστο»
του Νικάνορ Πάρρα αναφέρεται
στόν πρόλογο μάς Άνθολογίας
Έλλήνων Ποιητών του μεταπο-
λέμου πού κυκλοφόρησε πρόσ-
φατα στήν άγγλική γλώσσα μέ τί-
τλο Άντίσταση, έξορία και έρω-
τας: «Όδινεν» ό μέτοικος Νίκος
Σπάνιας, υπέυθυνος για την έπι-
λογή, την παρουσίαση και τη
μετάφραση ποιημάτων των Μα-
νόλη Άναγνωστάκη, Τάκη Άν-

τωνίου, Θεοδόση Άθα, Γιάννη
Δάλλα, Ίάσωνα Δεσούντη, Δημή-
τρη Δούκαρη, Μιχάλη Κατσαρού,
Κλείτου Κύρου, Τάσου Λειβαδί-
τη, Δημήτρη Παπαδίτσα, Νίκου
Σπάνια, Έλένης Βακαλό, Τάκη
Βαρβιτσιώτη, Στέλιου Γεράνη
κ.λπ. Τού ποιητή Νίκου Σπάνια
πού πάει νά ξεπεράσει τόν Μα-
lherbe σέ δυστοκία — θά 'χουν
περάσει και 15 χρόνια από την
έκδοση της τελευταίας του συλ-
λογής — οί έλληνες άναγνώστες
γνωρίζουν τίς λαμπρές μεταφρά-
σεις στα έλληνικά (Ρεμπώ, Κά-
τυλλος, Τένεση Ουίλλιαμς
κ.λπ.). Τώρα ό Ν.Σ. δίνει στο
πλατύ άμερικάνικο κοινό — και
στούς άγγλόφωνους όμογενείς —
τήν ευκαιρία νά γνωρίσουν στί-
χους μεταπολεμικών ποιητών σέ
έξαιρετικά πλαστικές άποδόσεις.

Τό βιβλίο κυκλοφορεί στή Νέα
Υόρκη των 300.000 Έλλήνων,
των εκατοντάδων συλλόγων μέ τά
άνθηρότατα ταμεία — είναι
ώστόσο προϊόν ίδιωτικής πρωτο-
βουλίας και εγκαινιάζει μία
σειρά εκδόσεων νέων έλλήνων
συγγραφέων σέ καλές μεταφρά-
σεις, της PELLA Publishing Co.,
πού διευθύνεται από τόν Λέαν-
δρο Παπαθανασίου.

ΑΝΤΑ ΝΤΕΛΑ ΤΟΡΕ

Τά λάθη των γονιών

Μετ. Όλγας Εθαγγελίδη

Έκδόσεις «Οδυσσεύς», Αθήνα
1977

Η διαπαιδαγώγηση των παι-
διών είναι τό καλύτερο μέσο για
τήν αυτόδιαπαιδαγώγηση, πι-
στεύει ή Ντέλα Τόρρε. Η παρα-
τήρηση των προβλημάτων των
παιδιών πλουτίζει την προσω-
πική μας ζωή και άnaireί τά
σφάλματα της συμπεριφοράς μας.
Η άνάλυση της Ιταλίδας παιδα-
γωγού είναι πειστική και βασίζε-
ται στήν προσωπική έμπειρία.
Χωρίς νά γενικεύει — και νά
άπλουστεύει — καθοδηγεί την
εύαισθησία μας άπέναντι στα
παιδιά.

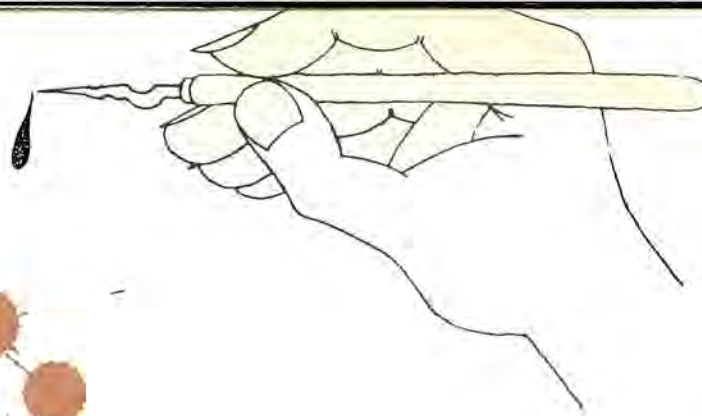
ΤΖΕΖΑΡΕ ΠΑΒΕΖΕ

Ένα άραιο καλοκαίρι

Μετ. Μυρσίνης Ζορμπά

Έκδόσεις «Οδυσσεύς», Αθήνα
1977

Ό Παβέζε, πού ήταν από τούς
πιο ταλαντούχους νέους συγγρα-
φείς της Ιταλίας, άποθαρρμένος
έδωσε τέλος κάποια στιγμή στή
ζωή του, στα 42 του χρόνια. Τό
«Όραιο καλοκαίρι» είναι τό
ώριμότερο έργο του. Μέσα από
τή συναισθηματική και ρέουσα
ζωή των δυό πρωταγωνιστριών
του αναδύεται τό κλίμα στα
αποτικά κέντρα της Ιταλίας πρίν
από τό δεύτερο πόλεμο. Ένα
κλίμα δοσμένο μέ ποιητικό ρεα-
λισμό, και πού μέσα του ξετυλί-
γεται ή άνθρωπινή περιπέτεια. Η
συμμετοχή του συγγραφέα είναι ό
φιλικός τόνος πού δίνει αυτή την
περιπέτεια.

● Για το άρθρο του Δήμου Τσαντίλη «Ο ύστερος τριτοκοσμισμός», πήραμε τα πιο κάτω γράμματα:

‘Αγαπητό ‘Αντί,

Δέν άφησε δρθιο τίποτα, μά τίποτα, τό άρθρο του φίλου Δήμου Τσαντίλη «ο ύστερος τριτοκοσμισμός» (έντυπωσιακή παραφορά του «ύστερος καπιταλισμός») σέ περασμένη έκδοσή σου· οί αντιρρήσεις πού μπορεί νάχει κανένας γιά τό άρθρο αυτό, είναι δυό ειδών: αντιρρήσεις ουσίας («ή άλληθρία» του) και αντιρρήσεις «ύφους».

Και όσο γιά τήν ουσία, δλοι βέβαια είδαμε π.χ. τί ώραία πού τέλειωσε τό κινέζικο πείραμα γιά «ισότητα, συμμετοχή, πρώτα ο ταξικός αγώνας και ύστερα ή παραγωγή» κ.τ.λ., πού όμως ήταν γνωστό από πρίν ότι έτσι θά τέλειωνε! Τι άπορεί λοιπόν ο Δήμος Τσαντίλης, σά νά γκρεμίστηκαν τά όνειρά του; Δέ θά επεκταθώ σέ ένα σωρό άλλες «μυσο-άληθεις» πού υπάρχουν μέσα στό άρθρο, όπου επανειλημμένα τά πράγματα παρουσιάζονται «μαύρο-άσπρο», έντελως μεταφυσικά, χωρίς νά εμφανίζεται πούθενά ο άρθρογράφος νά κατανόει τή διαλεκτική σχέση άνάμεσα στό διάφορα στάδια της πολιτικής εξέλιξης, όπου κι άν αυτή πραγματοποιείται. Τό άν ο Τσέ έχασε τό παιγνίδι κι άν άλλες «ποπολιστικές» προσπάθειες ή τό «άντάρτικο πόλης» στην Εύρώπη φαίνονται πιά σάν τρόποι πολιτικής... άρχαιολογίας μάλλον παρά άποτελεσματικότητας, ήταν πράγματα πού ήταν λίγο πολύ άναμενόμενα· άλλα, βέβαια, αυτό πού προειδοποιούσαν τότε και ήταν λίγο επιφυλακτικοί, άποκαλούνταν «δογματικοί, γραφειοκράτες» κ.ά. ‘Επομένως ή «μεθοδολογία» του άρθρου δέν έχει καμιά σχέση μέ πραγματική άνάλυση και εξέταση της άλλης-λοσέξης αυτών τών φαινομένων, είναι μάλλον μία παραισθητική ένόραση της «άποτυχούσας επανάστασης», μέ τό Δήμο Τσαντίλη ως νέο Ξέρξη επάνω στό όρος του Αϊγάλεω! Είναι μία λόγιική του νά τό βάσουμε όλα σ’ ένα σακούλι, όλα, Κίνα, Βολιβία, Χίλες, Τσεχοσλοβακία όλα μās μνηούν «δέν έχει όδό»!

‘Αλλά τό άμάρτημα του Δήμου Τσαντίλη δέν έγκειται τόσο στην έλλιπή κατεργασία τών γυρισμάτων της επαναστατικής διαδικα-

σίας στον Τρίτο Κόσμο· τό πραγματικό του άμάρτημα είναι ή «ιδεολογική τρομοκρατία» πού άσκει στον άναγνώστη του μέ τό επιδειξιμανίστατο άρθρο του, όπου ή πορεία προς τήν άλληθρία σκοντάφτει συνέχεια σέ άναφορές του τύπου «όπως είπε και ο Ντεμπρέ», «όπως γράφει ο Μπετελέμ», «όπως» ο ένας, «όπως» ο άλλος, και άλλα παρόμοια ψήγματα παρα-γνώσης· έτσι πού πραγματικά κάποιος σκέφτεται τό κλασικό «επικαλείται τόσους πολλούς σπουδαίους» πώς νά τούς άντισταθώ; ‘Ετσι παίρνοντας από δω και από κει κομμάτια συζητήσεων και άποφθεγμάτων οδηγεί τόν άναγνώστη στην άπόγνωση, μία και δέν φαίνεται φώς από πούθενά.

‘Αλλά φώς υπάρχει τώρα πού ή γελοία θεωρία τών 3 κόσμων κατέρρευσε, τώρα πού τίς ομάδες τών μικροαστών επαναστατών άντικαθιστούν παντού μαζικά κινήματα, τώρα πού ο καπιταλισμός έχει στριμωχτεί σέ δυό μόνο ευρωπαϊκές χώρες (‘Αγγλία και Γερμανία), τώρα πού οί σοσιαλιστικές χώρες συζητούν άνοιχτά τίς διαφορετικές εκτιμήσεις τους χωρίς νά τροφοδοτούν θεωρίες γιά «διάσπαση» κτλ., τώρα πού ή ‘Αφρική γίνεται κόκκινη, τώρα πού οί δικτατορίες στην Περσία και Λατ. ‘Αμερική τρέμουν, υπάρχει φώς. Πάμε καλά, φίλε Δήμο Τσαντίλη.

Και αγαπάμε πολύ τό «‘Αντί», γιά νά τό αφήνουμε νά φιλοξενεί άδιαμαρτύρητα τέτοια άρθρα στίς σελίδες του.

Μέ εκτίμηση
Α. Οικονόμου
Bedford, ‘Αγγλία

‘Αγαπητό ANTI,

Δέν είναι δυνατό κάθε προοδευτικός άνθρωπος νά μή σταθεί στό άρθρο «Ο ύστερος τριτοκοσμισμός» του κ. Δήμου Τσαντίλη - πού δημοσίευσε στό 91 τεύχος - τουλάχιστον μέ έκπληξη γιά μερικά γραφόμενά του. Τό ένα είναι τό έξης: ‘Αφού προσπαθεί ο κ. Τσαντίλης στην άρχή μέ σκέτους άκροβατισμούς νά μās άποδείξει ότι δέν υπάρχουν από τή μία μεριά ξένα κέντρα άποφάσεων και από τήν άλλη περιθωριακές και μη προνομιούχες χώ-

ρες, άναφέρει: «Σύμφωνα μέ μία παραλλαγή αυτής της τελεολογίας, πού στη χώρα μας εκφράζεται κυρίως από τήν ιδεολογία του ΠΑ.ΣΟ.Κ., ή ταξική πάλη στη “σύγχρονη μορφή της”, δέν διεξάγεται τόσο άνάμεσα στους εργάτες και τούς καπιταλιστές, όσο άνάμεσα στίς χώρες “της περιφέρειας και τίς καπιταλιστικές μητροπόλεις».

Τί νά πει κανείς; Δυό πράγματα μπορεί νά συμβαίνουν. Πρώτα ότι κ. Τσαντίλη δέν «έχετε ιδέα» γιά τίς πασίγνωστες θέσεις του ΠΑ.ΣΟ.Κ., έξήγηση πού θά μπορούσαμε νά δεχτούμε ίσως γιά λόγους ευγένειας. Όμως, είναι άδύνατο νά μήν παρατηρήσουμε τίς λέξεις αυτές πού φαίνονται ιδιαίτερα γραμμένες. Γι’ αυτό καταλήγουμε δυστυχώς στό δεύτερο πράγμα πού μπορεί νά συμβαίνει: ότι διαστρεβλώνετε τίς θέσεις του ΠΑ.ΣΟ.Κ. γιά λό-

βα, στην ‘Αγκόλα, όπου ή άγροτική τάξη έπαιξε τόν πρωτεύοντα ρόλο, τό ΠΑ.ΣΟ.Κ. στηρίζει τήν πορεία προς τήν άλλαγή, σέ μία πλατιά συμμαχία όλων τών μη προνομιούχων στρωμάτων της ελληνικής κοινωνίας.

4) Δέν υπάρχει γιά τό Μάρξ, και κατά συνέπεια και γιά τό ΠΑ.ΣΟ.Κ., «σύγχρονη» και «παλιά» μορφή ταξικής πάλης.

‘Ερχόμαστε στό δεύτερο - όπως τό άναφέρετε στά ιδιαίτερα υπογραμμισμένα γράμματα - θέμα: δηλ. άν υπάρχουν πράγματι χώρες «περιφερειακές και μη προνομιούχες», και «καπιταλιστικές μητροπόλεις» - ή υπογράμμιση είναι δική σας, - και άν διεξάγεται πάλι μεταξύ τους.

Μπορείτε νά μās πείτε τί σχέση είχαν π.χ. τό Βιετνάμ πρίν 25 χρόνια μέ τή Γαλλία και πρίν 10 χρόνια μέ τίς ΕΠΑ, ή ή ‘Αγκόλα πρίν 5 χρόνια μέ τήν Πορτογαλία

Ο ΤΡΙΤΟΣ ΚΟΣΜΟΣ ΚΑΙ ΜΕΡΙΚΕΣ ΑΛΛΕΣ ΑΠΟΨΕΙΣ

γους πού δέν είμαι σέ θέση νά γνωρίζω. Γι’ αυτό πρέπει δυστυχώς νά επαναλάβουμε τίς κατασταλαγμένες μέ άπόλυτη σαφήνεια στη συνείδηση του λαϊκού κινήματος θέσεις του ΠΑ.ΣΟ.Κ. γιά πολλοστή φορά. Κύριε Τσαντίλη:

1) Τό ΠΑ.ΣΟ.Κ. - όσον άφορά τή θέση του στην πάλη τών τάξεων - σάν γνήσια μαρξιστικό κίνημα δέν μπορεί παρά νά τήν άποδέχεται.

2) Τό ΠΑ.ΣΟ.Κ. δέν θεωρεί τό μαρξισμό σάν «στεία δογματική θεωρία», όπως τή θεωρούν κάτι άλλοι, αλλά σάν επιστημονική μέθοδο άνάλυσης - τών διαφόρων οικονομικοκοινωνικών φαινομένων - πού διαρκώς εμπλουτίζεται μέ καινούργια δημιουργικά στοιχεία, άνάλογα τών ιδιαιτεροτήτων συνθηκών πού παρουσιάζει ή κάθε χώρα.

3) ‘Επειδή έχει άποδειχτεί ιστορικά ότι στην πορεία προς τή σοσιαλιστική άλλαγή δέν είναι απαραίτητο ή εργατική τάξη - δηλ. τό βιομηχανικό προλεταριάτο - νά είναι στην πρωτοπορεία, π.χ. στό Βιετνάμ, στην Κού-

βη την Κούβα πρίν 20 χρόνια μέ τίς ΕΠΑ; Δέν είχαν σχέση έξαρτημένης, περιφερειακής χώρας μέ καπιταλιστική μητρόπολη; δέν διεξάγονταν πάλι μεταξύ τους, μέχρι τήν τελική νίκη τών λαϊκών δυνάμεων; ‘Η ‘Ελλάδα, κ. Τσαντίλη, δέν έχει σχέση περιφερειακής και μη προνομιούχας χώρας μέ τίς ΕΠΑ και τό ΝΑΤΟ και κατά συνέπεια και μέ τήν ΕΟΚ; Δέν είμαστε καμουφλαρισμένη άποικία, δεδομένου ότι υπάρχουν και οί άμερικάνικες δάσεις στό ελληνικά χώματα; Δέν κάνουμε όλόκληρο αγώνα γιά τήν άπόχτηση της εθνικής μας άνεξαρτησίας, πού γιά τό ΠΑ.ΣΟ.Κ. είναι πρωταρχικός στόχος - άφού άποτελεί προϋπόθεση της λαϊκής κυριαρχίας, και της δημοκρατικής διαδικασίας, και κατά συνέπεια του σοσιαλιστικού μετασχηματισμού - γι’ αυτό και ο αγώνας του είναι κύρια εθνικοαπελευθερωτικός;

‘Ενα άλλο πράγμα πού θά σχολιάσω κ. Τσαντίλη, άν μου επιτρέπετε, είναι τό επίσης υπογραμμισμένο «χάσιμο της παλιότερης λάμψης της Κούδας από

τότε που ο Κάστρο αναγκάστηκε – ενώ σίγουρα δεν το ήθελε – να γίνει φερέφωνο της εξωτερικής πολιτικής της Μόσχας και να εισάγει, μαζί με την οικονομική βοήθεια, και το αστυνομικό σύστημα της προστατίδας δύναμης». Κύριε Τσαντίλη, με τους άρροδατισμούς – αφού δεν αναφέρετε την παραμικρή απόδειξη – πού κάνετε προσπάθειες τουλάχιστον να υποτιμήσετε τη νοημοσύνη μας; θέλετε να μας πείσετε ότι ένας ήγης – σαν τον Φιντέλ Κάστρο – στον οποίο στηρίζε τις ελπίδες του και τον οποίο βοήθησε ένας μικρός λαός – μόλις 7 εκατ. ανθρώπων που είχαν την άτυχία να κατοικούν μόνο μερικές δεκάδες χιλιόμετρα μακριά από τις ΕΠΑ, – έγινε, έστω και αν δεν το ήθελε, όπως γράφετε, υποτελής σε μία άλλη υπερδύναμη; δηλ. έφυγε από τη «σκύλα» για να πάει στη «χάρυβδη»;

Τέλος, κ. Τσαντίλη, σās πληροφορώ ότι είμαι ο μόνος πληροφοροφόρος, – αφού αναφέρετε με τόση αυτοπεποίθηση ότι όλοι οι Έλληνες είναι πληροφορημένοι, – για το τί γίνεται στη χώρα του Καντάφι. Περιμένουμε απάντησή, πού ελπίζουμε να μη στερείται αποδείξεων και αυτή... Εύχαριστώ για τη φιλοξενία.

Ένας μαθητής κάποιου Λυκείου της Σπάρτης

ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΓΚΟΛΑ

Ήγαπητό ΑΝΤΙ

Διάβασα με λύπη στο τεύχος σου της 28-1-78 το άρθρο του συνεργάτη σου Κ. Χαλαμπιδή σχετικά με το MPLA και την Αγκόλα. Και λέω με λύπη, γιατί στο ίδιο περιοδικό, καιρό πριν, είχε δημοσιευτεί ανταπόκριση συνεργάτη σου από την Αϊθιοπία, χώρα που αντιμετώπιζε παρόμοια προβλήματα μ' αυτά της Αγκόλας (και, τί σύμπτωση, κυβερνιέται κι αυτή από κόμμα «μαρξιστικό - λενινιστικό» και «οικοδομεί σοσιαλισμό») σ' ένα πολύ διαφορετικό στυλ.

Στο άρθρο εκείνο υπήρχε προβληματισμός, υπήρχαν αντίθετες απόψεις, υπήρχε πλήρης παράθεση γεγονότων και στοιχείων για την κάθε πλευρά, κάτι που λείπει από το άρθρο για την Αγκόλα. Στο άρθρο του Κ.Χ. για την Αγκόλα υπάρχουν περισσότεροι ύμνοι και πολύ λιγότερα γεγονότα και στοιχεία. Αλλά από ύμνους και εγκώμια για το καθεστώς της Αγκόλας και το MPLA δεν έχουμε πιά ανάγκη. Τρία χρόνια τώρα ο «Ριζοσπάστης» έπτελε εύσυνείδητα τις διεθνιστικές του υποχρεώσεις.

Υπάρχουν όμως και μερικά

πρωτικά ερωτήματα για το συντάκτη του άρθρου:

– Δεν προβληματίζει καθόλου τον Κ.Χ. το αν η επέμβαση της ΕΣΣΔ απ' εθείας και μέσω της Ούγκας ήταν σωστή (διεθνιστική) ή όχι;

– Γιατί δεν έκανε τον κόπο να ζητήσει τη γνώμη και μερικών «τρομοκρατών» του FNLA και της UNITA σχετικά με το MPLA και την κατάσταση στην Αγκόλα;

– Η εισβολή των πρώην χωροφυλάκων του Τσόμπε από την Αγκόλα στο Ζαίρε δεν τόν άπασχόλησε διόλου;

– Έψαξε, ρώτησε να μάθει πού πάει σήμερα ο τεράστιος όρυκτος πλοῦτος της Αγκόλας; Και τό αντίρτικο πού αναπτύσσεται τελευταία στη «λαοκρατούμενη» Αγκόλα είναι απλά τρομοκρατικές ενέργειες υπολειμμένων του FNLA και της UNITA;

– Και κάτι τελευταίο: Μήπως έτυχε να κάνει καμιά δόλτα στο λιμάνι της Λουάντα; Αν ναι, τί έχει τότε να μάς πεί για τούς φυλακισμένους μήνες τώρα στα καράβια τους, κάτω από άφορητες συνθήκες, Έλληνες ναυτικούς; Η μήπως κι αυτή ή είδηση πού έπίμονα πλανάται τελευταία στίς στήλες των εφημερίδων είναι τίποτα χαλκείο μισθωμένων δημοσιογράφων της CIA;

Τελικά τό συμπέρασμα είναι ότι δεν πάσχουμε από μονόλογο, αλλά από διάλογο. Διάλογο πάνω στα απλά και πάνω στα σύνθετα προβλήματα (και ή κατάσταση στην Αγκόλα είναι και πολύπλοκη και σύνθετη). Με τό άρθρο του Κ.Χ. συμβαίνει έντελώς τό αντίθετο. Δεν δημιουργεί διάλογο, προπαγανδίζει, και, φυσικά, προκαλεί αντιδράσεις.

Κρίμα, φίλε Χαλαμπιδή. Περιμέναμε κάτι καλύτερο.

Φιλικά
Μεμās Μαμιάς
φοιτητής ΑΒΣΘ
Αθήνα

Ο συνεργάτης μας Κώστας Χαλαμπιδής απαντά:

1. Με προβληματίσε φίλε Μεμās ή «επέμβαση» της Κούδας στην Αγκόλα και μου δίδαξε πώς ο ιμπεριαλισμός και οι πράχτορές του πρέπει να χτυπιούνται απ' όλα τά μέτωπα τόν κόσμο για να μπορέσουν κάποτε οί λαοί να καθορίζουν μόνοι τους τη μοίρα τους.

2. Έκανα «τόν κόπο» και ζήτησα την γνώμη και μερικών τρομοκρατών της FNLA και της UNITA, όπως διερωτάσαι, κι έμαθα σχετικά με το MPLA. Ό,τι στοιχεία μάζεψα στά παραθέτω:

α) Η FNLA ιδρύθηκε τό 1962 σαν στρατιωτικό παράρτημα μιάς πολιτικής κλίμας κι ήταν οργανο

του δικτάτορα του Ζαίρε στρατηγού Μομπούτου. Ο άρχηγός της Ρομπέρτο Χόλντεν είναι γαμπρός του δικτάτορα κι ένας απ' τούς μεγαλύτερους καπιταλιστές του Ζαίρε. Οί «Τάμς» της Νέας Υόρκης άποκάλυσαν στίς 20/12/1975 ότι ή C.I.A. πλήρωνε τόν Ρομπέρτο Χόλντεν 10.000 δολάρια τόν χρόνο σαν «προσωπικό μισθό» από τό 1961. Ο Χόλντεν έπαιρνε λεφτά απ' εθείας από τίσ Ήν. Πολιτείες και τη Ν. Αφρική.

6) Η UNITA ιδρύθηκε τό 1966 από τόν πρώην άρχηγό του FNLA Τζ. Σαδίμπι. Είχε μεγάλη υποστήριξη από τό ρατσιστικό καθεστώς της Ν. Αφρικής, τό Ζαίρε και τη Ζάμπια. Ο Σαδίμπι προσπάθησε να παίξει τό «άσπρο χαρτί» και να κερδίσει τούς Πορτογάλους πού είχαν μείνει στην Αγκόλα μετά την απελευθέρωση, αλλά οί περισσότεροι τόν εγκατέλειψαν. Και οί δύο οργανώσεις στηρίχτηκαν πάνω σε μισθοφόρους τών ρατσιστικών καθεστώτων και τό «δυτικού πολιτισμένου κόσμου».

3. Για τό πού πάει σήμερα ο τεράστιος όρυκτος πλοῦτος της Αγκόλας δεν έψαξα να μάθω, θά μπορούσες έσύ όμως να μέ πληροφορήσεις.

4. Για τό «αντίρτικο» πού αναπτύσσεται τελευταία στην Αγκόλα δεν έχω άρκετές πληροφορίες. Οί προσωπικές μου έμπειρίες από την περιοχή τόσο της δόρειας όσο και της νότιας Αγκόλας μου δώσαν την ευκαιρία να βγάλω τά συμπεράσματά μου και να πω πώς οί λίγες ομάδες πού βρίσκονται στα σύνορα με τό ρατσιστικό καθεστώς της Ν. Αφρικής μου θύμισαν δράση πολύ γνωστών ντόπιων οργανώσεων Έλλάδας - Κύπρου -

Λιβάνου. Κάτι σαν τη Ν. Τάξη, ΕΟΚΑ Β' και Φαλαγγίτες.

5. Και τό τελευταίο: Δεν χρειάστηκε να κάνω δόλτα στο λιμάνι της Αγκόλας για να μάθω για τούς φυλακισμένους Έλληνες ναυτικούς. Είχα την τύχη να γνωρίσω από κοντά τούς δικηγόρους τών πλοιοκτητών, οί όποιοι μου ζήτησαν να μεσολαβήσω με κανένα ύπουργό ή τόν πρόεδρο Νέττο να τούς αφήσει ελεύθερους. Συγκεκριμένα, γνωστός δικηγόρος από τόν Πειραιά (έχω τό όνομά του) με έπισκέφτηκε στο ξενοδοχείο πού έμενα στη Λουάντα, τίς μέρες του συνεδρίου, και μου είπε πώς είναι ο δικηγόρος της πλοιοκτητρίας έταιρίας (έλληνικής) και βρισκείται στη Λουάντα γιατί είχε γίνει μιά κομπίνα σε δόρος της Αγκόλας μερικών εκατομμυρίων και ή κυβέρνηση κάτασχε τά πλοία πού, ενώ θά παρέδιδαν φυστίκι για λάδι, παρέδωσαν φυστικόπιτα, τό άχρηστο δηλαδή. Με παρακάλεσε λοιπόν να μεσολαβήσω «μπάς και γίνει τίποτα». Γιατί ή έταιρία δεν είχε ιδέα. Τά πλοία ήτανε κάτω από πορτογαλική σημαία. Φυσικά δεν ξέρω αν ή είδηση πού «πλανάται» τελευταία στίς στήλες των εφημερίδων για τη «σύλληψη» έλλήνων ναυτικών είναι τίποτα «χαλκείο» μισθωμένων δημοσιογράφων της CIA. Κείνο όμως πού ξέρω, γιατί τό άκουσα από τό δικηγόρο αυτών των ανθρώπων, είναι πώς έγινε μιά μικρή «κομπίνα» μερικών εκατομμυρίων, «κατά λάθος»...

Για περισσότερα στοιχεία για την υπόθεση, αν χρειαστείτε, πείτε μου για να σας δώσω τό όνομα του δικηγόρου καθώς και τά όνόματα των πλοίων και πλοιοκτητών.

ΕΚΟΦ - ΕΡΕΝ ΚΑΙ ΧΟΥΝΤΑ

● Κι ένα χουντικό γράμμα: ο «ύπουργός» της δικτατορίας Π. Μανωλόπουλος, διευκρινίζει ότι δεν έχει σχέση με την παρασυναγωγή του «Χίλτον», αλλά δεν... παραβλέπει «την φυσικήν αγωνίαν» μερικών «παλαιών στελεχών της ΕΚΟΦ και της ΕΡΕΝ» για «την λανθασμένη πορεία» της ηγεσίας της Ν.Δ.!

Κύριε Διευθυντά, Είς τό ύπ' άριθμ. 92 τεύχος του ΑΝΤΙ και είς τό πολιτικόν ρεπορτάζ υπό τόν τίτλον «Κρίση Χώρου και Έξουσίας» μεταξύ άλλων γράφετε ότι κυκλοφορεί ή φήμη, καθ' ήν ή πρόσφατη συνεισφορά τών στελεχών της ΕΚΟΦ και ΕΡΕΝ είς τό ΧΙΛΤΟΝ «ξεκίνησε από ένα «σχέδιο» του Π.

Μανωλόπουλου».

Επειδή ή διάδοσις αυτή κυκλοφορεί εύρύτατα τόν τελευταίον καιρόν μεταξύ διαφόρων πολιτικών παραγόντων και επειδή δύναται να παραπλανήση την κοινήν γνώμην σās παρέχω την κατηγορηματική διαβεβαίωση ότι είμαι παντελώς ξένος με την υπόθεσιν.

Προβαίνω δέ είς την δήλωσιν αυτήν, διότι δεν επιθυμώ με την σωτήρ μου να δεικνύουν τά ύποπτα σχέδια εκείνων, οί όποιοι με την «φήμην» αυτήν επιδιώκουν να τορπιλλήσουν την κίνησιν των παλαιών στελεχών της ΕΚΟΦ και της ΕΡΕΝ να εκφράσουν την φυσικήν τους αγωνίαν διά την λανθασμένη πορεία, την όλοιαν άκολουθεί ή ηγεσία της Ν.Δ.

Μετά τιμής
Παύλος Μανωλόπουλος

Ή αγαπητό «ANTI»

Τό περίφημο «λίθοι και πλίνθοι και κέρατοι ατάκτως ερριμμένοι» είναι ίσως ικανό να δώσει την εικόνα που παρουσιάζει σήμερα η συνδικαλιστική κατάσταση στα ΕΛ-ΤΑ.

Αυτή εντοπίζεται στα παρακάτω βασικά σημεία, που δείχνουν την ιεραρχικά συνδικαλιστική κλίμακα και τις σχέσεις που υπάρχουν μεταξύ των δύο βαθμίδων της.

Κατώτερη ιεραρχικά συνδικαλιστική οργάνωση είναι οι κατά τόπους σύλλογοι διανομικών, οι οποίοι υποβάλλουν προς την Όμοσπονδία (οργάνωση κλαδική πλέον που περιλαμβάνει στους κόλπους της όλο τον ταχυδρομικό κόσμο, από τομεάρχες και διευθυντές μεγάλων συγκροτημάτων μέχρι ταχυδρόμους και ταξινομους). Τώρα, πώς διάβολο συμβαίνει να συμπιέζουν τα συμφέροντα του ταχυδρόμου με το διευθυντού του, ρωτήστε την Όμοσπονδία που ερχεται σε διαπραγματεύσεις με τη Διοίκηση.

Η Όμοσπονδία είναι το άνωτατο συνδικαλιστικό όργανο των υπαλλήλων των ΕΛ-ΤΑ. (Βλέπετε κι ο ταχυδρόμος υπάλληλος κάθεται όλη μέρα στο γραφείο του και μαλώνει με τον καφετζή που ξέχασε να ρίξει ζάχαρη στον καφέ του!). Αυτή αποφασίζει για πανελλαδικές απεργίες, διαπραγματεύεται - πρέπει να διαπραγματεύεται - τη συλλογική σύμβαση, προβάλλει γενικά αιτήματα κ.τ.λ.

Σε κάθε μιά απ' αυτές τις οργανώσεις δρᾷ απ' τον καιρό της χούντας ένας μηχανισμός - σκληροπυρηνικοί άκραιοι δεξιοί που επί χούντας γίνανε επαγγελματίες «έθνικόφρονες» - που φαλκιδεύει κάθε προοδευτική κίνηση (ακόμα και η λέξη «προοδευτικός» είναι γι' αυτούς κόκκινο πανί - φοβούνται μήπως ο ταχυδρόμος... ανατρέψει το κοινωνικό καθεστώς!), εξασκεί τρομοκρατική πίεση στους νέους κυρίως διανομείς, αναστέλλει κάθε προσπάθεια για προβολή ζωτικών αιτημάτων, λασπολογεί ενάντια σε κάθε έναν που δεν είναι με το μέρος τους και ιδιαίτερα ενάντια στο Σύλλογο Διανομικών της Αθήνας. Ο μηχανισμός αυτός κυριαρχεί απόλυτα στην Όμοσπονδία και αποτελεί φραγμό σ' οποιαδήποτε προσπάθεια του συλλόγου - πολλές φορές γίνεται συνήγορος της Διοίκησης, βρίζοντας πολλές φορές συνδικαλιστές διανομείς. (Επίτευγμά της είναι μόνο η επίλυση μερικών αιτημάτων, με τα οποία οι νέοι, κυρίως, διανομείς θα δικαιωθούν μετά 20 ή 25 χρόνια - και αυτό έγινε εν όψει αρχαιρεσιών). Έχει για σλόγκαν τό... «εργηνικά» τό...

«Εκ των ενόντων»! Μάλιστα. Όταν ένας ταχυδρόμος άρρωστήσει ή πάρει άδεια - τό καλοκαίρι στέλνουν 2-3 αντικαταστάτες «επί συμβάσει» και γιά λίγο, έτσι γιά τόν τύπο - οι συνάδελφοί του και κύρια οι νέοι «βγάλουν» τή δική του δουλειά, δουλεύοντας 1-2 ώρες τήν ημέρα υπερωριακά χωρίς άμοιβή (τό «Εκ των ενόντων» που λέγαμε!), ενώ ή μόνη και στερεότυπη απάντηση των υπευθύνων αλλά και των «συνηγόρων» τους (των «εν πολλαίς άμαρτίαις γηρασάντων «συνδικαλιστών»») είναι: «Και μεϊς στά νιάτα μας έτσι δουλεύαμε!» Δηλαδή... έδω και 25-30 χρόνια, πού ή δουλειά ήταν τό 1/20 τής σημερινής!

Όσο γιά μισθολόγιο, τό αναφέρουμε, αν και υπάρχει φόβος μήπως δέ γίνουμε πιστευτοί ότι ζούμε σέ τέτοια... χλιδή. Μέχρι τόν περασμένο Μάη ήταν 5.325 δρχ., μέχρι τέλους τού έτους έφτασε 6.121 δρχ. μαζί μέ τίς κρατήσεις (Τ.Α.Π.Ο.Τ.Ε., Τ.Σ.Ε., Φ.Μ.Υ., κ.τ.λ. και κ.τ.λ.). Χωρίς κρατήσεις, «καθαρά»; Ντρέπομαι και φοβάμαι νά τό γράψω, μή

μού έρθει κάνα σκουπόξυλο στό κεφάλι από τίς καθαρίστριες!...

Αυτά μέ τούς νέους ταχυδρόμους. Δουλεύουμε πολλές φορές απ' τίς 7.30 π.μ. μέχρι 4.30 ή 5 μ.μ., πολλές ημέρες χωρίς υπερωριακή άμοιβή, φορτωμένοι στήν πλάτη 20-25 κιλά κατά μέσο όρο. Και όσο γιά χιλιόμετρα πού διανύουμε, καυσαέρια πού αναπνέουμε, τή βροχή πού μάς περουνιάζει μέχρι τό κόκαλο, τόν ήλιο και τό χιόνι, είμαστε εύχαριστημένοι! Δόξα τώ Θεώ!! Άνθυγιεινό επίδομα είπατε; Όχι, δέν παίρνουμε. Αυτό είναι «άνθελληνική ενέργεια» - έτσι λένε οι «συνδικαλιστές» μας όταν τά συζητούμε - και ιδιαιτέρως όταν τά ζητάμε!

Υπογραφή;

Θά τό ήθελα, αλλά μέ τούς «συνδικαλιστές» στά νῶτα μου δέν ξέρω αν ή παλληκαριά είναι άρετή ή τρέλα. Πάντως είμαι ένας ταχυδρόμος ούτε νέος ούτε παλιός - και προπαντός ούτε τρελός.

Εύχαριστώ γιά τή φιλοξενία

T.T.T.

ΜΙΑ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Ή αγαπητό «ANTI»

Όπως ίσως θυμάσαι, άμέσως μόλις κυκλοφόρησε ή μετάφρασή μου τού βιβλίου τού 'Ιλλιτς «Νά λευτερώσουμε τό μέλλον», κατάγγειλα στά «ΝΕΑ» πώς ήμουν άνεύθυνη γιά ένα σωρό λάθη και αϋθαιρεσίες, άκριβώς γιατί ο ιδιοκτήτης τών εκδόσεων «Γραμμή» έμπιστεύθηκε στήν άνίδεη σύζυγό του τήν «φροντίδα» και τίς διορθώσεις τού βιβλίου έρήμην μου, ως και αυτόν άκόμη τού προλόγου μου, πού τίς διορθώσεις του δέν είδα καθόλου.

Αυτό ο έπιστολογράφος σου (σῆ προηγούμενο τεύχος) έχει τό δικαίωμα νά μήν τό γνωρίζει, όπως δυστυχώς άγνοούσε και ο εκδότης μου ότι είχε ύποχρέωση νά αναφέρει τόν τίτλο τού βιβλίου απ' όπου μετάφρασα. Πράγμα πού εγώ αναφέρω στήν καταγγελία μου: «Ότι δηλαδή μετάφρασα από τή γαλλική και τήν ισπανική έκδοση μιά και έβρισκα τή γαλλική άρκετά στρυφνή. Δέν παρωπούησα λοιπόν κανένα τίτλο. Γιατί αν δέν γνωρίζω τόν JOAQUIN MORITZ, τόν μεξικάνο εκδότη πού ευθύνεται γιά τήν έκδοση στά ισπανικά, ξέρομε όλοι τόν οίκο «SEUIL» πού υπογράφει τή γαλλική. Και οι δύο αυτοί εκδότες έχουν αλλάξει τόν τίτλο τού πρωτοτύπου, χωρίς όπως φαίνεται νά θυμώσει γι' αυτό ο 'Ιλλιτς, όπως ο ευγενέστατος έπιστολογράφος

σου. Και ή μέν ισπανική έχει τόν τίτλο «ALTERNATIVAS» και ή γαλλική «LIBERER L' AVE-NIR».

Όσο γιά τή γνώμη τού έπιστολογράφου σου σχετικά μέ τή μετάφρασή μου, τί νά πώ; Γιατί βέβαια ελπίζω ότι τά άγγλικά του, πού μέ τή γνώση τους έχει διαβάσει «άρκετό 'Ιλλιτς», όπως μάς βεβαιώνει, θά 'γαι καλύτερα από τά έλληνικά του.

Εύχαριστώ

Λιλή Ζωγράφου

ΠΙΟ ΠΟΛΥ ΧΙΟΥΜΟΡ

● Τέσσερις υποδείξεις γιά τό ανέβασμα «του ήδη καλού επίπδου του περιοδικού», πού «ταυτόχρονα θά τό κάνει περισσότερο προσοιτό στό ευρύ άναγνωστικό κοινό», από τό μαθητή Ν.Αρμ.

1. Περισσότερο κινηματογράφο: μόνη στήλη μέ «κυρίως θεωρητικά άρθρα, γραμμένα μέ σαφήνεια και απλότητα».

2. Περισσότερο χιούμορ.

3. Περισσότερες πολιτικές γελοιογραφίες.

4. Περισσότερες σελίδες γιά ΔΙΑΛΟΓΟ.

● Εύχαριστούμε - και συμφωνούμε έκτός, ίσως, από τήν τελευταία παρατήρηση: τίς περισσότερες φορές οι σελίδες τού ΔΙΑΛΟΓΟΥ είναι πολύ περισσότερες απ' όσες θάπρεπε - μέ βάση πάντα τίς δυνατότητες τού περιοδικού - συγκριτικά μέ τήν άλλη έλξη.

ΑΝΤΙ

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ
Δημοχάρους 60
Αθήνα 601.
Τηλ: 732.713 - 732.819

● Εκδότης:
ΧΡΗΣΤΟΣ Γ. ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ
Δεινοκράτους 131
● Υπεύθυνος Τυπογραφείου:
ΤΡΥΦΩΝ ΛΥΓΟΥΡΑΣ
Βασ. Αλεξάνδρου 26
"Αγ. Ανάργυροι.

● Φωτοστοιχειοθεσία:
«ΦΩΤΟΚΥΤΤΑΡΟ» ΕΠΕ
Βασ. Αλεξάνδρου 2, Χίλτον.
Τηλ. 748.314 - 713.604
● Εκτύπωση:
Έργοστ. Γραφικών Τεχνών
Γ. ΑΝΕΜΟΔΟΥΡΑΣ
Ιασιού 5, Περιστέρι.

● Κάθε ένυπόγραφο άρθρο
έκφράζει τήν προσωπική
άποψη τού συγγραφέα του.

● ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ ΕΣΩΤΕΡΙ-
ΚΟΥ:

Έξαμ. 260 δρχ. - Έτήσια 520
Έτήσια Όργανισμών,
Τραπεζών, κ.λπ: 1.200 δρχ.
Γιά φοιτητές έκπτωση 15%.

● ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ ΕΞΩΤΕΡΙ-
ΚΟΥ:

Ευρώπη - Μεσογ. χώρες:
έξάμηνη: άπλή δολ. 10
άεροπ. δολ. 13
έτήσια: άπλή δολ. 20
άεροπ. δολ. 25
Η.Π.Α. - Καναδάς - Άν. Ασία:
έξάμηνη: άπλή δολ. 10
άεροπ. δολ. 17
έτήσια: άπλή δολ. 20
άεροπ. δολ. 34
Αυστραλία - Όκεανία:
έξάμηνη: άπλή δολ. 10
άεροπ. δολ. 24
έτήσια: άπλή δολ. 20
άεροπ. δολ. 47
● Έμβάσματα, έπιταγές:
ΧΡΗΣΤΟ ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗ
Δημοχάρους 60, ΑΘΗΝΑ 601.
● ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ δρχ. 20
● ΠΑΛΙΑ ΤΕΥΧΗ: ΤΙΜΗ 30 ΔΡ.

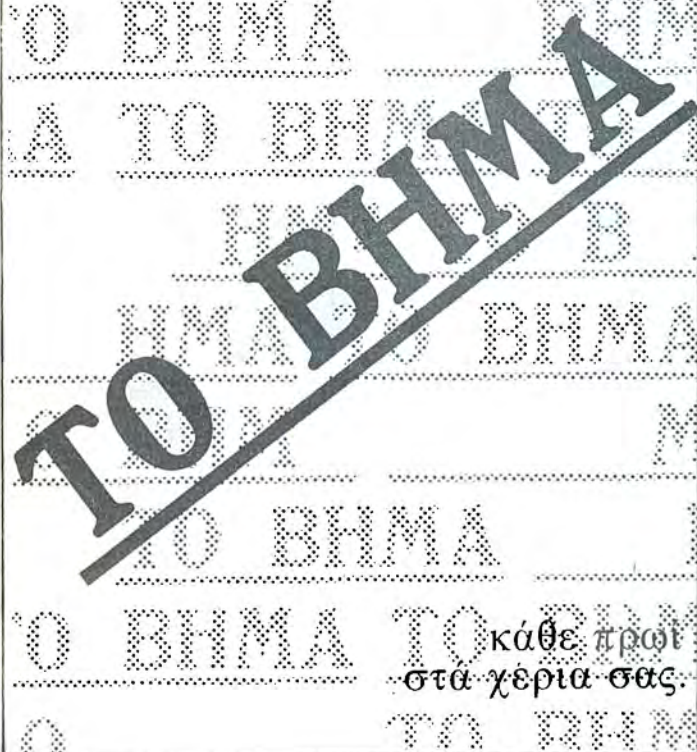
Κεντρική διάθεση:
● γιά τή βιβλιοπωλεία
τής Αθήνας:
Στά γραφεία τού «ΑΝΤΙ»
Δημοχάρους 60, τηλ. 732-713
● γιά τή βιβλιοπωλεία
Β. Έλλάδας:
Βιβλιοπωλείο
Ν. Κοτζιά και Σία Ο.Ε.
Τσιμισκή 78, τηλ. 279-720,
Θεσ/νίκη

PYLARINOS

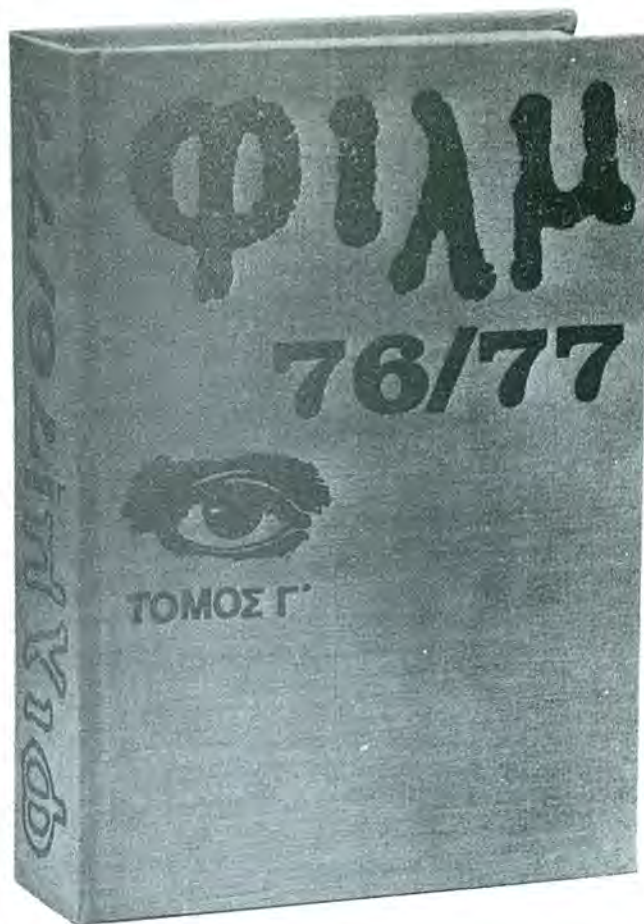
ΕΙΔΙΚΟΣ ΣΤΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ
ΚΑΙ ΜΟΝΑΔΙΚΟΣ
ΣΤΑ ΧΑΡΤΟΝΟΜΙΣΜΑΤΑ

τόλκλκρη ή Έλλάδα
τόλκλκρος ό κόσμος

κάθε πρωί
στα χέρια σας

Κυκλοφόρησε ό 3ος τόμος.

Περιλαμβάνει τίς ένότητες:

- ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΕΣ – ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ
- ΤΕΧΝΗ – ΕΜΠΟΡΕΥΜΑ
- ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ – ΘΕΑΤΡΟ

Άκόμα:

Τά σχέδια του ΑΪΖΕΝΣΤΑΪΝ καί πλήθος «ΕΦΗ-ΜΕΡΑ»

750 σελίδες, 350 δρχ.

ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΑ

ΒΙΒΛΙΑ ΔΙΣΚΟΙ ΑΦΙΣΕΣ

ΣΤΟΥΣ ΜΑΘΗΤΕΣ ΚΑΙ ΦΟΙΤΗΤΕΣ

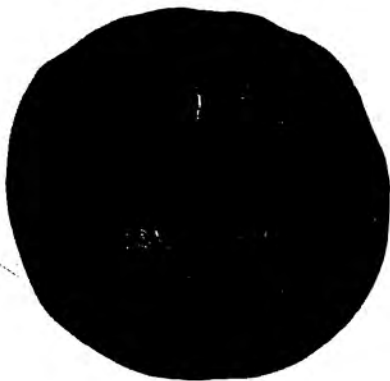
ΕΚΠΤΩΣΗ 30%
ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΑ

ΚΩΛΕΤΤΗ ΚΑΙ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΕΟΥΣ
ΤΗΛ. 32.49.557

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ

ΚΩΣΤΑΣ ΒΕΡΓΟΠΟΥΛΟΣ

**ΚΡΑΤΟΣ
ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ
ΣΤΟΝ 19^Ο ΑΙΩΝΑ**

ΕΞΑΝΤΙΑΣ

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ

ΓΗΣΗΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

Ε!
ΑΝΘΡΩΠΑΚΟ!!

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΚΗ

